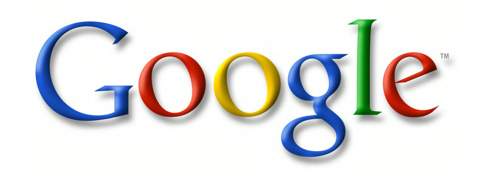

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

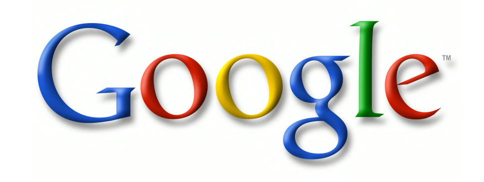
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Это цифровая коиия книги, хранящейся для иотомков на библиотечных иолках, ирежде чем ее отсканировали сотрудники комиании Google в рамках ироекта, цель которого - сделать книги со всего мира достуиными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских ирав на эту книгу истек, и она иерешла в свободный достуи. Книга иереходит в свободный достуи, если на нее не были иоданы авторские ирава или срок действия авторских ирав истек. Переход книги в свободный достуи в разных странах осуществляется ио-разному. Книги, иерешедшие в свободный достуи, это наш ключ к ирошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все иометки, иримечания и другие заииси, существующие в оригинальном издании, как наиоминание о том долгом иути, который книга ирошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использовапия

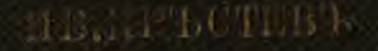
Комиания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы иеревести книги, иерешедшие в свободный достуи, в цифровой формат и сделать их широкодостуиными. Книги, иерешедшие в свободный достуи, ирииадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, иоэтому, чтобы и в дальнейшем иредоставлять этот ресурс, мы иредириняли некоторые действия, иредотвращающие коммерческое исиользование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические заиросы.

Мы также иросим Вас о следующем.

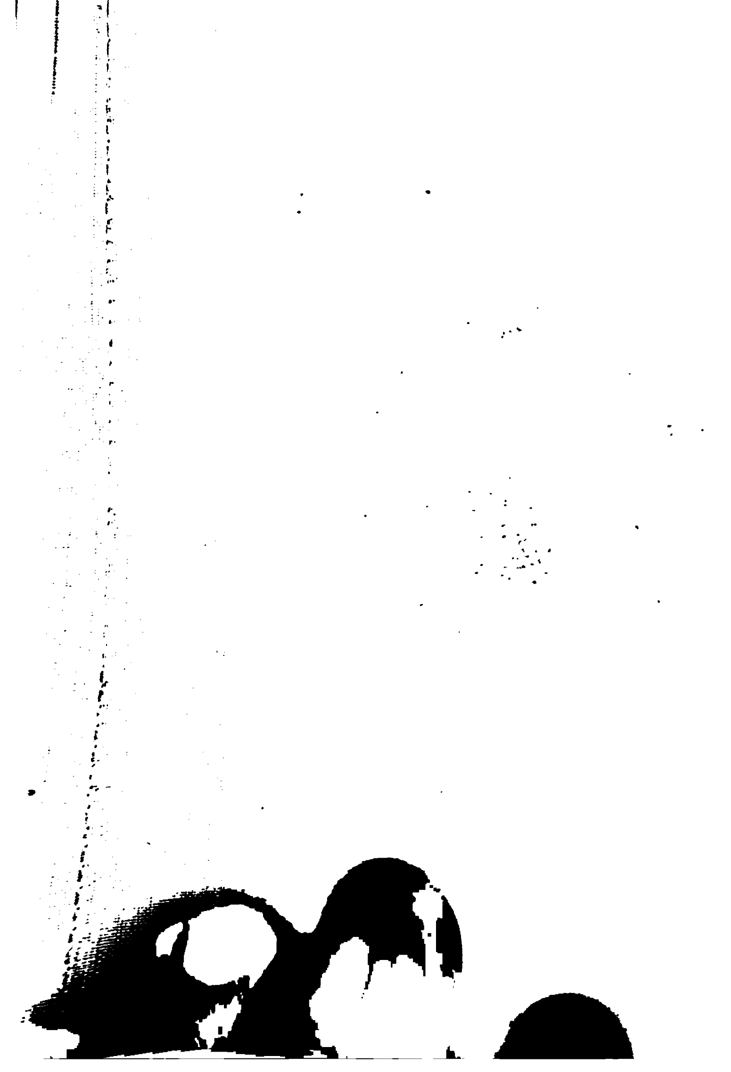
- Не исиользуйте файлы в коммерческих целях.
  Мы разработали ирограмму Поиск книг Google для всех иользователей, иоэтому исиользуйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отиравляйте автоматические заиросы.
  Не отиравляйте в систему Google автоматические заиросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного иеревода, оитического расиознавания символов или других областей, где достуи к большому количеству текста может оказаться иолезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем исиользовать материалы, иерешедшие в свободный достуи.
- Не удаляйте атрибуты Google.
  В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он иозволяет иользователям узнать об этом ироекте и иомогает им найти доиолнительные материалы ири иомощи ирограммы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
  Независимо от того, что Вы исиользуйте, не забудьте ироверить законность своих действий, за которые Вы несете иолную ответственность. Не думайте, что если книга иерешла в свободный достуи в США, то ее на этом основании могут исиользовать читатели из других стран. Условия для иерехода книги в свободный достуи в разных странах различны, иоэтому нет единых иравил, иозволяющих оиределить, можно ли в оиределенном случае исиользовать оиределенную книгу. Не думайте, что если книга иоявилась в Поиске книг Google, то ее можно исиользовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских ирав может быть очень серьезным.

О программе Поиск кпиг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне достуиной и иолезной. Программа Поиск книг Google иомогает иользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый иоиск ио этой книге можно выиолнить на странице `http://books.google.com/`

STANFORD UNIVERSITY LIBRARY
1969

ПАРТІЯ СОЦІАЛИСТОВЪ-РЕВОЛЮЦІОНЕ

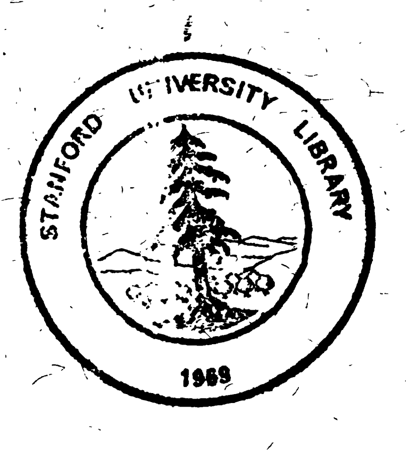
Въ борьбѣ обрѣтешь ты право

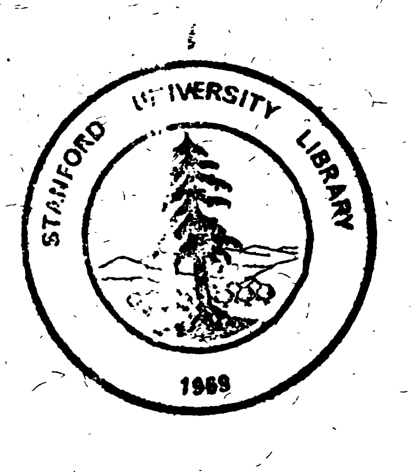
СОЛДАТСКІЙ ПОДВИГ

Разсказъ

К. Миронова.

902

STANFORD
IVERSITY
LIBRARY
1969

STANFORD UNIVERSITY LIBRARY
1969

ПАРТІЯ СОЦІАЛИСТОВЪ-РЕВОЛЮЦІОНЕРОВ

Въ борьбѣ обрѣтешь ты право сво

СОЛДАТСКІЙ ПОДВИГЪ

Разсказъ

К. Миронова.

1902

ПАРТІЯ СОЦІАЛИСТОВЪ-РЕВОЛЮЦІОНЕРОВЪ

Въ борьбѣ обрѣтешь ты право свое

СОЛДАТСКІЙ ПОДВИГЪ

Разсказъ

К. Миронова.

1902

СОЛДАТСКІЙ ПОДВИГЪ.

I.

Воскресенье. Въ казармахъ Н-скаго полка бол шое оживленіе. Солдаты, вернувшись съ обѣда праздничныхъ мундирахъ и начищенныхъ сапога прохаживаются взадъ и впередъ по казармамъ. Н которые, получивъ отпускные билеты, уходятъ двора; другіе собираются вмѣстѣ, толкуютъ о том о семъ, перекидываются шуточками, смѣются. . . .

У входныхъ дверей съ правой стороны показал шустрый, разбитной солдатъ Бѣлоусовъ. Откину слегка голову назадъ, съ шапкой на бекрень, разм хивая правой рукой въ воздухѣ, онъ весело запѣл

Кормятъ-поятъ на убой,
Чаемъ голову хоть мой!

— Ты что это сегодня, навозъ продалъ, что-ли загулялъ-то, а? — Останавливаетъ пѣвца молод ватый съ рыжими щетинистыми усами взводны зная напередъ, что Бѣлоусовъ отмочитъ ему каку нибудь штуку.

— Никакъ нѣтъ, г. взводный, — въ ожида наслѣдства! Бѣлоусовъ взялъ подъ козырекъ, вып тилъ грудь впередъ и пристукнулъ ногой.

— Вольно, вольно! — соблаговолилъ взводный, у баясь. — Какого наслѣдства?

— Какъ какого? А вотъ Богъ дастъ, ско

юшка домъ продастъ, собачку купитъ, будетъ мѣсто караулить.

— И большой домъ?

— Не такъ чтобъ большой, но порядочный, а главное, -- по хозяйству хорошо обставленъ, да и скотины водится достаточно: у насъ двадцать пять кошекъ поенныхъ да двадцать пять котовъ поенныхъ, сорокъ крысъ яловыхъ и пятьдесятъ не отелилось. Вотъ сосчитайте, сколько всего скотины то!

— Да, скотины много, смѣясь согласился взводный.

— А когда бабушка пойдетъ доить, то дѣдушка съ коломъ стоитъ, а то просто сладу никакого нѣтъ.

— Да, тутъ безъ кола не сладишь. Гдѣ ты, чорова голова, такъ брехать научился?

— Да развѣ я брешу?!

— А что же -- правду говоришь?

— Конечно, правду. Самую, что ни на есть, патентованную.

— Ну, такую то правду говори, ничего; только другой не касайся, а то живо, братъ, въ дисциплинарный угодишь, — дружески-предостерегающе замѣтилъ взводный и направился дальше.

Когда взводный отошелъ достаточно далеко, Бѣлоусовъ подошелъ къ сидѣвшимъ на нарахъ солдатамъ, надулся, принялъ свирѣпый видъ, смѣшно оттопырилъ верхнюю губу и произнесъ начальственнымъ тономъ, поводя плечами:

— Здорово, ребята!

— Къ черту вашего брата! отвѣтилъ ему одинъ изъ сидѣвшихъ, Дубковъ, и подвинулся, чтобы дать ему мѣсто.

— Ишь до чего распустились! Начальства приз... не хотятъ! -- Бѣлоусовъ пожалъ плечами и ...на нарахъ. Бѣлоусовъ пользовался общей

любовью въ ротѣ за веселость и живость хара
за тѣ шутки и анекдоты, которыхъ онъ зналъ
численное множество и которыми смѣшилъ то
щей до упаду. Въ то же время всѣ знали, что
хорошій товарищъ, и уважали его за стой
характера и умѣнье постоять за себя и за дру

— Господинъ начальство, ну ка, хоть про п
что ли двинъ что-нибудь! -- началъ Дубковъ,
кая Бѣлоусова локтемъ.

Бѣлоусовъ сдѣлалъ до смѣшнаго плаксивую
и махнулъ рукой.

— Нѣтъ, ребята, сегодня не только про п
но и про дочекъ не могу разсказывать; горе
ня большое: у сестры моей троюродной ба
двоюродная кума померла.

Раздался общій смѣхъ. Только одинъ изъ с
шихъ — черный, съ плоскимъ угрюмымъ л
солдатъ Денисовъ — не принималъ участія
щемъ весельѣ. Онъ по прежнему сидѣлъ молч
нуривъ голову.

— А ты что носъ повѣсилъ, иль у тебя то
ре? обратился вдругъ Бѣлоусовъ къ нему.

Денисовъ, казалось, не разслышалъ вопроса
усова и нѣкоторое время сидѣлъ молча. Онъ
ко что получилъ письмо изъ дому и мысленно
тамъ, далеко, въ родной деревушкѣ. Передъ
какъ на яву, стояла нерадостная картина: по
шаяся, обмазанная глиной избушка съ дырявой
шею, и оголенными стропилами, больной, сто
отъ ногъ отецъ, убитая горемъ старуха-мать. .

— У меня взаправду горе: вѣсти скверны
дому получилъ, — неохотно отвѣтилъ онъ.

— Что, али жена съ пастухомъ снюхалась?

Денисовъ недовольно посмотрѣлъ на Бѣл
своими большими печальными сѣрыми гла

— Тебѣ бы все только зубы скалить.

Нѣтъ, правда, въ чемъ дѣло?

На вотъ, посмотри. — Денисовъ досталъ изъ
ана письмо и передалъ Бѣлоусову.

лоусовъ быстро просмотрѣлъ письмо, потеръ
за лобъ и вернулъ обратно. Его веселость сразу
рукой сняло.

Да, братъ, радоваться не чему.... Дѣла —
сажа бѣла, — задумчиво произнесъ онъ. — Да
о вѣдь не у васъ однихъ — вездѣ такъ, по-
ѣстно такая же штука происходитъ. Кто при
, а нашъ Григорій всегда при горѣ.

Въ чемъ дѣло? Новости получили? спросилъ,
одя къ Бѣлоусову, Федоровъ. Это былъ строй-
съ подвижнымъ, выразительнымъ лицомъ сол-
Онъ также какъ и Бѣлоусовъ, пользовался об-
уваженіемъ среди товарищей. Работая до служ-
о большимъ заводамъ Москвы и Петербурга,
много встрѣчался съ разными людьми, много
ъ и многому научился. Недаромъ солдаты про-
его „нашимъ студентомъ". Чего-чего только
зсказывалъ онъ въ долгіе, скучные вечера то-
цамъ! На всякій вопросъ у него можно было
толковый отвѣтъ. А главное, какъ человѣкъ
лый, онъ ко всякому умѣлъ подойти и заинте-
зать самыхъ равнодушныхъ. Съ его приходомъ
анія еще больше оживилась.

Все дѣло во щахъ, а сила въ капустѣ, —
алъ Федорову Бѣлоусовъ. Вотъ Денисову отецъ
тъ, какъ у нихъ мужиковъ за подати взбутете-
а потомъ послѣднихъ лошаденокъ съ коровен-
за безцѣнокъ пораспродали.

Я думалъ еще что, а такія то новости давно
убахъ навязли. — Федоровъ, махнувъ рукой,
ся рядомъ на нарѣ.

Нѣтъ, каковъ живодеръ — прямо креста нѣтъ
ютъ слѣдовало бы за такую штуку спа-

лить или ребра пощупать, — злобно сказалъ Д
совъ, опуская письмо въ карманъ.

— Кого спалить? — Федоровъ удивленно пс
трѣлъ на Денисова.

— А вотъ этого самого кулака, который ск
скупаетъ.

— За что?

— А за то — не грабь. За мерена то за
дня до того Алдошка-прасолъ тридцать руб. да
а онъ его за десять взялъ.

— Да почему онъ взялъ-то?

— Къ продажѣ назначили, потому и взялъ.

— Кто?

— Точно не знаешь, кто. Знамо дѣло кто —
новой съ судебнымъ приставомъ.

— Значитъ, не самъ онъ, а становой съ пр
вомъ отняли да ему передали.

— Конечно, онъ съ ними дѣлится. Вотъ вс
одно и самоуправничаютъ. Царю бы написать
бось, не похвалилъ бы за такую штуку.

Денисовъ глубоко вѣрилъ въ то, что царь лк
и жалѣетъ крестьянъ, да только не знаетъ, чт
лается на Руси его именемъ. Отъ отцовъ и д
онъ перенялъ твердое убѣжденіе, что это все г
наторъ съ исправникомъ, земскимъ да стано
помимо царской воли притѣсняютъ и грабятъ
родъ. Думалось ему, что, если бы царь обо в
этомъ узналъ, то не только бы не позволилъ, н
же наказалъ бы ихъ за такое безобразіе.

Федоровъ пристально посмотрѣлъ на Денис
горькая, насмѣшливая улыбка появилась на е
бахъ. Однако онъ ничего не сказалъ.

— А что ты царю-то напишешь? Разъ ""
тятъ, ну и продаютъ, церемониться съ на
томъ не будутъ. Законъ такой, — вм

воръ бѣлобрысый съ небольшими закрученными ми солдатъ Сидоровъ.

Законъ такой? переспросилъ Федоровъ. — По-же только у мужика по этому закону послѣд-тнимаютъ и продаютъ, а у помѣщиковъ амба-ɔдъ хлѣбомъ ломятся, цѣлые табуны лошадей гого скота гуляютъ? Почему у нихъ не про-ь?

А за что у помѣщиковъ продавать будутъ?

А за что у мужиковъ продаютъ?

Мужиковъ на волю отпустили, за это и пода-ыскиваютъ, а помѣщикамъ вся земля и имѣнія ıслѣдству достались.

Отъ кого? по какому наслѣдству?

Какое наслѣдство то бываетъ? Развѣ не зна-

Слыхалъ краемъ уха. Разное бываетъ наслѣд-Я вотъ знаю, какъ помѣщики отняли у кресть-у самую землю, которой они вѣками владѣли, ъ потомъ — кровью поливали. Слыхалъ я, какъ щики самихъ ихъ продавали, мѣняли на собакъ чески мучили и терзали. Другого помѣщичьяго ıдства я что-то не знаю.

ѣ насторожились и съ интересомъ ждали, что итъ Федорову Сидоровъ. Сидоровъ отличался ужбѣ, отлично зналъ солдатскій уставъ и всѣ ıла, перечиталъ множество книгъ о долгѣ и нностяхъ солдата и вѣрно-подданнаго. За то ɔовъ умѣлъ отвѣтить на такіе вопросы, о ко-ъ многіе солдаты и не задумывались.

Опять вотъ отецъ пишетъ, что брата за стач-, острогъ засадили; восьмой мѣсяцъ сидитъ, — илъ Федорова Денисовъ. — А ты говорилъ ный разъ, что стачка — хорошая штука. Вотъ ошая штука, сиди теперь. Изъ-за чего раиваютъ то?!

— А изъ-за того. Начнутъ на фабрикѣ и заводѣ рабочимъ цѣну сбавлять, штрафовать нить всячески, не подъ силу станетъ имъ те это — сговорятся и бросятъ всѣ работу, требу ихъ правъ. Вотъ и твой братъ, стало быт казался работать — за то теперь и въ тюрьмѣ

Денисовъ недовѣрчиво посмотрѣлъ на Фед Какъ онъ ни привыкъ ко всякаго рода несп ливостямъ, но ему всетаки не вѣрилось, чтобы ли сажать людей въ тюрьму только за то, что отказываются работать задаромъ.

— За что же тутъ въ тюрьму—то сажать? небось, не крѣпостные, чтобы надъ ними такъ ваться.

— Ты еще скажи слава богу, что толь тюрьму посадили, а то еще разстрѣляютъ.

— Какъ, кто разстрѣляетъ?

— А вотъ тебя пошлютъ, ты и разстрѣляеш

— Да что я, Каинъ, что ли, своего брата что, ни про что буду убивать.

— Эхъ, ты, другъ любезный! Да развѣ Каины убиваютъ своихъ братьевъ? Нѣтъ, убиваютъ ихъ такіе же люди, какъ мы съ тоб всѣхъ у насъ есть отцы и братья. У одного въ квѣ, у другого въ Питерѣ, у третьяго гдѣ-в въ деревнѣ. А пошлютъ солдатъ усмирять б щиковъ — вотъ и пойдутъ ребята своего же мужика да фабричнаго разстрѣливать.

— А не бунтуй, вотъ и стрѣлять не стану снова вмѣшался Сидоровъ.

— Да какъ же не бунтовать, если терпѣт въ моготу, — запальчиво перебилъ его Бѣло — Дай ка я вотъ тебя за горло схвачу да д начну; что, ты не будешь сопротивляться?

— Схватить за горло да душить — эт гого рода. Этого никому по закону не по

Какъ другого рода?! А помѣщики да фабри-
ы развѣ не то же дѣлаютъ? А вотъ Денисовска-
гца развѣ становой да кулакъ не схватили сей-
за горло.

Хуже еще бываетъ, возразилъ сидѣвшій рядомъ съ
совымъ Антоновъ. Вотъ у насъ такъ прямо по
мъ и по ногамъ скрутили, дыхнуть нельзя. Ко-
со двора вышла, глядишь, уже ее въ закуту
. Неси рубль или иди пять дней отработывать.
ко корову выручишь, смотришь — лошадь за-
и. Опять такая же штука. Въ лѣсъ за грибами
пойдутъ. Поймаютъ лѣсники — штрафъ, да еще
аю какъ, надругаются. Вотъ тутъ и не бунтуй.
онъ лѣсъ-то сажалъ?! Да и земля то тоже, чай,
го рукъ дѣло.

Сажалъ тамъ, — не сажалъ, а разъ его, значитъ —
ено. А то ежели одинъ начнетъ бунтовать, дру-
самоуправничать, что же тогда будетъ?

доровъ обвелъ его внимательнымъ взглядомъ.

А почему же можно только помѣщикамъ да
икантамъ самоуправничать и грабить, а рабо-
съ крестьянами даже и сопротивляться нельзя?

доровъ на минуту задумался, что то соображая.

А что мнѣ твои помѣщики да фабриканты,
ютъ — такъ я и ихъ разуважу въ лучшемъ

Можешь не собираться: въ томъ то и дѣло,
на помѣщиковъ да на фабрикантовъ насъ что-
икогда не посылаютъ, а только на крестьянъ
на рабочихъ.

Все равно, мы присягу принимали; разъ на-
ство приказываетъ, — надо исполнять.

доровъ всталъ и поправилъ бляху ремня.

А ты что, по своей волѣ принималъ присягу?
яга присягѣ розь, а иную такъ вовсе хоть брось.
ты училъ заповѣдь — чти отца твоего и ма-

терь твою, а теперь тебя заставили присягать;
убьешь даже отца съ матерью по приказанію
чальства. Это какъ же теперь понимать?

— Конечно, это грѣхъ большой — поднять ру
своего же брата. Да и за что? — убѣдитель
тономъ заговорилъ Дубковъ. — У меня вонъ
лякъ Федотовъ въ Орловскомъ полку служитъ;
только что вернулись изъ Полтавской губ. съ у
ренья. Вотъ пораскaзалъ, что тамъ съ крестья
дѣлали — ужасти... Въ особенности, казаки —
всякихъ лютыхъ разбойниковъ звѣрствовали. Пріѣ
въ одно большое село и говорятъ мужикамъ:
бирайтесь всѣ вмѣстѣ, сейчасъ губернаторъ прі
— манифестъ читать". Ну, тѣ собрались; баб
же съ маленькими ребятами пришли. Они ихъ
жили со всѣхъ сторонъ да давай полосовать. Поло
ли, полосовали, многія бабы тутъже окровавленныя
памяти попадали. Одного мальченку какъ хв
казакъ нагайкой, такъ онъ только ножками з
галъ и готовъ.... Потомъ пріѣхалъ губернат
„Кто, спрашиваетъ, — помѣщиками не довол
Кто зачинщикъ?" И опять давай пороть и моло
и стариковъ. Да вѣдь какъ пороли то?! Чело
лежитъ, ужъ не дышетъ, а его все порятъ.

— Значитъ, до смерти? — дрогнувшимъ голо
спросилъ Антоновъ, мѣняясь въ лицѣ.

— Знамо дѣло — до смерти, а то какъ же?
порка кончилась, губернаторъ уѣхалъ, казаки
вай тутъ безчинствовать, послѣднихъ куръ и о
у крестьянъ отнимать да рѣзать. А съ бабами
дѣвками что дѣлали — въ пору только лихому
дѣю! Федотовъ сказывалъ, одну дѣвочку лѣтъ
надцати два казака поймали, затащили въ сар
Такъ до смерти и замучили. Мать то какъ уви
это, такъ и грохнулась, сперва начала г
ловать ее, а потомъ, сказываетъ Федото

ся, — такъ нехорошо: „Не моя, говоритъ, не псы, душегубы, жрите, берите ее“.

Вотъ сволочи-то, вотъ изверги-то, вотъ звѣри- слышалось нѣсколько негодующихъ голосовъ.

Ну, а солдаты развѣ не пороли, не стрѣляли хъ же мужиковъ? -- перебилъ Дубкова Федо-

Какъ не стрѣлять — стрѣляли. Хоть цѣлили е вверхъ, а то же нѣсколько человѣкъ убили, бабу съ груднымъ ребенкомъ.

Значитъ, нечего на казаковъ валить, коли не лучше ихъ.

Конечно, наше дѣло подневольное, плачешь, а шь, что начальство приказываетъ, — тяжело хувши, проговорилъ солдатъ Голубевъ.

Подневольное, да и должны, — подхватилъ овъ.

Это почему должны? сдвинувъ брови, спросилъ овъ.

А потому и должны, что солдатъ есть вѣрный царю и отечеству и защитникъ его отъ всѣхъ въ внѣшнихъ и внутреннихъ.

А что такое, по твоему, отечество?

Не знаешь? Отечество, значитъ, наша родина, ы родились, выросли и живемъ и гдѣ живутъ близкіе и родные.

Хорошо.... Мы вотъ съ Бѣлоусовымъ ро- ь и выросли въ городѣ. Родня наша тоже жи- тамъ и работаетъ по фабрикамъ да заводамъ. овъ, Дубковъ, Денисовъ родились и выросли ревнѣ, можетъ быть, въ той самой деревнѣ, акъ звѣрствовали, пороли и разстрѣливали го- хъ мужиковъ, дѣтей убивали, малолѣтнихъ екъ до смерти замучивали. Вотъ и скажи мнѣ , кого мы защищаемъ — отечество, родныхъ зкихъ, или тѣхъ грабителей и дармоѣдовъ, ко-

торые душать нашихъ родныхъ и близкихъ, ко-
рые въ нашемъ отечествѣ, какъ въ покоренной вр-
жеской странѣ безчинствуютъ?

— А ежели приказываютъ?

— Да ты что — человѣкъ или собака? сверкну
глазами, перебилъ его Бѣлоусовъ. Вѣдь собака да
самая злая — и та на своихъ не бросается, разв
только бѣшеная какая.

Наступило молчаніе. Сидоровъ, сбитый съ тол
думалъ, что вѣдь и онъ плоть отъ плоти, кость о
костей того самаго мужика, котораго теперь та
часто приходится солдатамъ усмирять.... Та
деревня ихъ вспоила, вскормила, ожидала себѣ
нихъ найти кормильцевъ, помощниковъ и заступн
ковъ.... А вмѣсто того вонъ оно что выходитъ!

— Да, приказываютъ своего брата пристрѣли
такъ же, какъ и свинью зарѣзать, — медленно пр
изнесъ Антоновъ, тяжело вздохнувши. Загонятъ во
не знамо куда, отъ родныхъ, отъ дому — запру
лѣтъ на пять въ казармы; ничего кромѣ брани
подзатыльниковъ не видишь. Поневолѣ озвѣрѣеш
начнешь каждому встрѣчному и поперечному
бокъ штыкъ всаживать.

— Правда, зачѣмъ это такъ дѣлаютъ? подхв
тилъ Крутиковъ, — изъ Варшавы гонятъ
Москву, изъ Москвы въ Варшаву, казаковъ
намъ, нашихъ солдатъ къ казакамъ. Развѣ нел
бы было, напримѣръ, каждаго въ своемъ уѣздно
или губернскомъ городѣ оставлять? Вѣдь все ра
служить то, а выгода большая — отъ дома не
леко, не раззоряться бы такъ. Въ рабочую по
помочь бы можно. А то вотъ теперь лѣтомъ отпус
даютъ, позволяютъ на работы наниматься — та
вѣдь только у здѣшнихъ мужиковъ работу пере
ваешь. Они тебя всячески клянутъ, а дом
безъ тебя надрываются, рукъ у нихъ н

имъ плохо, и здѣшнимъ нехорошо, и самъ не дъ. . . .

Федоровъ посмотрѣлъ на Крутикова и улыбнулся.

— Ишь чего захотѣлъ! Оставь ка тебя въ уѣздмъ то городѣ, ты, пожалуй, и стрѣлять откашься, когда тебя пошлютъ усмирять въ свою же евню мужиковъ, коли они забунтуютъ противъ мѣщиковъ. А вотъ загонятъ сюда, на чужую стоу, тутъ не то. Хоть и здѣсь такіе же голодные, абленные мужики, какъ и у васъ въ деревнѣ, а же не знакомые; легче рука поднимется, когда стрѣлить прикажутъ.

— Неужели только для этого? удивленно спросилъ утиковъ.

— А ты думалъ, для чего тебя загоняютъ къ ту на кулички отъ родныхъ и знакомыхъ? Для раго сбора войскъ на случай войны, что ли? тъ, братъ, мобилизація отъ этого не выигрываетъ, наоборотъ, на нѣсколько дней запаздываетъ. вѣдь во время сборъ — это для войны очень кно. Поговори ка вонъ съ писаремъ изъ учебной анды, онъ тебѣ поразскажетъ на этотъ счетъ.

— Да, братъ, вотъ тебѣ и служба отечеству. . . . алъ было Бѣлоусовъ, но тотчасъ замолкъ и сдѣъ знакъ другимъ, чтобы прекратили этотъ разоръ. „Тише, мыши, котъ идетъ!“ шепнулъ онъ, рчивъ забавную гримасу.

— На работу, кому очередь? На работу! закриъ появившійся въ дверяхъ взводный.

Бѣлоусовъ, Дубковъ и еще нѣсколько человѣкъ равились къ сундукамъ, чтобы переодѣться и и на работу. Остальные продолжали разговоръ. . . .

* * *

II.

Прошло четыре мѣсяца.

Ласково и привѣтливо сіяетъ теплое солнце, б
сая золотые лучи вокругъ на засѣянныя поля.
село и радостно заливаются, щебечутъ, перепар
вая съ вѣтки на вѣтку, птички. Тысячи кузне
ковъ прыгаютъ и стрекочатъ, наполняя возд
звенящими, точно колокольчики, голосами. Выс
надъ полями вьются съ звонкой, ласкающей сл
пѣснею жаворонки, славя этотъ дивный, прекрасн
міръ, въ которомъ, все зоветъ къ жизни, любв
покою....

Но безпокойны и суровы лица солдатъ. Растян
шись длинною вереницею въ рядъ, они быс
идутъ по пыльной и узкой дорогѣ. Стальные тр
гранные штыки, точно щетина какого то чудови
блестятъ и сверкаютъ на солнцѣ. Въ первомъ
дѣленіи шагаютъ Дубковъ, Денисовъ и Федор
Денисовъ кажется совершенно спокойнымъ, тол
лицо его еще угрюмѣй и мрачнѣй обыкновенн
Дубковъ волнуется и то и дѣло посматриваетъ
Федорова. Федоровъ смѣло глядитъ впередъ и
его красивомъ, подвижномъ лицѣ — неотступ
непоколебимая рѣшимость.

— Благодать то, благодать то какая круго
каждая птичка, букашка живетъ и радуется. А
то идемъ что дѣлать? думаетъ шагающій ряд
съ Антоновымъ Крутиковъ и щемящее, смѣшанно
страхомъ чувство охватываетъ его.

— „Помните, ребята, что вашъ долгъ и обя
ность выполнить это,“ припоминаются Крути
отрывочныя фразы изъ сказанной имъ полк
рѣчи. — „Съ бунтовщиками не заговари
ствовать оружіемъ во всю, по совѣсти“.

Крутикову начинаетъ казаться, что они идутъ не неизвѣстную ему деревню, а въ его родную Мийловку. Ему чудится, что и вотъ они уже пришли. ›тъ у мельницы собралась большая толпа бабъ и жиковъ — все знакомыя ему лица. Вонъ впереди ѣхъ съ рыжей окладистой бородой Василій Курнъ — онъ всегда стоитъ горой за міръ; вонъ Кришеинъ Иванъ, Матвѣй Воробьевъ, его отецъ, бабка ›мна, Арина Сапожникова.... Ему чудится залпъ... ужики падаютъ.... Кто стрѣляетъ? Это его рота, · это онъ самъ. „Тебя пошлютъ — и ты стрѣлять дешь!" припоминаются ему слова Федорова, приминается ему все то, что онъ читалъ въ листкахъ книжкахъ, которые ему давалъ тотъ же Федоровъ. [ромаховъ не давать, стрѣлять по первому призанію; вы должны это дѣлать, если даже среди втовщиковъ окажутся ваши отцы и матери," опять стро проносятся въ головѣ Крутикова слова полвника.

— Господи, что то будетъ? — съ тоской и страмъ шепчетъ онъ....

— Ты что, Крутиковъ? — прерываетъ его думы ıтоновъ.

— Я говорю — тяжело: плечо ружьемъ намяло невпопадъ отвѣчаетъ Крутиковъ.

— Плечо ружьемъ намяло? — недовѣрчиво песпрашиваетъ Антоновъ.

— Нѣтъ, думаетъ онъ, не въ плечѣ тутъ дѣло, а рно тоже на сердцѣ кошки скребутъ. Да, вотъ ɒ наступило время, только сможемъ ли? удастся ʔ въ сотый разъ задаетъ себѣ вопросъ Антоновъ. Къ ихъ разговору чутко прислушивается Сиɒовъ.

— Хитрятъ, черти. У самихъ навѣрное все рѣ-- — думаетъ онъ, но распрашивать не рѣша-

ется, опасаясь получить рѣзкій отпоръ. Ем
обидно, и горько....

Сидоровъ знаетъ, что Крутиковъ, Антоновъ, Д
ковъ, Бѣлоусовъ и еще нѣсколько человѣкъ изъ
роты составили кружокъ и держатся послѣд
время постоянно вмѣстѣ; во главѣ ихъ кру
стоитъ Федоровъ. Знаетъ онъ, что въ этомъ кру
въ свободное время тайкомъ читались тонен
листки и книжки. Знаетъ, что въ праздники дру
Федорова брали отпускные билеты и шли за гор
куда-нибудь въ поле или въ лѣсъ для чтенія т
же листковъ и книжекъ. Одно время Федоровъ
лалъ также попытку сойтись и съ Сидоровы
далъ даже и ему одинъ разъ почитать такую
книжечку. Но только ничего изъ этого не вып
Правда, книжка очень понравилась Сидорову.
ней разсказывалось о горькомъ житьѣ-бытьѣ кре
янъ и рабочихъ, которые всю жизнь надрываю
надъ работой и умираютъ нищими; о разврат
мотовствѣ тѣхъ, кто всю жизнь ничего не дѣла
говорилось въ ней, при помощи какихъ обман
жестокостей и несправедливостей удалось кучкѣ в
можъ и богачей захватить власть надъ милліон
трудящагося народа, какъ при помощи тѣхъ
обмановъ и жестокостей поддерживаютъ они с
власть и до сихъ поръ. Только дружными соедин
ными усиліями, говорилось въ книжкѣ, трудящі
народъ сможетъ сбросить съ себя это тяжелое,
вящее ярмо; только общими силами, путемъ друж
упорной борьбы удастся ему побѣдить притѣсни
лей. Дальше описывалось, какъ хорошо буд
житься людемъ, когда не будетъ ни богатыхъ,
бѣдныхъ; когда сами трудящіеся будутъ управл
своей судьбой; когда все, что они добываютъ сво
трудомъ, будетъ принадлежать имъ, тол
нимъ, а не тунеядцамъ и бѣлоручкамъ,

нравилась Сидорову книжка, но только одно сму-
...ло его. Въ книжкѣ говорилось, что правительство
самъ царь всегда стоятъ на сторонѣ притѣсните-
й и кровопійцевъ, всегда помогаютъ угнетать
дный, трудящійся народъ. А къ правительству и,
особенности, къ царю Сидоровъ привыкъ отно-
ться съ благоговѣніемъ. Еще изъ деревни онъ вы-
съ вѣру въ царя, какъ защитника и покрови-
ля рабочаго народа, какъ олицетвореніе священ-
й справедливости. Кромѣ этой вѣры въ царя,
ухлѣтняя служба въ солдатахъ выработала у Си-
рова не только привычку безпрекословно, безъ
зсужденій исполнять всякое приказаніе началь-
ва, но и убѣжденіе въ томъ, что такого отноше-
я къ распоряженіямъ начальства требуетъ долгъ
совѣсть солдата. Вотъ почему, возвращая Федо-
ву книжку, Сидоровъ вступилъ съ нимъ въ го-
чій споръ. Споръ этотъ кончился полнымъ отчуж-
ніемъ между ними. Федоровъ съ тѣхъ поръ из-
галъ разговоровъ съ Сидоровымъ, а Сидоровъ,
тя и не прочь былъ почитать что-нибудь вродѣ
й книжки, но гордость мѣшала ему обращаться
Федорову. Чтеніе книжки не прошло однако для
го безслѣдно. Сидоровъ началъ задумываться надъ
огимъ и постепенно утрачивалъ прежнюю само-
ѣренность и бойкость. Онъ искалъ примиренія
жду той частью книжки, которая ему такъ понра-
лась и своей вѣрой въ царя и начальство — но
находилъ. Попробовалъ было онъ заговорить о
чившемъ его вопросѣ со своимъ пріятелемъ, рот-
мъ писаремъ, но тотъ назвалъ его соціалистомъ
сказалъ, что за такіе разговоры можно угодить
дъ разстрѣлъ. Послѣднія слова, впрочемъ, ни-
олько не испугали Сидорова; онъ давно свыкся съ
что солдатъ всегда долженъ быть готовъ
но съ писаремъ разговоры прекратилъ,

чувствуя, что тотъ не разрѣшитъ его сомнѣнії Споръ по поводу полученнаго Денисовымъ письм еще больше сбилъ Сидорова съ прежней позиці: Послѣ этого ему страстно захотѣлось возстанови добрыя отношенія съ Федоровымъ и раздобыть ч резъ него побольше такихъ книжекъ. Онъ чувств валъ, что только въ этихъ книжкахъ можетъ найт прямые отвѣты на мучившіе его вопросы. Сидоров только ждалъ случая, который далъ бы ему во: можность заговорить съ Федоровымъ, не теряя св его достоинства. Случай этотъ скоро представилс но имѣлъ совершенно неожиданныя послѣдствія.

Въ одно изъ воскресеній, вскорѣ послѣ того, как Денисовъ получилъ изъ деревни письмо, молод солдатъ, сосѣдъ Сидорова по койкѣ, нашелъ у се подъ подушкой печатный листокъ и показалъ е Сидорову. Въ листкѣ говорилось, что въ губерн неспокойно, потому что народъ усталъ терпѣть бе конечныя притѣсненія начальства; что солдаты н должны принимать участія въ усмиреніи фабри ныхъ и крестьянскихъ безпорядковъ; что крестья рабочіе не враги, а братья солдатамъ; что они б рятся противъ угнетателей за свои права и вол что солдаты, наоборотъ, должны помочь имъ въ и борьбѣ.

— Ихъ рукъ дѣло, подумалъ Сидоровъ, доч тавши листокъ. — Непремѣнно поговорю сегодня Федоровымъ, рѣшилъ онъ. — Что братья — э вѣрно, что помочь имъ должны — это тоже вѣрн но вѣдь мы же присягу принимали?

Послѣ обѣда Сидоровъ нарочно не пошелъ двора. Выждавъ, когда изъ начальства никого было, онъ развязно обратился къ Федорову.

— А ловко дѣвки стряпали, въ печкѣ лож спрятали. Какъ это ты успѣлъ, а?

— Чего успѣлъ?

— А вотъ это самое. — Сидоровъ подалъ ему стокъ. Федоровъ взялъ листокъ, спокойно прочиъ его и возвратилъ обратно.

— Почему же ты думаешь, что это — я? смотрявъ ръ на Сидорова, спросилъ Федоровъ.

— Твоихъ рукъ дѣло, меня то же не проведешь. самъ видѣлъ, какъ ты ночью подъ подушки подывалъ, — желая подшутить, солгалъ Сидоровъ.

— Ты что же, подлецъ, — шпіонить?! — бѣшено икнулъ вдругъ стоявшій рядомъ Бѣлоусовъ, брось съ кулаками на Сидорова.

Федоровъ схватилъ Бѣлоусова за руку и оттолкъ въ сторону.

— Оставь его, пусть способности развиваетъ! кай свою преданность начальству показываетъ! ло, братъ Сидоровъ, дѣло, съ спокойной чуть нашливой улыбкой обратился онъ къ Сидорову. — еуспѣвай, братъ, преуспѣвай; служи царю и отетву. Если не до генеральскаго, то до ефрейторго чина дослужишься. Начальство шпіоновъ жаетъ.

Сидорова точно чѣмъ то тяжелымъ по головѣ удаи. Нѣсколько секундъ онъ не шевелился и сто блѣдный, какъ смерть. Потомъ плюнулъ, поверся и пошелъ прочь. Онъ готовъ былъ плакать обиды и злости, готовъ былъ задушить своихъ орбителей, но что то мѣшало ему отвѣтить оскорбіемъ на оскорбленіе или сказать хоть нѣсколько въ въ свое оправданіе.

Съ этого дня Федоровъ и его товарищи стали рониться Сидорова, какъ зачумленнаго, но расстраненіе листковъ не прекращалось — наоборотъ. ждое воскресенье солдаты находили ихъ подъ ушками и въ голенищахъ сапогъ. Сидоровъ также ...ъ листки и съ жадностью прочитывалъ ихъ. ...че онъ читалъ, тѣмъ больше убѣждался,

что первая книжка была права, что его, какъ и всѣхъ солдатъ, грубо обманывали и морочили....

„Это — обманъ", читалъ онъ въ одной изъ послѣднихъ книжекъ, которую подсунули ему подъ подушку: „обманъ, сдѣланный въ угоду тѣхъ, которые привыкли жить потомъ и кровью другихъ людей....

„Произошло это такимъ образомъ:

„Правительству и всѣмъ лицамъ высшихъ сословій, примыкающихъ къ правительству и живущихъ чужими трудами, нужно имѣть средства для властвованія надъ рабочимъ народомъ. Средство для этого есть войско. Защита отъ внѣшнихъ враговъ — только отговорка. Нѣмецкое правительство пугаетъ свой народъ русскими и французами, французское пугаетъ нѣмцами, русское правительство пугаетъ свой народъ французами и нѣмцами, и такъ всѣ правительства: а ни нѣмцы, ни русскіе, ни французы не только не желаютъ воевать съ сосѣдями и другими народами, а, живя съ ними въ мирѣ, пуще всего боятся войны. Правительства же и высшіе правящіе классы для того, чтобы имѣть отговорку въ своемъ властвованіи надъ рабочимъ народомъ поступаютъ какъ цыганъ, который нахлещетъ за угломъ лошадь и потомъ дѣлаетъ видъ, будто не можетъ удержать ее. Они раздразнятъ свой народъ и другое правительство, а потомъ дѣлаютъ видъ, что для блага или для защиты своего народа не могутъ не объявить войны, которая опять таки выгодна бываетъ для генераловъ, офицеровъ, чиновниковъ, купцовъ и вообще богатыхъ классовъ. Въ сущности же война — только неизбѣжное послѣдствіе существованія войскъ; войска же нужны правительствамъ только для властвованія надъ своимъ рабочимъ народомъ".

„Народъ — читалъ дальше Сидоровъ — задав.

ограбленъ, нищъ, невѣжественен, вымираетъ. Отчего? Оттого, что земля въ рукахъ богачей, народъ закабаленъ на фабрикахъ, заводахъ, въ заработкахъ, потому что съ него дерутъ подати и сбиваютъ цѣны съ его работы и набиваютъ цѣну на то, что ему нужно. Какъ избавиться отъ этого? Отнять землю у богачей? Но если сдѣлать это — придутъ солдаты, перебьютъ бунтовщиковъ и посадятъ въ тюрьмы. Отнять фабрики, заводы? Будетъ то же. Войска всегда будутъ на сторонѣ капиталистовъ. Народъ никогда не выкрутится изъ той нужды, въ которой его держатъ, до тѣхъ поръ, пока войска будутъ во власти правящихъ классовъ.

„Но кто же такіе тѣ войска, которые держатъ народъ въ этомъ порабощеніи? Кто тѣ солдаты, которые будутъ стрѣлять по крестьянамъ, завладѣвшимъ землей, и по стачечникамъ, если они не расходятся? Кто тѣ солдаты, которые будутъ сажать въ остроги и держать тамъ тѣхъ, кто откажется платить? Солдаты — это тѣ самые крестьяне, у которыхъ отобрана земля, тѣ самые стачечники, которые хотятъ повысить свой заработокъ, тѣ самые плательщики непосильныхъ податей, которые хотятъ избавиться отъ этихъ платежей... Зачѣмъ же стрѣляютъ эти люди въ своихъ братьевъ?“

Сидоровъ читалъ эти слова и всѣмъ своимъ существомъ чувствовалъ ихъ справедливость. Онъ постепенно освобождался отъ всего того, чѣмъ забила ему голову казарма. Точно пелена спадала съ его глазъ — и онъ понималъ, что царь и правительство — такіе же враги трудящагося народа, какъ фабриканты, купцы и помѣщики. Самый страшный когда-то для него вопросъ — вопросъ о принятой имъ присягѣ — явился теперь предъ нимъ въ новомъ свѣтѣ, когда онъ пришелъ къ убѣжденію, что царь и отечество — не одно и то же.

— Отечество — разсуждалъ онъ — составляютъ тѣ милліоны людей, которые поливаютъ своимъ трудовымъ потомъ и кровью родную землю, а не та кучка тунеядцевъ съ царемъ во главѣ, которая ихъ душитъ. Я присягалъ бороться противъ враговъ отечества. Но если отечество это — рабочій народъ, а царь съ правительствомъ и фабрикантами его враги, то — разсуждалъ онъ дальше, — значитъ солдаты вмѣстѣ съ крестьянами и рабочими должны бороться противъ нихъ.

Одинъ изъ послѣднихъ листковъ настойчиво требовалъ, чтобы солдаты перешли на сторону возставшихъ, если ихъ пошлютъ усмирять крестьянскіе или фабричные безпорядки. Листокъ этотъ былъ разбросанъ всего дня три тому назадъ. Сидорову до боли, мучительно хочется знать, поступятъ ли Федоровъ и его друзья такъ, какъ требуетъ листокъ, но онъ не заговариваетъ ни съ кѣмъ изъ нихъ. Правда, Сидоровъ знаетъ, что въ шпіонствѣ его теперь никто не подозрѣваетъ. Убѣдившись, что никакого доноса не послѣдовало, кружокъ Федорова началъ относиться къ нему съ меньшимъ недовѣріемъ; они стали подсовывать листки и подъ его подушку, чего не дѣлали первое время. Раза два находилъ онъ и книжки, но все же полнаго довѣрія между ними какъ-то не могло установиться. Съ завистью Сидоровъ видѣлъ, какъ съ кружкомъ сблизились Крутиковъ, Денисовъ, Антоновъ и другіе, но самъ сдѣлать перваго шага къ сближенію рѣшительно не могъ. Замѣчая его отчужденность, и тѣ относились къ нему сдержанно. Не рѣшается Сидоровъ заговорить съ ними и теперь, когда ихъ рота идетъ на усмиреніе крестьянскаго бунта, хотя про себя онъ и рѣшилъ, что бы ни случилось, перейти на сторону возставшихъ крестьянъ и п... дать за правду.

Солдаты, поднявшись изъ логовины на ровное мѣсто, увидѣли предъ собой громадное, богато устроенное имѣніе помѣщика съ англійскимъ паркомъ и роскошнымъ садомъ, а поодаль, точно въ насмѣшку пріютились бѣдныя деревушки крестьянъ съ покосившимися избами.

— Сюда, сюда! господинъ офицеръ! — заискивающимъ тономъ говорилъ управляющій, быстро подъѣхавъ на ворономъ жеребцѣ къ офицеру, сопровождавшему роту.

— Что, все еще бунтуютъ? отрывисто спросилъ офицеръ, поправляя шашку.

— Бунтуютъ, господинъ офицеръ, бунтуютъ. Всей округой сговорились — землю подъ рожь не даютъ пахать, плуги отняли, рабочихъ съ становымъ и урядникомъ избили. Его Превосходительство пробовали было уговаривать ихъ — слушать не хотятъ, грозятъ экономію разрушить. Сколько пришлось самому Его Превосходительству выслушать въ лице грубостей, оскорбленій ....

Солдаты подошли къ саду, обнесенному деревяннымъ рѣшетчатымъ заборомъ. Повернувъ за уголъ, они очутились у большого двухъэтажнаго каменнаго зданія съ массивными колоннами. Лучи солнца, проникая сквозь зеленыя узорчатыя листья тополей, весело играли на дорогихъ зеркальныхъ стеклахъ дома. Неподалеку отъ дома стояла пестрая толпа мужиковъ и бабъ. У всѣхъ были блѣдныя, взволнованныя и озлобленныя лица.

— Не позволимъ, братцы! что намъ губернатора слушать — онъ такой же христопродавецъ, — громко кричитъ, размахивая руками, стоящій впереди широкоплечій мужикъ съ черными, какъ смоль, волосами; его загорѣлое выразительное лицо нервно вздрагиваетъ.

Не позволимъ, не позволимъ! довольно терпѣ-

ли, довольно мучились — все одно пропадать! подхватываетъ и волнуется толпа.

Увидавъ солдатъ, она еще больше зашумѣла.

— Что, дѣтки, поблагодарить пришли за то, что мы васъ выпоили да выкормили? — выступая впередъ, обратился къ солдатамъ старикъ, бѣлый, какъ лунь, съ строгимъ подвижническимъ лицомъ. Брови его сурово сдвинулись и губы задрожали.

— Смирно! не разговаривать — стрѣлять буду! — грозно крикнулъ офицеръ, повертываясь къ толпѣ.

Роту разставили въ боевомъ порядкѣ между господскимъ домомъ и толпой. Черезъ парадную дверь вышелъ губернаторъ въ сопровожденіи станового, жандармскаго полковника, земскаго начальника и нѣсколькихъ чиновниковъ. Быстро, насколько это позволяла его тучная, упитанная фигура, онъ направился между рядами солдатъ къ толпѣ. Остановившись въ нѣсколькихъ шагахъ отъ нея, онъ зашипѣлъ, отдуваясь:

— Я васъ, скотовъ безмозглыхъ, уговаривалъ раскаяться, выдать зачинщиковъ, разойтись по домамъ, вернуть взятые плуги и не мѣшать рабочимъ пахать — слушать не хотѣли. Теперь я съ вами по другому поговорю. Шапки долой! На колѣни! сейчасъ же вернуть отнятые плуги и выдать зачинщиковъ! Вздумали самоуправничать, грабители! — рявкнулъ вдругъ губернаторъ и все его неуклюжее безобразное тѣло затряслось и заколыхалось.

— Самъ становись на колѣни, кровопіецъ! Не отдадимъ плуговъ! Не позволимъ! Наша земля! Костьми ляжемъ! Все одно — пропадать! шумѣла въ отвѣтъ толпа, напирая на губернатора.

— А, — такъ я же васъ!! съ перекосившимся отъ бѣшенства лицемъ зарычалъ онъ. — Капитанъ. вами очередь! — обратился онъ на ходу къ р командиру и направился къ дому. Ротный с

ва шага впередъ, выпрямился. Черные съ просѣдью усы его зашевелились и угреватое лицо приняло дерзкое, вызывающее выраженіе.

— Вы слышали приказъ его превосходительства?! Я требую, чтобы вы сію же минуту разошлись, въ противномъ случаѣ прикажу стрѣлять, — визгливо началъ онъ, отчеканивая каждое слово.

— Не смѣешь, мы свое, наше кровное требуемъ! — зашумѣла толпа, заглушая крикъ офицера.

— Второй разъ предупреждаю, за третьимъ стрѣлять буду!

— Не смѣешь, не смѣешь стрѣлять, волновалась и гудѣла толпа, наступая на офицера. Мимо уха офицера, свистя, пролетѣлъ брошенный чьей-то рукой камень... Въ эту минуту Федоровъ быстро выскочилъ впередъ и повернулся лицомъ къ солдатамъ. Офицеръ растерялся, не понимая въ чемъ дѣло; толпа также умолкла и въ недоумѣніи смотрѣла на Федорова.

— Товарищи, раздался его громкій голосъ, — мы не дикіе лютые звѣри, не цѣпные бѣшеные псы, чтобы бросаться безъ разбору и терзать нашихъ отцовъ и братьевъ!

Солдаты растерялись, не зная, что дѣлать.... Офицеръ остолбенѣлъ и нѣкоторое время не могъ произнести ни слова. Случилось что то не бывалое: солдатъ вышелъ изъ строю и призывалъ къ бунту и неповиновенію другихъ...

— Фельдфебель, взять его! взвигнулъ, наконецъ, офицеръ, выхватывая шашку.

Фельдфебель бросился къ Федорову, но тутъ же со стономъ повалился на землю.

— Вотъ тебѣ, продажная тварь, — злобно крикнулъ Сидоровъ и бросилъ прочь ружье съ окровавленнымъ штыкомъ.

Трепетъ ужаса пробѣжалъ по лицамъ солдатъ. Фе-

доровъ съ изумленіемъ посмотрѣлъ на Сидорова и вмѣстѣ съ Денисовымъ, Бѣлоусовымъ и Дубковымъ бросился къ офицеру.

— Бросай, отнимай ружья, отнимай! — повелительно кричалъ Сидоровъ, вырывая у солдатъ оружіе...

Все перепуталось... Солдаты смѣшались съ мужиками. Гдѣ то слышалась покрываемая ревомъ толпы команда. Раздались ружейные выстрѣлы. Бѣлый дымъ покрылъ на мгновеніе толпу и волнами заколыхался надъ ея головами. Стая галокъ съ испуганнымъ крикомъ взвилась и закружилась въ воздухѣ. Дымъ разсѣялся.... На землѣ, съ открытыми глазами, откинувъ правую руку въ сторону, лежалъ блѣдный, какъ смерть, офицеръ. Кровь алой струйкой текла изъ виска и падала на землю. Не вдалекѣ отъ него Крутиковъ съ Антоновымъ держали подъ руки раненаго Федорова. Бѣлый, какъ лунь, старикъ дрожащими руками разстегивалъ ему окровавленный мундиръ и слезы градомъ катились по его морщинистому лицу. Двѣ бабы поддерживали его голову и жалобно причитали.

— Пустите, пустите! вырываясь, кричалъ Федоровъ. Глаза его лихорадочно блестѣли, грудь порывисто колыхалась...

—Вмѣстѣ идемъ на пановъ, на грабителей! сверкая глазами, командовалъ Сидоровъ.

— Идемъ, идемъ! ревѣла, размахивая ружьями, озлобленная, перемѣшанная съ солдатами толпа....

Галки съ испуганнымъ жалобнымъ крикомъ метались и кружились въ воздухѣ.....

ПѢСНЯ.

Братцы! дружно пѣсню гранемъ
Удалую — въ добрый часъ!
Мы рабочихъ бить не станемъ, —
Не враги они для насъ!
Только злые командиры
Ихъ приказываютъ бить,
Чтобъ солдатскіе мундиры,
Этой бойней осрамить!
Братъ пойдетъ ли противъ брата?
А крестьяне — братья намъ!
И для честнаго солдата
Убивать ихъ — грѣхъ и срамъ.
Сердце намъ сжимали больно
Ужъ не разъ ихъ стонъ и плачъ;
Этой бойни намъ довольно,
Русскій воинъ — не палачъ!
Пусть себѣ за ослушанье
Насъ начальство душитъ всѣхъ;
Лучше вынесть истязанье,
Чѣмъ принять на душу грѣхъ! —
Такъ затянемъ же дружнѣе
Нашу пѣсню въ добрый часъ:
Въ мужиковъ стрѣлять не станемъ:
Не враги они для насъ.

НОВАЯ ТЮРЬМА.

(Изъ „Впередъ!“)

Прохожій.

Строится, вижу, здѣсь что-то такое;
Зданіе, кажется, будетъ большое...
Что ты здѣсь строишь? Казармы? Дворецъ?
Знать любопытно: скажи, молодецъ!...

Каменьщикъ.

Правда, работы здѣсь будетъ не мало.
Трудное время, братъ, нынче настало.
Слышь, зароптадъ нашъ рабочій народъ
Полно работать ему на господъ!
Видно, не стало ужъ дольше терпѣнья,
Молча сносить всѣ неправды, мученья,
Вѣчно трудиться для праздныхъ гулякъ...
Думу задумалъ крестьянинъ — вахлакъ.
Хочетъ онъ самъ добывать свою долю;
Ходятъ все слухи про новую волю...
Вотъ и пошелъ, что-ль, указъ отъ властей
Страху нагнать на строптивыхъ людей.
Всѣхъ, кто стоитъ за народъ нашъ голод
Жалуетъ царь нашъ тюрьмой новомодной!
Каторги мало, знать, стало ему:
Выдумалъ новую, злую тюрьму.
Важная штука — могилушка эта.
Въ ней не увидишь и божьяго свѣта;
Стоны, рыданья лишь гуломъ пройдутъ;
Заживо мертвымъ тебя погребутъ...
Такъ-то, землякъ: не дворецъ, не палаты —
Строимъ живому мы гробъ здѣсь прокляты
Каменный гробъ для свободы людей,
Каменный гробъ для народныхъ друзей.
А велика; знать, не мало народу
Стало теперь за святую свободу...
Былъ здѣсь самъ царь и молебенъ служил
Самъ первый камень тюрьмы заложилъ.
Богу потомъ на колѣнкахъ молился.
Я поглядѣлъ... и душою смутился...
Вишь, кровопійцы: людей-то морятъ,
Сами о Богѣ, любви говорятъ...
А какъ подумаешь, мы то что сами:
Строимъ тюрьму мы своими руками

Строимъ тюрьму для себя для самихъ,
Да для народныхъ друзей дорогихъ...
Горькая дума! болитъ ретивое.
Время то тяжкое вышло такое...
Эхъ, братъ, заѣла злодѣйка нужда...

Прохожій.

Полно тужить, молодецъ: не бѣда!
Видимо стало: не долго намъ маяться!
Скоро придется всѣмъ хищникамъ каяться,
Скоро здѣсь буря вездѣ заревётъ;
Скоро возстанетъ рабочій народъ.
Дрогнутъ враги его, страхомъ объятые;
Рухнутъ предъ нимъ эти зданья проклятые:
Тюрьмы, казармы, суды и дворцы...
Съ гордыхъ царей онъ сорветъ ихъ вѣнцы...
Брось же, товарищъ, печаль и заботу:
Скоро намъ будетъ иная работа...

Каменьщикъ.

Слово ты, братъ, не пустое сказалъ;
Я ужъ давненько его поджидалъ!
Больно ужъ много народу страданья;
Все не приходитъ нашъ часъ воздаянья!
Пусть же скорѣй онъ ударитъ, какъ громъ:
Правду святую мы съ бою возьмемъ!

Партіи Соціалистовъ-Революціонеровъ
и
Аграрно-Соціалистической Лиги
(НАРОДНАЯ РЕВОЛЮЦІОННАЯ БИБЛІОТЕКА)

1. **Какъ министръ заботится о крестьянахъ.**
   Изданіе 1-ое 1000 э
   ” ” ” *2-ое 3000 э*
2. **Какъ венгерскіе крестьяне боролись за свои права.** *1000 э*
3. **Крестьянскіе союзы въ Сициліи.** *1-ое изд. 2000 эк*
   ” ” ” *2-ое 10000 э*
4. **Бесѣды о землѣ.** *1-ое изд. 2000 э*
   ” ” ” *2-ое 10000 э*
5. **Разсказы изъ русской исторіи,** *ч. I.*
   изд. 1-ое 2000 э
   ” ” *2-ое 10000 э*
6. **Долой полицію.** *4000 э*
7. **Воля царская и воля народная.** *4000 э*
8. **Голодъ и самодержавіе.** *4000 э*
9. **Царское правительство и рабочій народъ.** *10000 э*
10. **За вѣру, царя и отечество.** Разсказъ *Ивана Вольнаго. 10000 э*
11. **О неволѣ вѣры въ современной Россіи.** *М. Драгоманова. 5000 э*
12. **Сказаніе о несправедливомъ царѣ.** *Ф. Волховскаго. 10000 э*
13. **Разсказы изъ русской исторіи,** *ч. II. 10000 э*

Печатаются:

4. **Какъ полтавскіе крестьяне землю отбирали.**

ИЗДАНІЯ ПАРТІИ СОЦІАЛИСТОВЪ-РЕВОЛЮЦІОНЕРОВЪ.

1. Реформа Ванновскаго. 2000 экз.
2. 19-ое февраля. 2000 экз.
3. Вторая Воля. 2000 экз.
4. Долой самодержавіе! 3000 экз.
5. Красное знамя (первомайскій сборникъ). 5000 экз.
6. О податяхъ и налогахъ. 2000 экз.
7. Отчего студенты бунтуютъ. 1000 экз.
8. Откуда пошло крестьянское раззоренье. 500 экз.
9. Царь-Голодъ. 10000 экз.

). Ко всѣмъ работникамъ революціоннаго соціализма въ Россіи. 5000 экз.

. Неужели такъ надо? 2000 экз.

:. Ко всему русскому крестьянству. 10000 экз.

:. Террористическій элементъ въ нашей программѣ (отдѣльный оттискъ изъ „Рев. Россіи“). 5000 экз

.. Памяти С. В. Балмашева. 5000 экз

,. Народный герой (Ѳ. К. Качуръ). 15000 экз.

:. Батумское кровопролитіе. 10000 экз.

. Эволюція русской соціалистической мысли (отдѣльный оттискъ изъ Вѣстника Русской Революціи). 2000 экз.

:. Жизнь въ Шлиссельбургской крѣпости. 1000 экз.

'. Несправедливое устройство русскаго государства. (Изд. Крест. Союза) 10000 экз.

). Демонстранты передъ судомъ. 5000 экз.

ПАРТІЯ СОЦІАЛИСТОВЪ-РЕВОЛЮЦІОНЕРОВЪ.

Въ борьбѣ обрѣтешь ты право свое.

РОСТОВСКІЯ СОБЫТІЯ

Отдѣльный оттискъ изъ «Революціонной Россіи» № 15.

1903

Типографія Партіи Соціалистовъ-Революціонеровъ.

ПО ПОВОДУ РОСТОВСКИХЪ СОБЫТІЙ.

Черезъ всю исторію Россіи за послѣднюю четверть вѣка проходитъ красною нитью разительное противорѣчіе въ политикѣ нашего правительства. Передъ нами съ одной стороны — суровый, непреклонный режимъ самодержавія, все гнетущій, все подчиняющій себѣ, своимъ цѣлямъ. Онъ не только не уступаетъ духу времени, не только не приближается къ общеевропейскому строю, съ которымъ его связываетъ тысяча экономическихъ, финансовыхъ, политическихъ нитей, но, напротивъ, все усиливаетъ свой реакціонный характеръ. Въ началѣ XX столѣтія, когда Россіи уже недолго осталось ждать до юбилея декабристовъ, смѣло поднявшихъ знамя политической свободы, мы присутствуемъ при небываломъ разгулѣ бюрократической олигархіи, подчинившей себѣ всѣ проявленія общественной жизни и сдѣлавшей самый принципъ царской власти, которому она якобы служитъ, игрушкой въ своихъ рукахъ. Но наряду съ этимъ, даже поверхностный наблюдатель русской жизни долженъ констатировать цѣлый рядъ явленій, ясно обнаруживающихъ, что это самое правительство лишилось увѣренности въ своихъ силахъ и, въ сущности, само чувствуетъ, на какомъ шаткомъ фундаментѣ построено зданіе абсолютизма. Поражающій колоссальными цифрами бюджетъ, превзошедшій бюджетъ самыхъ богатыхъ странъ, выкачиваетъ эти несмѣтныя богатства изъ до нельзя разоренной, до нитки обнищавшей страны. Эта мысль очень часто высказывалась въ революціонной литературѣ, до того часто, что стала вызывать скептическую усмѣшку даже со стороны тѣхъ, кто всѣмъ сердцемъ хотѣлъ бы найти въ дѣйствительности признаки, предвѣщающіе „начало конца" деспотическаго строя. Обнищавшая стра[на,] но вѣдь достаетъ же она откуда-нибудь ежегодно эти

писей“ министерства финансовъ или „отчетовъ“ государ-ственнаго контроля, заглянувъ въ статистическія изслѣдованія, оцѣночныя работы, картины хозяйственной жизни мужицкой Руси, — вы встрѣчаетесь съ холодными, но внушающими ужасъ цифрами, въ которыхъ до прозрачности ясно рисуется постепенный, неуклонный упадокъ источниковъ дохода громаднаго большинства населенія. Ясно, что всѣ фокусы финансовой „бѣлой и черной магіи“ могутъ помогать лишь до поры, до времени. Авторы ихъ неуклонно совершаютъ свою работу — подпиливаютъ тотъ сукъ, на которомъ сидятъ.

Перейдемъ въ другую область. Вы поражаетесь военнымъ могуществомъ Россіи, ея безчисленной арміей, флотомъ, громадными рессурсами, всегда готовыми для военныхъ цѣлей, независимыми ни отъ какихъ парламентовъ. И рядомъ съ этимъ вы должны констатировать цѣлый рядъ трусливыхъ, хотя и прикрытыхъ всегда пышными фразами, отступленій, разъ только Россія встрѣчаетъ сколько нибудь серьезный отпоръ отъ своихъ соперниковъ, будь то въ Манжуріи или въ славянскихъ земляхъ. То же зрѣлище раздвоенности, противорѣчія вы встрѣчаете и во внутренней политикѣ деспотизма. Всесильная бюрократія, ни въ чемъ не знающая удержа, принужденная считаться только съ придворной камарильей — для дѣлежа добычи, встрѣчая неожиданный отпоръ со стороны какого-либо общественнаго элемента, внезапно теряется, ищетъ обходныхъ путей, готово на уступки, — конечно, для того лишь, чтобъ оправиться, чтобъ совладать съ событіями, подчинить ихъ себѣ. Вспомнимъ хотя-бы политику „сердечнаго попеченія“ или дипломатію фонъ-Плеве съ Шиповымъ и Комп. Эта двойственность, эти противорѣчія и колебанія длятся такъ долго, не разрѣшаясь въ столь жадно ожидаемый всей просвѣщенной, культурной Россіей кризисъ, что въ рядахъ самыхъ крайнихъ представителей оппозиціи появляются все чаще скептики, говорящіе о томъ, что мы, революціонеры, недооцѣниваемъ силы правительства и переоцѣниваемъ силы революціи, что мы безъ достаточныхъ основаній, единственно по традиціи, твердимъ о близости кризиса, о которомъ говорили еще 75 лѣтъ назадъ декабристы и который былъ чуть ли не ближе къ намъ 50 лѣтъ назадъ, чѣмъ теперь....

E pur si muove, — скажемъ мы скептикамъ, — и все-таки она движется, великая, неизбѣжная революція, дыханье которой, дѣйствительно, чувствовали уже первые мученики русской революціонной интеллигенціи, и которая быстрыми шагами надвигается на насъ. Намъ, рус-

исторіи дѣйствительно невѣроятное сопротивленіе. Цѣлый рядъ историческихъ условій выковалъ для врага русской свободы сильную броню; за этой бронею скрылся врагъ, умѣющій пользоваться всѣмъ арсеналомъ орудій борьбы, умѣющій во время и въ должныхъ размѣрахъ пустить въ ходъ и лисій хвостъ и волчьи зубы. И этотъ врагъ сознательно или инстинктивно проводитъ совершенно правильную тактику борьбы противъ всѣхъ проявленій общественнаго протеста. Правда, онъ возстановилъ противъ себя широкіе слои населенія; его политика неограниченной поддержки наиболѣе паразитическихъ элементовъ нашего дворянства и нашей плутократіи страшно обострила народное недовольство; и въ городѣ, и въ деревнѣ, и среди интеллигентныхъ слоевъ, и среди трудовыхъ массъ накопилось множество горючаго матеріала. Но за то правительство прекрасно понимаетъ, въ чемъ заключается слабость его враговъ и въ чемъ—его сила. Враждебные ему элементы или неорганизованы или даже дезорганизованы; они проявляютъ себя бурными вспышками, но эти вспышки слишкомъ мало связаны между собою и потому слишкомъ эпизодичны. То бурной волной прокатится студенческое движеніе; то пестрыя толпы студентовъ, рабочихъ, простонародья, подмываемыя какою то невѣдомою силой, прощумятъ лавиной демонстрацій по крупнымъ центрамъ; то разразится массовое крестьянское движеніе; то одна за другой рядъ мирныхъ стачекъ, начавшихся на чисто экономической, профессіональной почвѣ, процессомъ своего неизбѣжнаго внутренняго развитія превратятся въ прямое столкновеніе съ силами правительства; то удары организованнаго и одиночнаго террора внесутъ нѣкоторое смятеніе въ ряды правительственныхъ слугъ. Но всѣ эти событія слѣдуютъ одно за другимъ безъ достаточной связи, безъ системы; сила каждаго изъ этихъ затрудненій не увеличивается для правительства одновременнымъ напоромъ всѣхъ другихъ; революціонеры почти никогда не могутъ вполнѣ использовать событія; правительство почти всегда имѣетъ достаточно времени для того, чтобы оправиться, собраться съ силами и найти благополучный выходъ.

Правительство до сихъ поръ было сильнѣе своихъ враговъ въ одномъ очень важномъ отношеніи—своей организованностью. Эта организованность позволяетъ ему каждый разъ парализовать угрожающіе симптомы кризиса во всемъ соціальномъ организмѣ Россіи. Пусть ростетъ недовольство, ростетъ возбужденіе, ростетъ общес нервность и взвинченность. Не находя выхода, о себя обезсиливаетъ и сказывается въ психолог

реакціи. Подавлять во что бы то ни стало всякое сколько нибудь крупное проявленіе протеста; подавлять его, если возможно, въ началѣ, и, если это необходимо, самыми дикими и варварскими средствами,—вотъ его тактика.

Правительство чувствуетъ, что стоитъ допустить въ сколько нибудь крупныхъ размѣрахъ „оказательство" общественнаго протеста, и онъ, разростаясь, какъ снѣжный комъ, вбирая въ себя все новые и новые недовольные элементы, лавиной прокатится по всей землѣ, снося и разрушая всѣ правительственныя рогатки и плотины. Но, пресѣкая въ зародышѣ рѣшительными мѣрами всѣ попытки открытаго сопротивленія, можно на неопредѣленно долгое время затянуть болѣзненный процессъ, тѣмъ болѣе истощающій энергію организма, чѣмъ болѣе удается вгонять внутрь болѣзненные симптомы....

Послѣднія ростовскія событія являются яркою иллюстраціей всего сказаннаго выше. Они не стоятъ изолированно и не представляютъ ничего небывалаго, только что свалившагося съ неба. Что движеніе, начатое и старательно удерживаемое сначала на экономической, профессіональной почвѣ, все таки привело къ кровавому столкновенію — нисколько неудивительно. При современной, усвоенной правительствомъ тактикѣ сохраненіе совершенно мирнаго профессіональнаго характера даже за простыми стачками, если только онѣ охватываютъ одновремено не десятки или сотни, а тысячи людей — есть, безусловно, наивная утопія. Объ этомъ свидѣтельствуетъ не только Ростовская эпопея. О томъ же свидѣтельствуетъ и не такъ давно разыгравшаяся батумская бойня, ожидающая нынѣ своего „судебнаго" финала; о томъ же свидѣтельствуетъ и трагедія Обуховской обороны. Не ново и то, что принявъ формы открытаго протеста, явныхъ сборищъ, движеніе тотчасъ же обнаружило огромную притягательную силу по отношенію къ другимъ недовольнымъ элементамъ и широко распространилось путемъ массовой заразы, неожиданно для самихъ иниціаторовъ. Такъ же неожиданно для студентовъ их открытыя манифестаціи послѣ выстрѣла Карповича вызвали на улицу разношерстныя толпы сочувствующихъ. Памятные Рижскіе безпорядки представляли еще болѣе поразительную картину сильнаго взрыва массоваго возмущенія. Стихійный процессъ революціоннаго созрѣванія Россіи дѣйствительно страшно подвинулся впередъ; это не обманъ зрѣнія, а реальная дѣйствительность; массы оказываются готовы подняться тогда, когда революціонеры на это и не разсчитываютъ; вопросъ только въ томъ, какъ наилучшимъ образомъ утилизировать это напряженіе недо[redacted]а, революціоннаго броженія массъ. Каждое новое

событіе, вродѣ Ростовскихъ безпорядковъ, ...
ставить передъ нами этотъ вопросъ, должно вновь заста
влять насъ пересмотрѣть арсеналъ имѣющихся въ нашем
распоряженіи средствъ борьбы и спросить себя—тѣми л
и всѣми ли средствами пользуемся мы во время таких
событій? И если нѣтъ, то почему? Чего намъ недостает
для того, чтобы проявить максимумъ энергіи и наилучшим
образомъ использовать событіе?

Дѣло, конечно, не въ критикѣ поведенія дѣйствовавших
на мѣстѣ революціонеровъ; не это важно и интересно дл
революціоннаго движенія, если отнестись къ вопросу с
точки зрѣнія общихъ интересовъ революціи, а не съ точк
зрѣнія минутныхъ разсчетовъ междуфракціонной распрі
На нашъ взглядъ, такія событія, какъ Ростовскія, слишком
серьезны, чтобы отнестись къ нимъ такъ мелочно, чтобі
избрать ихъ поводомъ для сведенія счетовъ съ другимі
фракціями, какъ бы ни были благопріятны для этого в
томъ или другомъ отдѣльномъ случаѣ обстоятельства. І
тотъ фактъ, что въ Ростовской стачкѣ принималъ участі
Донской Комитетъ Россійской Соц.-Дем. Рабочей Партіі
для насъ поэтому, есть только лишній поводъ не вдаватьс
въ спеціальную критику его поведенія, а перенести центр
тяжести въ чисто-общую и принципіальную постановку воп
роса о тѣхъ задачахъ, которыя выдвигаются передъ рево
люц. партіей событіями, въ родѣ Ростовскихъ.

Но прежде всего намъ приходится расчистить перед
собой путь для обсужденія этого вопроса, отстранивъ одн
вылазку, направленную противъ насъ по случаю Ростовс
кихъ событій газетой „Искра". Для нея теперь всѣ путі
ведутъ въ Римъ, а этимъ Римомъ, этимъ центромъ ея вні
манія за послѣднее время является наша Партія. И как
смерть Балмашева послужила для „Искры" только отправ
нымъ пунктомъ для попытки дискредитировать нашу Пар
тію, такъ и свѣже пролитая кровь Ростовскихъ рабочих
явилась для нея поводомъ кивнуть въ нашу сторону. В
№ 29 она пишетъ:

«Впрочемъ, соціал.-рев. дѣло представляется, вѣроятно, въ иномъ
свѣтѣ и, съ ихъ точки зрѣнія, было-бы, должно быть, «цѣлесообра
нѣе», если-бы шестеро убитыхъ въ Ростовѣ товарищей отдали сво
жизнь на покушенія противъ тѣхъ или иныхъ полицейскихъ извер
говъ?»

Трудно себѣ представить, чтобы послѣ только что раз
громленнаго, подавленнаго движенія, надъ свѣжеусыпан
ными могилами погибшихъ борцовъ, надъ ихъ пролитой
едва успѣвшей высохнуть кровью революціонеры двухъ фра
цій могли поднимать между собою споръ о томъ, въ
видѣ они предпочли бы смерть своихъ товарищей.

—свидѣтельствовали бы о томъ, что въ сектантскомъ ослѣпленіи люди способны забыть, до какой степени является для нихъ драгоцѣнной эта кровь, святыми-эти жертвы, серьезными и подавляюще-трагичными—эти событія. Кровь рабочихъ, предательски и неожиданно убитыхъ безъ всякаго серьезнаго повода съ ихъ стороны, единственно ради „острастки" ихъ товарищамъ, можетъ наводить на многія мысли, можетъ возбуждать много разнообразныхъ чувствъ—но менѣе всего здѣсь умѣстна игра разстроенной фантазіи, работающей надъ созданіемъ образа революціонера „другого прихода", смѣющаго еретически отстаивать какую то другую излюбленную „обстановку" для „скончанія живота" этихъ же самыхъ людей! Что за извращенное, что за изумительное представленіе о революціонерахъ!

И зачѣмъ все это нужно? Если для того, чтобы опредѣлить, какую тактику во время событій, вродѣ Ростовскихъ, рекомендовали бы соціалисты-революціонеры, то для этого вовсе не было никакой надобности выдумывать и фантазировать. Правда, въ Ростовѣ не было комитета нашей Партіи; но были и тамъ, какъ и вездѣ, элементы, тяготѣющіе ко взглядамъ и методу дѣйствій, которымъ теперь обычно присвоивается имя „соціаль-революціонныхъ". Тамъ даже образовался было небольшой кружокъ, попытавшійся самостоятельно вмѣшаться въ стачку и выпустившій прокламацію за подписью „группы соціалистовъ-революціонеровъ". Какъ ни была мимолетна эта попытка, но и въ ней все таки обнаружилась одна характерная особенность всѣхъ людей и кружковъ, тяготѣющихъ—несмотря на тѣ или иные индивидуальные оттѣнки—къ соціально-революціонному теченію. Это—стремленіе не идти въ хвостѣ событій, а толкать ихъ впередъ, требованіе смѣлой революціонной иниціативы, вѣра въ то, что стихійный процессъ революціонизированія массъ подвинулся достаточно далеко для немедленнаго превращенія частныхъ вспышекъ недовольства въ общее протестующее движеніе съ рѣзкой политической окраской... А именно теперь для такой тактики созрѣли всѣ условія. Для тысячныхъ толпъ рабочихъ изъѣзженная колея мирной, „чисто-экономической" стачки теперь слишкомъ узка, и если ее не покидаютъ сами рабочіе—является полиція, являются войска и выгоняютъ ихъ силою изъ этой колеи. Разница только въ томъ, что въ первомъ случаѣ моментъ для превращенія стачки въ противо правительственную манифестацію выбираютъ сами рабочіе, во второмъ же случаѣ власти навязываютъ имъ для этого такой моментъ, который удобнѣе всего для принятія репрессивныхъ мѣръ. Теперь, въ виду кризиса и безработицы — съ одной

стороны, въ виду принятой правительствомъ тактики—съ другой, массовая стачка особенно легко превращается въ прелюдію демонстрацій. Придавая весьма важное значеніе экономической борьбѣ пролетаріата и принимая на себя руководство этой борьбой, мы нравственно обязаны не раскрывать передъ рабочими обманчивыхъ, слишкомъ радужно окрашенныхъ перспективъ. „Успокоительная" политика теперь менѣе, чѣмъ когда либо, соотвѣтствуетъ дѣйствительности. Говорить рабочей массѣ „веди себя мирно и спокойно, но стойко, бастуй, пока не уважены твои требованія,—симъ побѣдишь!" — теперь не приходится. Мелкія стачки, конечно, могутъ проходить благополучно безъ особеннаго активнаго вмѣшательства властей, не придающихъ имъ большого значенія. Но стачка крупная, стачка массовая вызываетъ грозный призракъ кровопролитія, и никакое мирное поведеніе, никакое стремленіе держаться въ рамкѣ „чисто-рабочихъ требованій" не гарантируетъ рабочихъ отъ пусканія войсками въ ходъ оружія. И потому Ростовскія и Тихорѣцкія убійства для насъ являются болѣе, чѣмъ отдѣльнымъ „печальнымъ инцидентомъ" (какъ называетъ ихъ „Красное Знамя" въ № 2). Для насъ это фатальный неизбѣжный результатъ современной тактики правительства, которое не можетъ допустить явной капитуляціи передъ требованіями рабочихъ. Положеніе вовсе не таково, чтобы намъ представлялось на выборъ—или мирная, спокойная стачка, или бурная, сопровождаемая столкновеніемъ демонстрація. Правительство, конечно, предпочитаетъ явнымъ убійствамъ наполненіе тюремъ и безшумную высылку рабочихъ — хотя бы на голодную смерть — въ деревни; но, при первыхъ же признакахъ робкаго сопротивленія, оно никогда не отступаетъ передъ возможностью проучить и терроризировать стачечниковъ при помощи какихъ нибудь „молодцевъ-фанагорійцевъ". При сколько нибудь нормальномъ порядкѣ, чѣмъ умѣреннѣе и спокойнѣе стачка, тѣмъ болѣе гарантировала бы она успѣхъ. При такомъ же правительствѣ какъ наше, скорѣе напротивъ: успѣхъ даже экономическихъ требованій стачечниковъ скорѣе и чаще всего можетъ быть обезпеченъ тѣмъ, что рабочіе съ самаго начала внушатъ своимъ врагамъ вѣру въ свою готовность идти до конца. Только встрѣчаясь съ врагомъ, обѣщающимъ надѣлать слишкомъ много хлопотъ, правительство пускается на уступки. Потому для борьбы съ нимъ нельзя придумать болѣе неблагоразумной тактики, чѣмъ тактика крайняго благоразумія.

Бояться такихъ стачекъ, какъ Ростовская, и идт
тупки правительство будетъ только тогда, когда е

въ революціонный взрывъ, способный разомъ поднять противъ него всѣ тѣ силы, съ которыми теперь оно можетъ управляться порознь. Вотъ почему при **массовомъ** движеніи менѣе всего нужно локализировать стачку. Отзвуки Ростовскихъ событій получились сами собой и въ Тихорѣцкой, и въ Новороссійскѣ. Въ самомъ городѣ также цѣлый рядъ фабрикъ и даже мелкихъ промышленныхъ заведеній присоединился по сочувствію къ забастовавшимъ желѣзнодорожнымъ рабочимъ. Это уже нѣчто вродѣ западноевропейской „всеобщей стачки“ въ маломъ размѣрѣ, хотя первоначально, конечно, никто въ Ростовѣ ни о какихъ „всеобщихъ стачкахъ“ не помышлялъ, какъ не помышлялъ и о присоединеніи другихъ городовъ. Но въ этомъ то направленіи и можетъ особенно широко и усиленно работать смѣлый революціонный починъ **организованной партіи**. Разъ только есть на лицѣ **организованная партія** въ полномъ смыслѣ этого слова, она сможетъ и должна будетъ воспрепятствовать стремленію правительства локализировать движеніе и подавить его въ самомъ зародышѣ. Въ Ростовѣ власти сначала были безсильны это сдѣлать, и только вызвавъ войска изъ Екатеринослава и нѣкоторыхъ другихъ мѣстъ, они сдѣлались господами положенія. Но они не могли вызвать войскъ ни изъ Тихорѣцкой, ни изъ Новороссійска, потому что тамъ было тоже неспокойно. И если бы „неспокойно“ было и въ Екатеринославѣ, или, общѣе говоря, въ тѣхъ ближайшихъ къ мѣсту волненій городахъ, изъ которыхъ могутъ быть вызваны войска, если бы революціонныя организаціи немедленно выпустили тамъ прокламаціи съ призывомъ манифестировать, если бы они попытались фактически съорганизовать тамъ въ это время демонстраціи — правительство не дѣйствовало бы съ развязанными руками, не подавляло бы движенія съ такой легкостью, какъ теперь....

Но для того, чтобы встрѣтить сочувственный отзвукъ повсюду и во всѣхъ слояхъ недовольныхъ, движеніе рабочихъ должно съ самаго начала стать на болѣе широкую почву, должно не уклоняться отъ общенія со всѣмъ остальнымъ „городомъ“ и не ждать, пока этотъ городъ самъ вышлетъ паломниковъ къ мѣсту сборищъ—нѣтъ, оно должно быть возможно скорѣе перенесено на его улицы и площади, гдѣ оно скорѣе и легче можетъ заразить духомъ протеста не только рабочихъ городскихъ промышленныхъ заведеній, но и всѣхъ недовольныхъ, всѣхъ сочувствующихъ. Такимъ поведеніемъ организованный пролетаріатъ дѣйствительно становится во главѣ обще-опозиціоннаго [illegible], увлекаетъ колеблющихся, становится подобно [illegible]ъ центрѣ цѣлой системы многочисленныхъ „спут-

никовъ“, подчиняя ихъ своей гегемоніи. Нужна болѣе смѣлая инициатива, нужно рѣшительнѣе и выше поднимать знамя протеста, чтобы шествующіе подъ нимъ были дѣйствительно для всѣхъ окружающихъ „вверху стоящими, что городъ на горѣ, дабы всѣмъ виденъ былъ“ — и тогда движеніе встрѣтитъ откликъ даже тамъ, гдѣ этого никто не ожидалъ. Въ нашихъ рукахъ нѣсколько писемъ крестьянъ, характеризующихъ возбужденное настроеніе современной деревни. Въ одномъ изъ нихъ мы находимъ интересный разсказъ о томъ, какъ въ одной мѣстности на сельскомъ сходѣ читалась газета съ описаніемъ ростовскихъ событій. Мужики совершенно свободно толковали, высказывая сожалѣніе, что и къ нимъ, какъ въ Ростовѣ, не прислали книгъ, гдѣ „говорится, какъ нужно бунтовать и чего нужно бунтоваться“, ибо „безъ книгъ, да безъ прокламацій теперь плохо собираются бунты“.... „Намъ, если бы тоже попались книги, да прокламаціи“ — раздавались голоса — „такъ мы бы тоже подняли бунтъ, еще лучшій, чѣмъ въ Ростовѣ“....

Но въ томъ то и дѣло, что процессъ стихійнаго революціоннаго созрѣванія Россіи далеко обогналъ процессъ развитія организованной революціонной борьбы. Какая поразительная разница съ эпохой борьбы Народной Воли! Тогда передъ нами, на общемъ фонѣ неразвитыхъ общественныхъ отношеній, дряблаго киселеобразнаго общества, не пробудившихся еще отъ духовнаго сна народныхъ массъ, выдѣлялась единая, инициативная, сомкнутая и рѣшительная фаланга борцовъ. Она наносила ударъ за ударомъ сильнѣйшему врагу, она внесла въ его ряды ужасъ и смятеніе, она увлекла героическимъ примѣромъ все, что можно было увлечь, разбудила все, что можно было разбудить; она довела врага до колебаній, чуть ли не до переговоровъ.... „Тогда въ Россіи было два правительства—писалъ, незадолго до своей смерти, Фридрихъ Энгельсъ, — царя и Исполнительнаго Комитета заговорщиковъ-террористовъ. Сила тайнаго, побочнаго правительства росла со дня въ день; паденіе царизма казалось очень близкимъ.... Эти люди своимъ героизмомъ и самопожертвованіемъ, несмотря на свою малочисленность, съумѣли принудить абсолютизмъ начать взвѣшивать возможность и условія капитуляціи“. Имъ не доставало только опоры въ массовомъ движеніи, чтобы нанести „гатчинскому военноплѣнному русской революціи“ (слова Маркса) послѣдній, рѣшительный ударъ.

Массовое движеніе, которое такъ горячо, такъ ст[illegible]
призывали наши предшественники 70-хъ и 80-хъ [illegible]
становится уже дѣйствительностью. Чуть не кажд

ассъ, о ростѣ сознательности и организованности въ ихъ, о борьбѣ ихъ за лучшую долю. И съ каждымъ чаомъ все грознѣе становится ихъ движеніе, все грознѣе однимается волна народнаго возмущенія, все большій просъ предъявляетъ она на революціонную энергію и революціонную инициативу организованныхъ революц. партій. лужить массовому движенію, отзываться на всѣ его потребности, на всѣ его запросы должно составлять единтвенную нашу задачу, единственную нашу обязанность, но тзываться именно на всѣ потребности, на всѣ запросы.

Событія, вродѣ Ростовскихъ, когда толпа бывала иногда остаточно сильна,чтобы овладѣть, если бы это понадобиось, всѣмъ городомъ, могутъ превратиться, при благопріятныхъ условіяхъ, въ исходный пунктъ революціоннаго зрыва. Но для этого необходимо, чтобы партія дѣйствія ыстро обобщила движеніе, придала ему смѣлый, рѣшительый характеръ, поддержала его движеніемъ въ другихъ гоодахъ, движеніемъ въ деревняхъ, дезорганизаціей правительственнаго механизма. Для этого партія должна на мѣтахъ изучить позиціи противника, расположеніе его силъ, ѣста храненія оружія и т. д., чтобы воспользоваться всѣи этими данными въ моментъ рѣшительнаго столкновенія; ужно воспользоваться всякимъ временнымъ безсиліемъ растерянностью властей, чтобы вооружить толпу и сдѣать ее хозяиномъ положенія. Тогда частичный успѣхъ, та ли другая мѣстная удача можетъ сдѣлаться той искрой, оторая зажжетъ накопляющуюся во всей Россіи массу гоючаго матеріала, превратить скрытую революціонную энергію въ энергію дѣйственную, слить въ одинъ могуій потокъ всѣ проявленія недовольства и дать сигналъ ъ рѣшительной схваткѣ всѣхъ революціонныхъ силъ съ амодержавіемъ.

Современная русская исторія выковываетъ одно за другимъ цѣлый рядъ звеньевъ той великой цѣпи, которая потепенно обвивается вокругъ самодержавія, лишая его своды, увѣренности и силы дѣйствій. Но гдѣ и въ какой оментъ пройдетъ черезъ эти звенья тотъ электрическій окъ, который скуетъ воедино концы этой цѣпи? Этого ельзя предугадать и вычислить никакой революціонной стрологіей. Желать дѣйствовать только совершенно наѣрняка, съ гарантіей ничѣмъ неустранимаго успѣха—это начитъ обрекать себя на полное бездѣйствіе. Революціонной инициативы и энергіи нельзя замѣнить никакими выладками. Величайшая опасность для революціонеровъ— брать себя на то утрированное благоразуміе, послѣ кото-

да, точно выросшія изъ нѣдръ земли, съ восторгомъ встрѣчали насъ, какъ вождей своихъ, предлагали намъ силу и руки... Мы совершенно не съумѣли откликнуться на эту товарищескую поддержку и воспользоваться боевымъ настроеніемъ массъ... Поддержка народныхъ массъ только ошеломила насъ, но не подвинула впередъ, не вложила новаго меча въ наши ножны"*)

Но она должна это сдѣлать. Она должна вложить—и не только вложить новый мечъ въ наши ножны, но и побудить извлечь этотъ мечъ изъ ноженъ для рѣшительной непосредственной борьбы. Мы не преувеличиваемъ нашихъ силъ. Мы знаемъ, что стоящая передъ нами задача страшно трудна и огромна. Быть можетъ, попытки ея разрѣшенія не разъ будутъ кончаться неудачами, и надъ трупами честныхъ борцовъ насильники будутъ праздновать кровавую тризну. Но послѣ пораженія мы снова будемъ готовиться къ открытой борьбѣ, снова призывать девятый валъ, который долженъ снести прикрытое самодержавной порфирой царство злобы, произвола, насилія и человѣконенавистничества...

РОСТОВСКІЯ СОБЫТІЯ.

Въ прошломъ № „Революціонной Россіи" мы уже дали свѣдѣнія о ходѣ Ростовской стачки. Въ настоящее время мы имѣемъ возможность дать болѣе подробное описаніе всѣхъ событій, на основаніи свѣдѣній, полученныхъ отъ одного изъ нашихъ товарищей, принимавшаго непосредственное участіе въ движеніи.

Стачку въ главныхъ мастерскихъ Владикавказской желѣзн. дороги начали рабочіе котельнаго цеха, главнымъ образомъ изъ-за пониженія расцѣнокъ и грубаго обращенія мастеровъ. Рабочіе остальныхъ цеховъ медлили присоединеніемъ, и потому черезъ нѣсколько часовъ забастовщики снова стали было за работу. Но глухое броженіе продолжалось. Узнавъ о происшествіи въ желѣзнодорожныхъ мастерскихъ (впервые брошены работы были въ субботу, 2-го ноября), въ движеніе поспѣшилъ вмѣшаться Донской Комитетъ Р. С.-Д. Р. П., и его вмѣшательство много помогло дѣлу.

Въ воскресенье Донской Комитетъ, съ одной стороны, подготовилъ группу изъ 20 чел. организованныхъ рабочихъ торые должны были на слѣдующій день, въ понедѣлі

дать тревожные свистки, увлечь товарищей къ забастовкѣ и помѣшать работамъ. Съ другой стороны, за городомъ была собрана сходка человѣкъ изъ 50 неорганизованныхъ рабочихъ; сходка единогласно высказалась за забастовку.

Въ понедѣльникъ, 4-го ноября, была разбросана въ мастерскихъ 1-я прокламація Донского комитета съ призывомъ къ стачкѣ. Рабочіе въ количествѣ болѣе 3.000 человѣкъ дѣйствительно забастовали и собрались во дворѣ мастерскихъ. Ораторомъ выступилъ одинъ изъ организованныхъ рабочихъ. Онъ говорилъ ясно, просто, чрезвычайно спокойно, не выходя въ своей рѣчи изъ рамокъ чисто-экономическихъ вопросовъ и профессіональныхъ рабочихъ требованій. Здѣсь же рабочіе сформулировали свои главнѣйшія требованія, впослѣдствіи еще болѣе подробно изложенныя въ прокламаціи Донского Комитета.

На слѣдующій день, во вторникъ, дѣла приняли-было совершенно новый оборотъ. На сходкѣ выступилъ новый ораторъ X., въ горячей и сильной рѣчи поднявшій рабочихъ надъ ихъ ближайшими перспективами профессіональной борьбы и раскрывшій передъ ними широкіе горизонты борьбы общенародной, борьбы политической. Ораторъ выступалъ не отъ имени Комитета, а самостоятельно. Онъ указалъ на могучій ростъ революціоннаго движенія, охватывающаго все болѣе и болѣе широкіе слои народа; говорилъ, что рабочіе теперь ужъ борются не только за свои хозяйственные интересы, а на первомъ планѣ за политическое освобожденіе; что въ нихъ укрѣпилось сознаніе тѣсной зависимости перваго отъ послѣдняго; что, только освободившись политически, они смогутъ безпрепятственно и успѣшно бороться за экономическое освобожденіе. Свою рѣчь онъ закончилъ призывомъ идти въ городъ и устроить тамъ демонстрацію. Рѣчь произвела сильное впечатлѣніе на многихъ рабочихъ, слушавшихъ ее съ величайшимъ вниманіемъ. Большая часть изъ нихъ, дѣйствительно, двинулась было по направленію къ городу; было выкинуто красное знамя. Но оставшіеся стали кричать: „вернитесь обратно, вернитесь обратно“. Часть рабочихъ — преимущественно, разумѣется, старики, представляющіе всегда болѣе косный элементъ — стояли за самое спокойное и умѣренное поведеніе. Съ другой стороны, за это высказывались и представители Донского Комитета. Они, между прочимъ, говорили, что нужно во что бы то ни стало сохранить единство среди рабочихъ; если активное большинство уйдетъ для городской демонстраціи, то оставшееся пассивное меньшинство можетъ дать себя склонить къ возобновленію работъ; это можетъ по- [illegible] стачку; станутъ за работу одни, ихъ примѣръ зара- …гихъ, и стачка не дастъ никакихъ практическихъ

кончиться полнымъ успѣхомъ. Подъ вліяніемъ этой двойной оппозиціи мысль о демонстраціи пришлось оставить, чтобы не вносить съ самаго же начала въ борьбу рѣзкаго раздвоенія. Между прочимъ, послѣ изложенной рѣчи была разбросана среди рабочихъ гектографированная прокламація за подписью „группы Соціалистовъ-Революціонеровъ". Прокламація была рѣзко-политическаго содержанія и оканчивалась призывомъ идти въ городъ и устроить тамъ уличную демонстрацію. Но прокламація эта особаго значенія не имѣла; группа въ первый разъ выступала и была совершенно неизвѣстна рабочей массѣ; понятно, что она не могла сразу вызвать достаточное довѣріе и получить вѣсъ въ глазахъ толпы. Эта первая ея прокламація осталась и послѣдней. Во все время стачки „группа" не пыталась болѣе проводить свою особую тактику; съ слѣдующаго дня ораторы всѣ уже выступали, заручившись уполномочіемъ отъ Комитета.

Въ этотъ день войско въ Ростовѣ почти отсутствовало; въ самомъ городѣ было лишь 200 чел. казаковъ, которые могли быть быстро усилены лишь другой сотней казаковъ изъ сосѣдней Нахичевани; полиція, захваченная врасплохъ такимъ сильнымъ движеніемъ, чувствовала себя безпомощной и совершенно бездѣйствовала. Ораторъ Х., произносившій политическую рѣчь, могъ совершенно спокойно возвратиться домой по трамваю, по главнымъ улицамъ, — ему не было даже нужды скрываться.

На слѣдующій день, въ среду,—снова сходка стачечниковъ во дворѣ мастерскихъ, сходка еще болѣе многочисленная. Къ забастовкѣ примкнуло и депо. Настроеніе все ростетъ и ростетъ. Многочисленность и солидарность забастовавшихъ воодушевляетъ самыхъ тихихъ и робкихъ. Читается прокламація Донского Комитета (сплошь экономическаго содержанія). Рабочіе призываются въ ней вспомнить, что они добились своего во время стачки 1894 г., «благодаря воздержанію и спокойному поведенію». Почти вся прокламація состоитъ въ изложеніи требованій: всѣ—чисто профессіональнаго, экономическаго характера; намѣчено цѣлыхъ двадцать пять отдѣльныхъ пунктовъ. Тутъ-же, на сходкѣ къ нимъ прибавляютъ еще нѣсколько пунктовъ: рабочій, проболѣвшій болѣе двухъ недѣль, не долженъ быть увольняемъ; удалить врача Попова, грубо и цинично обращающагося съ женщинами; имѣть для послѣднихъ женщину-врача и т. п. Въ духѣ прокламаціи Донского Комитета и всѣ рѣчи. Прежній ораторъ Х. также не вноситъ диссонанса въ этотъ тонъ, хотя всюду старается оттѣнить политическую сторону дѣла. Рабочихъ увѣщеваютъ держаться совершенно мирно и спокойно, но не идти
боту, пока главныя ихъ требованія не будутъ удовлет

который выступилъ съ перваго дня въ этомъ же духѣ — «і можетъ улучшить положеніе рабочихъ. Такая стачка страш на нашимъ капиталистамъ, и они пойдутъ на уступки».

На эту сходку попробовалъ было явиться жандармскій полковникъ, въ качествѣ посредника между хозяевами и рабочими. Но рабочіе твердо заявили, что администрація мастерскихъ можетъ сама пожаловать сюда, если хочетъ; имѣть-же жандарма посредникомъ они, рабочіе, не желаютъ. Замѣтивъ оратора—интеллигента въ пенснэ, жандармскій полк. попробовалъ было заговорить о чужихъ рабочимъ людяхъ, которые ихъ подстрекаютъ, пользуясь ими, какъ пушечнымъ мясомъ и т. п. Но рабочіе дали дружный отпоръ его вылазкамъ. Тогда жандармъ попробовалъ дѣйствовать страхомъ, угрожалъ войскомъ, совѣтовалъ не доводить дѣла до кровопролитія... «Это вы хотите крови, а не мы» — отвѣчалъ ему ораторъ X. и въ краткихъ, но сильныхъ словахъ охарактеризовалъ поведеніе властей. Между тѣмъ толпа все увеличивалась и увеличивалась. Явились рабочіе съ другихъ фабрикъ и заводовъ—ихъ увѣщевали вызвать стачку и въ своихъ заведеніяхъ, выставить свои требованія и присоединиться къ забастовавшимъ желѣзнодорожнымъ рабочимъ. Призывы эти были встрѣчены сочувственно. Вообще, настроеніе сильно подымалось, искало исхода въ чемъ нибудь активномъ. Руководители стачки старались сдерживать рабочихъ, водворить полное спокойствіе и хладнокровіе. Задача была трудная... Когда въ толпѣ пробовали запѣть революціонныя пѣсни, ее остановили замѣчаніемъ, что не слѣдуетъ нарушать миръ и тишину, которыя необходимы, ибо рабочіе собрались сюда только для обсужденія своихъ дѣлъ, —нужно и держаться сути этихъ дѣлъ, не уклоняясь въ сторону.

На слѣдующій день сходка была назначена въ новомъ мѣстѣ—въ балкѣ около Темерника, такъ какъ дворъ мастерскихъ переставалъ вмѣщать все растущую и растущую толпу. По мѣрѣ того, какъ къ движенію присоединялись новыя массы и начинался сочувственный откликъ на другихъ фабрикахъ и заводахъ, требовалось еще сильнѣе, чѣмъ прежде, что нибудь болѣе объединяющее и широкое, чѣмъ профессіональныя требованія. Вмѣстѣ съ тѣмъ идея демонстраціи въ городѣ, естественно, вновь воскресла. Нѣкоторымъ казалось несомнѣннымъ, что если даже глядѣть на стачку не съ общеагитаціонной, а непосредственно-практической точки зрѣнія, все таки слѣдуетъ прибѣгнуть къ демонстраціи; администрація упорствуетъ, слѣдовательно, сломать это упорство можно расширивъ движеніе; а устроивъ демонстрацію въ го-...кно увлечь въ движеніе рабочихъ съ многихъ про-...іхъ заведеній, расположенныхъ въ городской чертѣ. ...е находитъ откликъ и въ составѣ самого Комитета

мнѣнія раздѣляются. Дѣло кончается компромиссомъ. Съ четверга Комитетъ начинаетъ выпускать прокламаціи уже не экономическаго, какъ все время раньше, а политическаго содержанія. Принимается рѣшеніе повести толпу въ городъ; но и здѣсь замѣчается недостатокъ рѣшимости: демонстрація откладывается со дня на день, въ неопредѣленное будущее. Наконецъ—въ послѣдніе дни волненій—уже приняли было рѣшеніе устроить уличную демонстрацію въ воскресенье 17-го, ибо тогда, благодаря празднику, можетъ явиться на сходку все рабочее населеніе города. По виду резонное, это рѣшеніе, однако, обладало всѣми недостатками компромиссныхъ рѣшеній. Въ самомъ дѣлѣ, надо было ковать желѣзо, пока горячо. Въ первые дни стачки настроеніе все время прибывало, и разъ найдено нужнымъ использовать его въ чемъ нибудь болѣе активномъ, чѣмъ обычная стачка, нельзя тянуть и оттягивать. Это разъ. Во вторыхъ, притягательная сила рабочей демонстраціи въ будни заставила бы рабочихъ городскихъ заведеній побросать работу и такимъ образомъ сжечь за собой корабли, тогда какъ присоединеніе къ толпѣ въ праздничный день еще ни къ чему не обязывало. Въ третьихъ, и самое главное — въ первые дни стачки демонстрація имѣла всѣ шансы на успѣхъ. Въ Ростовѣ было всего двѣ—три сотни казаковъ; отсутствіе войска совершенно связывало руки властямъ; они торопливо вызывали военную помощь изъ другихъ мѣстъ. Въ это время каждый лишній день дорогъ, и откладывать рѣшительныя дѣйствія значитъ дать врагу собраться съ силами и обречь свою попытку на полную неудачу. Такъ — какъ мы дальше увидимъ — и произошло въ дѣйствительности.

Въ четвергъ въ балкѣ собирается уже около 8000 чел. Тутъ есть и любопытствующіе, есть и забастовавшіе рабочіе нѣкоторыхъ заведеній въ самомъ Ростовѣ. Здѣсь еще болѣе выдѣляется ораторъ X., рѣчи котораго захватываютъ толпу и страшно поднимаютъ ея настроеніе. Свои рѣчи онъ обычно заканчиваетъ тѣмъ, что заставляетъ говорить всю толпу, обращаясь къ ней съ рядомъ вопросовъ. „Пойдете ли вы, товарищи, опять на работу, не добившись выполненія вашихъ требованій? Склоните ли вы опять ваши головы подъ ярмо?“ „Нѣтъ! нѣтъ! не пойдемъ!“ громовымъ раскатомъ откликается рабочее море.—„Будете ли вы, товарищи, считать товарищами тѣхъ людей, которые, несмотря на ваше рѣшеніе, станутъ теперь на работу?“ — „Нѣтъ!“ гремитъ толпа. „Измѣнниками мы будемъ ихъ считать, измѣнниками!“ Ораторъ пользуется общимъ одушевленіемъ и снова начинаетъ говорить ... рѣзко-политическаго характера, заканчивая ее кличе... лой самодержавіе!» Замѣтивъ, что не вся толпа ... восприняла заключеніе рѣчи, и что его кличъ подх...

остаточно дружно, онъ возвращается къ той же темѣ. Онъ говоритъ о современныхъ законахъ и порядкахъ, о томъ, какъ они несправедливы, какъ они ложатся тяжелымъ бременемъ на весь трудящійся людъ, давятъ и гнетутъ его; говоритъ о борьбѣ за новые, справедливые законы и порядки, и заключаетъ словами, что кличъ—долой старые законы и порядки есть прежде всего кличъ—долой самодержавіе! Его рѣчь теперь захватываетъ за живое толпу, которая продолжаетъ рости и рости... Кругомъ—цѣлое море человѣческихъ головъ—склоны балки залиты людьми... Вдали виднѣются казаки, но ихъ все еще ничтожная кучка, и они должны ограничиться ролью пассивныхъ наблюдателей. Они не только не трогаютъ главной массы забастовщиковъ, но и проходы изъ города къ мѣсту сходки совершенно свободны. Власти довольны возможностью держаться политики выжиданія. Къ нимъ того и гляди должны явиться подкрѣпленія...

Въ пятницу, 8-го ноября, народу собирается еще больше прежняго. Среди присоединяющихся къ стачкѣ есть даже переплетчики, пекаря и т. п. изъ различныхъ мелкихъ мастерскихъ, хотя стачка разыгрывается гдѣ то на отшибѣ за городомъ... Появляются на сходкѣ въ большомъ количествѣ женщины, интеллигенція, учащаяся молодежь. Носятся слухи, что изъ Юзовки, Таганрога и Тихорѣцкой пѣшкомъ двигаются рабочіе на помощь къ стачечникамъ. Прежній ораторъ N. опять обращается къ толпѣ, прося не забывать, что они—не бунтовщики, а мирная толпа, требующая своихъ правъ; она добьется своего твердостью и спокойствіемъ. Не надо давать повода казакамъ нападать на толпу, будемъ вести себя такъ, чтобы насъ не тронули; управленіе городомъ ввѣрено полиціймейстеру, который заинтересованъ въ сохраненіи порядка, и, какъ человѣкъ умный, напрасно кровопролитія вызывать не будетъ; итакъ, мирное, спокойное, но твердое и стойкое поведеніе. Другого оратора, X., успѣвшаго снискать огромную популярность среди толпы, долгое время не было. Поднимаются голоса въ толпѣ, что онъ, навѣрное, арестованъ. «Тогда мы пойдемъ въ городъ, мы разгромимъ тюрьму!» раздаются крики. Наконецъ, вотъ и онъ—къ нему направляются на встрѣчу, его окружаютъ со всѣхъ сторонъ, осыпаютъ радостными привѣтствіями... Снова рѣчи и рѣчи, снова X. пользуется сходкой, какъ ареной для политической проповѣди... Его имя у всѣхъ на устахъ, въ городѣ о немъ разсказываютъ, его называютъ героемъ за его смѣлыя политическія рѣчи, за его огромное агитаторское вліяніе...

Между тѣмъ, въ ту же пятницу приходятъ первыя военныя подкрѣпленія. Въ городѣ уже становится замѣтнѣе присутствіе войскъ. Просыпается и полиція. На столбахъ появля-
[redacted] объявленія отъ атамана, запрещающаго всякія сходки и

сборища. Рабочіе относятся, впрочемъ, къ нимъ иронически и мѣстами срываютъ ихъ. На улицахъ—оживленіе, толпы народа, разговоры...

Въ субботу, 9-го ноября, власти уже дѣлаютъ первую, пока еще несмѣлую попытку воздѣйствовать на толпу при помощи военной силы. Сходка открывается—народу еще больше, чѣмъ въ прежніе дни; но съ другой стороны вблизи сходки, стоитъ уже значительно возросшая сила казаковъ, вся жандармская и полицейская власть... Картина довольно необычная: поднимается на своемъ обычномъ мѣстѣ ораторъ—интеллигентъ и обращается къ толпѣ съ горячей политической рѣчью... а на него, съ другой стороны, направлены бинокли изъ группы, гдѣ стоятъ представители администраціи... Агитація ведется открыто, явно, передъ глазами властей. Появляется жандармскій полковникъ; онъ читаетъ телеграмму министра путей сообщенія, въ которой говорится, что требованія стачечниковъ неосновательны и удовлетворены быть не могутъ. Послѣ этого онъ приглашаетъ толпу разойтись, угрожая военной силой. Но его заключительный громкій окрикъ «разойдись!» не оказываетъ никакого дѣйствія на толпу... — «У васъ, г. подполковникъ, слишкомъ слабый голосъ для того, чтобы заставить толпу разойтись» — насмѣшливо отвѣчаетъ ему ораторъ X. «Товарищи—обращается онъ къ толпѣ—бояться намъ нечего. *Садитесь — мы останемся здѣсь*» (приглашеніе сѣсть сдѣлано было для того, чтобъ этимъ осадить скачущихъ въ атаку лошадей). Казаки подъ командой офицера надвигаются на толпу, но дѣйствуютъ нерѣшительно. Въ это время ораторъ обращается къ нимъ съ сильною, страстною рѣчью. «Неужели у васъ не человѣческое сердце?» восклицаетъ онъ. «Неужели вы станете убивать безоружную мирную толпу, терзать беззащитныхъ, и кого же?—вашихъ собственныхъ братьевъ! Вѣдь окончивъ службу, вы сами будете такими же, какъ и тѣ, противъ кого васъ теперь ведутъ—вы пойдете на фабрики и заводы, вы будете обрабатывать землю, вы на себѣ снова испытаете все зло, всю несправедливость нашихъ порядковъ; и теперь вы сами хотите защищать эти порядки противъ такихъ же рабочихъ, такихъ же тружениковъ!» Подполковникъ снова обращается къ толпѣ съ требованіемъ разойтись. Ораторъ вступаетъ съ нимъ въ переговоры и говоритъ, что толпа не разойдется, если не удалятъ казаковъ. Власти принимаютъ компромиссъ. Казаки удаляются и толпа расходится, пропуская впереди агитаторовъ... Многіе изъ рабочихъ, особенно женщины, проходя, пробуютъ заговаривать съ казаками, упрекаютъ ихъ, спрашиваютъ — сердце у нихъ или камень? Нѣкоторые казаки смущенно отвѣчаютъ, что ихъ подневольное, они не виноваты, если они ослушаются занія, то угодятъ подъ разстрѣлъ... Нѣкоторые ра

что скоро кончатъ службу и не придется больше усмиря своего же брата, рабочаго человѣка...

Въ этотъ же день — субботу — рѣшено было отправить к атаману депутацію съ требованіями рабочихъ. Атаманъ пр(бовалъ воздѣйствовать на нихъ всѣми способами, вплоть ; попытки подпоить, уговаривалъ выдать подстрекателей, увѣ щевалъ бросить стачку, просилъ одуматься и въ заключені «разрѣшилъ» рабочимъ на слѣдующій день (въ воскресень сходку.

Это было ловкимъ шагомъ. Онъ давалъ возможность ата ману однимъ выстрѣломъ убить двухъ зайцевъ. Съ одной сто роны онъ создавалъ для себя хорошій предлогъ продолжат политику выжиданія, не ослабляя этимъ своего авторитета: съ другой, онъ предупреждалъ опасность демонстраціи въ го родѣ, вводя движеніе хотя на одинъ день—но опасный, праз ничный день—въ узаконенныя рамки. Его разсчетъ былъ вѣ ренъ. «Сходка разрѣшена—первая уступка—не нужно необ думанными шагами отрѣзывать возможность дальнѣйшихъ уступокъ» — такія соображенія соблазняютъ большинство. Несмотря на огромный наплывъ народу, превзошедшій самыя смѣлыя ожиданія (говорили о 30 тыс. челов.) руководители стачки не рѣшаются использовать этого для демонстраціи. Обычная прокламація Донского Комитета появляется также безъ всякаго призыва въ городъ.

Впервые на этой сходкѣ, болѣе многолюдной, чѣмъ когда либо, появляется приставъ и заявляетъ, что «на просьбу рабочихъ разрѣшить сходку атаманъ отвѣтилъ согласіемъ». Ораторъ X. страстно протестуетъ, заявляя, что о согласіи атамана никто не спрашивалъ: «Товарищи — обращается онъ къ рабочимъ — просили мы у него разрѣшенія?» — «Нѣтъ, нѣтъ!» гремитъ толпа. Ораторъ X. продолжаетъ свою рѣчь, говоря, что атаманъ вынужденъ былъ разрѣшить сходку, боясь, что вся огромная толпа двинется въ городъ. «Мы—сила» говоритъ онъ. «Разрѣшеніе въ Россіи такой огромной сходки есть небывалое, неслыханное явленіе; это—дань боязни передъ стойкостью и твердостью рабочихъ массъ; это, какъ бы то ни было, какія бы цѣли подъ этимъ ни крылись — побѣда, съ которою рабочіе могутъ себя поздравить». Рабочіе пожимаютъ другъ другу руки, обнимаются, цѣлуются... Ораторъ продолжаетъ свою рѣчь и говоритъ болѣе часа, рисуя положеніе рабочаго народа въ Россіи, его безправіе и эксплуатацію; говоритъ, почему возстали крестьяне Полтавской и Харьковской губерній, указываетъ на всѣ проявленія роста революціоннаго движенія и зоветъ всѣхъ въ ряды революціонной арміи... Затѣмъ выступалъ еще другой, новый ораторъ—интеллигентъ, говорившій о борьбѣ за 8-часовый рабочій день невозможности русскому рабочему добиться удовлетворе-

нія своихъ нуждъ при теперешнемъ политическомъ строѣ. По прежнему распространяются прокламаціи, то и дѣло выпускаемыя Донскимъ Комитетомъ, собираются деньги для стачечниковъ. А войска все прибываютъ и прибываютъ...

Наконецъ, власти почувствовали себя достаточно сильными. Къ понедѣльнику со всѣхъ сторонъ стянулись подкрѣпленія. Прибыли кубанскіе казаки, прибыли солдаты изъ Екатеринослава, еще откуда то... Въ ночь на понедѣльникъ полиція впервые рѣшилась произвести множество обысковъ въ квартирахъ рабочихъ, причемъ вела себя грубо и вызывающе; одна женщина, отказавшаяся указать гдѣ ея сынъ, была жестоко избита. Съ утра всѣ проходы изъ города къ балкѣ, обычному мѣсту сходки, были заняты вооруженной силой. Пробравшихся окольными путями тотчасъ аттаковывали казаки. Старый способъ — сѣсть всей толпой и этимъ удержать казаковъ — оказался безрезультатнымъ. Началось жестокое побоище. Рабочіе пробовали защищаться камнями, досками... Тутъ были сильно помяты двѣ женщины и немало рабочихъ получили пораненія. Обыватели выбѣгаютъ изъ квартиръ и смотрятъ на побоище. По городу распространяется паника. Пробуютъ послать къ атаману депутацію, — но ему теперь уже нечего хитрить и онъ отказывается даже принять ее. Въ полдень на одной изъ широкихъ площадей Темерницкаго поселенія все таки удается собраться большой толпѣ. Посылаютъ двоихъ рабочихъ искать X., которому не удалось проникнуть черезъ кордонъ войскъ къ мѣсту сходки. Говорятъ рѣчи: ораторъ N. и двѣ дѣвушки, обращаясь преимущественно къ работницамъ. Въ два часа сходка была уже распущена, и когда большая часть собравшихся разошлась, въ остальныхъ былъ данъ солдатами залпъ... Говорятъ о какой то случайности, о какомъ то недоразумѣніи со стороны офицера; разсказываютъ на разные лады; другіе предполагаютъ, что подростки бросали камнями и этимъ вызвали приказъ стрѣлять; всѣ теряются въ догадкахъ и не могутъ найти достаточнаго повода къ жестокому кровопролитію... Не проще ли предположить, что заранѣе было рѣшено воспользоваться первымъ пустякомъ, чтобы сразу дать острастку рабочимъ? Словомъ, въ результатѣ осталось на мѣстѣ 6 человѣкъ убитыхъ и десятка полтора было ранено... Рабочіе пробовали и здѣсь защищаться досками, выломанными изъ заборовъ, камнями изъ мостовой... Въ городѣ паника ростетъ; говорятъ чуть ли не о битвѣ народа съ войсками; запираютъ, по совѣту полиціи, магазины, выносятъ изъ нихъ драгоцѣнныя вещи. Городъ переполненъ войсками. То сямъ, то здѣсь слышатся звуки военныхъ пѣсенъ — это казаки стараются какъ можно сильнѣе и внуш нѣе дать знать о своемъ присутствіи... Происходятъ о между прочимъ арестованъ интеллигентъ—ораторъ Бр

Во вторникъ, среду и четвергъ власти не прибѣгали ни къ какимъ экстреннымъ мѣрамъ. Они не хотѣли далѣе форсировать событій, предоставляли рабочимъ безпрепятственно взвѣсить положеніе, хорошенько подумать и перечувствовать смыслъ всего происшедшаго. Но въ руководителяхъ стачки не было болѣе не только необходимой рѣшительности, но и необходимаго единодушія. Собрались на старомъ мѣстѣ. Въ срединѣ толпы лежитъ трупъ убитаго старика рабочаго... Двое явившихся новыхъ ораторовъ—интеллигентовъ говорятъ приблизительно въ одинаковомъ духѣ, несмотря на нѣкоторое различіе во фракціонныхъ оттѣнкахъ воззрѣній. «Рабочіе мирно и спокойно стояли за свои требованія элементарныхъ правъ, и что же они видятъ въ отвѣтъ? Жертвы, жертвы и жертвы. За то, что въ другихъ, свободныхъ государствахъ является самой обыденной вещью, у насъ убиваютъ безоружныхъ людей безъ всякаго повода. Въ Россіи рабочій проситъ хлѣба, свѣта, а ему даютъ—пули и штыки...» Другой призываетъ идти въ городъ. «Товарищи, понесемте трупъ въ городъ» — раздаются голоса въ толпѣ; «пусть всѣ видятъ и знаютъ, какъ раздѣлывается правительство съ мирными стачечниками». Думая, по недоразумѣнію, что призывъ къ демонстраціи исходитъ отъ Комитета, N. убѣждаетъ толпу этого не дѣлать. «Товарищи, съ одной стороны ежедневно собирается Донской Комитетъ, съ другой—мы. Донской Комитетъ принимаетъ свои рѣшенія, мы можемъ принимать свои. И если наши рѣшенія разойдутся, то намъ, на мѣстѣ, виднѣе, что нужно дѣлать, и мы будемъ дѣлать то, что мы найдемъ нужнымъ и цѣлесообразнымъ, а не Донской Комитетъ». И онъ доказываетъ, что нужно держаться мирно и спокойно, по прежнему; говоритъ, что только тогда поведетъ толпу въ городъ, если сходка будетъ разогнана. Между прочимъ, онъ старается отвратить рабочихъ отъ уличной демонстраціи, указывая на то, что ростовскіе босяки воспользуются замѣшательствомъ и будутъ громить магазины. Снова раздвоенія, колебанія, и снова все остается по прежнему. Такое же раздвоеніе получилось и по другому вопросу: идти или не идти за получкой (въ этотъ день должна была производиться расплата). Во избѣжаніе нарушенія единства было рѣшено, что всѣ пойдутъ за получкой, но на работу никто становиться ни подъ какимъ видомъ не долженъ.

Въ среду войскъ еще больше, ихъ стянули изъ сосѣднихъ городовъ. Рабочіе на сходкѣ единогласно рѣшаютъ продолжать стачку. Въ четвергъ—тоже. По городу развѣшано «задушевное слово рабочимъ» неизбѣжнаго Богдановича. Въ рѣ---- ораторовъ то же раздвоеніе: одни пользуются случаемъ, /казать на солидарность, проявившуюся между поли- ›пами, указываютъ на общую политическую роль ду-

ховенства; читаютъ рѣчь Петра Алексѣева, которая производитъ на рабочихъ сильное впечатлѣніе. Другіе стараются по прежнему уговаривать «не говорить такъ рѣзко», сглаживать впечатлѣніе смѣлыхъ политическихъ рѣчей, и свести все на экономическую, профессіональную почву.

Въ пятницу власти опять переходятъ къ активнымъ дѣйствіямъ, поступая такъ же, какъ и раньше—неожиданно нанося рѣшительный ударъ. Все Темерницкое поселеніе оказывается запруженнымъ войскомъ. Чуть ли не около каждаго дома стоятъ по нѣсколько казаковъ. Сходкѣ не даютъ собраться. Едва удается собрать менѣе сотни человѣкъ — это послѣ сходокъ, на которыхъ бывало болѣе 10 тысячъ, когда глазомѣръ отказывался служить для исчисленія, когда зрители говорили о 15, 20, даже 30 тысячахъ! Понятно, пришлось тотчасъ же распустить сходку за малолюдствомъ. Не рѣшились даже назначить другую сходку на слѣдующій день, а пришлось отложить ее до воскресенья. Рѣшаютъ, что въ воскресенье надо устроить уличную демонстрацію. Но было уже поздно...

Было ясно, что дѣло идетъ къ концу. Нѣсколько человѣкъ, слишкомъ выдвинувшихся во время стачки, должны были бѣжать, чтобы избѣгнуть полицейскихъ лапъ. Среди жителей развилась боязнь, стало трудно находить квартиры, гдѣ можно скрываться. Настроеніе падало. Начались массовыя высылки. Нетрудно было предвидѣть, что скоро власти будутъ торжествовать по всей линіи.

Весьма возможно, что правительство примется за свою обычную тактику. Показавъ свою силу и сломивъ сопротивленіе рабочихъ, оно черезъ нѣкоторое время сдѣлаетъ имъ кое какія мелкія уступки, для доказательства, что оно „умѣетъ наказать, умѣетъ и помиловать“...

Какъ бы то ни было, Ростовскія событія оставятъ глубокое впечатлѣніе въ умахъ и сердцахъ рабочихъ. Пусть даже въ первое время ихъ возбужденіе смѣнится послѣ неудачи естественной психологической реакціей, но что бы она ни породила, придетъ пора, когда реакція схлынетъ, и тогда истинный смыслъ событій встанетъ передъ умами рабочихъ, ничѣмъ не затемненный.

ИЗДАНІЯ ПАРТІИ СОЦІАЛИСТОВЪ-РЕВОЛЮЦІОНЕРОВЪ.

1.	Реформа Ванновскаго.	Экз. 2.000
2.	19-ое февраля.	2.000
3.	Вторая воля.	2.000
4.	Долой самодержавіе!	3.000
5.	Красное знамя (первомайскій сборникъ).	5.000
6.	О податяхъ и налогахъ.	2.000
7.	Отчего студенты бунтуютъ?	1.000
8.	Откуда пошло крестьянское раззореніе?	500
9.	Царь-Голодъ.	10.000
10.	Ко всѣмъ работникамъ революціоннаго соціализма въ Россіи (изд. Крест. Союза).	5.000
11.	Неужели такъ надо?	2.000
12.	Ко всему русскому крестьянству (изд. Кр. Союза).	10.000
13.	Террористическій элементъ въ нашей программѣ (отдѣльный оттискъ изъ „Рев. Россіи").	5.000
14.	Памяти С. В. Балмашева.	5.000
15.	Народный герой (Ѳ. К. Качуръ).	15.000
16.	Батумская бойня.	10.000
17.	Эволюція русской соціалистической мысли (отдѣльный оттискъ изъ „Вѣстн. Русской Революціи).	2.000
18.	Жизнь въ Шлиссельбургской крѣпости.	1.000
19.	Несправедливое устройство русскаго государства (изд. Крест. Союза).	10.000
20.	Крестьянское Дѣло, № 1 (мѣстной группы)	300
21.	Народное Дѣло №№ 1 и 2 по	5.000
22.	Вѣстникъ Русской Революціи №№ 1 и 2 по	2.000
23.	Помогайте вольной печати!	3.000
24.	Демонстранты передъ судомъ.	5.000
25.	Солдатскій подвигъ. Разсказъ К. Миронова.	10.000
26.	Къ Крестьянскому вопросу А. Рудина.	2.000
27.	Ростовскія событія.	5.000
28.	Революціонная Россія №№ 1—15.	

СИНДИКАЛНА БИБЛИОТЕКА № 1.

Албертъ Тома.

РАЗВИТИЕ
на
РАБОТНИШКИТѢ СИНДИКАТИ
ВЪ ГЕРМАНИЯ

ИСТОРИЧЕНЪ ПРѢГЛЕДЪ (1848.-1905.)

Прѣвелъ отъ френски и допълнилъ отъ Legien

И. Януловъ

ПАНАГЮРИЩЕ
Издание и печатъ на Никола Райновъ.
1905.

Работнишки синдикати въ Германия

Работнишки синдикати въ Германия

За синдикирания работникъ тая книжка е отъ голѣмо значение; въ нея той ще види борбитѣ, колебанията и непрѣстаннитѣ опитвания, на които сж били подложени, въ продължение на половинъ вѣкъ, германскитѣ синдикати, до като дойдатъ до днешнитѣ си синдикални форми. Тѣзи съвършени синдикални форми българскитѣ социалисти заеха и приложиха въ нашето работнишко движение.

Нъ, за да се оцѣнятъ правилно заетитѣ форми на синдикално движение и да се използува опита на нѣмския пролетариятъ, трѣба да познаваме добрѣ развитието на синдикалното движение въ Германия.

Това развитие ще ни помогне да си разрѣшимъ много въпроси на синдикалната практика, то ще разшири нашия хоризонтъ на разбиране задачитѣ на социалистическитѣ синдикати, и ще подигне ума на нашитѣ работници-дѣйци до едно исторично схващане на всѣкидневната синдикална борба.

Не стига това. Пълния съ спънки и ~~ воги пжть на германскитѣ синдикати и тѣ

блѣстящъ успѣхъ, който расте не съ години а съ дни, ще покаже на пробудилия се български работникъ, че синдикатътъ е най-жизнената обществена организация, която обединява, защищава и възпитава пролетарията въ неговия труденъ пжть. Българскиятъ работникъ ще добие отъ тая книжка и мждрость и куражъ.

И. Я.

ПРѢДГОВОРЪ.

По германскитѣ синдикати не сѫществува съчинение подобно на историята на английския традъ-юнионизъмъ отъ Сидней и Беатриче Вебъ. Единъ день такава история ще трѣба да се извлече отъ брошури, професионални вѣстници, годишни рапорти и отъ най-различни видове протоколи.

Монографии, обаче, почнаха да се явяватъ и тѣ ще улеснятъ твърдѣ много това дѣло. Нека споменемъ измежду най-скорошнитѣ тая на Бюргера за синдикатитѣ въ Хамбургъ (1899.), на Блаущайна за сѣдларитѣ (1902.), на Брингмана за дърводѣлцитѣ (томъ I, 1903.).

Нѣкои съчинения или отдѣлни тѣхни глави могатъ да ни дадатъ поне за днесь доста познания върху германския синдикализъмъ.

Да отбѣлѣжа на френски добросъвѣстната и твърдѣ полезна книга на Дюпена: „Работнишко синдикално движение въ германската индустрия“ (Dupin. Du mouvement syndical ouvrier dans l'industrie allemande. Paris, Rousseau, 1902.), — и единъ отдѣлъ въ книгата на Мило върху германската социалъ-демокрация (Milhaud, Democratie socialiste allemande, Paris, Alcan, 1903.).

На нѣмски: извѣстното съчинение на Кулмана по синдикалното движение (Die gewerkschaftsbewegung, Iéna, Fischer, 1900.) и започнатия трудъ на Шмйола върху социалистични

синдикати (Schmöle, Die sozialdemosratischen gewerkschaften in Deutschland): първиятъ томъ (Iéna, Fischer, 1896.) е общо въведение; второиятъ томъ (1898.) е история на дърводѣлския съюзъ. Най-послѣ: брошуритѣ на Зомбарта (Denoch! Iéna Fischer. 1900.) и на Легиена (Die deutsche gewerkschaftsbewegung, Berlin, Sozialistische Monatshefte, 1901.).

Не можемъ да цитираме тука многобройнитѣ източници, отъ които сж ползувахме. Гражданинътъ Сасенбахъ, управляващъ синдикалния домъ въ Берлинъ, тури на наше разположение богатата си синдикална библиотика.

Главната ми грижа бѣше да вмѣстямъ непрѣстанно синдикалного движение въ общото политично и икономично развитие на Германия.

Най-послѣ, не безъ полза бѣ и това, че можахъ въ едно неодавнашно пжтешествие да побесѣдвамъ съ Легиена, дългогодишния и сега шенъ прѣдседатель на централната комисия на нѣмскитѣ синдикати, съ Елмъ и съ Тимъ.

1904. Albert Tomas.

ГЛАВА ПЪРВА.

Начало.

(1848-1868.)

До срѣдата на XIX вѣкъ Германия бѣше една земледѣлческа страна. Повече отъ двѣ трети отъ населението живѣеше въ селата; въ Прусия три четвърти отъ населението се поминаваше съ земледѣлие. Главната часть на износа бѣха земледѣлчески храни.

Въ градската индустрия още сѫществуваше срѣдневѣковното занаятчийство съ своята еснафска организация. Прусия, Бавария, Вюртенбергъ бѣха установили, наистина, една относителна индустриална свобода; а Вестфалия живѣеше подъ свободенъ французки законъ. Наврѣдъ другадѣ стария редъ, както и духа на тоя старъ редъ бѣха завардени. Въ 1850. г. ключаритѣ и столаритѣ въ Франкфуртъ се караха още за границитѣ на своитѣ занаяти, както това ставаше въ XV-то столѣтие.

Въ много отъ занаятитѣ наемнитѣ работници нѣмаха никаква надѣжда да станатъ господари. Не стига това; на тѣхъ имъ бѣха отнели всички срѣдства, съ които можеха да защищаватъ своя животъ. Работнишкитѣ сдружаван... които ставаха все по-необходими като прот

вѣсъ на затворенитѣ еснафски корпорации, бѣха запрѣтени и жестоко прѣслѣдвани. Имаше само нѣколко спомагателни каси за болѣсть и за пжтуване. Право на сдружаване не сжществуваше (законъ отъ 1845. г. въ Прусия, отъ 1847. г. въ Хоноверъ). Стачницитѣ се смѣтаха за бунтовници. Работницитѣ живѣеха у господаря си подъ неговото настойничество; когато той ги уволнѣше, полицията ги изгонваше отъ града; тѣ още водѣха борба „да иматъ единъ ключъ отъ кжщата на господаря“. Само нѣколцина работници бѣха свързани въ малки комунистични групи.

Такава бѣше Германия въ 1840. г., — „подъ нивото на историята“, както се изразяваше Марксъ. Установяването на митнишкия съюзъ, първитѣ прокарани желѣзници, растещето население, всичко това подготвѣше въ тъмнотата нейното индустриално бждаще; нѣколко голѣми прѣдприятия почнаха да правятъ на занаятчиитѣ конкуренция. която тѣ прѣдчуствуваха съ страхъ. Двѣ само области изпрѣварваха бждащето: отъ една страна, Саксония и Силезия съ своята експлоатация на домашнитѣ работници, — и Вестфалия, кждѣто фабрикитѣ бѣха почнали да се издигатъ. Тука и тамъ капитализмътъ се раждаше, а заедно съ него и пролетарията: единъ безащитенъ и грозно бѣденъ пролетариятъ, както е винъги въ тоя периодъ на капиталистичното развитие; единствено гладътъ го тласкаше къмъ отчаяни бунтове, които оставаха безъ никакъвъ резултатъ. Прѣзъ юний 1844. г. тъкачитѣ въ Петервалдау разрушиха дома на Цванцигера, „тѣхния джелатинъ“, както тѣ го зовѣха.

Въ 1848. г. стана французката революция. Нѣма да припомняме политичното и национално

движение, което развълнува Германия, нито колебанията на тая революция. Работницитѣ играха своята роля въ тия бурни дни и тѣхната борба клонеше да се обърне въ едно движение за социално освобождение.

На 2. юний 1848. г. се събра занаятчийски конгресъ въ Хамбургъ, който имаше за цѣль да посъживи еснафскитѣ сдружения, като единствено срѣдство за борба противъ капиталистичната конкуренция. На него се противопостави единъ работнишки конгресъ. Макаръ работницитѣ да не бѣха се освободили окончателно отъ посрѣдствената еснафска мисъль, все пакъ тѣхната идея за една корпорация на всички производители безъ разлика на занаятъ, съ еднакви права, бѣше нова.

Въ историята на синдикализма е особено важенъ работнишкия съюзъ (Arbeiterbund) на Стефанъ Борнъ. Възпитанъ въ брюкселската марксистска група, Борнъ, обикновенъ работникъ-печатарь, се опита слѣдъ мартенскиѣ дни на 1848. година да подигне работницитѣ въ Берлинъ като класа. Това, което той основа, бѣше една политична организация, която имаше за цѣль да придобие държавната власть; нъ тая организация бѣше на синдикални основи. На всѣко мѣсто, за всѣка индустрия се основаваха синдикати: тѣхнитѣ делегати щѣха да образуватъ мѣстно работнишко прѣдставителство, а общото събрание на тия делегати щѣше да прѣдставлява работнишката класа прѣдъ властьта. Тая нова организация се разпространи въ една голѣма часть на Германия, въ Липиска, Хамбургъ, Хайделбергъ, Нюрембергъ, и тя броеше близо 250 синдиката. Нейната политична дѣйность бѣше доста важна. Тя подържаше чрѣзъ своя вѣ-

„Братство“ и чрѣзъ материални помощи многобройнитѣ борби, които се водѣха тогава за покачване на надницата. Тия борби породиха нѣколко синдикални съюзи, напр. на цигарената промишленость.

Къмъ сжщото врѣме, когато организацията на Борна се образуваше (юний 1848.), печатаритѣ основаха едно национално дружество; по традиция, въ него влизаха, наистина, работници и господари, само че първитѣ — съ възхищение, а вторитѣ — по неволя. Като съврѣменитѣ синдикати, то си постави за цѣль да облекчи лошото положение на работницитѣ, въ което тѣ бѣха хвърлени слѣдъ замѣстването на ржчната преса съ печатната машина, и установи точни правила за случаитѣ на арбитражъ, за изплащане на надницата и за ученичеството.

Грубата реакция слѣдъ 1850. г. измете съвсѣмъ лесно всичко това. Въ бѣдната почва, която й отваряше индустрията тогава, работническата организация не бѣше пустнала дълбоки корени. Нъ това, което трѣба да се отбѣлѣжи, е, че идеята и проектътъ за пълного социално освобождение бѣха позволили на нѣкои работници да изпрѣварятъ, тъй да се каже, икономичния моментъ, при който синдикатитѣ можеха да се закрѣпятъ и да живѣятъ. Тия работници отъ 1848-та година бѣха съзнателни пролетарии, и отъ това си съзнание тѣ бѣха подбутнати да се сдружаватъ професионално, прѣди още едрата индустрия да бѣше направила да се чувствува необходимостьта отъ дружества за защита. Това е едно дълбоко различие на германския синдикализъмъ отъ английския традъ-унионизъмъ,

което ще отличава по-нататъшното синдикално развитие въ Германия.

* * *

Годинитѣ на политичната рекция подпомогнаха синдикалното движение. Либералнитѣ ламтежи на буржуазията бѣха укротени и измамени. Икономичната дѣйность погълна всички сили. Капиталитѣ излѣзоха отъ торбитѣ, акционернитѣ дружества, основавани често отъ самитѣ банки, се увеличиха. Отъ 1846. до 1861. г. числото на предачницитѣ се удвои; количеството на механичнитѣ станове се очетвори. Успѣхътъ бѣше сжщо такъвъ и въ металурната индустрия. Дължината на желѣзопжтнитѣ линии отъ 469 к. м. въ 1840. г. достигна въ 1860. г. 11,088 к. м. И това развитие, макаръ и по-медлено, се продължи така до 1870. г.

Подъ това напрежение старитѣ обществени рамки трещѣха. Отъ 1860. до 1866. г., една по една всичкитѣ германски държави, които още подържаха старитѣ еснафски корпорации, дадоха пълна свобода на производството, и индустриалниятъ законъ на германската конфедерация освети въ 1869. г. тая революция. Отъ друга страна, запрѣщението да се правятъ съюзи биде унищожено, правото на стачка се призна: това бѣлѣжито събитие стана най-напрѣдъ въ Саксония (законътъ отъ 1861. г.), послѣ въ Прусия (1865.) и въ германската конфедерация (1867.). Работницитѣ воюваха да имъ признаятъ това право.

Всрѣдъ това обществено потрѣсение увеличениятъ пролетариятъ все по-вече добиваше съзнание за своитѣ нужди. Ние ще излож---

слѣдъ малко неговата политична дѣйность, когато той се опита да подчини на тая дѣйность и своята икономична сила; важно е да отбѣлѣжимъ, каква е била тая негова сила стъ 1860. до 1868. г.

Прѣди всичко, още отъ 1865. г., стачкитѣ бѣха многобройни: за увеличение на заплатата, за намаление на работното врѣме, за унищожение на послѣднитѣ еснафски вериги. Прѣзъ пролѣтьта въ 1865 г. стачката на печатаритѣ въ Липиска обърна внимание. Прѣзъ сжщата година се поведе борба за заплатитѣ почти въ всички занаяти въ Хамбургъ. Въ 1866.—67. г. политичната криза, австро-пруската война, замедлиха малко това движение; нъ, Интернациональтъ, международното социалистично дружество, подържаше духа; стачката на парижкитѣ работници на бронзъ бѣше подкрѣпена и тя свърши съ пъленъ успѣхъ. Въ 1868. г. движението се подвзе на ново.

Стачкитѣ правѣха организацията необходима: работницитѣ се сдружаваха, особено въ мѣстни съюзи. Монографии, които почватъ да се пишатъ върху синдикалното развитие въ различнитѣ занаяти, или въ различнитѣ градове, разкриватъ малко по-малко напрѣгнатостьта на това първо раздвижване. То бѣше безъ съмнение смътно движение, въ което начесто възкръсваше стария еснафски духъ, нъ въ това движение медлено се установяваха характернитѣ чърти на модерния синдикализъмъ. Бѣха дори основани централни съюзи: на цигаревитѣ работници въ 1865, на печатаритѣ въ 66, на шивачитѣ въ 67. г.

Тия усилия къмъ организирване, макаръ

разпръснати и нетрайни, сж доста важни; тѣ замѣстватъ въ историята на германския синдикализъмъ цѣлия дългогодишенъ първи периодъ на английскитѣ традъ-униони, прѣзъ който тия послѣднитѣ бѣха основавани. Безъ да държатъ смѣтка на това, мнозина повтарятъ лъжливо, че германскитѣ синдикати сж родени за единъ день отъ политичнитѣ борби на 1868. г.

* * *

Издигащата се едра индустрия принуди работницитѣ да основатъ синдикати. Нъ, въ разлика отъ английското работничество прѣзъ XVIII столѣтие, тѣ не се грижеха само да защищаватъ своята надница противъ дѣйствията на свободната конкуренция; най-интелегентнитѣ работници, т. е. тия, които трѣбваше да основаватъ синдикатитѣ, бѣха научили прѣдварително въ образователнитѣ дружества или въ комунистичнитѣ кржжоци, не само това, че мизерията е зло, нъ и коя е основната несправедливость на капиталистичния режимъ. Тѣ искаха да се освободятъ. И търсѣха срѣдство за това главно въ политичната дѣйность.

Обаче въ 1868. г. германскитѣ работници бѣха раздѣлени въ политично отношение на двѣ голѣми групи: отъ една страна, старата партия на Ласаля, Общото Дружество на германскитѣ работници, основано въ 1863. г., което ржководѣше Швайцеръ; отъ друга — работницитѣ, които бѣха привързани къмъ прогресивната партия; тѣ образуваха съюза на просвѣтителнитѣ работнишки дружества. Въ втората група се проявиха разнс сия: работникътъ Бебелъ бѣше почналъ да

мира, че ученията на Шулце-Деличь не удовлетворявать напълно работническитѣ стремежи.

Оть 1865. до 1869. г. се водѣха непрѣстанни спорове върху търговската свобода и правото на сдружаване; борбитѣ за надницитѣ и синдикалното движение занимаваха извънредно и двѣтѣ партии.

Ласалианцитѣ основаха отначало нѣкои оть първитѣ професионални дружества; така Фричь, основа цигаревия синдикать. Нь до 1867. г. вь тая партия се смѣташе, съгласно съ ласалианската мисъль, че стачкитѣ нѣмать никакъвъ резултатъ, че тѣ могать най-много, да пробудять тукъ-тамъ класово съзнание у пролетарията. Обаче, нѣколко щасливи борби и едно силно работническо движение въ Берлинь измѣниха въ началото на 68. г. мнѣнието на Швайцера. Той почна тогава да мисли, че стачкитѣ ще освободять работницитѣ оть настойничеството на полицейската държава и на капитала, че тѣ сж необходимата прелюдия, неизбѣжната първа стжпка на едно силно социалистично движение всрѣдъ работническитѣ маси, и че трѣба тѣ да се водять методично. Така, още оть начало си пробиваше пжть въ социалистичнитѣ редове идеята, че синдикалната организация трѣба да подържа и да засиля политичната организация на пролетарията.

Отъ своя страна либералитѣ направиха още отъ начало една лъжлива стжпка: Шулцъ и неговитѣ приятели си бѣха въобразили, че професионалния характеръ на английскитѣ съюзи е една прѣживѣлица отъ миналото, и че модернитѣ дружества трѣба да включвать въ себе си работници отъ различни занаяти. Професионал-

ното движение прѣзъ 1868. г. ги вразуми. Дори Д-ръ Максъ Хиршъ отиде въ Англия да изучи на мѣстото, методитѣ на традъ-юнионизъма.

Слѣдъ м. августъ 68. г. събитията се ускориха.

Въ народния вѣстникъ (Volkszeitung) отъ 7, 11. и 12. августъ се появиха статии на Хирша върху английскитѣ синдикати. Ускориха ли тѣ рѣшението на Швайцера? Може би. Нъ неможе да се каже, че тѣ подигнаха за него синдикалния въпросъ.

На 23. августъ ласалианската партия държа въ Хамбургъ своето общо събрание. Фричъ слѣдъ като опрѣдѣли точно мисъльта на партията по стачкитѣ, поиска да се натовари прѣдседателя да свика единъ общъ конгресъ на германскитѣ работници за основаване на синдикати. Събранието се противопостави на това. Фричъ и Швайцеръ заявиха, че тѣ ще свикатъ конгреса отъ свое име като депутати. Слѣдъ едни живи разисквания конгресътъ имъ позволи това.

На 1. септември тѣ пръснаха единъ апелъ. Въ него припомваха наскоро обявената свобода на сдружаване и необходимостьта отъ организация, за да бждатъ стачкитѣ успѣшни. Тѣ говорѣха за непрѣодолимата сила на еднъ здравъ съюзъ, който запира, при една дума, работата въ цѣла една индустрия. И тѣ зовѣха работницитѣ отъ всѣки занаятъ да се сдружаватъ въ синдикати, за да воюватъ.

Успѣхътъ на тоя манифестъ бѣше голѣмъ: множество събрания разглеждаха проекта, дружества се основаваха.

Въ сжщия моментъ (5. септември) петото събрание на съюза на просвѣтителни-

ботнишки дружества подъ влиянието на Либкнехтъ и на Бебелъ обяви откжсването на съюза отъ либералната партия и удобри, съ 69 гласа противъ 46, програмата на социалистичния Интернационалъ. Послѣ, отхвърляйки прѣдложението на демократа Сонманъ за уреждане на държавни усигирителни учреждедения за работницитѣ, събранието рѣши, щото професионалнитѣ дружества сами да си ги уреждатъ. Работницитѣ трѣбаше да образуватъ централизирани и международни синдикати.

Врѣмето хвърчеше за либералитѣ; конгресътъ на Швайцера прѣдстоеше да стане на 26. септември. Максъ Хиршъ немедлено се върна отъ Англия.

Отъ 21. до 23. септември либералната паргия, облегната главно на берлинскитѣ работници-механици, се опита да подигне работнишката класа противъ Швайцера; тя противопостави на неговия проектъ свой проектъ за „една чисто работнишка организация по модела на английскитѣ дружества", създадена отъ самитѣ работници, а не „отъ горѣ наложена", което тѣ подмѣтаха на Швайцера.

На 26. септември се събра конгреса подъ прѣдседателството на Швайцера: 205 делегата прѣдставляваха 142,008 работници отъ 110 различни области; нѣкои отъ тѣхъ бѣха изпратени отъ образувани вече синдикати.

Тия цифри сж достатъчни, за да покажатъ дълбочината на това движение всрѣдъ германскитѣ работнишки маси.

Дохаждането на Хирша въ конгреса причини голѣмо вълнение. Една резолюция биде ...на за изключване на тоя, който идѣше,

„въ интереса на капиталиститѣ да сѣе вражда смущение между работницитѣ". Той бѣше прост изхвърленъ на вратата.

Планътъ на Швайцера се удобри отъ кон греса: той раздѣляше прѣдварително занаятит на 32 групи (Arbeiterschaften), отъ които трѣ баше да се образуватъ индустриални работничк съюзи; десеть бѣха образувани още въ врѣм на конгреса. Това бѣше една голѣма грѣшк чрѣзъ това наложено раздѣление той запжваш самопроизволното образуване на синдикати в нѣкои занаяти. Тия голѣми съюзи трѣбаше д образуватъ общия съюзъ на германскитѣ синдикати, на чело съ една дирекция от трима члена.

На 27. септ., Хиршъ, изключенъ отъ кон греса, почна да събира работницитѣ-либерал въ Берлинъ. На 28. едно голѣмо събрание, прѣд седателствувано отъ печатаря Францъ Дункерт депутатъ, рѣши да приложи английската систем въ нейната чистота, и, на Швайцеровитѣ син дикати (Gewerkschaften), които сж инструмент на класовата борба, да противопостави занаят чийски дружества (Gewerkvereine), които щѣх да гонятъ на първъ планъ хармонията межд капитала и труда, и да постигатъ подобрение работническата сждба по миренъ начинъ. Обр зува се една комисия отъ 70 члена на разли нитѣ берлински занаяти, натоварена да наре устава на съюза. Слѣдъ публикуването на т уставъ (1. ноември 68. г.) една централна к мисия поведе жива пропаганда въ цѣла Ге мания за основаване на синдикати.

И тъй, германскитѣ синдикати не сж дени отъ политичната борба прѣзъ

1868. г. Една енергична дѣйность за организирване се развиваше нѣколко години вече. Подъ влиянието на политични идеи тая дѣйность се отклони. Трѣба да разберемъ природата на тия идеи и на това отклонение.

Начесто наричаха фалшивъ възгледа на Швайцера, който го караше да основава самовластно и наведнажъ цѣль единъ съюзъ отъ синдикати. Неможеха да намѣрять достатъчно подигравки за малкитѣ крѫжоци отъ 4 — 5 марксисти, които въ нѣкое саксонско или вестфалско село се зовѣха смѣло: Международенъ Съюзъ на тъкачитѣ или шивачитѣ. А кой може да повтори всичитѣ хвалби, които либералитѣ отправѣха, на Хирша за неговитѣ чисти отъ социализъмъ идеи?

Либералитѣ се покориха на сѫдбата си, нъ не се отчайваха. Когато почнаха своята синдикална пропаганда, тѣ имаха задъ гърба си само 400 — 500 работника отъ Берлинъ и отъ Данцигъ. Работнишкитѣ маси се носѣха къмъ Швайцера, къмъ Бебела и Либкнехта, къмъ тия които искаха една самостоятелна, класова организация на цѣлия пролетариятъ.

Този е истинския характеръ на движението въ 68. г. Не личнитѣ възгледи на нѣколко политици водѣха тогава работницитѣ; по самия инстинктъ на своето потиснато положение въ обществото, работницитѣ, вече обхванати отъ мисъльта за едно пълно социално освобождение, се опитаха да създадатъ една единствена обширна организация на пролетарията, като прѣдчувствуваха, че тъкмо това е необходимо.

Английскитѣ традъ-униони познаватъ въ ята история единъ подобенъ моментъ, когато,

къмъ 1830. г.. английскитѣ работници се събудиха за политиченъ животъ. Това е движението на Grand National Consolidated Trades Union, подигнато подъ влиянието на Робертъ Овенъ прѣзъ януари 1834. г. Чрѣзъ него ние можемъ да си обяснимъ и отклонението на германскитѣ синдикати прѣзъ септември 1868. г.

Въ края на тая година германскитѣ синдикати, едвамъ родени или, дори, на пѫть да се родятъ, образуваха три голѣми съпернически групи, въ които владѣеха различни политични възгледи.

Първата група се водѣше отъ либералитѣ (Хиршъ), втората — отъ ласалианцитѣ (Швайцеръ), третата — отъ марксиститѣ (Бебелъ, Либкнехтъ).

ГЛАВА ВТОРА.

Неблагоприятни години.

(1868. — 1878.)

Въ първо врѣме съперничеството на тия групи спомагаше на дѣлото. Рамкитѣ бѣха създадени: трѣбаше да се изпълнятъ. И пропагандиститѣ отъ всѣка една група се туриха на работа.

Централната комисия, прѣдседателствувана отъ Хирша, образуваше въ Берлинъ, въ Данцингъ, въ Магдебургъ силни мѣстни синдикати, които съединяваше въ професионални съюзи. На петдесетница 1869. година такива съюзи имаше 8, съставени отъ 200 мѣстни групи. Конгресътъ, който се събра тогава въ Берлинъ, ги свърза въ единъ общъ съюзъ (Verband der deutschen Gewerkvereine). Единъ централенъ съвѣтъ, съставенъ отъ прѣдставители на различнитѣ синдикати, се опрѣдѣли да води съюза; единъ съвѣтникъ (Verbandsanwalt) се избра да опжтва централния съвѣтъ. Отъ тогава и до днесь такъвъ е Хиршъ. Появи се съюзния органъ: Der gewerkverein. Въ края на 1869. г. 30,000 члена влизаха въ тоя съюзъ. Да повторимъ съ една дума неговитѣ принципи: миръ, оразумение, колкото може по-по-

стоянно, съ господаритѣ. Тѣ си оставатъ неизмѣнни и до днесь.

Едноврѣмено, Швайцеръ работѣше усилено: за една година неговия синдикаленъ съюзъ броеше по-вече отъ 35,000 члена. Съюзния органъ се наричаше: „Новъ Социалъ-Демократъ". Въ Берлинъ съюзътъ водѣше голѣма борба за повишение заплатитѣ на дулгеритѣ.

Марксиститѣ сжщо дѣйствуваха: по примѣра на печатаритѣ (мартъ, 69. г.) тъкачитѣ си образуваха съюзъ. Дърводѣлцитѣ, металургиститѣ, обущаритѣ свикаха конгреси. На партийния конгресъ въ Айзенахъ (7.—9. августъ 1869. г.), Йоркъ, единъ столяръ отъ Хамбургъ, изложи единъ планъ за организирване, и декларира, че синдикатитѣ трѣба да се създаватъ отъ самитѣ работници, а не да се налагатъ отъ единъ диктаторъ.

Скоро и фатално тоя устремъ отслабна. Германската индустрия тогава не прѣдразполагаше работницитѣ къмъ едно силно синдикално движение. До като работнишкитѣ батальони не сж събрани въ обширнитѣ помѣщения на фабрикитѣ, синдикатитѣ се развиватъ съ мжка. А въ Германия владѣеха още дребното производство и домашната промишленость.

Обстоятелствата бѣха неблагоприятни: прѣзъ 1869. — 70. година имаше много стачки, нѣкои отъ тѣхъ свършиха успѣшно, като бѣха водени твърдѣ енергично. Нъ, въ тая борба съвсѣмъ не приготвенитѣ синдикати, безъ срѣдства, можаха да направятъ твърдѣ малко. „Апостолитѣ на хармонията между труда и капитала", хиршъ-дункеровитѣ синдикати, и тѣ воюваха при сжщитѣ условия; тѣ подържаха въ Г

денбургъ една ужасна класова битка: 7,000 рудокопачи въ Силезия устояха въ борба осемь мѣсеца, нъ, най-накрай, се приклониха наново подъ една срѣдневѣковна тирания. Виждали сж, какъ господаритѣ затваряли съ ключъ чушмитѣ, отъ които фамилиитѣ на стачницитѣ си вземали вода.

Като че ли въ тоя моментъ (втората половина на 69.—70. г.) работнишката класа въ Германия, която една година попрѣди инстинктивно имаше ясенъ погледъ върху нѣщата, почна да се колебае, да губи куражъ. Хиршъ-Дункеровитѣ синдикати, поразени, отъ удара, се отдадоха почти изключително да закрѣрѣпятъ касата си и подпомаганията. Тѣхнитѣ професионални съюзи си уредиха почти всѣкой болнична каса; една обща инвалидна каса се уреди на 1. юли 1869. г.

Между социалиститѣ, и отъ двѣтѣ течения, идеитѣ се забъркаха. Въ началото на януари 70. г. Швайцеръ, занятъ съ мисъльта да се гарантира за стачкитѣ сигурни помощи, а, може—би, и по политични съображения, накара да се гласува прѣдложението му, споредъ което се разтурваха всички синдикати и се събираха тѣхнитѣ членове въ единъ Общъ Съюзъ за подпомагане. Едно малцинство му се противопостави енергично. Мнозина го съвѣтваха да дѣйствува благоразумно, „за да не нарани професионалнитѣ чувства, които работницитѣ вардѣха още". Това, което направиха ласалианцитѣ (Швайцеръ), то бѣше, както знаемъ, старото заблуждение на либерала Шулцъ.

Не по-малко любопитно е, че и марксиститѣ, на своя конгресъ въ Щутгартъ,

(юний, 1870. г.), бѣха завладѣни отъ сѫщата идея. Тамъ се говорѣше за сливане на синдикатитѣ въ едно общо осигурително работнишко дружество, съ обща болнична каса. За честь на партията, Йоркъ защити професионалнитѣ сдружавания и изказа ясно тѣхната роля. Нъ тоя прѣдвидливъ умъ падна въ друга грѣшка: той прѣпорѫча да се основаватъ производителни дружества.

Франко-пруската война допълни съсипията. Хиршъ-Дункеровитѣ синдикати останаха съ 6,000 члена; на 25. май 71. г. членоветѣ на ласалианския съюзъ бѣха 4,257, когато прѣднята година тѣ достигаха 20,000 души. Статистиката на марксисткитѣ синдикати прави сѫщото впечатление. Отъ организаторски ентузиазъмъ на 1868. г., слѣдъ двѣ години, оставаше само това!

*
* *

Тъкмо въ това врѣме единъ капиталистиченъ скокъ изненада работнишката класа. Въ 1871. — 1872. г. една лудость къмъ прѣдприятия обхвана Германия, защото слѣдъ войната мина цѣлъ потокъ отъ французки милиарди. Отъ 1851. до юлий 1870. г. бѣха основани 295 акционерни дружества съ капиталъ 3,030 милиона лева; отъ юлий 1870. до 1874. г. се основаха 857 съ 4,132 милиона и половина. Периодъ на невижданъ индустриаленъ полетъ, цѣнитѣ се покачватъ, наемитѣ растатъ; безъ съмнение, стачкитѣ ще се увеличатъ и, слѣдъ тѣхъ, дружествата.

И, при все това, отъ 1871. до 1874. г. германскитѣ синдикати едвамъ живѣеха.

Ако въ тия години на индустриялна буденость, германскитѣ работници, подъ

ритѣ на нуждата, направѣха нѣкадѣ стачка, тѣ успѣваха много рѣдко. Синдикатитѣ на 8,000 механици въ Шемницъ, на 16,000 рудокопачи въ басейна на Рюръ, на 3,000 металургисти въ Нюрембергъ, и много други се удариха, безъ успѣхъ съ господаритѣ, които не се спрѣха прѣдъ никакви срѣдства: черни списъци, господарски съюзи противъ синдикатитѣ, намѣса на властьта и пр.

Това благосъстояние на индустрията продължи твърдѣ малко и не позволи на потиснатата работнишка класа да се организира за борба. И наистина, въ 1873.—74. г. настана криза. Полетата бѣха въ мизерия; понижението на вноснитѣ мита позволи на английското желѣзо, на французкия чугунъ да наводнятъ германския пазаръ. Въ цѣли области високитѣ пещи угаснаха. И до 1890. г. Германия трѣбаше постоянно да дохажда въ себе си, да работи въ едно затишие, да събира сили за едно по-правилно индустриално развитие. — Естествено тия критични години не можеха да засилятъ синдикалното движение.

Като вторична прѣчка на синдикатитѣ въ тия начални години бѣше неопрѣдѣленото имъ юридично положение. Освѣнъ въ нѣкои подробности това положение не се е измѣнило и до днесь. Нека кажемъ точно, какво е то.

Параграфъ 152. отъ индустриалния законъ (1869. г.) обявява, че сѫ унищожени „всички запрѣщения и наказания противъ занаятчии, индустриални работници, които си устройватъ събрания и съюзи съ цѣль да подобрятъ условията на своя трудъ; не е запрѣтено да си

служатъ и съ напущане на работата". Сжщия параграфъ добавя, че всѣки членъ на едно дружество има право да се отегли отъ него, когато поиска. Тия права се признаватъ само за фабричнитѣ работници, нъ не и за другитѣ наемни работници, като напр. за слугитѣ, екипажа на параходитѣ, земледѣлскитѣ работници.

Нъ като ограничение на горнитѣ права иде параграфъ 153; той наказва съ затворъ, наймного 3 мѣсеца, всѣки, който чрѣзъ тѣлесни принужения, заплашвания, оскърбления, поставене на знаци, кара другитѣ работници да влѣзатъ въ дружествата, прѣдвидени въ параграфъ 151., или имъ прѣпятствува да се отеглятъ отъ тѣхъ.

Едни угодливи сждии и една сжщо такава полиция, както, наистина, е щомъ се касае работата противъ работницитѣ, — и думитѣ на Брентано ще се оправдаятъ: „Германскиятъ законъ за сдружаванията се състои отъ слѣднитѣ два члена. Чл. 1. Правото на сдружаване е признато въ Германия. Чл. 2. Упражняването на това право е прѣстжпление".

Правото на професионалнитѣ дружества, неизбѣжно слѣдствие отъ правото на сдружаване, е сжщо тъй несигурно за германския работникъ. Въ Германия нѣма законъ какъвто е французкия законъ отъ 1884. г. за свободата на сдружаванията. Синдикатитѣ се намиратъ, прочее, подчинени на общия режимъ на сдружаванията. И понеже нѣмаше единъ общъ законъ въ цѣлата империя, синдикатитѣ се подчиниха на частнитѣ закони на всѣка нѣмска държава; по-вечето отъ тия закони датиратъ отъ ционния периодъ на 1850. г.

Въ какви условия се намира единъ синдикатъ споредъ тия закони, може да ни покаже примѣра въ Прусия.

Тамъ синдикатитѣ бѣха разглеждани споредъ случая: 1. като дружества, който се занимаватъ съ политични работи; 2. като политични общества; 3. като осигурителни дружества. И ето какво прѣдвиждаше за въ тритѣ случаи закона отъ 1850. г. и отъ 1853.

Въ първия случай полицията да вземе правилницитѣ и списька на членоветѣ, и да ги съобщи на господаритѣ.

Въ втория случай (политични дружества) се поставяха двѣ ужасни условия за синдиката, които изчезнаха едвамъ въ послѣднитѣ години (1899.—1900.): запрѣщава се приемането на жени за членове на синдиката; запрѣщава се какъвъ и да е съюзъ на дружеството съ други дружества. — Нъ какво характеризира едно политично дружество? Сѫдиитѣ никога не дойдоха до едно мнѣние по тоя въпросъ. Полицията така рѣши задачата: политично дружество е всѣки подозрителенъ синдикатъ.

И, трето, осигурителнитѣ дружества, (достатъчно бѣ една болнична каса, за да се смѣтне синдиката за такова дружество), — трѣба да се покровителствуватъ отъ властьта!

Въ тритѣхъ случаи полицията, или административната власть, рѣшаваше, иматъ ли право работницитѣ да си образуватъ дружество. Трѣбаше, прочее, работницитѣ да мислятъ добрѣ.

Наистина, тия отъ тѣхъ, които се сдружаваха, изпитваха това. Така, като оставимъ на а хиршъ-дункеровитѣ синдикати, другитѣ

бѣха подложени на постоянни полицейски закачки. Въ 1872. Мотелеръ показваше вече съ какви дребни хитрости могатъ да се подчиняватъ синдикатитѣ въ Саксония на тоя или на онзи параграфъ отъ закона. Обноскитѣ въ Прусия бѣха сжщо такива. Когато въ 1874. г. пруското правителсгво почна да гони социалиститѣ (епохата на Тесендорфъ), много синдикати, особено отъ ласалианскитѣ, бѣха разтурени. И това бѣше тъкмо, когато наслѣдника на Швайцера, Хазенклеверъ, рѣши да унищожи Общото Дружество за подпомагане на германскитѣ работници, защото то малко успѣваше.

Най-послѣ, — въ тия години като че ли всичкитѣ мжчнотии се бѣха събрали, — политичнитѣ спорове запжваха не малко икономичнитѣ организации. Голѣмъ познавачъ на тая епоха ще бжде онзи, който ще прѣцѣни единъ день различията между ласалианцитѣ и марксиститѣ по синдикалното дѣло! Схващанията и отъ двѣтѣ страни бѣха обширни и промѣнливи; формули изобилствуваха; тѣ трѣба да се подложатъ на еднъ точенъ анализъ. Ласалианцитѣ единъ день намѣриха тая интересна формула: синдикатитѣ сж едно зло, нъ едно зло, което ние трѣба да използуваме, за да не се ползуватъ отъ него нито либералитѣ, нито марксиститѣ. — Това, което е сигурно, то е, че еднитѣ и другитѣ, дори когато защищаваха сжществуването на синдикититѣ, се опитваха да използуватъ синдикалнитѣ стрѣмежи за своя пропаганда. И това бѣше до 1875. г. една главна причина за раздоръ.

Подъ дѣйствието на тия мжчнотии

изпитанитѣ измами, една нова тенденция се прояви; тя бѣ отъ голѣмо значение. Германскитѣ работници търсѣха въ дружествата непосрѣдствени ползи: голѣмитѣ национални съюзи не дадоха нищо; обширниятъ съюзъ на Швайцера пропадна; силнитѣ мѣстни синдикати, особено въ голѣмитѣ градове, се умориха да изпращатъ надалечъ своитѣ пари, да правятъ безполезни жертви. По-добрѣ бѣше да вардятъ въ касата си 300 вноски, добрѣ надзиравани, отколкото да знаятъ че има 10,000 отъ цѣла Германия, събрани въ централната каса, нъ безъ тѣхния контролъ! И каква ли полза при това! Като се намираха въ съюзъ, тѣмъ запрѣщаваха какво и да е политично дѣйствие; бидейки безъ свързки съ другитѣ дружества, тѣ биха могли да водятъ енергична политика, когато стане нужда.

Локалиститѣ проповѣдваха съ успѣхъ изолирването. Дружествата бѣха изтощени. Синдикалниятъ духъ замрѣ.

* * *

Въ тоя безпорядъкъ намираха се, обаче, хора, които виждаха ясно и далечъ. Въ двѣтѣ партии, ласалианска и марксистка, имаше мнозина които мечтаеха за една самостоятелна спрямо политичнитѣ партии организация, нъ, която да води класова борба за подобрение на работнишкия животъ, една организация по професия, нъ съ централно управление, способно да насочи въ важния моментъ всички усилия къмъ цѣльта; една организация, приготвена за чка, нъ снабдена и съ всички други услуги за помагане, настаняване, които принасятъ не-

посрѣдствена полза. Фрази изобилствуваха; тѣ изглеждатъ като че ли датиратъ отъ днесь. Въ 1873. прѣдседательтъ на печатарския съюзъ казваше: „Официално ние не принадлежимъ на никоя партия, нъ, по душа, принадлежимъ на социалистичната партия". Сѫщата година, статиитѣ на единъ печатарь Карлъ Хилманъ въ в. „Volkstaat" излагаха нуждата да се раздѣлятъ двѣтѣ движения и опрѣдѣляха точната роль на синдикатитѣ. Най-послѣ, Йоркъ, столарь, който бѣ станалъ секретарь на марксистката партия, и който е истинския прѣдтеча на модерното синдикално движение, се опита да създаде една чисто икономична организация, централизирана, както политическата партия, нъ независима отъ нея.

Той постигна нищожни резултати. На двата конгреса, които той свика, въ Ерфуртъ (1872.) и въ Магдебургъ (1874.) страхътъ отъ единъ диктаторъ и локалистичната тенденция (откѫснати, нецентрализирани синдикати) която бѣше доста засилена. го принудиха да промѣни своитѣ централистични планове. Той умрѣ прѣждеврѣмено въ януари 1875, и остави единъ съюзъ само по име, безъ сила и безъ значение.

Едвамъ-едвамъ, отъ 1875. до 1878. г., синдикалното движение почна да закрѣпва. единъ напрѣдъкъ се започна. Ако мислитѣ на Йорка и да не бѣха винаги добрѣ разбрани, справедливо оцѣнени, имаше все пакъ мнозина работници, които чувствуваха като него нуждата отъ съюзъ между синдикатитѣ; на конгреса въ Ерфуртъ се прѣдставляха 11,358 работници. — При това, двѣтѣ социалистични партии, сближени поради войната и поради общитѣ изпит

се съединиха на конгреса въ Гота (1875. г.); а, въ една конференция, следъ конгреса, синдикалнитѣ делегати отъ двѣтѣ течения провъзгласиха сжщо сливане на дружесствата, по занаяти. Това стана на много мѣста, — а тамъ, кждѣто не се извърши формално сливане, двѣтѣ страни вь своитѣ спорове се уважаваха една друга и си подпомагаха. Мнозина продължаваха да искатъ съюзъ: отъ 1875. до 1878. г. въпросьтъ за централизирана организация бѣ на дневенъ редь. На втората конференция въ Гота (1878.) се изработи единъ подробенъ планъ, който остана да се изложи въ единъ конгресъ.

Отъ друга страна, по примѣра на хиршъ-дункеровитѣ синдикати, почнаха все по-вече и по-вече да се стараятъ да създаватъ силни фондове за подпомагане, които привличаха работницитѣ. Съ помощьта на тия фондове за болѣсть и инвалидность хиршъ-дункеровитѣ синдикати порастнаха наново, отъ 6,000 души въ 1870. на 19,000 въ 1872., на 22,000 въ 1874. г.. Социалистичнитѣ синдикати се туриха на работа, и, въпрѣки мжчнотиитѣ на тоя критиченъ периодъ, въпрѣки интригитѣ на полицията, тѣ основаваха свои каси за подпомагане.

Отъ тая гледна точка законьтъ отъ м. априлъ 76. г. бѣше едно събитие. Той е начална точка на модерното законодателство за работнишка осигуровка въ Германия. Това законодателство важи за синдикатитѣ, чийто каси за помощи привличатъ и задържатъ членоветѣ. Тия каси сж една отъ главнитѣ сили, върху които се крѣпи могжществото на английскитѣ традъ-униони. Споредъ индустриалния

законь отъ 1869. г. мѣстнитѣ административни власти можеха да задължатъ работницитѣ да бждатъ членове на една отъ държавнитѣ каси за подпомагане; нъ, ако работницитѣ сж членове на една легална свободна каса, т. е. каса, удобрена отъ държавата, тѣ се освобождаваха отъ задължителнитѣ каси. Свободнитѣ синдикални каси считаха ли се за легални? По тая точка сждиитѣ и административнитѣ власти не бѣха въ съгласие. Въпросътъ вълнуваше синдикатитѣ, особено хиршъ-дункеровитѣ.

Законътъ отъ 8. априли 76. г. даваше право на синдикалнитѣ каси, като „спестовни каси", да се считатъ за юридични лица, т. е. признаваше ги за законни; нъ той изискваше въ такъвъ случай административното раздѣляне на каситѣ отъ синдикатитѣ. Това положение можеше да унищожи синдикатитѣ, да разруши тѣхното единство на дѣйствие. Обаче, администраторитѣ на каситѣ и на синдикатитѣ бѣха, обикновено, едни и сжщи лица. И, синдикалното движение не срѣщаше затруднение въ това, ами — въ самото положение на работитѣ.

* * *

Нѣколко статистични свѣдения даватъ една доста точна идея за ширината на движението прѣзъ 1877. — 78. г.

Хиршъ-Дункеровитѣ синдикати бѣха наново паднали до 16,500 члена, нъ числото на тѣхнитѣ мѣстни дружества се бѣ увеличило отъ 357 въ 1874. г., на 365.

Отъ друга страна, хамбургскиятъ книжарь Гейбъ направи статистика на социалисти

синдикати; въ нея той изброява 30 такива синдикати съ 49,055 члена, свързани въ 25 централизирани съюза и 5 мѣстни дружества. Заедно съ шапкаритѣ, които не отговорили на неговата анкета, той изброява 26 съюза съ 50,000 члена: 18 отъ тия съюзи, съ 22,145 члена, плащали мѣсеченъ вносъ на членъ по 50 стотинки; 8 други, съ двѣ-пети отъ всичкитѣ съюзени членове, плащали по 75 стотинки. Главнитѣ разходи били: помощитѣ въ врѣме на стачка, въ врѣме на пѫтуване (17 съюза) и въ случай на смъртъ; на второ мѣсто идѣли помощитѣ за безработни, за болни, за инвалиди, и издръжката на синдикалната преса (16 вѣстника). Най-силнитѣ отъ тия синдикати били на печатаритѣ и на дърводѣлцитѣ, които имали половината отъ всичкитѣ членове. Послѣ идѣли работницитѣ на тютюнь, чийто съюзъ билъ най-старъ, и, най-послѣ, цѣла група отъ млади синдикати, които датирали отъ сливането на двѣтѣ партии, 75.—76. година. Събранитѣ цифри отъ Гейба показваха единь излишъкъ въ приходитѣ отъ 8,470 л. мѣсечно, отъ които на печатаритѣ се падаше най-голѣмата часть: 4,422 л. Шестнадесеть каси за подпомагане се бѣха основали, и статистикътъ заявява, че съ способность и настойчивость тия каси трѣба да станатъ „стълбове на синдикалното движение". Мѫчнотиитѣ бѣха, безъ съмнение, голѣми; при лошото състояние на индустрията, не можеха да се повишатъ вноскитѣ, а не можеше да се мисли и за намаляване на помощитѣ поради постоянното пѫтуване на работницитѣ.

Това бѣха дребни резултати; слѣдъ 9 годишни усилия отъ 3 милиона германски работ-

ници бѣха организирани въ синдикати (хиршъ-дункерови и социалистични) едвамъ 75,000, което е приблизително 2·5%. Нъ ако се припомнятъ колебанията въ индустрията, мѫчнотиитѣ на закона, закачкитѣ на полицията, вътрѣшнитѣ разпри и заблуждения, ще видимъ, че германскитѣ работници имаха право да вѣрватъ въ своето дѣло.

Въ това врѣме мина една ужасна буря.

ГЛАВА ТРЕТА.

Изпитания и приготовления.

(1878. — 1895.)

На 11. май 1878. г., Хедель, на 2. юни, Набилингъ, — двама разпалени людие, — стрѣлѣха върху стария императоръ. Бисмаркъ обяви, че тия люди сж социалисти, и свика специално за тая работа едно Народно Събрание, което създаде изключителни закони противъ социалиститѣ. Полицията получи заповѣдь да унищожи вѣстницитѣ, да разтури дружествата, да убие правото на сдружаване (21. октомври). Пропагандиститѣ бѣха изгонени отъ страната, голѣмитѣ градове се обявиха въ военно положение. Буржуазията помагаше на полицията: индустриалцитѣ искаха отъ работницитѣ писменъ отказъ отъ революционни идеи и изпъждаха подозрителнитѣ работници отъ фабрикитѣ.

Много отъ синдикатитѣ се разсипаха: тѣхнитѣ най-дѣятелни членове бѣха отнети и пратени на заточение или затворени. Нъ, законътъ позволяваше нѣщо по-вече: полицията имаше мисия да запрѣщава дружества отъ какъвто и да е видъ, които съ социалъ-демократични „хитрости“ се стрѣмятъ да съборятъ държавата и ··ното общество.

Полицията не бездѣйствуваше: между 23. октомври и 31. декември 1878. г. отъ 25 съюза, споменати въ статистиката на Гейба, 16 бѣха унищожени. Други се разтуриха сами, напримѣръ печатарския съюзъ. Четири само съ мѫка живѣха до 1883. г.

Прѣзъ тоя ужасенъ терорь и хиршъ-дункеровитѣ синдикати бѣха безпокоени. За да се завардятъ отъ нахлуване на социалисти, тѣ създадоха въ 1876. г. извѣстната декларация, чрѣзъ която всѣки новъ членъ трѣба да заяви, че не принадлежи на социалъ-демократичната партия. Много пѫти тѣхния съвѣтникъ Хиршъ се караше съ властитѣ, нъ неговитѣ окрѫжни до синдикатитѣ прѣпорѫчваха благоразумие.

Бисмаркъ се опита да изгаси изобщо всѣко усилие на работнишката класа къмъ организирване.

* * *

Това значеше да се опита да унищожи цѣлата капиталистична индустрия.

Грозната машина на пруската полиция можа да намали за три години на 100,000 социалистичнитѣ гласове; тя можа да смаже въ продължение на десеть години политичната пропаганда. Нъ противъ тия, които имаха нужда да защишаватъ своя хлѣбъ, тя неможеше да направи почти нищо. Отъ 1880. г. достатъчно бѣ икономичното положение да стане малко по-добро, за да започне пакъ работнишката класа, напукъ на всичко, своето синдикално дѣло.

Ограничителнитѣ закони едвамъ бѣха обявени, дружествата едвамъ унищожени и работницитѣ наново се опитаха да се организира

Това ставаше отначало като абонати на едни и сжщи вѣстници, на малки професионални, неполитични листове; отъ края на 78. г. почна наново да излиза „професионаленъ вѣстникъ на обущаритѣ“ (das schuhmacherfachblatt); въ 1879. се появиха: „новъ вѣстникъ на столаритѣ“ (die Neue Tischler-Zeitung) и „Дулгерски вѣсти“ (der Schiffbauer-Bote) въ Хамбургъ, „Синдикалистъ“ (der Gewerkchaftler), вѣстникъ на тютюневитѣ работници въ Липиска, и пр.. Тия вѣстници бѣха едно срѣдство за пробуда и сговоръ: въ случай на стачка, тѣ събираха фондове за помощи, извѣстяваха текущитѣ условия на пазаря. Тѣ изкустно, достигнаха до тамъ, че почнаха да критикуватъ всички закони, които интересуваха работнишката класа. Духътъ на солидарность се подържаше чрѣзъ тѣхъ.

Свободнитѣ каси за помощи, основани по закона отъ 76. г., прѣдставляваха други случай за използуване отъ работницитѣ. Нѣкои отъ централнитѣ каси за болѣсть или за смърть, основани отъ социалисти, бѣха унищожени; нъ, понеже тѣ бѣха, съгласно закона, независими отъ синдикатитѣ, други отъ тѣхъ завардиха своето сжществуване. И пропагандиститѣ тикаха работницитѣ въ тѣхъ.

Нѣкои отъ тия първи опитвания въ врѣме на най-грозното потисничество бѣха по-смѣли. Подъ формата на каси за подпомагания, тѣ възобновяваха синдикалнитѣ съюзи; това направиха най-напрѣдъ печатаритѣ, чийто неутрално положение, дори враждебность къмъ социалистичнитѣ шефове, не бѣ достатъчно, за да спасятъ съюза имъ, който тѣ сами бѣха разтурили, завардятъ каситѣ си. Тѣ основаха отъ

ноември 78. г. едно спомагателно дружество; и понеже саксонскитѣ власти отказаха да имъ дадатъ дозволение, тѣ прѣнесоха неговото седалище въ Щутгартъ. Шапкаритѣ, чийто дружество се разтури въ 79. г., слѣдваха благоразумно: тѣ уредиха като едно подраздѣление на тѣхната централна каса за болѣсть и смъртъ, едно дружество за подпомагане, което не бѣше друго, освѣнъ единъ синдикатъ (май 1880. г.). Съ сжщото благоразумие, слѣдъ една берлинска стачка, германскитѣ скулптори образуваха едно дружество за подпомагане, и въпрѣки посѣгателството на властьта, подбуждана отъ единъ хиршъ-дункеровъ съпернически синдикатъ, това дружество устоя.

Така, съ мжка, можа да просжществува, прѣзъ тия двѣ години, — когато изключителнитѣ закони противъ социалиститѣ бѣха приложени въ тѣхната груба цѣлокупность, това, което оставаше още отъ работнишката организация.

*
* *

Въ 1880. г. германската индустрия се съживи. Тя бѣ изнемощяла отъ кризата въ 1874. г. Основаваха се едвамъ по 40 акционерни дружества годишно: въ 1880. г. се основаха внезапно 97 дружества съ единъ капиталъ отъ 115 милиона лева; въ 1881. г. — още 111 съ 249 милиона лева.

И, като естествена послѣдица, появиха се стачкитѣ. Берлинскитѣ столари поведоха първи; тѣ направиха една маловажна стачка прѣзъ пролѣтьта на 1880. г. До края на тая година почнаха да се възраждатъ разпокжсано про-налнитѣ дружества.

Политичнитѣ обстоятелства особено благоприятствуваха тогава за едно възраждане на работнишкитѣ организации.

Бисмаркъ се бѣше убѣдилъ, че не може само съ помощьта на силата да откжсне народната маса отъ агитаторитѣ, които имаха нейното довѣрие. Очакването на Бисмарка народа да стане вѣрноподанически, не се сбжднa. Политиката на камшика се наслѣди отъ парченце захарь; жестокостьта се замѣсти съ развала. Той обяви, че, за да се излѣкуватъ социалнитѣ злини, „трѣба да се подобри благосъстоянието на работницитѣ". Отъ тукъ произлѣзе прочутия императорски манифестъ отъ 17. ноември 1881. г., чрѣзъ който пруското кралство признаваше на работницитѣ правото да работятъ, когато сж здрави; правото на помощь, когато сж болни; правото на хлѣбъ, когато сж сакати или стари. Отъ тукъ произлѣзоха извѣстнитѣ осигурителни закони: болнична осигуровка (юни 1883.), осигуровка за нещасни случаи (юли 1884.), за старость и инвалидность (юни 89.); това бѣ, въ начало, чисто политично дѣло, нъ работнишката синдикална дѣйность и социалистичния тласъкъ ще направятъ отъ него изходна точка на една революция.

Нъ тогава, въ часа на първитѣ тържествени декларации отъ страна на държавата, тия закони имаха неочакванъ резултатъ: едно свободно работнишко движение открито се появи. Затова бѣха нуждни нѣколко начинания — и тѣ не закъснѣха.

Бисмаркъ имаше нужда отъ помощьта на работничеството, отъ неговото сътрудничество, что той би използувалъ, съ своето изкуство,

за да спечели на своя страна народнитѣ маси. Свещеникътъ Щокеръ, стария проповѣдникъ при двора, който бѣ започналъ въ 1877. г. социалъ-християнското движение между работницитѣ,— по-смѣлъ и главно, по-свободенъ отъ колкото държавния канцлеръ,—имаше сжщитѣ помирителни намѣрения, когато се опита въ това врѣме (1881. г.) да създаде въ работнишката класа едно умствено брожение.

Единъ день Бисмаркъ пожела да научи отъ устата на самитѣ работници тѣхнитѣ оплаквания и желания; берлинскиятъ златарь Евалдъ получи покана. Прѣзъ мартъ 82. г. той свика настоятелствата на професионалнитѣ дружества въ Берлинъ; биде избранъ единъ комитетъ, който се състоеше отъ 7 члена, между които 2 християни-социалисти. И за да разискватъ адреса до държавния канцлеръ, тѣ почнаха начесто да правятъ събрания, които бѣха нѣкога смутни, нѣкога крайно възторжени; на тия събрания, слѣдъ християнитѣ-социалисти, говориха нѣкои отъ старитѣ социалистични шефове. Идилията продължава нѣколко мѣсеца, до началото на 83. г., когато проектътъ на Щокера за задължителнитѣ синдикати се постави на разискване. Работницитѣ чувствуваха малко влечение къмъ това задължително обвързване съ книжкитѣ. И тѣ заявиха това въ събранията; Щокеръ биде окончателно освирканъ, а Евалдъ възхвали Ласаля, единствения приятель на работницитѣ. Полицията се намѣси: Евалдъ биде осжденъ.

Нъ резултата бѣ постигнатъ. Отъ сега нататъкъ правителството неможеше вече да смѣсва тъй безразборно социализма и синдикат

Дори повече, професионалнитѣ дружества се бѣха увеличили: на първия апелъ на Евалдъ се обадиха 18; сега, въ срѣдата на 1883. г. тѣ бѣха 50. Тласъкътъ бѣше даденъ; движението дойде само по себе си.

* * *

При това възраждане се появиха различни направления. Причинитѣ бѣха, отъ една страна че срѣдствата, съ които работническата класа си служеше, за да се организира, се промѣниха; а отъ друга, че прѣслѣдванията отъ страна на държавата въ продължение на петь години не бѣха достатъчни, за да изгладятъ разномислията и да съгласятъ различнитѣ възгледи по синдикалното дѣло. Ако погледнемъ общо, тия, които страдатъ, —по неволя се движатъ между непосрѣдственитѣ си интереси и политичнитѣ си убѣждения. Една организация, споредъ случаитѣ, ще услужи по-добрѣ или на непосрѣдствения интересъ или на убѣждението.

Отначало, по силата на нѣкои членове отъ закона, развитието на работническитѣ каси напрѣдна извънредно. Законътъ отъ 1883. г. за подпомагане въ врѣме на болѣсть, зачиташе тия работнишки каси и освобождаваше тѣхнитѣ членове отъ задължително записване въ държавнитѣ каси. Понеже, въ разлика отъ задължителнитѣ държавни каси, установени съ законъ, свободнитѣ работнически каси имаха право да се самоуправляватъ безъ намѣса на властьта, понеже тѣ даваха помощи въ пари и не налагаха единъ опрѣдѣленъ лѣкарь, понеже тѣ бѣха, повечето, организирани национално, като осигоряваха така за всѣко мѣсто непрѣкжсване на помощьта, — ра-

ботницитѣ влизаха въ тѣхъ масово. На единъ конгресъ на тия каси (по-вечето отъ тѣхъ социалистични) въ Гера (1886. г.) 419,159 члена бѣха прѣдставлявани, отъ които 249,747 принадлежеха на 27 централизирани каси. Тая на столаритѣ броеше 72,000 члена, тая на металургиститѣ 32,842 члена. Нъ движението бѣ обхванало сѫщо и хиршъ-дункеровитѣ синдикати, които не бѣха придобили много отъ прѣслѣдванията на социалиститѣ. Тѣ бѣха ограничили своята дѣйность само въ каситѣ за помощи. Вънъ отъ тѣхнитѣ каси за болѣсть, тѣ уредиха единъ по-единъ, отъ 79. година насамъ подпомагания, въ врѣме на безразботица. Всичко това привличаше: отъ 1878. г. до 1885. г. тѣхнитѣ членове отъ 16,500 станаха 51,000.

Нъ, макаръ че тия каси прѣдлагаха непосрѣдствени облаги, макаръ че бѣха мощно срѣдство за сдружаване, тѣ задоволяваха много малко тия, които вардѣха въ себе си една попълна и по-точна за синдикалното движение идея. За да постѫпватъ въ каситѣ за подпомагане голѣми вноски, трѣбаха по-голѣми и поприлични заплати; за да ги получатъ, трѣбаше да се правятъ стачки и то стачки успѣшни; за успѣшни стачки бѣха необходими силни боеви дружества. Нъ какво е стачката, ако не една класова битка? И ако. слѣдъ изключителнитѣ закони противъ социалиститѣ, германскиятъ законъ обяви правото на свободно сдружаване и чрѣзъ него призна правото на законна защита, то щѣ ше ли полицията да позволи на работницитѣ да се готвятъ за такава битка?

Работницитѣ измислиха тогава „н[illegible] стоянната организация". Въ мног

дове въ врѣме на стачка се свикваше общо събрание на работницитѣ отъ дадения занаятъ; тѣ гласуваха стачката и избираха една комисия да я направлява. Въ разлика отъ единъ постояненъ синдикатъ, това бѣше врѣменно сдружване, което траеше до като продължава стачката. Нѣкога, обаче, избранитѣ комисии продължаваха да дѣйствуватъ и слѣдъ стачката, — за да довършатъ нѣкои работи, за да разпрѣдѣлятъ останалитѣ пари и по много други причини. Отъ тукъ произтече, твърдѣ естествено, идеята за постоянни комисии, на които събранията подновяватъ мандата за опрѣдѣлени цѣли. Отъ разнитѣ градове при извѣстни случаи, комисиитѣ можеха да влизатъ въ сношение. Най-послѣ, Кеслеръ, единъ архитектъ, изложи планъ за организация, основанъ на тая практика.

Това бѣ, тъй да се каже, нова форма, подъ която се яви стария локалистиченъ духъ. Политичнитѣ обстоятелства му дадоха голѣма сила. Понеже социалистичната партия бѣше разтроена отъ властьта, виднитѣ ѝ пропагандисти заточени или хвърлени въ затвори, събранията ѝ запрѣтени, — оставаха само синдикатитѣ. и тѣ наполовинъ търпѣни отъ правителството, въ които можеше да се разпространява социалистичната идея; между синдикатитѣ най-подхождаха за тая цѣль тия непостоянни, врѣменни сдружвания, безъ установена каса, безъ непрѣкжснатъ съюзъ съ другитѣ подобни дружества; тъкмо — тѣ бѣха най-способни да прѣдприематъ политическа борба — истински боеви отредн въ социалнитѣ сблъсквания! Въ Берлинъ, въ Саксо-
голѣмитѣ социалистични центрове тия

сдружавания растѣха и дори се групираха посрѣдствомъ довѣрени хора. Синдикатитѣ станаха, както го искаше Швайцеръ въ 1868. г., социалистични училища за работническитѣ маси.

И, наистина, нѣма нищо по-възпитателно за работническитѣ маси отъ борбата за заплатата, добрѣ водена и добрѣ обяснявана! Ето защо Либкнехтъ въ 1884. г. проповѣдваше на всички работници да се сдружаватъ въ синдикати, а на синдикатитѣ—да вардятъ своята независимость.

Нъ, за да се води борба по тоя начинъ, за да се влияе върху законодателството, трѣбаше дружествата да се откажатъ отъ непосрѣдственитѣ облаги — отъ институти за подпомагане, отъ постоянна каса за стачки; защото тѣ щѣха да бждатъ смѣтани като политични дужества, а знаемъ, такива дружества нѣмаха право да се съюзяватъ. Трѣбаше или да останатъ разпокжсани, за да могатъ да дѣйствуватъ и политически, — или да се затворятъ въ икономичната си дѣйность, въ подпомагания и каса за стачки, за да иматъ право, по закона, да образуватъ съюзи. Мнозина сѫ мжка се съгласяваха на тая разпокжсаность; и, въпрѣки голѣмата мжчнотия да се основе при тогавашния режимъ единъ националенъ съюзъ, който да бжде подготвенъ, както за стачки, тъй и за подпомагания, — тѣ се туриха наново на работа, убѣдени, че само единъ такъвъ съюзъ е истинско срѣдство за борба.

Подъ различни форми печатари, дърводѣлци, скулптори имаха вече свои национални съюзи. Нъ тѣ едвамъ живѣеха, и то неоткрито.

Въ 1883. г., подъ форма на срѣдн
ковни церемонии, съ байраци, военни муз

горѣ на императора, за прьвъ пѫть дърводѣлецътъ Марцианъ, познатъ агитаторъ, успѣ да образува единъ съюзъ въ своя занаятъ. Членоветѣ на съюза бѣха по-вечето социалисти; твърдото намѣрение на Марциана да отстрани всѣка агитация, да избѣгне стачкитѣ, да се посвети съюза на „практически работи", доведе до скарване, и основательтъ трѣбаше да напустне съюза; тайнитѣ му надежди бѣха разбити.

Нѣкои смѣло отидоха по-нататъкъ: като слѣдствие отъ една стачка въ Щутгартъ, единъ извѣстенъ пропагандистъ, единъ деклариранъ социалистъ, Клосъ, безъ да скрива своята цѣль, основа на коледа 1883. г. единъ истински съюзъ за стачка и за помощи; това бѣше съюза на столаритѣ. Той направи да се отстѫпи на мѣстнитѣ дружества една голѣма независимость; нъ когато се касаеше въпроса за нѣкоя обща работа, съюзътъ си завардваше своята властъ, а неговата каса — разноскитѣ. Статистики за пазаря на труда, помощи за пѫтувания, бюра за настанявания, съ една рѣчь, всички инструменти на синдикалната борба трѣбаше да бѫдатъ уреждани отъ съюза.

Благодарение на енергията на Клосъ, който здраво държеше, въпрѣки всевъзможни спънки, съюзътъ почна да живѣе. И това бѣше единъ прѣкрасенъ примѣръ: единъ синдикаленъ съюзъ, смѣло създаденъ, безъ страхъ отъ закона противъ социалиститѣ, безъ грижа за налаганитѣ отъ закона условия при сдружаването, — и при все това, търпѣнъ отъ вюртембергската полиция! На тия, които изказваха своитѣ страхувания, Клосъ отговаряше, че легално той е силенъ: правото на сдружаване бѣше неоспоримо,

слѣдователно, напълно е законенъ основания отъ него съюзъ. Клосъ имаще право: това бѣше слабото мѣсто на правителството.

Послѣднйото неможеше въ едно и сѫщо врѣме да изказва благоволение къмъ работницитѣ, и да унищожава тѣхното най-жизнено право. Обаче, то се опита да направи това въ 1886. г.

* * *

Къмъ края на 1885. г. стана едно внезапно отклонение въ икономичното развитие. То е характеристично за годинитѣ отъ 1880. до 1890: единъ индустриаленъ застой съ тукъ-тамъ проблѣски на благосъстояние, и то безъ бѫдаще. Тоя пѫть стачкитѣ бѣха продължителни, упорити, енергично водени; тѣ показаха успѣха на организацията и силата на синдикалния духъ. Едно остро класово съзнание изказваше влиянието на социалиститѣ; полицията смѣташе повече отъ 100,000 работници, организирани въ синдикати съ такава посока. Стачкитѣ се показаха като една опасность за обществото.

Тогава померанеца Петкамеръ, когото Бисмаркъ тури министеръ на вѫтрѣшнитѣ дѣла, посочи на полицията нейнитѣ длъжности (заповѣдь отъ 11. априлъ 86. г.). Той й разясни, какъ може да се разпознае икономичната стачка отъ революционната стачка, позволената стачка отъ социалистичната. И тая послѣдната трѣбаше да бѫде начаса наказана, отъ което се познаваше, че тя е такава. . . Методътъ не бѣше новъ: сѫдиитѣ на Луи-Филипа отдавна различаваха така републиканскитѣ стачки отъ обикновенитѣ стачки. Само че французитѣ тога нѣмаха нито на дума правото на сдружаване

Това право се потъпкваше. Въ по-вечето случаи действуваха социалисти, и изразенията противъ капиталистичната класа бѣха най-рѣзки. Заповѣдьта не спря нищо; дори и отъ нея има едно добро: полицията взе на своя смѣтка загубването на нѣколко стачки.

Въ всѣки случай това бѣше едно непоносимо врѣме на спънки, процеси, обезкуражителни задавяния отъ страна на властьта. То бѣ една епоха, прѣзъ която използуваха противъ синдикатитѣ всичкитѣ параграфи на законитѣ по сдружаването; противъ голѣмитѣ съюзи — параграфитѣ за политичнитѣ дружества; противъ мѣстнитѣ организации — тия за осигурителнитѣ дружества. Каситѣ за помощи, и тѣ не избѣгнаха прѣслѣдванията. Понеже тѣхната конкуренция бѣше ужасна за държавнитѣ задължителни каси, тия послѣднитѣ, облегнати на една двусмисленость въ единъ параграфъ отъ закона на 83. г., прѣдприеха противъ тѣхъ цѣла редица процеси, и често сѫдилищата, отъ 1887. до 1890. г. имъ даваха право.

Всичкитѣ тия спънки само разгарѣха духа на солидарность между работницитѣ. Отъ избори на избори социалистичнитѣ гласове растѣха: въ 1884. г. 550,000; въ 1887. г. 763,000; въ 1890. г. 1,427,000. Въ 1889. г., когато настана нова епоха на разцвѣть, още единъ пѫть избухнаха навредъ стачки.

Една измежду тѣхъ бѣше особено забѣлѣжителна—тая на миннитѣ работници. Въ тази корпорация, която бѣ още останала дълбоко религиозна, и имаше една стара система на каситѣ за подпомагания, единъ видъ съ настойничество на господаритѣ и на държавата, стач-

ката взе съ една ужасна скорость грамадни размѣри, каквито иматъ примитивнитѣ повдигания на потиснатитѣ маси. „Политицитѣ“ тука нѣмаха никаква намѣса; исканията бѣха чисто професионални: едно увеличение на заплатата отъ 15 до 25 на 100 и прѣсмѣтане въ едно денонощие 8 часа работа. На 14. май 100,000 минни работници въ Вестфалия бѣха въ стачка; и въ другитѣ мини, въ Сааръ. Саксония, Силезия, другаритѣ имъ по хиляди напущаха работата.

Стачката биде спрѣна отъ младия императоръ Вилхелмъ II; по съвѣта на Хиншпетеръ, стария неговъ учитель, императорътъ прие работницитѣ делегати; прѣдъ тѣхъ той исказа своята ненависть къмъ социалъ-демократитѣ, нъ, сжщо и своето желание да се даде право всѣкиму. Той придума господаритѣ да направятъ нѣкои отстжпки, и работата пакъ се почна. Вестфалскитѣ минни работници благодариха императора, и основаха единъ съюзъ, въ който твърдѣ скоро възтържествуваха социалистичнитѣ идеи.

Стана ясно за правителството, че съ грубо дѣйствие и полицейски закачки то не ще може да направи нищо на работнишкото движение. Една нова политика бѣше необходима. Още прѣзъ живота на Фридрихъ III, министрътъ на вжтрѣшнитѣ дѣла, Петкамеръ бѣше замѣстенъ отъ Херфуртъ; тоя се показа по-търпеливъ къмъ работнишкитѣ синдикати. Съ заповѣдь отъ февруари 1890. г. Вилхелмъ II опрѣдѣля новата политика на държавата: разпространяване на работнишкитѣ осигурявания, покровителство на труда, което Бисмаркъ неотдавна бѣ заключилъ въ доста тѣсни граници, и установяване „пр

вото на легално равенство на работницитѣ". Прѣзъ мартъ 1890. г. законътъ противъ социалиститѣ не бѣ подновенъ. Врѣмето на изпитанията бѣ минало.

*
* *

Слѣдъ 12 години, какви бѣха резултатитѣ отъ бисмарковитѣ опитвания?

Партията, която искаше да съкруши, бѣ порасла, и чрѣзъ класова борба бѣше добила стегнатость и духъ на самопожертвуване. Синдикатитѣ, които бѣ унищожилъ, като огнище на революцията, се бѣха реформирали и порасли числено; тѣ бѣха придобили едно познаване на законитѣ, едно разбиране на сѫдейската процедура, и можеха ловко да разкриватъ всички полицейски лукавщини. Организирани въ въ социалистични синдикати имаше въ 78. г. 50,000 работника, а въ 90. г. — 350,000. Освѣнъ това 41 синдикални вѣстника съ 201,000 абонати замѣстваха запрѣтенитѣ въ 78. г. 14 вѣстника.

Наредъ съ социалиститѣ, и хиршъ-дункеровитѣ синдикати бѣха порасли. Отъ 16,500 члена въ 1878. г. тѣ бѣха стигнали въ 1891. г. до 63,000. Нъ ако вземемъ прѣдъ очи, че тѣхнитѣ каси за подпомагане бѣха напълно наредени, и че тия синдикати минаха въ миръ тия 12 години на тегло и изпитания, очевидно е, че тѣхния успѣхъ бѣ нищоженъ.

Всичко това показва, какво получи Бисмаркъ: съюзътъ на работницитѣ бѣ станалъ неразкѫсваемъ; при това социалистичнитѣ идеи бѣха проникнали въ по-вечето работници. Бисмаркъ направи да се осѫществи старата мина Швайцера отъ 1868. г., именнно, син-

дикатитѣ да станатъ социалистични училища. Поради прѣслѣдванията, политичната и синдикалната дѣйность въ 1890. г. се намираха тѣсно съединени, дори слѣни.

Нъ, това смѣсване на двѣтѣ движения не бѣше безопасно за развитието на синдикалното дѣло.

До като траеха изключителнитѣ закони, синдикатитѣ бѣха станали почти единствени срѣдства за пропаганда и организирване. Подъ прѣдлогъ на работнишко законодателство, тѣ бѣха почнали да се занимаватъ съ политичнитѣ работи на страната.

Въ 1890. г. наново се позволи на социалиститѣ да водятъ политиченъ животъ, да си образуватъ организации. Нъ, законитѣ върху сдружаванията запрѣщаваха на политичнитѣ дружества да образуватъ съюзъ.

За икономичнитѣ нужди, за стачни помощи, за подпомагателнитѣ каси, съюзъ между синдикатитѣ бѣше необходимъ. Тогава изникна въпроса: трѣба ли да се образуватъ голѣми съюзи и, слѣдователно, да се отхвърли политичната дѣйность на синдикатитѣ, — или да се оставятъ синдикатитѣ откжснати единъ отъ другъ, изолирани, и, като партията, да се съобщаватъ чрѣзъ довѣрени хора, като се откажатъ отъ всички облаги на единъ централизиранъ съюзъ, — само за да могатъ да се занимаватъ съ политика?

По тоя въпросъ се появи наново старата враждебность между локалиститѣ и централиститѣ: еднитѣ искаха да продължатъ социалистичната пропаганда; другитѣ, сжщо убѣдени социалисти, сжщо прѣданни членове на партията

търсѣха въ синдиката, единствено, срѣдства за развиване икономичната мощь, съпротивителната сила (la force de résistance, widerstandesfähigkeit) на пролетарията. За честь на германската работнишка класа, при всички обстоятелства, сѫ се намирали борци, които сѫ вардѣли винъги за синдикалното дѣло и неговитѣ отношения спрѣмо политичната дѣйность единъ чистъ и правъ възгледъ.

Отъ 1890. до 1896. г. при една икономична криза, въпрѣки голѣмитѣ раздори, централиститѣ направиха да възгържествува тѣхната идея. Бѫдащето на германския синдикализъмъ биде рѣшено.

Едвамъ синдикатитѣ се почувствуваха по-свободни, и, нѣкои помислиха да съберать тѣхнитѣ сили въ една централизирана организация. На 16. ноември 1890. г. въ Берлинъ една конференция отъ 77 прѣдседатели и секретари на синдикати постанови да има въ Хамбургъ една комисия, която да свика конгресъ, да приготви планъ за една централизирана организация на синдикатитѣ, и, между това, да защищава правото за сдружаване, да подържа откѫснатитѣ дружества въ тѣхнитѣ борби, да разпростира организирването въ най-бѣднитѣ занятия и най-закьснѣлитѣ мѣста. Една вноска по 1 фенингъ (1 стотинка и четвъртъ) на членъ, на тримѣсечие, и то злѣ плащана, не позволяваше на комисията да изпълня всичкитѣ тия обширни работи: за да подържа една стачка на тютюневи работници въ Хамбургъ, тя бѣ длъжна да направи заемъ отъ 131,687 л.

На 14. мартъ 1892. г. се държа въ Халберщатъ първия конгресъ на герман-

скитѣ синдикати. Присѫтствуваха 208 делегати, които прѣдставляваха 303,519 работника. Клосъ, основательтъ на столарския съюзъ, и Легиенъ, единъ стругарь отъ Хамбугъ, прѣдседателствуваха.

Когато комисията прѣдложи своя организационенъ планъ, спорътъ избухна.

Тя прѣдлагаше групиране на отдѣлнитѣ синдикати въ съюзи по занаятъ, по клонове (Brachenorganisationen), като най-подходящи за пропаганда и за синдикална дѣйность. Понеже нѣкои централисти отиваха по-далечь, като искаха, за да се икономисатъ разходитѣ по управлението, да се образуватъ съюзи по индустрия (Industrieverbände), Легиенъ отговори, че при днешното състояние на индустрията съ грамаднитѣ различия между нейнитѣ клонове, единствено възможно е организирването по професия, по клонове. Непрѣмирима опозиция правѣха локалиститѣ; тѣ заявиха, че голѣмитѣ съюзи сѫ съ корпоративенъ духъ, прокламираха икономичната немощь на пролетарията, и се противопоставиха на всѣка централизация, която унищожава политичната дѣйность на синдикатитѣ. Слѣдъ живи спорове, прие се съ 148 гласа противъ 37 и 11, които се въздържаха, една резолюция на работници-дърводѣлци: тя бѣ за съюзяване по клонове; конгресътъ, при това, прѣпорѫчваше, въ индустрии, кѫдѣто е възможно, да се образуватъ картели между различнитѣ клонове. Въ тия централизирани съюзи, мѣстнитѣ дружества оставаха само като посрѣдници: дирекцията на стачкитѣ, каситѣ за подпомагане принадлежеха на централния съюзъ, който вече бѣше истинскиятъ синдикатъ.

Конгресътъ покани локалиститѣ и тѣхнитѣ дружества да се присъединятъ къмъ съотвѣтственитѣ централизирани съюзи. Тѣ протестираха и се отеглиха, като създадоха по тоя начинъ едно разцѣпление въ социалистичното синдикално движение. Нъ тѣ бѣха едно нищожно малцинство.

При това образуване на професионални съюзи, Главната Комисия не се унищожи. Подържането на стачкитѣ мина въ ржцѣтѣ на самитѣ съюзи, а комисията остана натоварена: 1. да пропагандира организирването на работницитѣ; 2. да събира необходими статистики за синдикалното дѣло; 3. да държи статистика на стачкитѣ; 4. да издава единъ вѣстникъ „Кореспондентъ на Главната Комисия на германскитѣ синдакати“; 5. да подържа международнитѣ връзки.

Подъ директорството на Легиенъ, избранъ единодушно за прѣдседатель, комисията, макаръ съ мжка, почна своята работа. Икономичнитѣ обстоятелства бѣха неблагоприятни: индустриалниятъ подемъ въ 1889. г. не се продължи. Епохата до 1895. г. бѣ врѣме на посрѣдствена дѣйность. Съюзитѣ, запъвани отъ голѣма безработица, прѣслѣдвани начесто още отъ полицията, сжществувайки все при сжщата юридична несигурность, най-послѣ, затруднявани отъ локалиститѣ въ своята пропаганда, — плащаха не наврѣме своитѣ вноски на комисията, отговарѣха трудно на статистикитѣ, а бѣха толкова позваскателни. Отъ 1891. до 1893. г. поради загубитѣ, прѣтърпени отъ миннитѣ синдикати, синдикалното движение отиде дори назадъ: въ 1891. г. имаше въ централнитѣ (социалис-

тичнитѣ) съюзи 277,659 члена, въ 1892. г.— 237,094, въ 1893. г.—223,530.

Въ това врѣме, 1893. г., партията нарастна съ 359,000 гласа; можеше човѣкъ да се попита, дали, наистина синдикалното движение има нѣкакво бѫдаще въ Германия. Бебель не вѣрваше вь това: на конгреса въ Колонь (1893.) той се опита да докаже немощьта на синдикатитѣ срѣщу единъ Крупъ или единъ Щумъ, както и това, че законодателството, — осигуряванията на работницитѣ отъ държавата, намалява полето за работа на германскитѣ синдикати, въ сравнение съ английскитѣ традъ-униони.

Особено единъ въпросъ занимаваше умоветѣ на борещитѣ се работници. Отъ основаването на Главната Комисия синдикалнитѣ усилия почнаха да се групиратъ самостоятелно около комисията и въ самата партия тѣ образуваха една нова автономна организация; макаръ да не се касаеше работата за революционна синдикална дѣйность, противна на парламентаризма, макаръ „младитѣ", които къмъ 1891. г. развиваха своитѣ революционни идеи, и да не намираха здрава опора въ голѣмитѣ синдикални съюзи, все пакъ, тая двойственость на управлението — комитетъ на партията и, отдѣлно комисия на синдикатитѣ, силно безпокоеше работницитѣ. Разногласията и личнитѣ спорове между Легиенъ и Ауеръ осилваха това настроение. А знае се, че стегнатостьта на пролетарската организация е основа на германския социалистиченъ духъ.

На конгреса въ Колонь спора избухна. Работници, които бѣха изпратили свои деле на единъ конгресъ не буржуазни иконом

бѣха осѫдени отъ Бебеля. Партията изказа, обаче, своята симпатия къмъ синдикатитѣ; нъ Главната Комисия бѣше унижена. Отъ тукъ едно неразположение, едно недовѣрие къмъ нея въ самия синдикаленъ свѣтъ, и при всѣки случай груби нападки. Трѣбаше да се тури край на това положение.

Това стана на конгреса въ Берлинъ (4. май 1896.); присѫтствуваха 139 делегати, които прѣдставляваха 271,141 члена. Чрѣзъ Легиена, Комисията се защити; той захвърли старитѣ разпри, опроверга това, което говорѣха за нѣкакви тайни планове, обясни мѫчнотиитѣ на своята работа. Неговитѣ противници отидоха до тамъ, че искаха унищожението на комисията, понеже имала много разноски, и прѣдлагаха да се замѣсти съ единъ простъ кореспондентъ. Борбата въ шесть засѣдания бѣше гореща. Най-накрай възложи се въпроса на една комисия, на която докладчикъ бѣше печатаря Дйоблинъ; нейната резолюция се прие: Комисията оставаше да сѫществува; намалени й бѣха финанситѣ, отъ 5 фенига на членъ — на 3 за всѣко тримѣсечие; отказа й се да образува стаченъ фондъ. Вънъ отъ нея, създаде се единъ комитетъ, съставенъ отъ делегати отъ бюрата на съюзитѣ, когото тя трѣбаше да държи въ течение на своитѣ работи.

Въ всѣки случай тя оставаше да сѫществува. Това ясно показа, че голѣмото мнозинство отъ социалистичнитѣ синдикати бѣха рѣшени да слѣдватъ, на страна отъ политичната дѣйность, работата, която имъ е присѫща: да защищаватъ и да развиватъ въ днешното общество силата на пролетарията.

Тѣ можеха да изпълватъ за напрѣдъ тая

своя задача. Тѣхната организация бѣше сигурна, и тя все по-вече се признаваше отъ всички. При това, слѣдъ тия години на изпитания и вжтрѣшни приготовления, тѣ имаха подготвени хора. Единъ синдикаленъ персоналъ се бѣ създалъ отъ зрѣли и опитни хора на работата; тѣ изхождаха отъ пролетарията и съединяваха въ себе си една финансова и правова способность съ упорита прѣданость и крѣпка увѣреность въ бждащето. Между толкова много, нека споменемъ Легиенъ, прѣдседателя на Главната Комисия, фонъ Елмъ отъ Хамбургъ, Мартинъ Сегицъ отъ Нюрембергъ, Тимъ, който е днесь въ Мюнхенъ, Дойблинъ, печатарь, Ото Хюе, миненъ работникъ, — всичкитѣ тѣ пролетариятски ратници още отъ първия часъ.

Синдикатитѣ бѣха готови когато, внезапно, германската индустрия доби полетъ.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА.

Полетъ.

(1895. — 1903.)

Въ 1895. г. изобилствуваше злато въ германскитѣ банки. Различнитѣ индустрии, все повече и повече концетрирани, бѣха усъвършенствували своята техника. Имаше на разположение и хора и пари. Достатъчно бѣше единъ лекъ тласъкъ, за да се тури всичко въ движение. Тоя тласъкъ дойде отъ електричното приложение: двигателна сила, освѣтление, трамваи; въ всички градове прѣдприятията растѣха; заедно съ това, увеличиха се строителнитѣ работилници: и въ тѣхна услуга, подигна се металургията и минното дѣло. Акционернитѣ дружества наново събраха разпръснатитѣ капитали: 161 бѣха основани въ 1895. г., 182 въ 96., 254 въ 97., 329 въ 98., 364 въ 99., 261 въ 1900. г. Благодарение на тѣхъ едрата индустрия можа да развие своитѣ сили.

Тогава, всрѣдъ работнишкитѣ маси, порасли и събрани по-вече на едно мѣсто, синдикалнитѣ организации бързо нарастнаха, и по число и по сила. Хиршъ-дункеровитѣ синдикати минаха отъ 70,000 члена въ 1895. г. на 80,000 въ 1897. А централизиранитѣ (социалистичнитѣ) съюзи, что отъ 4 години се колебаеха между 237,000

члена (1892.) и 246,000 (1894.), станаха 259,175 въ 1895. г., 329,230 въ 1896., и 412,359 въ 1897. г.

Най послѣ, работнишкитѣ тъмни маси, които идеята за социално освобождение още не бѣ раздвижила, изпитваха вече материална необходимость отъ синдикатитѣ. Политичнитѣ партии, които до сега ги задържаха на своя страна, именно социалъ-християнската и католичния центъръ, поради това започнаха да основаватъ, самитѣ тѣ, работнишки синдикати.

* * *

И, наистина, първитѣ християнски синдикати се основаха прѣзъ тия години, именно отъ 1894. до 1897. Скоростьта на тѣхното развитие е удивителна.

Тѣхното зараждане, както знаемъ, стана въ едно много по-отдавнашно врѣме. Въ първия периодъ на капитализма поповетѣ упражняватъ силно влияние върху изоставенитѣ на сѫдбата си пролетарии. Въ тоя периодъ още царува вѣрването, че благодѣянията могатъ да подобрятъ, дори да изцѣрятъ социалното зло, което по необясними за тѣхъ причини, сѫществува; и тия които, проповѣдватъ благодѣяние, сѫ слушани отъ работницитѣ. Стрѣмежитѣ на пролетарията, насочванъ отъ поповетѣ, засилваха още по-вече това вѣрване. Въ тая Германия отъ 60-тѣ години, още тъй дълбоко обгърната въ еснафски нрави, продължаваше да живѣе старата традиция, споредъ която дружествата за подпомагане се поставѣха подъ върховното господство на църквата.

Отъ тукъ произхожда социалъ-христи-

ското движение, което се започна въ 1860. г. съ работата на майнския епископъ Кетелеръ, съврѣменикъ на Ласаля; слѣдъ това то се прояви въ Бавария, Вестфалия, рейнска Прусия, кждѣто се основаха бѣлѣжити католични дружества. По инициативата на Щокера въ 1877. г. и на минния работникъ Фишера въ 1882. г. тия дружества намѣриха откликъ и въ лютеранския свѣтъ. „Народното дружество на католична Германия“ и „Общия съюзъ на евангелисткитѣ работнишки дружества въ Германия“ групиратъ днесь въ себе си близо 300,000 работника.

Нъ, къмъ 1891.—92. г. работницитѣ отъ тия дружества почнаха да осѣщатъ, че съвсѣмъ не е достатъчно „да събуждашъ и да развивашъ между своитѣ сърелигиозници евангелисткото чувство“, или католичното,—за да подобришъ своя халъ. Тѣ начесто чувствуваха въ своитѣ корпорации влиянието, което упражняваха ненавижданитѣ социалистични синдикати върху работницитѣ. За тѣхъ стана очевидно неоспоримото значение на професионалното сдружаване.

Тѣхнитѣ дружества бѣха смѣсени—за всички работници. Въ 1891. г. единъ отъ шефоветѣ на католичнитѣ работнишки дружества, Д-ръ Обердйорферъ, за да отговори на нараслата нужда, прѣдложи да се създадатъ въ дружествата професионални клонове; Д-ръ Хитце, другъ единъ шефъ, нареди уставъ за тѣхъ, и, въ 1894. г. общото събрание на прѣдседателитѣ на работнишкитѣ католишки дружества удобри. Клоноветѣ имаха за цѣль професио-

нално образувание, запознаване съ работнишкитѣ закони въ страната, и „да апелиратъ къмъ господаритѣ, къмъ властитѣ, къмъ правителството, да подобри условията на труда“. Стачката бѣше разглеждвана като едно послѣднйо срѣдство за употрѣбяване.

Идеята имà малъкъ успѣхъ; основанитѣ секции, (клонове) бѣха малобройни. И другояче не можеше да бѫде: ако тѣ искаха да дѣйствуватъ професионално, трѣбаше ли да ограничаватъ синдиката само за вѣрнитѣ чада на една църква? Нужни бѣха многочислени и силни дружества. Нъ какъ да се съюзятъ съ безвѣрницитѣ либерали? — съ социалиститѣ, организатори на класовата борба? Не, това за вѣрующитѣ бѣше невъзможно! Оставаше тогава да се направи съюзъ общъ на християнитѣ, които вѣрваха въ Бога и днешното общество, които прѣзираха безотечественицитѣ. Нъ такъвъ общъ съюзъ можеха ли да проповѣдватъ шефоветѣ на двѣтѣ религиозни работнишки течения?

Въпросътъ се рѣши по работнишка инициатива и шефоветѣ послѣдваха. Въ 1894. г. шесть делегати отъ единъ социалистиченъ синдикатъ бѣха изказали на единъ международенъ конгресъ въ Берлинъ претенции, че прѣдставляватъ всичкитѣ минни работници отъ басейна въ Рюръ; едно голѣмо движение на протестъ увлече единодушно всички несоциалисти работници, католици и евангелисти. На 28. октомври 1894. г. се основа въ Есенъ първия християнски синдикатъ подъ името: „Синдикатъ на християнитѣ миньори въ Дортмундъ“. То не бѣ едно смѣ- дружество, а имаше вече чистъ професион

характеръ, и отъ самото начало прогласи, че въ случай на нужда ще си послужи съ стачка, за да осжществи своитѣ искания, които, впрочемъ, бѣха доста умѣрени.

Така въпросътъ за вѣрванията мина на втори планъ. Двѣтѣ вѣроизповѣдания не отиваха по-вече да търсятъ въ синдиката срѣдство за религиозна пропаганда. Тѣ искаха „да угасятъ старитѣ разпри". Тѣхната цѣль бѣше една и сжща: да прѣдвардятъ работницитѣ отъ социалистичната пропаганда и да ги задържатъ подъ свое настойничество. Понеже синдикалното дѣло, когато е чисто работнишко безъ външна намѣса, води къмъ едно сближение съ социалиститѣ, самитѣ духовенства поеха наедно да водятъ движението. Формулата, която често се повтаряше въ брошури и въ конгреси, бѣше: „думата християнинъ значи анти-социалистъ".

Двѣтѣ духовенства добрѣ схванаха врѣмето. Такава бѣше нуждата отъ организация, че примѣрътъ, едвамъ даденъ, бѣ немедлено послѣдванъ. Въ 1894. г. въ Тревъ работницитѣ по желѣзницата, въ 1895. тухларитѣ въ Липъ, въ 1896. текстилнитѣ работници въ Бавария, въ 1897. миннитѣ работници и металургиститѣ въ Бонъ, текстилнитѣ работници въ Шапель, — основаха християнски синдикати. Всички изказваха своята вѣрность на императора и на империята, своята опозиция спрямо социализма и своитѣ примирителни намѣрения.

Нъ, всичко това не трогваше господаритѣ. Стачкитѣ, като, напр., тая на миннитѣ работници въ Пицбергъ (1898.) доказаха нежеланието на господаритѣ да прѣговарятъ съ своитѣ работници, макаръ били тѣ и вѣрующи християни.

* * *

Социалисти или християни, наистина, малко важеше за капиталиститѣ. Тѣхъ ги безпокоеше, дразнѣше ги новото увеличение на работнишкитѣ дружества въ тия години на едри прѣдприятия.

Слѣдъ публикуването на императорския манифестъ въ февруари 1890. г., Бюекъ, единъ прѣдставитель на индустриалцитѣ, заяви, че германскитѣ капиталисти никога не ще отидатъ да водятъ прѣговори наравно съ делетатитѣ на работнишкитѣ дружества. Алфредъ Крупъ, въ сжщото врѣме обявяваше, че той е господарь въ своитѣ фабрики, както единъ ступанинъ въ своята земя.

Въ тия години на икономиченъ разцвѣтъ, пазарнитѣ споразумения, картелитѣ, трустоветѣ между господаритѣ бѣха се умножили и още по-вече засилѣха тоя духъ на патриархално самовластие. На работнишкитѣ организации се противопоставиха господарскитѣ организации, които бѣха много силни, защото конкуренцията принуждаваше всички производители отъ една и сжща индустрия да влизатъ въ тѣхъ. Твърдѣ естествено се появи идеята въ покрайнитѣ индустриалци да мачкатъ работнишката класа съ помощьта на тия свои сдружавания (картели и трустове). Опасностьта отъ систематиченъ л о к у т ъ — почна да тегне върху германския пролетариятъ; (lockout, англ. дума; значи, масово изгонване на работницитѣ отъ господаритѣ).

Още по-тежко стана, когато въ 1897

подъ влиянието на единъ едъръ индустриалецъ, баронъ фонъ Щумъ, тия идеи се възприеха отъ високото мѣсто. Въ това врѣме германското производство почваше да обезпокоява Англия и Америка. Германската гордость се осѣти господарка на свѣта. Въ главата на Вилхелма II почнаха да блуждаятъ империалистични мечти. Най-тлъстия капиталистъ „служеше на патриотизма"; работницитѣ-стачници бѣха измѣници на националната кауза. „Английската индустрия, заявяваше Щумъ, страда отъ традъ-унионизма; германската индустрия е силна съ дисциплината, която още владѣе въ нея. За германското величие, трѣба дисциплината въ работнишката армия да бѫде строго подържана".

Синдикатитѣ бѣха подложени на една послѣдня атака.

На 17. юни 1897. г. Вилхелмъ II заяви, че трѣба да се унищожава всѣко опитване къмъ обществени вълнения, да се наказва най-строго всѣки работникъ, който припятствува на своя другарь да работи, когато той иска да работи. На 6. септември въ друга рѣчь императорътъ заявява, че той ще покровителствува националното производство, че тържествено обѣщанията законъ за свободата на тия, които искатъ да работятъ, ще бѫде скоро приложенъ; и тоя законъ ще изпрати въ затвора (Zuchthaus) „всѣки, който прѣчи на единъ германски работникъ да изпълва своята работа".

На 11. декември единъ таенъ циркуляръ на графъ Позадовски по тоя въпросъ бѣ изпратенъ до съюзнитѣ правителства. Въ януари 98. г. централния органъ на германската со-демокрация „Vorwaerts" публикува тоя цир-

куляръ, което подигна цѣла тревога. Една жива разпра се подзе въ райстага (централното народно събрание) между Щумъ и политичнитѣ прѣдставители на синдикалното движение отъ тритѣ течения: Легиенъ и Фонъ Елмъ отъ социалистичнитѣ синдикати, Рйозикъ, либералъ, Хитце и Либеръ, отъ католишкия центъръ. Райстагътъ се показа симпатиченъ къмъ работнишкитѣ усилия.

Въ това врѣме синдикалнитѣ организации съ всички сили протестираха. Главната Комисия прѣдприе въ цѣла Германия извънмѣрна агитация. Повече отъ три и половина милиона хвърчащи листове бѣха разпрьснати навредъ. Митингитѣ се умножиха поради тая агитация. Комисията изпрати до райстага единъ дългъ мемоаръ относително правото на работницитѣ да правятъ стачки.

Правителството, обаче, се опря и внесе свой законопроектъ. Райстагътъ не му направи дори честьта да го изпрати на комисия (20. ноември 99.).

Едно понататъшно разкритие показа, каква класова борба се е водила тогава: графъ Позадовски, държавенъ секретарь на вжтрѣшнитѣ дѣла е билъ подкупенъ отъ централния съюзъ на германскитѣ индустриалци; той получилъ 15,000 лева, за да подържа законопроекта противъ стачната свобода.

Отъ тогава вече синдикатитѣ не сж направо обезпокоявани. Тѣхното юридично положение, обаче, си остана незакрѣпено; всичкитѣ усилия на тѣхнитѣ прѣдставители да се признаятъ синдикатитѣ като юридични лица държавата, бѣха отблъсвани отъ пруското

вителство. Дори споредъ новия граждански законъ отъ 1900. г. синдикатитѣ си оставаха пакъ на благоволението на властитѣ, защото чиновникътъ, натоваренъ да води вписванията, чрѣзъ които дружествата получваха гражданска правоспособность, можеше да даде своя отказъ, да наложи своето veto, ако намѣри, че дружеството прѣслѣдва социална или политична цѣль.

Най-важното нѣщо въ най-новата история на германскитѣ синдикати е, че тѣ, увеличавайки числото на своитѣ членове, развивайки дѣлото на дружественитѣ подпомагания, вземайки все по-голѣмо участие въ развитието на социалното законодателство, станаха въ послѣднитѣ години единъ отъ сѫщественитѣ органи на германското индустриално производство. Едно деспотично правителство ще може още дълго врѣме да имъ отказва право на гражданственость; то ще може да запъва тѣхната пропаганда; нъ, то не ще може занапрѣдъ да се опита да ги унищожи, безъ да разнебити съ тоя ударъ германското производство, нѣщо повече, безъ да не побърка собственитѣ си функции.

Остава да изложимъ, какъ германскитѣ синдикати придобиха тая нечувана мощь.

*
* *

Тя се дължи, прѣди всичко, на непрѣстанното растене на синдикалнитѣ организации. Хиршъ-дункеровитѣ синдикати бѣха възстарички замрьзнали; тѣ не чувствуваха почти голѣмитѣ промѣни, които ставаха въ политичния и индустриалния животъ. Нъ, младитѣ християнски [illegible]изации и силнитѣ социалистични синди-

кални съюзи направиха въ послѣднитѣ години такъвь напрѣдъкъ, който може да се сравни съ тоя на английскитѣ съюзи слѣдъ 1850. г. Въ врѣме на първия си конгресъ въ Майцъ, въ 1899. г., християнскитѣ синдикати бѣха 23 съ 102,590 члена. Въ 1900. г. тѣ станаха 161,517 члена. Отъ друга страна социалистичнитѣ съюзи минаха отъ 493,742 въ 1898., на 580,473 вь 1899. и на 680,427 членове въ 1900. г.

Вь сжщото врѣме различнитѣ синдикални групи завършваха своята форма на организация. Тѣзи отъ тѣхъ, които още не бѣха усвоили централизираната форма, чийто сила доказаха социалистичнитѣ съюзи, побързаха да сторятъ това. Въ Майнцъ, 1899. г., съюзътъ на християнскитѣ синдикати образува единъ централенъ комитетъ, натоваренъ съ сжщитѣ работи, както Главната Комисия на социалистичнитѣ синдикати: пропаганда, статистика, вѣстникъ и прѣдставляване на общитѣ интереси. Дори и локалиститѣ основаха въ 1897. г. изпълнителна комисия и си образуваха въ 1901. г. съюзъ.

Въ 1899. и 1902. г. конгреситѣ на социалистичнитѣ синдикати опрѣдѣлиха точно задачитѣ на съюзитѣ сжщо и на картелитѣ, т. е. на съюза на синдикатитѣ въ единъ и сжщи градъ, който съотвѣтствува приблизително на французкитѣ бурси на труда.

Отдѣлно, синдикатитѣ развиваха своята мощь и своитѣ богатства. До послѣднитѣ години владѣеще още прѣдразсждъка, че вноскитѣ трѣба да бждатъ малки, за да могатъ да се групиратъ по-вече членове. Забраваше се с' това, че тия членове трѣба и да се задър

въ дружеството; а това може да стане, ако имъ се осигури чувствителна мощь, за което сж нужни голѣми приходи. Малко по-малко вноскитѣ се повишаваха: въ 1891. г. отъ 36 централизирани съюзи 14 имаха седмиченъ вносъ по-малъкъ отъ 18 стотинки, 20 съюза — единъ вносъ по-малькъ отъ 25 ст. Въ 1902. г. отъ 60 съюза единъ само имаше вносъ по-малъкъ отъ 18 ст., и 6 — вносъ по-малькъ отъ 25 ст.

Друго едно ясно доказателство за растещата жизненость на синдикатитѣ е установяването на специални чиновници секретари на съюзитѣ: секретари на картелитѣ, работнишки секретари и касиери, чийто работа все по-вече се разширяваше и ставаше все по-цѣнна; това прѣдизвика едно по-голѣмо възнаграждение на тия дружествени чиновници. Конгреситѣ на централизиранитѣ съюзи въ 1899. г. и въ 1902. г. се занимаха съ тѣхното положение. Конгресътъ въ Франкфуртъ натовари Главната Комисия да работи за уреждането на взаимоспомагателни институти, които да позволятъ на синдикатитѣ да даватъ на своитѣ чиновници, кога станатъ неспособни за работа, една пенсия. Конгресътъ въ Щутгартъ рѣши да се създаде за тѣхъ каса за подпомагане, която днесь вече сжществува.

Благодарение на това развитие на организациитѣ, и на това увеличение на приходитѣ, синдикатитѣ можаха въ послѣднитѣ години да почнатъ изпълването на своята задача въ цѣлата й пълнота.

*
* *

Чрѣзъ опита, тая задача бѣ твърдѣ добрѣ ната.

И тѣзи, които признаватъ класовата борба, като я иматъ рѣшително за основа на своята дѣйность, — именно социалистичнитѣ синдикати; и тѣзи, които я отричатъ, каквито сж хиршъ-дункеровитѣ синдикати, или, признавайки я, мечтаятъ си да я смегчатъ,— каквито сж християнскитѣ дружества, — всички вече иматъ за цѣль да подобрятъ материално и морално сждбата на работника въ днешното общество, като дѣйствуватъ върху условията на труда. За подобрение на тия условия най-важно е: една по-висока заплата и единъ по-кжсъ работенъ день, — това е непосрѣдствената цѣль; единъ пролетариятъ силенъ, възпитанъ и богатъ — социалиститѣ притурятъ: за да извърши бждащитѣ борби на социалното освобождение, — ето, за всички послѣдната цѣль.

Нъ какъ да се достигнатъ тия резултати?

Хиршъ заявява: чрѣзъ споразумението съ господаритѣ. Нъ, безъ едни общи начала на правото, възразяватъ социалиститѣ, възможно ли е споразумение? И може ли да сжществува единъ режимъ на правото, истински общъ между капиталисти и работници, който да не доведе до унищожение на наемничеството? До като сжществува наемничеството, войната между класитѣ е неизбѣжна и постоянна; тя може само врѣменно да се укроти. Хиршъ-дункеровитѣ и християнскитѣ синдикати, и тѣ сж длъжни да воюватъ. Колкото до социалистичнитѣ синдикати, тѣ сж основавани отъ социалиститѣ, още отъ самото си начало, тъкмо за тая цѣль: да воюватъ методично съ господарската класа.

Н[illegible] методична и уредена, войната с

все война, между класитѣ, както и между народитѣ. Въ днешното общество класовата война е неизбѣжна.

За да се намалятъ стачкитѣ, трѣбатъ мощни синдикати, способни да налагатъ отстжпление на господаритѣ чрѣзъ самия фактъ на своята сила, способни да прилагатъ и да закрѣпятъ извоюванитѣ отстжпки.

Наистина, прѣзъ послѣднитѣ години, синдикатитѣ начесто успѣваха чрѣзъ едно просто споразумение да правятъ икономии на стачкитѣ. Особено, започнаха да се сключватъ тарифни условия между работническитѣ и господарскитѣ синдикати.

Въ 1873. г. печатаритѣ, силни вече, сключиха първия тарифенъ договоръ, и 18 години той бѣ въ сила. Въ 1891. г., при възобновяване на договора, господаритѣ отблъснаха деветчасовия работенъ день; избухна стачка, която разруши синдиката. Когато тоя послѣдния се образува наново и се засили, сключи въ 1896. г. единъ новъ договоръ съ господарския синдикатъ за петь години, споредъ който ставаше намаление съ половинъ часъ на работния день и увеличаване на седмичната плата съ 62 стотинки и половина (50 фенига).

Печатарскиятъ синдикатъ се числѣше къмъ Главната Комисия. Единъ важенъ въпросъ се подигна. Като се установяватъ тарифи въ съгласие съ господаритѣ, не се ли измѣня на класовата борба? Нѣкои отъ работницитѣ-печатари обвиниха комитета, че вѣрва, както Хиршъ, въ хармонията на работническитѣ и господарскитѣ интереси; Гашъ, редакторъ на съюзния органъ, основа противенъ синдикатъ.

Въпросътъ бѣ изнесенъ въ 1899. г. прѣдъ конгреса на социалистичнитѣ синдикати. Дйоблинъ, прѣдседательтъ на съюза, обясни, че класовата борба не се води за самата борба, че не е важно за работнишкитѣ дружества да изострятъ изкуственно антагонизма между двѣтѣ класи, ами да добиятъ практически резултати. Конгресътъ почти единодушно, заяви, че чрѣзъ тарифнитѣ договори господаритѣ признаватъ право и на работницитѣ да опрѣдѣлятъ условията на труда, и че трѣба да се стараемъ да установяваме такива договори навредъ, кждѣто силнитѣ господарски организации даватъ гаранция за тѣхното изпълнение. Съюзътъ на зидаритѣ, въ 1899. г. послѣдва примѣра на печатаритѣ, а слѣдъ него това сториха и много други съюзи.

Синдикатитѣ приеха тая нова тактика, по-пригодна за тѣхната растеща сила, и способна да направи по-сигурна тѣхната непосрѣдствена дѣйность.

* * *

Дълго врѣме, за една голѣма часть отъ германскитѣ синдикати, особено за социалистичнитѣ, стачката или натискътъ, упражняванъ върху господаритѣ, бѣше почти единствена дѣйность. Тая дѣйность се подкрѣпяше отъ нѣкои необходими срѣдства за борба, като професионаленъ вѣстникъ или помощи на работници, прѣслѣдвани отъ правосждието. Синдикатитѣ, които си оставаха все на благоволението на полицията безпокоени, щомъ събирѣха нѣколко стотин като осигурителни учреждения, — почти можеха да помислятъ да увеличатъ капита

си, необходими за едно по-широко дѣло на дружествено подпомагане. При това не бѣ никакъ ясно голѣмото значение на това дѣло за самата синдикална борба. Хиршъ-дункеровитѣ синдикати, които отъ самото си основаване имаха каси за подпомагане, не бѣха направили отъ тѣхъ нищо друго, освѣнъ чисто взаимоспомагателни учреждения.

Нъ особено прѣзъ послѣднитѣ години, синдикатитѣ разбраха, че каситѣ за подпомагане, добрѣ водени, могатъ да упражняватъ извѣстно влияние върху пазаря на труда. Помощитѣ за пжтуване, подпомаганията въ случай на безработица и настаняванията на работницитѣ, членове на синдиката, бѣха признати като важни срѣдства за подържане и допълване на непосрѣдствената борба. Въ много съюзи съпротивлението противъ тѣхного въвеждане бѣше все пакъ живо: съ уреждането на тия помощи, въ сжщность, не се ли подчиняваме напълно на условията на днешното общество, не напускаме ли класовата борба, не правимъ ли като либералитѣ: да лѣкуваме, тукъ и тамъ, личнитѣ нещастия? Не е ли работа на държавата да осигурява работника? Ако синдикатитѣ поематъ тая работа отъ държавата, тѣ биха се обърнали на дружества за взаимно помагане!

Тия доводи бѣха прѣдставени отъ нѣкои делегати на конгреса въ Берлинъ (1896. г.). Други, като Легинъ, възразиха, че единъ синдикатъ ще бжде силенъ, само ако има постоянни и голѣми суми въ касата си; че подпомаганията могатъ да привличатъ членоветѣ, и че помощитѣ за пжтуване и безработица могатъ да дѣйствуватъ благоприятно върху условията на заплатата и

на труда. Помощитѣ за пѫтуване позволяватъ на най-подвижнитѣ работни сили да отиватъ другадѣ да търсятъ по-износенъ пазаръ; помощьта, която се дава на безработния, му позволява да чака, а да не способствува за понижаване на надницата чрѣзъ своето съгласие да работи, при каквито и да е условия, само да не стои гладенъ. Конгресътъ удобри тия възгледи; той посьвѣтва синдикалнитѣ сьюзи да уредятъ, кждѣто е възможно, подпомагания за безработнитѣ.

Тоя съвѣтъ бѣ послѣдванъ. Въ 1877. г. имаше само 14 сьюзи, които даваха помощи въ случай на безработица; въ 1901. г. имаше такива 21; въ 1902. г. — 26. Сѫщата година отъ 60 съюза 41 даваха на членоветѣ си помощи за пѫтуване. Въ християнскитѣ синдикати тия учреждения сѫ слабо развити. Всички хиршъ-дункерови синдикати ги иматъ още отъ 1895. г

Къмъ тия синдикални услуги трѣба да причислимъ и работнишкитѣ гостоприемници. Отворени за всички работници, както за синдиканитѣ тъй и за несиндикиранитѣ, (за да бѫде възможно на първитѣ да привличатъ вторитѣ), тѣ прѣдставятъ на работника, дошълъ въ единъ голѣмъ градъ. условия за единъ приличенъ и умѣренъ животъ. Тѣ сѫ или частни прѣдприятия, контролирани отъ синдикалния картелъ, или собственостъ на самия картелъ.

Тука излизатъ на сцената мѣстнитѣ дружества. Ако на централизирания сьюзъ, снабденъ съ силни доходи, принадлежи работата да дава помощи въ врѣме на безработица и пѫтува... или да съставя за всѣки занаятъ статисти...

пазаря на труда, то на отдѣлния синдикатъ остава всѣкидневната работа: да настанява работницитѣ, да се разправа съ мѣстнитѣ власти, да бди за всички обстоятелства, които засѣгатъ заплатата. Нъ, самъ единъ синдикатъ съ своитѣ 100 или 200 члена, както е въ всѣки срѣденъ градъ, би ли могълъ да изпълва тая задача, която отъ день на день става все по-сложна?

Синдикатитѣ отъ единъ и сѫщи градъ почувствуваха бърже нужда да се съюзатъ, за да могатъ да даватъ всички очаквани услуги на своитѣ членове. Въ уредбитѣ на своитѣ синдикати Хиршъ бѣ постановилъ да се образуватъ мѣстни съюзи (Ortsverbände), въ които задължително да влизатъ всичкитѣ синдикати отъ единъ градъ. Въ 1892. г. тая задължителность се прѣмахна, нъ мѣстнитѣ съюзи (картелитѣ) продължаваха да сѫществуватъ. Въ 1902. г. тѣ бѣха 128.

Прѣзъ послѣднитѣ, години поради самото развитие на централнитѣ съюзи, картелитѣ на социалистичнитѣ синдикати се разпространиха твърдѣ много. Въ 1902. на годишната анкета на Главната Комисия отговориха 365 картела, които свързватъ мѣстно 4,742 синдиката съ 614,722 члена. Между тия картели 103 иматъ бюра за свѣдения, 77 иматъ собствена стая за събрания, 29 — по една гостоприемница, 160 — по една гостоприемна въ нѣкой хотелъ, подчинена на тѣхния контролъ; 19 иматъ вече свой синдикаленъ домъ, кѫдѣто сѫ събрани наедно бюрата на различнитѣ синдикати и съюзи, гостоприемници, трапезарии, зали за събрания, читални и всички други учреждения на другата.

Въ 1900. г. берлинскиятъ пролетариятъ отвори своя синдикаленъ домъ, обширенъ и здравъ работнишки палатъ, чийто фасада отъ чървени тухли внася малко радосчица въ сивото и еднообразно източно прѣдградие.

Така се допълва, малко по-малко, систематичното цѣло отъ учреждения, които служатъ на работницитѣ да защищаватъ своята заплата.

* * *

Нъ, по самата логика, все по-голѣмата помощь, която синдиката донасѣше чрѣзъ тия учреждения на работницитѣ, подбутваше тия послѣднитѣ все по-вече да прибѣгватъ къмъ него при всѣко притѣснение въ всѣкидневния животъ. Ако работникътъ живѣе отъ своята надница, и ако тя се защищава отъ синдиката, какъ да не отправя той своя гласъ къмъ него, винъги когато работната му сила се намира въ опасность?

Отъ тукъ произтича непрѣстанното разширение на синдикалната дѣйность. Хигиеничностьта на работилницитѣ, покровителственитѣ мѣрки въ случай на нещастия, помощи поради болѣсть и инвалидность, жилищния въпросъ, професионалното образование, — всичко това почна да занимава дружествата.

Нъ тука тѣ се сблъскаха съ една дѣйность отъ други видъ: тая на държавата.

Отъ 1881. г., отъ когато Бисмаркъ по чисто политични съображения тури начало на едно работнишко законодателство, това послѣдното, на пукъ на бисмарковитѣ намѣрения, все по-вече се развива. Празнинитѣ на първитѣ осигурителни учреждения се попълватъ. Работн-

кото покровителство постепенно се установява; женитѣ и дѣцата сж все по-добрѣ защитени. Германия се хвали днесь като първа страна на социалната политика.

Това правителствено дѣло прѣпятствуваше на синдикалното развитие. И сега повтарять: ако германскитѣ синдикати не тръгнаха по пжтя на английскитѣ, причината е конкуренцията на държавата, която имь попрѣчи да образуватъ богати каси за помощи. Хиршъ-дункеровитѣ синдикати, които отъ 1869. г. имаха уредена централна каса за инвалидни членове, бѣха длъжни да й ликвидиратъ смѣткитѣ слѣдъ установяването на държавното осигуряване въ 1889. г. И най-силниять отъ тѣхнитѣ съюзи, тоя на механицитѣ, който имаше своя каса за инвалидни, се видѣ принуденъ да я унищожи въ 1893. г. Отъ социалистичнитѣ синдикати само печатарския дава днесь помощи, и то твърдѣ слаби,въ случай на инвалидность. Колкото за помощи въ врѣме на болѣсть, постановлението отъ 1892. г. оставаше свободнитѣ каси за тая цѣль да сжществуватъ; хиршъ-дункеровитѣ синдикати групираха своитѣ болнични каси въ единъ съюзъ и можаха да ги задържатъ. Въ 1900. г. тѣ разпрѣдѣлиха 1,065,625 лв. Измежду социалистичнитѣ синдикати въ 1901. г. даваха болнични помощи 10 съюза, въ 1902. г. — 18; прѣзъ послѣдната тая година помощитѣ се възкачиха на 992,347 лева. Нъ, сериозно погледнато, тия помощи сж тъй малки, че тѣ могатъ да бждатъ само една добавка къмъ помощьта на държавата. Конкуренция съ държавата, наистина, е невъзможна; за да улеснятъ своитѣ членове, синдикатитѣ трѣбаше да насочатъ усилията си на друга страна.

Тука, именно, тѣ дадоха доказателство за своята чудна подвижность.

Германското социално законодателство е е до крайность анти-демократично. Господари, собственици, администратори, бюрократи, всички вэематъ участие въ прилаганието на мѣркитѣ въ полза на работницитѣ. Самитѣ работници сѫ лишени отъ това участие! Слѣдствието е, че тия закони, за които се заявява, че сѫ направени въ тѣхна полза, не се прилагать винъги, или се прилагатъ противъ тѣхъ. За това стига една силна организация на господарската класа и едно съучастие на властьта; а и двѣтѣ тия нѣща се срѣщатъ въ Германия, и то повече отъ другадѣ.

Срѣщу тия държавни учреждения работницитѣ, когато сѫ още слабо организирани, иматъ само едно срѣдство: тѣ се въздържатъ, колкото могатъ поне. Тѣ отхвърлятъ помощитѣ, които законътъ имъ прѣдлага; тѣ отбѣгватъ неговото прилагане.

Такова положение често държаха въ началото германскитѣ синдикати. И ако къмъ това ги подбуждаше съзнанието за противоположностьта на класитѣ, трѣба да признаемъ, че това положение твърдѣ често имъ се налагаше и отъ самитѣ факти. Фабрични инспектори бѣха наредени въ 1878. г., и послѣ, въ 1891. г., увеличиха тѣхното число; нъ, ако инспекторитѣ въ своитѣ годишни рапорти вэематъ явно страната на господаритѣ? Ако шпиони обаждатъ на фабрикантитѣ, кои работници се оплакватъ? Бюра за безработни бѣха наредени отъ общинитѣ въ 1893. г., нъ, ако тѣ ги оставятъ въ ржцѣтѣ на враждебно настроени къ работнишкото дѣло чиновници! Ако държав

по тоя начинъ иска да унищожи дѣйствието на тия бюра и да прѣпятствува на стачкитѣ? — Законътъ за нещастията обѣщава на работника, станалъ неспособенъ за работа, двѣ-трети отъ неговата заплата; нъ ако господарското единство чрѣзъ една юридична ловкость имъ отнеме това обещетение? Това доведе до непримирими декларации и до крайни резолюции, като тая на берлинския конгресъ, която отвръщаше синдикатитѣ отъ какви и да е бюра за безработни, ако тѣхната администрация не имъ се повѣрѣше напълно.

Нъ дойде друго врѣме. Синдикатитѣ бѣха вече силно закрѣпнали; нѣколко щастливи опита имъ показаха, какво влияние можеха тѣ да упражняватъ. Въ южна Германия, въ баденското и вюртемберското херцогство, инспекторитѣ на труда влѣзоха въ сношение съ работницитѣ; въ великото херцогство Ваймаръ, правителството прие единъ довѣренъ човѣкъ на работницитѣ да бжде като съвѣтникъ на инспектора; другадѣ, бѣха установени комисии за оплакване. Въ сжщото врѣме, въ много държави въ Германия се наредиха смѣсени бюра отъ господари и работници.

Малко по-малко, подбутнати отъ тия първи опити, синдикатитѣ напустнаха своята въздържаность. Съзнали силата си, убѣдени че едно активно подпомагане за прилагане на работническитѣ закони не ще намали никакъ боевия имъ характеръ, тѣ не се страхуваха вече да се мѣсятъ въ всѣко дѣло на държавата. Синдикатитѣ си дадоха смѣтка, че единствено тѣ могатъ да осигурятъ на работника, станалъ неспособенъ за работа, помощитѣ, които едно измамливо за-

конодателство даваше възможность да му отниматъ, слѣдъ като му сж ги обѣщали.

Въпрѣки стари прѣдразсждъци (умраза къмъ държавата у либералитѣ, недовѣрие у социалиститѣ): въпрѣки невѣжеството, често признавано отъ самитѣ инспектори; въпрѣки непълнотата на цѣлата тая служба, организирана отъ всѣка държава отдѣлно, а не чрѣзъ единъ общъ законъ на империята; въпрѣки враждебностьта на берлинското правителство, — синдикатитѣ се опитаха да вfocматъ участие все по-вече въ ревизирането на фабрикитѣ. Съгласно съ рѣшенията на конгреса въ Франкфуртъ (1899.) социалистичнитѣ синдикални картели основаха комисии, натоварени да прѣдаватъ работническитѣ оплаквания на инспектора, безъ работникътъ да се бои отъ господарски прѣслѣдвания. Въ 1902. г. имаше 131 такива комисии. Централизиранитѣ съюзи, мѣстнитѣ групи и секретариятитѣ се стараеха да подържатъ постоянни сношения съ инспекторитѣ и да имъ помагатъ въ тѣхнитѣ анкети.

Слѣдъ това, връщайки се къмъ резолюцията, взета на берлинския конгресъ (1896. г.), като се повтори, че, по принципъ настаняването на работницитѣ е работа на тѣхнитѣ организации, призна се на споменатия по-горѣ конгресъ въ Франкфуртъ (1899.), че съгласно съ опита, би било полезно за синдикиранитѣ работници отъ нѣкои занаяти да взематъ участие въ администрацията на общинскитѣ бюра за безработни. Опрѣдѣлиха се условията, при които това сътрудничане можеше да става.

Скоро цѣлата система на работнишки осигурявания биде проникната отъ синдик

ната дѣйность. Наистина осигуряванията съставляватъ важни срѣдства, съ които може да се покровителствува и развива силата на пролетарията: прочее дългъ е на синдикатитѣ, съгласно съ тѣхната сѫщинска задача, да уползотворятъ всички тия срѣдства; подържани отъ тая идея, тѣ се заловиха за работа.

Въ администрацията на работническитѣ държавни осигурявания нѣкои второстепенни мѣста се отстѫпиха на работнишки прѣдставители. Тия мѣста не трѣба да се испускатъ; трѣба да се настанятъ на тѣхъ опитни другари, членове на синдикатитѣ, запознати добрѣ съ работническитѣ закони, смѣли защитници на пролетариатскитѣ права. Социалистичнитѣ синдикати — въ Франкфуртъ (1899.), християнскитѣ — въ Крефелдъ (1901.) рѣшиха да вкаратъ колкото може по-вече отъ своитѣ членове въ управлението на осигурителнитѣ каси. Отъ 1892. до 1901. г. Главната Комисия чрѣзъ брошури и чрѣзъ окрѫжни, направляваше изборитѣ за работнишки делегати въ пенсионнитѣ бюра, въ посрѣдническитѣ сѫдилища, въ централното управление на осигуряванията. Въ всичкитѣ инстанции правата на работницитѣ за напрѣдъ ще бѫдатъ защищавани.

Нъ законитѣ по работническата застраховка сѫ сложни и заплетени; тѣхнитѣ постановления сѫ обширни; има безбройни непълноти, чрѣзъ които нищожнитѣ суми, които се падатъ на работника, отиватъ ненадѣйно въ господарскитѣ джобове или въ държавната каса. Немощни и несмѣли, лишени отъ защита противъ ходатайствата на тоя или оня, неспособни да плащатъ на единъ по сериозенъ адвокатъ, какво ще сторятъ тия работници, кредитори на държавата?

Ако на единъ работникъ, жертва на нѣкое нещастие, му се опрѣдѣли едно смѣшно обезщетение, какъ тоя работникъ ще отиде отъ инстанция на инстанция до върховното имперско управление на помощитѣ, което сѫди окончателно? Какь ще заведе той дѣло? Какъ ще си осигури единъ делегатъ, който да подържа неговата страна въ Берлинъ?

За да се отговори на тия нужди, уредиха се отъ социалистичнитѣ синдикати работнишки секретарияти. Първи се основа въ Нюрембергъ, въ 1894 г. Неговата цѣль бѣ да дава устни опѫтвания по осигуряванията, работнишкото покровителство и инспекцията на труда. Въ разлика отъ частнитѣ бюра или отъ редакторитѣ на вѣстницитѣ, които вече изпълваха тая роль, когато бѣха необходими нѣкои писмени заявления, секретаритѣ вземаха отговорность за систематичното водене на работнишкитѣ процеси. Това ново учреждение има голѣмъ успѣхъ. Нюрембергскиятъ секретариятъ прѣзъ 1895.-96, е ималъ 8,411 дѣла. Въ 1897. г. единъ новъ секретариятъ се основа въ Щутгартъ; въ 1898.—петь други; въ 1899. г.—9; въ 1900. г.—11; въ 1901. г.—6; въ 1902. г. —5. Днесь тѣ броятъ 32; 4 не успѣха да се задържатъ. Това е, наистина, единъ тежъкъ товаръ за картелитѣ, които ги основаватъ. Въ 1902. г. 195,679 работника сѫ прибѣгнали за опѫтване къмъ 41 секратари (3 въ Нюрембергъ, 3 въ Хамбургъ, 2 въ Мюнхенъ, въ Франкфуртъ и пр.).

Най-накрай, конгресътъ въ Щутгартъ допълни това дѣло. Работнишкитѣ секретари можеха да защищаватъ дѣлата на свойтѣ кли

прѣдъ мѣстнитѣ посрѣднически сѫдилища, нъ, въ Берлинъ, прѣдъ главното управление на осигуряванията, тѣ нѣмаха възможность да направягъ това. По прѣдложение на мюнхенскитѣ работнишки секретари рѣши се, да се основе единъ централенъ работнишки секретариятъ, натоваренъ да защищава дѣлата на синдикиранитѣ работници прѣдъ главното управление въ Берлинъ. Отъ 1. априлъ 1903. г. тоя секретариятъ почна своята работа. Вънъ отъ другитѣ си задължения той ще опѫтва изборитѣ на работнишки делегати въ осигурителнитѣ учреждения. Отпуснаха се 18,750 лв. на годината за негови разноски.

Така работнишкитѣ организации завладѣватъ медлено цѣлата административна ерархия на държавнитѣ осигурявания. Единъ день, безъ сомнѣние, тѣ ще добиятъ по-новъ, работнишки, характеръ; и гигантското дърво съ многобройни клонове, което германскитѣ статистици обичатъ да рисуватъ, ще даде, най-послѣ, своитѣ плодове.

Отъ всички социални учреждения нѣма вече никое, което да остава незасегнато отъ синдикалното дѣйствие.

Промишленитѣ сѫдилища (gewerbegerichte), съставени отъ господарски и работнишки делегати по равно, които се уредиха съ законъ отъ 1890. г., сѫщо се използуватъ отъ синдикатитѣ; тѣ се стрѣмятъ да изпращатъ въ тѣхъ свои най-будни прѣдставители. Главната Комисия на синдикатитѣ спомогна да се организиратъ работницитѣ-сѫдии, които влизатъ въ тия учреждения и които се избиратъ по специални избирателни списъци. Тука въпросътъ не се касае за новитѣ цехови корпорации (Innungen),

уреждани отъ единъ реакционенъ законъ отъ 1897. г., които не служатъ като срѣдство за борба на организираната работнишка класа.

Въ 1902. г., за да обедини съпротивлението противъ единъ проектъ по стачкитѣ, който намаляваше значението на съюзитѣ, Главната Комисия влѣзе въ непосрѣдствени сношения съ работнишкитѣ комитети на занаятчийскитѣ камари. Дори въ тая область, тъй малко съотвѣтна на новитѣ условия на труда, проникна синдикалната дѣйность.

Послѣдствието отъ тая все по-вече и повече разширявана практика е, че непълнотитѣ и недостатъцитѣ на законитѣ бѣха по-добрѣ разбрани и по-силно почувсвутвани. И желанието да се подобрятъ тия закони дойде само по-себе си.

Синдикатитѣ почнаха да увеличаватъ своитѣ петиции до райстага или до другитѣ събрания за прѣобразуване на фабричния инспекторатъ, за реформи въ системата на осигурителнитѣ каси, за минуване на тия учреждения все повече въ работнишки ржцѣ. Прѣзъ мартъ 1903. г. въ импозантния конгресъ на болничнитѣ каси дебатитѣ се водѣха главно отъ синдикирани работници; новината за единъ доста обезпокоителенъ законопроектъ бѣ силно възбудила духоветѣ. —

Чрѣзъ точностьта на своитѣ искания и чрѣзъ познанията на своитѣ прѣдставители, синдикатитѣ упражняватъ днесь силно влияние при изработване на социалнитѣ закони.

* * *

Тая обширна дѣйность направи дъл
промѣни въ самитѣ синдикати.

Да почнемъ съ тѣхното отношение къмъ политичнитѣ партии. Казва се и се повтаря, че синдикатитѣ се откжсвали все по-вече отъ политичния животъ, и прѣслѣдвали изключително само своята икономична задача. Това е невѣрно, защото е невъзможно. Условията, при които се развиватъ германскитѣ синдикати, ги принуждаватъ да бждатъ въ постоянни връзки съ политичнитѣ партии единствено чрѣзъ тѣхъ тѣ могатъ да добиятъ законодателни реформи, отъ които иматъ нужда. Нъ, ако, въ началото си, синдикатитѣ бѣха съвършено подчинени на политичнитѣ партии, днесь политичнитѣ партии се намиратъ подъ растещето влияние на синдикатитѣ. Това е, поне въ идеитѣ, една дълбока революция. „Ако членоветѣ на централизиранитѣ съюзи, заявява начесто Легиенъ, принадлежатъ на социалистичната партия, то е, защото тя единствена подържа, и то найенергично, тѣхнитѣ искания". — „Ако има и друга такава партия, ние ще бждемъ разположени да влѣземъ въ сношение и съ нея", — притурѣше той въ Франкфуртъ. А това е отъ голѣмо значение за тактиката на партиитѣ. Ако на своя конгресъ въ Мюнхенъ въ 1902. г. социалната демокрация почувствува нужда да си опрѣдѣли, най-послѣ, една ясна програма по въпроса за осигурителнитѣ каси, не се ли дължи това именно на синдикалния натискъ? Да напомнимъ, отъ друга страна, че на послѣднитѣ избори прѣзъ юни 1903. г. между избранитѣ 81 социалисти-депутати, една голѣма часть сж извѣстни водители на синдикалното движение. Вѣстникътъ на Главната Комисия отъ 4. юли ...ави програмата на „работнишката поли-

тика" (Arbeiterpolitik), която партията щѣше да слѣдва.

Нъ нарастването на синдикалната мощь не донесе само тая околна полза. Синдикатитѣ събраха въ себе си други изгоди, още по-важни.

Тѣхната постоянна намѣса въ прилагането на работническитѣ закони имъ върна оная сила на пропаганда и стегнатость, която имперскитѣ осигурителни каси отначало имъ бѣха отнели. Секретариятитѣ, напримѣръ, даваха безплатни опжтвания на несиндикиранитѣ работници, както и на синдикиранитѣ; и често първитѣ се спечелваха по тоя начинъ за организацията. Стегнатостьта и здравината на синдикатитѣ не отпадна, макаръ че подпомаганията и осигуряванията да ставатъ отъ държавата; вмѣсто тѣхъ синдикатътъ осигурява многобройни услуги на своитѣ членове.

Отъ 1900. до 1902. г. германската индустрия поотслабна; увлечението въ прѣдприятия бѣ завѣло твърдѣ далечь капиталиститѣ. Рѣзко настана криза.

Макаръ че въ продължение на тая криза работническитѣ съюзи да понесоха голѣми товари, тѣ не загубиха голѣма часть отъ това, което имаха, както ставаше нѣкога прѣзъ годинитѣ 1870.—1880. и послѣ прѣзъ 1880. до 1890. г. Въпрѣки огромнитѣ разходи, които нѣкои синдикати употрѣбиха за подпомагане на безработни, въпрѣки строгото задължение, по което, за да останешъ въ числото на членоветѣ, трѣба да плащашъ точно вноскитѣ си,— слѣдъ една лека умора въ 1901. г.—синдикатитѣ пакъ продължиха своя напрѣдъкъ.

Най-послѣ, благодарение на своята д

ность прѣзъ послѣднитѣ години, синдикатитѣ добиха едно съвсѣмъ ново положение въ империята. Ще не ще, правителството трѣба да прибѣгва къмъ тѣхната помощь, поради това че социалното законодателство развива все по-вече своитѣ сложни учреждения. Ако правителството иска инспекторитѣ на труда да го увѣдомяватъ точно, прилагатъ ли се законитѣ или не, то трѣба да търпи тѣхнитѣ врьзки сь работницитѣ. Ако то признава нуждата отъ една точна статистика за пазаря на труда, трѣба да влѣзе въ сношение съ голѣмитѣ съюзи, които непрѣстанно водятъ за своя занаятъ такава статистика. Когато въ 1903. г. секцията на работнишката статистика при Главната Дирекция на статистиката въ Берлинъ бѣ натоварена съ тая работа, тя се виде принудена да влѣзе въ сношение съ Главната Комисия на синдикатитѣ. Сжщо, ако правителството се рѣши единъ день да нареди осигуряване противъ безработицата, — а неотдавнашната криза показа, че това става все по-неизбѣжно, помощьта на синдикатитѣ ще се наложи. Дори по-вече; за прилагане на законитѣ днесь сжществуватъ учреждения, създадени по работнишка инициатива; и правителството, отъ своя страна, е длъжно да ги покровителствува, често да ги подържа, защото безъ тѣхъ то умалява, дори унищожава своето дѣло на социална работнишка застраховка. Работнишкиятъ секретариятъ въ Бйотенъ (Силезия) бѣ разгледанъ отъ властьта като индустриално прѣдприятие и осжденъ, за гдѣто не е далъ декларация; тогава министрътъ на вжтрѣшнитѣ дѣла се видѣ принуденъ да установи въ Райстага истинския характеръ на тия учреждения. Не отъ малка

важность е и тоя фактъ, че на дебатитѣ на конгреса въ Щутгартъ (1902.) присжтствуваха двама прѣдставители на министерствата на вжтрѣшнитѣ дѣла—на империята и на Вюртембергъ.

Графъ Позадовски може да прави разлика, ако иска, между мирната дѣйность и боевата дѣйность на синдикатитѣ, между тѣхното сътрудничество при прилагане на законитѣ и непосрѣдствената имъ борба за надницата. Самитѣ синдикати не правятъ тая разлика. Когато водятъ стачки, когато сключватъ тарифи, когато взематъ участие въ социалната политика, тѣ работятъ за едно и сжщо единствено и ясно опрѣдѣлено дѣло — защита и нарасване на пролетарската сила. Чрѣзъ сжщата методична и упорита дѣйность, чрѣзъ сжщата солидарность и прѣданость тѣ работятъ, когато воюватъ за по-високи заплати или когато се натрапватъ на една реакционна и деспотична империя.

Германскитѣ синдикати дадоха съ своята дѣйность единъ великъ примѣръ. Тѣ не се побояха да използуватъ, въ цѣлия социаленъ животъ, всичко, което може да имъ служи, защото разбраха ясно своята задача и напълно я разграничиха. Отъ деня, когато се осѣтиха стегнати и силни, тѣ не се колебаятъ: увѣрени въ силата на синдикалното съзнание, обзети отъ единъ духъ на амбиция и борба, тѣ не се страхуватъ да се мѣсятъ въ всѣко дѣло на държавния бюрократиченъ социализъмъ. Чрѣзъ тая увѣреность въ собственитѣ си сили тѣ успѣшно изпълватъ своята задача. Тѣхнитѣ искания вмѣсто да отслабватъ, все по-вече растатъ.

Поради своята настървеность да почватъ непрѣстанно организационното дѣло, непрѣст·

запъвано въ своя ходъ; поради своята упорита борба противъ господарския и държавния натискъ; най-вече, поради своята смѣла и мѫдра практика, — германскитѣ синдикати заслужватъ удивление.

ГЛАВА ПЕТА.

Днешното положение.

(1902.—1904.) *

Въ началото на 1904. г. централизиранитѣ синдикални съюзи броеха 887,698 члена, съ 154,492 по-вече отъ колкото на 1. януари 1903. Това поразително нарастване, за една година, достига 21 на сто.

Нека видимъ, какъ се разпрѣдѣлятъ членоветѣ въ по-главнитѣ съюзи и какво увеличение е станало въ всѣкой единь отъ тѣхъ.

	1902	1903
Металургисти	128,842	160,135
Зидари	82,223	101,155
Столари	70,390	79,732
Рудокопачи	41,894	60,127

* Въ книгата на Албергъ Тома се даватъ съвсѣмъ кратки свѣдения за днешното положение на германскитѣ синдикати; при това, тя е излѣзла въ началото на 1904, и свѣденията за 1903.—1904, които Легиенъ публикува прѣзъ м. юли 1904, липсватъ. Ето защо ние даваме едно изложение, зaето направо отъ годишнитѣ рапорти на Главната Комисия за 1903. и 1904. г.

(„Correspondenzblatt der Generalkommissi-der Gewerkschaften Deutschlands", 15. апр. 19 9. юли 1904.)

	1902.	1903.
Работници въ текстилната индустрия	38,158	54,556
Фабрични работници	33,610	37,055
Печатари	33,369	35,970
Дулгери	24,502	27,265
Търговски служащи	19,713	26,800
Обущари	20,583	25,566
Шивачи	18,680	21,011
Бояжии	14,303	19,038
Пивовари	13,189	15,766
Раб. по пристанищата	13,832	13,879
Подвързачи	10,207	12,254
Грънчари	8,627	9,488
Литографи	7,655	9,185
Общински служащи	6,127	8,967
Ковачи	7,244	8,902
Каменодѣлци	8,000	8,624
Механици и огняри	6,070	6,927
Хлѣбари	4,760	5,565
Тапициери	4,735	4,985

и пр.

Нъ има нѣкои съюзи. въ които прѣзъ 1903. г. е станало намаление, макаръ и незначително, на членоветѣ; напр. съюзитѣ на тютюневитѣ работници, на порцелановитѣ, на работницитѣ на стъкло и пр. Главната причина за това намаление или нерастене на числото на членоветѣ е лошото индустриално положение. Обаче, изобщо погледнато, днесь може да се констатира, че синдикалнитѣ съюзи сѫ станали достатъчно силни, за да могатъ да минаватъ, безъ тежки загуби, периодитѣ на икономиченъ от-[illegible]ъ.

Ето какъ сж расли централизиранитѣ съюзи прѣзъ послѣднитѣ десеть години.

	Число на членоветѣ	Увеличение прѣзъ съответн. година	Въ проценть
1894.	246,494	22,964	10,2
1895.	259,175	12,681	5,2
1896.	329,230	70,055	27,0
1897.	412,359	83,129	25,2
1898.	493,742	81,383	19,7
1899.	580,473	86,731	17,5
1900.	680,427	99,954	17,2
1901.	677,510	—	—
1902.	733,206	55,696	8,2
1903.	887,698	154,492	21,0

Ако оставимъ на страна 1901. г., когато се забѣлѣзва едно, макаръ и нищожно намаление на общото число на членоветѣ, вслѣдствие загубитѣ, прѣтърпени отъ миннитѣ работници, трѣба да посочимъ, като знакъ на жизнеспособность на германскитѣ синдикати, непрѣстанното расгене на тѣхнитѣ членове; за 10 г. тѣхното число се е очетворило и днесь свободнитѣ социалистични синдикати въ Германия достигатъ почти единъ милионъ члена.

Централизирани съюзи има за сега 63,— на 63 различни професии. Наличностьта на тѣхнитѣ каси е расла непрѣстанно: въ 1891. г. тя е била 425,845 марки *) почти половинь милионъ, сега (1904.) е 12,973,726 марки. Това е единъ важенъ бѣлѣгъ за напрѣдъка на тия съюзи.

Локалистичнитѣ синдикати (отцѣпницитѣ) избѣгватъ грижливо да даватъ свѣ-

*) Една марка е равна на 1 лв. 23 ст.

дения за числото на своитѣ членове, за своитѣ приходи и разходи. Това е най-доброто доказателство, че тѣ не играятъ никаква роля въ германския синдикаленъ живогъ. Приблизителнитѣ цифри сж тия:

1894. г.	5,550	члена	1899. г.	15,946	члена
189*. „	10,781	„	1900. „	9,860	„
1896. „	5,858	„	1901. „	9,360	„
1897. „	6,803	„	1902. „	10,090	„
1898. „	17,500	„	1903. „	17,577	„

Очевидно е, колко неправилно и слабо е увеличението на членовет ѣвъ тия локални дружества. Прѣзъ 1903. числото на членоветѣ имъ достигна 17,577. Ако притуримъ това число къмъ централизиранитѣ съюзи, получаваме 905,275 членове изобщо на социалистични синдикати (свободни и локалистични). За локалистичнитѣ синдикати по-подробни свѣдения липсватъ.

Хиршъ-Дункеровитѣ синдикати напрѣдватъ съвсѣмъ бавно: Тѣхнитѣ членове сж били: въ 1901. г. — 96,765;
„ 1902. г. — 102,851;
„ 1903. г. — 110,215.

Между тия синдикати само 2 иматъ нѣкакво значение: на механицитѣ (40,288 члена) и на фабричнитѣ работници (21,190), които брожтъ три пети отъ всичкитѣ членове. Не могатъ да се смѣтнатъ за сериозни синдикатитѣ напр. на миньоритѣ съ 501 члена, на домостроителитѣ съ 1,199 члеена, на обущаритѣ съ 5,619. Ако тия съюзи бѣха въ началото на своето създаване, можеше да се вѣрва въ тѣхното бждаще; нѣ слѣдъ една организаторска дѣйность въ про-

дължение на 30 години, тия дружества прѣдставляватъ отъ себе си прости играчки; работницитѣ, които ги съставляватъ би постжпили най-умно, ако влѣзатъ въ съотвѣтнитѣ обширни централизирани съюзи. Хиршъ-Дункеровитѣ синдикати достигнаха въ послѣднитѣ години една цифра, която надминава 100,000 члена. Нъ ако веземемъ прѣдъ видъ, че това е резултатъ отъ една 35 годишна дѣйность, че тѣ още отъ самото начало имаха добрѣ организирани каси за подпомагане и че не бѣха обезпокоявани прѣзъ врѣме на закона противъ социалиститѣ, можемъ да кажемъ, че тия синдикати не сж пустнали коренъ въ германската работнишка класа. И наистина, либерали оставатъ все по-малко и по-малко между работницитѣ; неопрѣдѣленитѣ пъкъ работници отиватъ въ силнитѣ и богати централизирани съюзи.

Сжщо и християнскитѣ синдикати не се разширяватъ така, както би трѣбало да се очаква отъ сумитѣ, които се пръскатъ за тѣхна пропаганда. Въ първитѣ години, слѣдъ образуването на съюза на християнскитѣ синдикати, числото на членоветѣ достигна 100,000. Нъ отъ тогава то не расте, дори намалява. Тѣхниятъ централенъ комитетъ не се осмѣлява да признае това; и, за да скрие намалението на членоветѣ, той причислява незаписани дружества, а сжщо и организации съ несиндикаленъ характеръ. Въ 1901. г. християнскитѣ съюзени синдикати имали 84,667 члена; въ 1902.—79,238; въ 1903.—91,440. Най-силната тѣхна организация е тая на вестфалскитѣ миньори; въ 1902. г. тя е броила 35,500, а въ началото на 1904.—40,831 члена.

Независимитѣ християнски синдикати, които не влизать въ съюза, сжщо не напрѣдвать; въ 1901. тѣ имали 90,412 члена; въ 1902,—100,561; вь 1903,—101,177. Съ изключение синдиката на желѣзопжтнитѣ служащи (въ 1903.—48,116 члена), останалитѣ други нѣмать значение вь общия синдикалень животъ и се намиратъ въ застой. Проповѣдитѣ на пастйоритѣ за синдикалния дългъ на християнина-работникъ не влияять вече.

Въ Германия освѣнь изброенитѣ синдикални групи, има, и съвършено независими дружества, сь по-вече или сь по-малко синдикаленъ характерь. Тѣхното число не може да се опрѣдѣли точно. Его защо свѣдѣнията за тѣхъ не сж нито пълни, нито точни; може да има дружества, чийто сжществуване и да не се подозира. Нь колкото по-вече централизиранитѣ съюзи се развиватъ, числото на тия независими дружества ще се намалява. Тия измежду тѣхъ, които сж извѣстни на Главната Комисия, иматъ (1903. г.) 68.724 члена.—

Изобщо, въ началото на 1904. г. силитѣ на германското синдикално движение се разпрѣдѣлѣха, както е показано въ таблицата на страница 95.

Тая таблица показва, че още въ 1902. г. синдикиранитѣ работници въ Германия сж надминували единъ милионь; това е първия милионъ! А вь края на 1903. г. къмь него виждаме притурени още четвъртъ милионъ работници. Въ таблицата сжщо е отбѣлѣзана цифритѣ на приходитѣ, разходитѣ и наличностьта въ касата. Вь 1902. г. приходитѣ сж достигали 12,800,449 марки, а наличностьта—14,075,942 м.

Синдиклни организации въ Германия.

	Число на членоветѣ			1903.		
	1902	1903.	повече въ 1903	Годишенъ приходъ; марки	Годищенъ разходъ; марки	Въ касата; марки
Централизирани съюзи. .	733,206	887,698	154,492	16,419,992	13,724,336	12,973,72
Локални друж. .	10,090	17,577	7,487	?	?	?
Хиршъ-Дункерови синдикати. .	102,851	110,215	7,364	929,412	804,227	3,311,74
Християнски синдикални съюзи. .	79,238	91,440	12,202	678,252	552,447	455,97
Независими христ. синдикати. .	100,561	101,177	616	453,354	385,916	289,13
Независими друж.	56,595	68,724	12,129	283,911	207,144	331,56
Сума. .	1082541	1276831	194,290	18,764,921	15,674,070	17,362,14

Най-голѣма часть се пада на централизиранитѣ съюзи: приходи — 11,097,744, въ касата — 10,253,559 м. Прѣзъ 1903. г. прихода на всички германски синдикати достига 18,764,921, разхода — 16,674,070 м., а наличность въ каситѣ има 17,362,141 м. Отъ тѣхъ се пада на централизиранитѣ съюзи: приходъ 16,419,992 м., разходъ — 13,724,336 и наличность 12,973,726 мар.

Тия цифри показватъ, че сжществува една могжща армия, въодушевявана отъ общъ синдикаленъ духъ, че тя разполага съ срѣдства които не сж за прѣнебрегване. Ако тоя духъ владѣеше въ всички синдикални групи, както въ централизиранитѣ съюзи, би могло да се добиятъ важни резултати за подобрѣние условията на сжществуване на работнишката класа. Нъ има още 389,000 организирани работници, които се влачатъ подиръ хора, чийто интереси изискватъ да нѣма единство въ работнишката класа; тѣзи заблудени работници вървятъ по тоя фалшивъ пжть и не водятъ борба противъ общия врагъ на работнишката класа, ами противъ най-напрѣдналитѣ елементи на тая класа. Тия послѣднитѣ се виждатъ принудени да подържатъ и тѣ отъ своя страна тая борба. И наистина, опитътъ показа, че не помирението, а борбата ще доведе, и трѣба да доведе, работнишкото единство въ Германия.

* * *

Не може да имаме ясно прѣдставление за влиянието, което упражнява единъ синдикатъ въ своя занаятъ, ако не знаемъ пропорцията между организиранитѣ и неорганизиранитѣ работници въ тоя занаятъ.

Единствената основа, която можемъ да вземемъ за изчисляване на тая пропорция, е индустриалното прѣброяване отъ 1895. г. Нѣма нужда да се казва, че прѣзъ тия 9 години, които сж изтекли отъ тогава, условията въ нѣкои професии сж се измѣнили чувствително. Нъ, до като стане прѣброяването прѣзъ 1905. г., длъжни сме да се ползуваме отъ старого.

Споредъ него, професиитѣ, въ които сжществуватъ централизиранитѣ 63 съюза, иматъ 5,053,056 работника; отъ тѣхъ 932,848 сж жени. Въ 1903. г. числото на организиранитѣ работници въ централизиранитѣ съюзи достигаше 887,698 т. е. 18 на сто отъ всички работници въ съотвѣтнитѣ професии; отдѣлно, мжже — 847,032 т. е. 20·7 на сто; жени — 40,666 т. е. 4·4 на сто отъ всичкитѣ жени, които работятъ въ тия професии; женитѣ, прочее, сж много по-слабо организирани отколкото мжжетѣ.

Тоя резултатъ, само 18 на сто организирани работници, се длъжи на това, че професиитѣ, които иматъ най-много работници, сж слабо достжпни за пропаганда и организация, поради лошото икономично положение на тѣхнитѣ работници или поради други причини, свързани съ самитѣ професии. Тѣхнитѣ организации сж твърдѣ слаби и включватъ въ себе си съвсѣмъ малка часть отъ употрѣбяванитѣ работници. Отъ друга страна, нѣкои съюзи групиратъ такава часть отъ работницитѣ на своята професия, че могатъ да се считатъ като работнишки прѣдставители въ тия занаяти.

Споредъ процента на организиранитѣ спрямо неорганизиранитѣ работници, централизиранитѣ съюзи, въ 1903., се нареждатъ така:

чатари, 87 на сто; скулптори, 66 на сто; стъклари, 54; общински служащи, 51,45; работници на гипсъ, 50,64; литографи, 50,63; работници на ръкавици, 50; мѣдникари, 49,19; зидари, 42,63; грънчари, 40; тапициери, 40; работници по пристанищата, 39,55; пивовари, 37,25; корабостроители, 36; гравйори, 34,36; бояджии, 30,14; металоработници, 29,96; книговезци, 29,94; шапкари, 29; кожари, 28,66; дулгери, 26,76; работници на порцеланъ, 26,25; обущари, 23,65; покривачи, 23,45; седлари, 23,37; тютюневи работници, 18; машинисти, 17,43; търговски служащи, 14,89; сладкари, 12,94; фабрични работници, 10,48; шивачи, 10,35; ковачи, 9,78; работници въ текстилната индустрия, 9,12; каменодѣлци, 8,87; хлѣбари, 7,50; домостроители, 6.93; воденичари 4,55; месари, 3,60; бръснари, 2,91; и пр.

Така, въ 27 професии сѫ организирани повече отъ 20 на сто въ 17, по-вече отъ 30 на сто. А синдикалния опитъ показва, че една група, която съставлява 20 на сто отъ работницитѣ на единъ занаятъ, може да се смѣта дѣйствително за работнишка прѣдставителка въ тая професия. Дори и тия съюзи, които не достигатъ тоя процентъ, могатъ да бѫдатъ разглеждани като такива. Защото онѣзи работници, които не сѫ още проумѣли необходностьта отъ сдружаване, не заслужватъ да се смѣтатъ за работнишки прѣдставители въ своитѣ професии, колкото и много да сѫ.

Организирани работнички. Числото на синдикиранитѣ работнички въ 1901. г. бѣше 23,699; въ 1902. г. — 28,218, а въ 1903. — 40,666; общо взето, само 4,36 на сто отъ достѫпнитѣ за организирване работнички влизатъ

въ съюзитѣ. Има, прочее, още много да се дѣйствува, докато жената работничка застане въ борбата наравно съ мжжа. Най-много сж организирани работничкитѣ въ слѣднитѣ занаяти: обущарскиятъ съюзъ брои 29,90 на сто отъ всички работнички въ тая професия; съюзътъ на общинскитѣ служащи — 29,15 на сто; на подвързачитѣ—27,32; помощници-печатарки има организирани 22,89 на сто; металоработнички — 21,43. Нъ въ другитѣ професии процентътъ е много по-малъкъ; въ нѣкои занаяти ни една отъ работничкитѣ не влиза въ съюза.

По число, най-много организирани жени има въ текстилната индустрия—12,040 въ 1903. г. (въ 1902. само 6,654); нъ понеже въ тая професия има по-вече отъ 311,000 работнички, то пропорцията на организиранитѣ е едвамъ 4 на сто; послѣ идатъ тютюневитѣ работнички, които сж по-вече отъ 60,000; отъ тѣхъ организирани сж 5,825 т. е. 9 на сто; послѣ, металоработничкитѣ, отъ които организирани сж 5,568 (по-вече съ 2,115 отъ 1902.) — т. е. 21 на сто; фабричнитѣ рабтнички—организирани 3,897 или 6 на сто; подвързачкитѣ — 3,823 или 27 на сто; Шивачки и перачки има по-вече отъ 118,000, нъ организирани сж само 1,332 т. е. едвамъ 1 на сто.

Нека припомнимъ тукъ рѣшенията на синдикалнитѣ конгреси въ 1896. и 1902. г., които прѣпоржчватъ да се обърне най-голѣмо внимание на пропагандата между работничкитѣ и да се търсятъ подходящи начини за привличането имъ въ синдикатитѣ.

Финансовото положение на синдикатитѣ. Въ 1903. г. приходътъ на централиз

нитѣ съюзи бѣ 16,419.336 марки; разходътъ — 13,724,336; въ касата наличностъ — 12,973.726. Особено приятно е да се констатира напрѣдъка, който направиха синдикатитѣ въ финансово отношение, защото прѣди 10 години това бѣ найслабата имъ страна.

Отъ когато Главната Комисия събира свѣдения, съюзитѣ сж реализирали единъ общъ приходъ отъ 78,707,734 марки, и сж имали общъ разходъ отъ 68,434,626 марки.

Приходъ въ различнитѣ години:

1891. . .	49	организации	1,116,588	м.
1892. . .	46	„	2,031,922	„
1893. . .	44	„	2,246,366	„
1894. . .	41	„	2,685,564	„
1895. . .	47	„	3,036,803	„
1896. . .	49	„	3,616,444	„
1897. . .	51	„	4,083,696	„
1898. . .	57	„	5,508,667	„
1899. . .	55	„	7,687,154	„
1900. . .	58	„	9,454,075	„
1901. . .	56	„	9,722,720	„
1902. . .	60	„	11,097,744	„
1903. . .	63	„	16,419,991	„
		Сума. .	78.707,734	м.

Разходъ:

1891. . .	47	организации	1,606,534	м.
1892. . .	50	„	1,786,271	„
1893. . .	44	„	2,036,025	„
1894. . .	44	„	2,135,606	„
1895. . .	48	„	2,488.015	„
1896. . .	50	„	3,323,713	„
1897. . .	52	„	3,542,807	„
1898. . .	57	„	4,279,726	„

1899. . .	55	организации	6,450,876	м.
1900. . .	58	„	8,088,021	„
1901. . .	56	„	8,967,168	„
1902. . .	60	„	10,005,528	„
1903. . .	63	„	13,724,336	„
		Сума. .	68,434,626	м.

Приходътъ прѣзъ 1903. г. надминува прихода прѣзъ 1891. съ 15,303,403 м.; разходътъ се е покачилъ съ 12,117,802 м. по-вече. Съюзитѣ изискваха прѣзъ тия 13 години все по-голѣми вноски, защото безъ тѣхъ е невъзможно едно истинско подпомагане на членоветѣ. И тѣ успѣха въ това; въ 1891. г. 80 на сто отъ съюзитѣ имаха на членъ седмична вноска по-малка отъ 20 феника (25 ст.); въ 1903. такива съюзи има само 5 на сто.

Заедно съ това, съюзитѣ сж давали все по-значителни помощи на своитѣ членове. Това се вижда по-подробно въ таблицата на стр. 102. Така, отъ 1891. до 1903. г. изразходвано изобщо е:

За юридична защита . .	610,886	м.
Помощь на уволнени работ.	1,294,937	„
„ за пжть . . .	5,096,248	„
„ на безработни .	6,764.913	„
„ на болни . . .	6,379,792	„
„ на инвалиди. .	907,429	„
„ въ случай смърть	1,431,733	„
Всичко. .	22,485,938	м.

За съюзни вѣстници е разходвано отъ 1891. г. (154,015 маркн) до 1903. (884,662 м.) всичко 6,376,000 марки.

За стачки прѣзъ това врѣме сж изразходвани 17,576,430 марки т. е. 4,909,508 м. по-ма

Разходъ на централизиранитѣ съюзи за:

	защита прѣдъ сѫдил. мк.	помощь на уволнени борци-работници мк.	помощь за пѫть мк.	помощь на безработ. мк	помощь на болни мк.	помощь на инвалиди мк.	помощь въ случай на смърть мк.	Всичко мк.
1891.	10,843	14,737	144,338	64,290	—	—	—	234,20
1892.	9,705	236,964	382,607	357,087	—	21,972	25,284	1,033,61
1893.	12,542	28,331	328,748	220,9 6	304,648	—	41,762	936,95
1894.	2,902	14,630	350,4 5	239,750	425,489	—	41,744	1,084,97
1895.	15,571	40,307	302,603	196,912	454,114	—	42,080	1,051,88
1896.	18,349	37,346	310,000	243,201	430,038	57,947	53,837	1,150,71
1897.	30,147	30,973	289,036	260,316	454,494	68,088	64,906	1,197,96
1898.	43,378	39,978	283,267	275,404	491,634	79,587	78,419	1,291,66
1899.	54,752	55,435	313,391	304,677	652,825	91,524	131,484	1,604,08
1900.	68,486	97,092	461,028	501,078	656,026	113,530	205,459	2,102,69
1901.	89,705	198,173	607,127	1,238,197	772,587	130,941	194,668	3,231,39
1902.	93,485	250,661	709,778	1,593,022	793,878	154,398	250,129	3,845,35
1903.	150,721	250,310	613,870	1,270,053	944,059	189,442	301,961	3,720,41
	610,886	1294937	5096248	6,764,913	6,379,792	907,429	1,431,733	22,485,93

отъ колкото за другитѣ помощи. Безъ да прѣдаваме особена важность на тоя фактъ, ще отбѣлѣжимъ само, че разходитѣ, направени за непосрѣдствена икономична борба (стачки) сж по-малко отколкото тия, които посрѣдствено подпомагатъ борбата (помощи на безработни, болни и пр.). Искаме, просто, да покажемъ още единъ пжть на противницитѣ на синдикалнитѣ съюзи, че тия последнитѣ изпълватъ редъ културни задачи, а не се ограничаватъ само „да правятъ стачки", както обичатъ да казватъ неприятелитѣ на работнишкото движение.

Помощитѣ за стачки не се подчиняватъ правилно на общото растене, защото тѣ зависятъ твърдѣ много отъ икономичното състояние на страната. Така, за стачки е изразходвано прѣзъ:

1891. . .	1,037,789 м.
1892. . .	44,943 м.
1893. . .	65,356 „
1894. . .	188,980 „
1895. . .	253,589 „
1896. . .	944,372 „
1897. . .	881,758 „
1898. . .	1,073,290 „
1899. . .	2,121,918 „
1900. . .	2,625,642 „
1901. . .	1,878,792 „
1902. . .	1.930,329 „
1903. . .	4,529,672 „
	17,576,430 м.

Вноскитѣ на членоветѣ сж значителни. Въ 1903. всѣки синдициранъ работникъ е плащалъ годишно:

Музикални гразйори, 73 марки; печатари, 54 марки 62 фенига, (въ Елзасъ и Лотарингия, 47 м.); скулптори, 40 м.; брьснари, 29 м.; шапкари, 28 м. 62 ф.; грьнчари, 27 м. 23 ф.; цигареви работници, 25 м. 37 ф.; мѣдникари, 25 м.; дулгери, 24 м.; порцеланови работници, 23 м. 21 ф.; обущари, 22 м. 94 ф.; литографи, 22 м. 66 ф;. зидари, 19 м. 38 ф.; воденичари, 19 м.; гравйори, 18 м. 33 ф.; тапециери 17 м. 75 ф.; стьклари, 17 м. 34 ф.; домостоители, 17 м. 26 ф.; кожари, 17 м.; хлѣбари, 16 м. 86 ф.; бояжии, 16 м. 77 ф.; дърводѣлци, 15 м. 85 ф.; градинари, 15 м. 82 ф.; козачи, 15 м. 76 ф.; седлари, 15 м. 33 ф.; тютюневи работници, 15 м. 17 ф.; шивачи, 15 м.; каменодѣлци, 14 м. 40 ф.; подвързачи, 14 м. 23 ф., търговски служащи, 13 м. 84 ф.; пивовари, 13 м. 20 ф.; пристанищни работници, 10 м. 83 ф.; общински служащи, 10 м. 15 ф.; помощници печат. работници, 10 м. 4 ф.; корабостроители, 10 м. 13 ф.; фабрични работници, 9 м. 53 ф.; механици, 9 м.; и пр.—

Разходитѣ за уволнени и безработни работници и помощитѣ за пжть служатъ като показатель на икономичното положение; тѣ сж особено порасли въ 1901. и 1902. г., което отговаря на рѣзко настжпалата икономична криза; въ 1903. г. тѣ почнатъ да намаляватъ. За да могатъ да покриватъ тия разходи и да увеличаватъ помощитѣ на безработни, болни и пр. свои членове, синдикалнитѣ съюзи трѣбаше да повишатъ вноскитѣ; това стана особено прѣзъ послѣднитѣ години; повишението на вноскитѣ не повлия вредно на числото на членоветѣ; напротивъ, числото на членоветѣ особено порастна.

При всички тия огромни разходи на-

личностьта въ сьюзнитѣ каси расте. Така тя е въ:

1891. . . .	425,845 м.
1893. . . .	800,579 „
1895. . . .	1,640,437 „
1897. . . .	2,951,425 „
1899. . . .	5,577,547 „
1901. . . .	8,798,333 „
1903. . . .	12.973,726 „

На глава прѣзъ 1903. г. наличность се пада: злотни гравйори, 278 марки; печатари (Елзасъ и Латарингия), 144 м. 84 ф.; печатари, 112 м.; шапкари, 55 м.; подвързачи, 29 м. 88 ф.; гравйори, 22,33 м., дулгери, 20 м.; каменодѣлци, 19,74 м.; литографи, 19 м.; зидари, 17; и пр. —

Както вече споменахме. числото на съюзитѣ, които вэематъ отъ своитѣ членове нищожни вноски, сьвършено намаля. Вь 1901. г. имаше още 4 съюза, които имаха седмична вноска помалка отъ 15 феннга (18 ст.) и 11 съюза — помалка оть 20 ф. Въ 1902. г. остана само единъ съюзъ отъ първия видъ и 6 отъ втория. Въ 1903. нѣма вече нито единъ сьюзъ съ по-малка вноска отъ 15 ф.; оставатъ само 3 съюза съ вносъ по-малъкъ отъ 20 фенига. Тия факти сж добъръ материаль за пропаганда. Всѣки, който работи вь синдикатитѣ, знае, колко мжчно бѣ да се убѣдятъ работницитѣ, че само високитѣ вноски даватъ възможнось на синдиката да изпьлня своята задача въ дѣлото на подпомаганията и стачкитѣ. Прѣди нѣколко години трѣбаше да се води енергична борба въ общитѣ сьбрания на дружествата, за да се добие ед... увеличение съ 5 фенига на седмичната вно...

Днесь никой вече невѣрва, че малкитѣ вноски ще привлекатъ работницитѣ въ дружествата.

При това, мнѣнието споредъ което институтитѣ за подпомагане не служали за разширение на синдикалната организация, ами само отслабвали боевия й характеръ, не се срѣща вече, освѣнъ въ много рѣдки случаи. Въ 1897. имаше само 14 съюза, снабдени съ осигурителна каса противъ безработицата; въ 1901. тѣ станаха 21, а въ 1903. г. — 28. Числото на съюзитѣ, които помагатъ въ врѣме на болѣсть се възкачи отъ 10 въ 1901. на 25 въ 1903; въ два съюза тая каса не е задължителна. Помощь на уволнени работници даватъ 41 съюза, помощь за пжть — 42 съюза. Фондове за стачки иматъ 54 съюзи.

Нека споменемъ още голѣмото влияние, което съюзнитѣ вѣстници упражняватъ. Въ 1902. 60 съюза имаха свои професионални органи, които излизаха въ 816,490 екземпляра; въ 1903. всичкитѣ съюзи (63) иматъ свои професионални органи. При това, Главната Комисия, която свързва и направлява свободнитѣ социалистични синдикати, води най-точни статистики и урежда анкети отъ научна стойность, които се печататъ въ нейния специаленъ вѣстникъ Correspondenzblatt.

Синдикалнитѣ съюзи се намиратъ въ връзка съ съотвѣтнитѣ синдикати въ другитѣ страни; 34 отъ тѣхъ влизатъ въ своитѣ международни федерации.

Всичко това дава възможность да разберемъ надмощието и обаянието, което централизиранитѣ съюзи упражняватъ всрѣдъ цѣлия синдикаленъ свѣтъ въ Германия.

* * *

*) Вънъ отъ тия съюзи съ социалистиченъ духъ оставатъ още 370,000 работници, организирани въ християнски, хиршъ-дункерови и независими синдикати. Всички, които искатъ да има въ Германия единъ могжщъ синдикаленъ животъ, се стремятъ да се прѣмахне това разкжсване на работницкитѣ сили. Цѣлата история, отъ 1868. показва, че само концентрацията на силитѣ може да закрѣпи дѣлото на работническата класа.

Отъ нѣколко години вече тоя въпросъ занимава различнитѣ синдикални групи.

Християнскитѣ синдикати го изнесоха въ своитѣ конгреси, въ Франкфутъ (1900.), въ Крефелдъ (1901.), въ Мюнхенъ (1902.); и, въпрѣки протеститѣ на религиознитѣ водачи, въпрѣки посланието на пруситѣ епископи и фрибурския архиепископъ, въ които тѣ бѣха обявени като училища на социализма, тия синдикати се произнесоха за съюзъ съ другитѣ синдикати, дори съ социалистичнитѣ, — върху една абсолютно неутрална почва. Цѣльта, която тѣ прѣслѣдватъ е съюзяването въ общи синдикати на всички работници отъ единъ занаятъ. Посмѣлитѣ вече говорятъ за сливане (Verschmelzung) на християнскитѣ и социалистичнитѣ синдикати. Тѣ сж на мнѣние по чисто икономичнитѣ въпроси напр. въ борбитѣ за надницата, двѣтѣ синдикални групи да работятъ задружно.

Отъ своя страна, хиршъ-дункеровитѣ синдикати не сж останали съвсѣмъ чужди на тия

---

*) Тия заключителни думи по синдикалното движение сж отъ Албертъ Тома.

идеи. Ако на конгреса си въ Колонь (1901.) тѣ оставиха и за напрѣдъ да съществува извѣстния Revers, установенъ въ 1876, т. е. декларация, съ която всѣки членъ заявява, че не принадлежи на социалъ-демократичната партия, — това стана тоя пѫть слѣдъ най-живи борби, и то благодарение личната намѣса на стария, винъги слушанъ, докторъ Хиршъ.

И наистина, въ много точки на своята дѣйность различнитѣ групи се срѣщнаха. По силата на едни и сѫщи икономични и политични условия, и често поради липсата на прѣдвзети идеи, тѣхнитѣ тактики се сближиха; наложиха имъ се едни и сѫщи форми на организация и на дѣйствуване; още по-вече, противъ проектиранитѣ посѣгателства върху правото на сдружаване, противъ митнишкитѣ тарифи, които подигатъ цѣната на хранитѣ и омаломощяватъ по тоя начинъ работнишката класа, синдикатитѣ протестираха, дори и християнскитѣ синдикати, — противъ политиката на католишкия центъръ въ райстага. Често борбитѣ за заплатата въ единъ и сѫщи градъ сближаватъ дружествата. Четири независими синдиката и единъ хиршъ-дункеровъ влѣзоха въ картелитѣ, въ които редовно се срѣщатъ вече наедно, социалиститѣ отъ централизиранитѣ съюзи и отъ локалистичнитѣ дружества.

Нъ, колкото плодотворни да сѫ тия съюзявания, по-вече или по-малко постоянни, тѣ не могатъ да удовлетворятъ надеждитѣ на ония, които искатъ да доведатъ силата на синдикалната дѣйность до нейния максимумъ. Централизиранитѣ съюзи го доказаха: това, което е необходимо, то е пълното обединение на работнишката класа,

безъ никакво изключение. Въ какви граници то е възможно? Една синдикална група, по-силна, по-стегната, по-многобройна и по-богата не ще ли се наложи въ всѣко отношение на другитѣ? И каква гаранция ще иматъ тогава членоветѣ на другитѣ синдикални групи? Централизиранитѣ съюзи сж днесь най-силни, ето защо тоя въпросъ се сложи главно за тѣхъ. Въ сжщность това е въпроса за тѣхната неутралность (Die Neutralitätsfrage).

Неутрални тѣ бѣха, безъ съмнение, още отъ самото си основаване. За да могатъ да образуватъ съюзи, и по-късно, слѣдъ 1900, за да могатъ да организиратъ женитѣ, тѣ трѣбаше, въ разлика отъ локалиститѣ, да оставятъ на страна непосрѣствената политична дѣйность; това налага германския законъ, който тежко ограничава политичнитѣ сдружавания. Централизиранитѣ синдикати сж неутрални и въ това отношение, че не налагатъ на своитѣ членове никаква политична или религиозна декларация. Тѣ никога не сж искали отъ тѣхъ да се наричатъ анти-либерали или анти-християни.

Нъ не по-малко вѣрно е, че прѣзъ всичкото врѣме тѣ сж били въодушевявани отъ социалистиченъ духъ намирали сж се въ постоянни връзки съ социалистичната партия, и непрѣстанно сж участвуали въ цѣлокупния животъ на социалната демокрация. Социалистичнитѣ депутати прѣдседателствуватъ празницитѣ, тѣ спомагатъ на пропагандата и подържатъ исканията на синдикатитѣ въ народното събрание; мнозина между тия депутати, като Легиенъ или фонъ Елмъ, сж синдикални водители. И можеше ли тоя съюзъ между синдикатитѣ и

циалистичната партия да попрѣчи на тѣхното растене? Не е ли социалистичната мисъль, която най-често подбутва работницитѣ да се организиратъ? Не дѣйствуваха ли всички буржуазни партии съ настървеность противъ работнишкитѣ дружества? И може ли единъ синдиканъ работникъ да не бжде признателенъ на социалистичната фракция въ райстага, която съ неуморима прѣданость защищава каузитѣ на синдикатитѣ? Срѣщу пропадналитѣ либерали, партията печели, въ продължение на петь години, хиляди гласове; тьй сжщо, срѣщу хиршъ-дункеровитѣ синдикати централизиранитѣ съюзи печелятъ, малко по-малко, цѣлата работнишка класа.

Голѣмото нарастване на християнскитѣ синдикати къмъ 1898. г. показа, че работнишкото население е способно да се организира професионално вънъ отъ централизиранитѣ съюзи и то противъ социализма; това ставаше въ момента, когато ползата отъ централизацията на синдикатитѣ бѣ очевидна. Колкото и особени да бѣха срѣдствата на християнската пропаганда, тоя фактъ бѣ обезпокоителенъ. Съюзътъ на минйоритѣ, запъванъ и дори намаленъ отъ тая пропаганда, пръвъ заговори за неутрализирване на синдикалното движение.

Въ съюзитѣ, въ социалъ-демократичната партия, единъ голѣмъ споръ се подвзе. Синдикалнитѣ шефове, подържани тоя пжть отъ Бебеля, се обявиха партизани на неутралитета. Бебель въ една своя бѣлѣжита рѣчь въ берлинския синдикаленъ домъ (1900.) заяви, че политиката трѣба да бжде махната отъ синдикатитѣ, че синдикалното движение, само по себе си, не е социалистично, а е едно движение на

пролетарската класа. И само горещата вѣра на Бебеля въ неизбѣжния успѣхъ на социалистичната пропаганда, разсѣйваше безпокойствието, което бѣ обхванало всички социалистични умове, да не би единъ день да стане разцѣпление между социалистичната партия и една друга пролетариятска партия, образувана отъ синдикатитѣ. Сжщата увѣреность въодушевляваше фонъ Елмъ, когато опрѣдѣляше сългвѣтното положение на двѣтѣ организации: той отличава политиката на работнишкитѣ интереси, която водятъ синдикатитѣ, отъ партийната политика; конгреситѣ на синдикатитѣ трѣба чрѣзъ своитѣ рѣшения да установяватъ исканията на организиранитѣ работници въ Германия, а партиитѣ — да държатъ смѣтка за тѣхъ. Въ сжщность, както се повтори въ тоя споръ, това бѣ социалистичната фракция, която прѣзъ послѣдната сессия на райстага защищаваше петициитѣ на християнскитѣ синдикати, прѣнебрѣгнати отъ буржуазния центъръ.*

Благодарение на тѣсната връзка между централизиранитѣ съюзи и социалистичната партия, както и на враждитѣ, които тридесетъ години сж се натрупвали между различнитѣ синдикални групи, дълго врѣме, може би, не ще е възможно тѣхното сливане, а ще се ограничаватъ само съ прости споразумения за отдѣлни случаи и ще влизатъ наедно въ картелитѣ. Нъ това, което изглежда, да бжде, за въ бждаще

*) По тоя споръ Карлъ Кауцки е писалъ прѣзъ 1900. г. редъ статии въ „Neue Zeit", които излѣзоха на френски въ отдѣлна книга: „Politique et Sy cats" (1903.).

Пжт

истинското разрѣшение на спора, не е единъ антипарламентаренъ (анархистиченъ) синдикализъмъ или единъ парламентаризъмъ, доведенъ до едно тѣсно прѣдставителство на синдикалнитѣ интереси; то е едно такова отношение между синдикалното движение и партията, което гарантира на синдикалната дѣйность нейната особена роля, безъ обаче, да я раздѣля отъ безкрайно по-обширното дѣло на всестранното освобождение на работнишката класа. До тая развръзка иде германския организиранъ пролетариятъ благодарение на ясното прѣдставление за своето собствено дѣло, което той всѣкидневно изпълвэ съ безавѣтна прѣданость и упоритость.

Д. х. Димовъ.

ПОГЛЕДЪ
върху
НАШИЯ ОБЩЕСТВЕНЪ ЖИВОТЪ

(Отпечатъкъ на в. „Изгрѣвъ“.

КЮСТЕНДИЛЪ
Печатница „Изгрѣвъ“
1902

Кюстендилъ, печатница „Изгрѣвъ" — № 8.

Погледъ
върху нашия общественъ животъ.

I.

Попитанъ повръхностенъ единъ наблюдатель на общественитѣ явления, какъ разбира той нашия общественъ животъ, ще ни отговори, че държавата, като регуляторка на тоя животъ, се стрѣми по разни пѫтища и съ разни срѣдства да нагласи работата тъй, че народа да има най-голѣмата възможность да се развива и напрѣдва, както по отношение на своя поминъкъ, тъй и по отношение на своя умъ. Попитанъ единъ политиканъ—държавникъ, какъ разбира обществения животъ, ще ни отговори: обществения животъ е живота на земедѣлцитѣ, занаятчиитѣ, търговцитѣ и всичкитѣ други съсловия отъ народа, всѣко отъ които работи по своята специалность, като отдѣля една часть отъ приходитѣ си за държавата, която посрѣдствомъ чиновничеството и армията се грижи за тѣхното благоустройство и безопасность—било отъ

вѫтрѣшни нѣкои случайни размирици или прѣстѫпления, било отъ чужди и завоевателни нашествия. Обезпечени тъй, тѣ спокойно вървятъ напрѣдъ и съ братска солидарность работятъ, почиватъ, радватъ се, живѣятъ. . . . . Попитанъ единъ духовенъ пастиръ, какъ разбира той обществения животъ, ще ни отговори: обществения животъ е живота на народа, който, обзетъ отъ благоговѣйни чувства къмъ своя създатель, смирено и съ благодарность прѣкарва тукъ земния си животъ съ ясно съзнание, че слѣдъ туй иде задгробния, безконечния, нетлѣнния животъ, далечъ отъ земята. Попитанъ единъ отъ обикновенитѣ наши „социолози“ мислители, какъ разбира обществения животъ, ще ни отговори, че общ. животъ е свободенъ договоръ между членоветѣ отъ народа, за да могатъ най-лесно да постигнатъ цѣльта на живота — щастието, благоденствието, насладата.

Съ една рѣчь нашитѣ събесѣдници ни явяватъ, че обществения животъ е единъ твърдѣ симпатиченъ и увлекателенъ процесъ, който се извършва прѣдъ очитѣ ни по правилата на най-разумния човѣшки порядъкъ. Намъ се казва, че обществения животъ е взаимното съглашение на отдѣлнитѣ единици отъ народа,

за честито прѣкарване земнитѣ дни.

Да отидемъ тогава при живота, да отидемъ при хората и да видимъ да-ли наистина всичко у тѣхъ е тъй симпатично и увлекателно, както ни го прѣдставяватъ, да-ли наистина ще намѣримъ тамъ единъ разуменъ човѣшки порядъкъ, установенъ по свободенъ договоръ. Ние сами сме членове отъ обществото, косте ще изслѣдваме, ние сами вземаме участие въ процеса, който се извършва, а като така не ще ни бѫде твърдѣ мѫчно да изнесемъ дѣйствителностьта такава, каквато си е, стига да не гледаме много отдалечъ на нея.

Прочее, да вървимъ! Ето ни на пазаря. Какво виждаме тамъ? — стражарь. Това е изпълнителната власть, която бди за строгото изпълнение на законитѣ въ страната. Всички ония, които не зачитатъ законитѣ, той ги завежда въ сѫда, а сѫда — въ затвора. Това го изисква общественото спокойствие и безопасность. Но всичкитѣ граждани не сѫ хаймани, не сѫ бездѣлници, тѣ уважаватъ общественото спокойствие, вижте ги, тѣ сѫ мирни, учтиви, покорни. Струва ни се, че тѣ сами, за да запазятъ редъ и приличие въ своята срѣда, сѫ поставили стражара като специаленъ бравитель на

общеприетия порядъкъ, струва ни се, че тѣ всички сѫ като братя, проникнати отъ едно чувство — любовь къмъ реда, любовь къмъ хората. Но нека вникнемъ по-отблизо въ мислитѣ и чувствата на тия почтени и миролюбиви граждани, нека видимъ, до колко тѣ сѫ братя, до колко тѣ сѫ проникнати отъ чувството на любовьта.

Ето ви блѣдата фигура на занаятчията. До скоро той бѣше извънредно доволенъ, веселъ, засмѣнъ: но днесъ той е мраченъ, неспокоенъ, замисленъ. Неизчерпаема злоба той тай въ душата си. Срѣщу кого? — срѣщу своя съсѣдъ, съ когото устройваха нѣкога славни еснафски веселия. Едно нѣщо може да разтупка радосно неговото сърце: то е, да види, че огъньтъ поглъща дюкяна на неговия братъ по занаятъ, че тежка болесть слага на легло този умразенъ човѣкъ. Кръчмари, месари, хлѣбари, кърпачи, бакали — всички хранятъ най-голѣма умраза къмъ хората отъ своето съсловие. Всѣко нещастие, което би сполетѣло нѣкого отъ тѣхъ, докарва скрито задоволство въ душата на останалитѣ.

Погледнете обущаря, какъ намръщено слѣди всичко, което става въ отсрѣщния дюкянъ на своя събратъ. Той чече хората, които влизатъ тамъ, слѣдй какво

изнасятъ навънъ, а всичко това трови душата му. Какъ би се зарадвало клетото му сърце, ако този дюкянъ се съборѣше и потрупаше и майсторъ, и калфи, и всичко! Нощесъ той сънува такова нѣщо, но трѣбваше да се пробуди, за да види, какъ горчиво е измаменъ отъ нощьта. . . . Ето ви и хлѣбарьтъ. Той чу, че въ близката до него хлѣбарница по невнимание е изгорѣлъ хлѣбътъ и всичко находяще се вѫтрѣ. И стана му драго, драгó на душата. Нему се искаше да цѣлуне онуй момче, което сторѝ такава скѫпа услуга на своя господарь и което сега се търкаляше край хлѣбарницата, прѣбито отъ бой. Кръчмарьтъ! Одѣве цѣлъ трѣпереше отъ гнѣвъ като видѣ, че отъ съсѣдната кръчма се прѣнесе вино край неговата врата. Щѣше му се нѣкоя невидима сила да сграбчи човѣкътъ съ виното и да го запрати по дяволитѣ. А сега? — Сега е веселъ. Смѣешкомъ поднесе къмъ устата си една чашка, глътна я и пакъ се смѣе. Защо? — Защото голѣмата бъчва на неговия конкурентъ се отпуснала и изтекла въ зимника. Плачъ и тюхкане тамъ, радость и веселие тукъ. Такава е цѣлата картина. Когато приставътъ удря печатъ върху дюкяна на единъ бакалинъ, какво, мислите, чувству-

ватъ неговитѣ събратия? Когато пламне и изгорѝ нѣкой хотелъ какво, мислете, изпитватъ другаритѣ на пострадалия съдържатель? Когато силенъ дъждъ измокри пѫтуващата стока на нѣкой търговецъ, какви ли чувства изпитватъ членоветѣ отъ неговото съсловие? Когато разбойници ограбятъ паритѣ и щаекътъ на единъ шивачъ какво, мислите, става въ душата на другитѣ шивачи? Когато санитарьтъ изхвърли край града рибата или месото на касапина и състави за това актъ, какви ли вѫтрѣшни чувства се пораждатъ у хората отъ сѫщия занаятъ? Ами когато ботушарьтъ счупи своята машина; когато пѫтния продавачъ се прѣпъне и изпочупи всичко, което носи, какво, мислите, изпитватъ тѣхнитѣ събратия? Не е необходимо да бѫдемъ занаятчии днесъ, за да разберемъ добрѣ тѣхнитѣ чувства. Но нека продължаваме. Вие виждате прѣдъ себе си градския агентъ, разсиленъ или стражарь. Той отъ скоро е повиканъ да изпълнява една обществена функция. Знаете ли вие, каква ненависть извиква той у хората, отъ чиято срѣда е излѣзълъ? Знаете ли, колко силно се желае неговото уволнение, за да посме другъ мѣстото му? Знаете ли, какъ пъкъ ще гледа той и всички

като него на ония, които сѫ заели тѣхното мѣсто? Минете сега къмъ метачитѣ, къмъ пожарникаритѣ, къмъ писаритѣ, къмъ секретаритѣ, въобще, къмъ безкрайната оная армия отъ дребни общински и държавни служители, и вие ще видите каква дълбока злоба къмъ тѣхъ царува въ ония безимотни крѫгове, които смѣтатъ себе си способни да заематъ мѣстата имъ на държавната трапеза. А отъ тукъ и безкрайната оная върволица отъ интриги, подмазвания, клевети, подлости, съ които си служатъ еднитѣ противъ другитѣ и съ които толкова много изобилствува нашия общественъ животъ. Но ние имаме и по-високо чиновничество съ разни подраздѣления. Нека видимъ, какво става и тамъ. За да не оскърбя, обаче, никого, азъ ще започна отъ най-интимната на мене корпорация—учителската, въ състава на която влизамъ и азъ. Какво виждаме въ нея?—Тукъ липсва само уличния характеръ на борбата единъ противъ другъ. А самата борба съ свойствената ней жестокость сѫществува. Идете прѣзъ м. августъ въ която щете училищна инспекция и вие ще видите колко люто се нахвърлятъ учителитѣ единъ противъ другъ и колко низки срѣдства употрѣбяватъ тѣ, за да се отърватъ

отъ своитѣ противници, като запазятъ или спечелятъ едно хубаво положение, което или се брани отъ посѣгателствата на другиго, или пъкъ се иска да се заграби отъ другиго. Но ако тукъ сѐ пакъ картината не е тъй грозна, защото ако не мѣстото, поне работата е още обезпечена, то какво да кажемъ за останалото чиновничество? Какъ гледатъ на бирницитѣ, касиеритѣ, контрольоритѣ, финансовитѣ агенти, приставитѣ, началницитѣ и пр. и пр. ония, които по рано сѫ били на тѣхното мѣсто? Могатъ ли тѣ да питаятъ искрени чувства къмъ тѣхъ? Прѣставатъ ли нѣкога да мислятъ за тѣхното изхвърляне отъ канцеларинтѣ? Може ли друго-яче да се обясни тая бѣсна, ала прикрита вражда, която хранятъ по между си и поради която се правятъ чудовищнитѣ пълзения, молби, политически ангажименти и пр. прѣдъ малки и голѣми властелини? Но за това ще говоримъ по-нататъкъ. А лѣкаритѣ, сѫдиитѣ, членоветѣ на окр. сѫдилища, прокуроритѣ, държавнитѣ адвокати, чиновницитѣ по разнитѣ министерства не правятъ ли сѫщото? Не прибѣгватъ ли и тѣ до сѫщитѣ маниери? Не виждатъ ли тѣ въ своитѣ колеги сѫщо такива конкуренти, както и другитѣ чиновници? Може ли

да се говори за нѣкакво братство и любовь въ тѣхната срѣда? Очевидно, че не.

II.

Такава анархия царува днесъ въ нашия общественъ животъ. Но туй е само най-видимия признакъ на тоя животъ. Редъ други признаци идатъ да усилятъ у насъ тая анархия. Ние ще ги изтѫкнемъ и тѣхъ тъй, както ги намираме въ дѣйствителностьта, въ самия животъ. По-горѣ видѣхме, какво „братство“ сѫществува между отдѣлнитѣ членове на производителнитѣ съсловия и чиновнически корпорации. Ако това „братство“ не е достигнало на всѣкѫдѣ до такава грозна фаза, каквато ние прѣдставихме, днесъ или утрѣ то ще достигне до тамъ. За насъ е повече отъ ясно, че въ тѣзи съсловия и корпорации сѫществува една вражда, която постепено се разпалва и усилва. Никаква солидарность и духовни връзки не могатъ да сѫществуватъ въ тѣхъ, когато всѣка единица намира въ останалитѣ врагове на своето положение. Но, както казахме, това не е всичкото, което може да се каже за нашия общественъ животъ. Какви сѫ, напр., отношенияа на хората изобщо по между

нимъ, а не само въ своитѣ съсловия? Едва ли бихме могли да кажемъ поне една малка часть отъ онова, което може и което трѣбва да се каже, защото тукъ попадаме въ една безпрѣдѣлна сложность отъ човѣшки отношения, описването и нарежданего на които би създало особна мѫчнотия. Ето защо тукъ ще прѣдадемъ само нѣколко откѫслеци отъ тия отношения, които, мислимъ, ще бѫдатъ достатъчни, за да имаме горѣ-долу една ясна прѣдстава за живота.

Ето ви единъ прѣкрасенъ, тихъ, незлобивъ и крайно добросъвѣстно прѣданъ на работата си човѣкъ. Той никого не е оскърбилъ съ думи, никому зло не е сторилъ. Мислите ли вие, че този човѣкъ се ползува съ симпатиитѣ и уважението на всички? Азъ отричамъ това. Отъ него не сѫ доволни всички бакали, шивачи, обущари и пр. занаятчии, край които минава и въ които не влиза. На всѣка стѫпка той е заставенъ противъ волята си даже да прави едно неприятно впечатление на цѣла група производители. Нима не виждаме сами, какъ горчиво поглеждатъ на насъ обущаритѣ, когато ни видятъ, че сме взели нови обуща, нима не става сѫщото съ дрехитѣ, съ шапкитѣ и съ всички др. нѣща,

които взимаме отъ пазаря? Туй го е изпиталъ всѣки отъ насъ.

Друго. Вие срѣщате на улицата найсъстоятелния гражданинъ и, както всѣкога, учтиво го поздравявате. Даже до тамъ се захласвате въ него, че, ако биха минали 10 души ваши обикновени приятели, не бихте ги забѣлѣзали. Трѣбва ли да доказваме тукъ, че вие нѣмате сърдечни връзки съ тоя човѣкъ, съ неговата личность, а само съ неговото положение? А какви мисли поражда този тежъкъ гражданинъ, когато се мѣрне покрай опушенитѣ работилници? Трѣбва да застанете край тѣхъ, за да чуете колко ругателства, каква ненависть и жлъчь се бълва по диритѣ му. Тъй правятъ тѣ съ всички ония, чието обществено поло жение е твърѣ далечъ отъ тѣхното.

По нататъкъ. Задава се нѣйдѣ една весела група отъ сѫдии, адвокати, чиновници, учители. Тѣ сѫ свършили работата си и отиватъ да погуляятъ въ нѣкой хотелъ или градина. Какъ мислите, да-ли туй не прави впечатление на ония, които нѣматъ тая възможность да се разхождатъ и веселятъ? Да-ли не повдига това тѣхната жлъчка? Не сте ли имали случай да чуете тѣхнитѣ „красиви“ коментарии на такива честити разходки?

Бездруго сте чули. Тѣ сѫ толкова много и тъй често се повтарятъ, че всѣки е ималъ възможностьта да ги схване. Какво излиза отъ всичко това? Че между нисшитѣ слоеве се разнася екътъ на умразата и възмущението срѣщу заможнитѣ хора и добрѣ плащаното чиновничество. Че никакво братство и любовь не стой по срѣдата имъ, че всѣкаква сърдечна връзка е скѫсана между тѣхъ. Но това е частна умраза, лична ненависть. Тя кипи въ душата на всѣки противъ всички по отдѣлно. А да ли е само тя? О, съвсѣмъ не! Вървете и ще видите какъ тая умраза става колективна! Не сте ли чували вие една кѫща да се ожесточи спрѣмо съсѣдната? Не сте ли слушали за ненавистьта, която хранятъ по между си отдѣлнитѣ махали и части на града и на селото? Не ви ли е извѣстна умразата и жестокостьта, съ която градъ се нахвърля върху село или обратното? Всичко туй е ясно като бѣлъ день.

Посрѣдъ тази обществена бъркотия, посрѣдъ тоя смѣсь отъ отъ умраза, ненависть жестокость и хищничество люхѣятъ се идеитѣ за нравственостъ, за правда, движатъ се семейството, общината, черквата, държавата, като колективни учрѣждения. Да видимъ що сѫ тѣ.

Сѣмеството! Каква красива дума! Що е сѣмейство?—Естественъ сборъ на хора отъ двата пола. Що ги свързва тѣхъ?—любовьта. Тъй поне ни казватъ ония, които чрѣзъ книгитѣ изучаватъ живота. Би могло твърдѣ твърдѣ много да се спори върху това опрѣдѣление на сѣмейството. Но ние ще оставимъ това за сега. Ще кажемъ само, че ако въ по-минали нѣкои врѣмена бракътъ се е сключавалъ само възъ основа на личната привързаность между двата пола, днесъ вече тая лична привързаность е на заденъ планъ. Даже въ аристократическитѣ крѫгове виждаме, че цѣльта на брака е материалната облага, когато женага се явява само като срѣдство за тая цѣль Когато такова опятняване на брака се явява въ състоятелнитѣ сфери, може ли да допуснемъ, че смѣтката играе второстепена роль при браковетѣ въ нисшитѣ, сиромашкитѣ слоеве? Напротивъ, на тази смѣтка изключително се градятъ браковетѣ. За личнитѣ чувства на странитѣ не става и дума. Съ положителность можемъ да твърдимъ, че дребния занаятчия, земледѣлецъ или чиновникъ прибѣгва до бракътъ само тогава, когато види, че неговата другарка ще му донесе нѣщо отъ баща си или като се увѣри, че

ря всѣки день въ осиромашелитѣ сѣмейства. До кѫдѣ отива работата въ нѣкои случаи, вие сами можете да си отговорите, защото ще да ви е извѣстна историята на не малко семейства отъ тоя родъ. Въобще, икономическитѣ мотиви играятъ първостепенна роль въ живота на сѣмейството. Такива мотиви отъ врѣме на врѣме разтърсватъ даже висши сѣмейства. Тамъ пъкъ, дѣто такива мотиви липсватъ съвършено, явяватъ се цѣлъ редъ нематериални причини, за да всѣятъ и тамъ раздоръ, за да разрушатъ и тамъ сѣмейната солидарность. Припомнете си ония скандални сцени, които ставатъ въ сѣмействата на висшитѣ крѫгове, благодарение на обстоятелството, че цѣла верига лица отъ двата пола лица, потѫнали въ излишества, не могатъ да се занимаватъ съ друго, освѣнъ съ чувствени удоволствия, съ „женски въпросу". Посрѣдъ тия двѣ крайни състояния на сѣмействата не отричаме, че има и сѣмейства, въ които раздоритѣ сѫ твърдѣ голѣма рѣдкость, въ които нишката на любовьта не се скѫсва, обаче, ние говоримъ за обществения животъ изобщо, а този животъ ни поднася като правило една жалка картина на сѣмейството, дѣто цѣльта е забра-

вена и захвърлена, дѣто домакинътъ не се пита защо храни своитѣ дѣца, а съ що и какъ да ги нахрани, и като изключение една шепа сѣмейства които прѣкарватъ сравнително добрѣ, но които утрѣ ще достигнатъ до сѫщото положение. Питаме сега: имали нѣщо привлекателно въ тази естествено интимна срѣда — сѣ. мейството? -- Много малко. Останалото е смѣшение отъ отъ незадоволствия, убийствени грижи, озлобление и изтезания. Тукъ ние нищо не казахме за отдѣлнитѣ семѣйства въ една кѫща, Но за тѣхъ се знае, че почватъ съ скандали по между си и свършватъ съ тѣхъ. Виждате, проче, че въ семѣйствата у насъ липсва хармония, липсва наслада, нѣма честитъ животъ. Всичко туй най-добрѣ ще разберемъ, като си припомнимъ, че прѣди година, когато хлѣбния въпросъ лесно се е рѣшавалъ, семѣйството не е било тъй изнурено, разнебитено и неспокойно както е днесъ. Живота на семѣйството днесъ не е човѣшки животъ — това е заключението което дава по тозъ въпросъ.

III.

Ако изтъкнахме нѣкои типични особности на нашето сѣмейство, цѣльта ни бѣ-

ще само да прѣдставимъ какъ сѫщитѣ причини, по които владѣе анархията вънъ измежду хората, групитѣ и съсловията, какъ сѫщитѣ тѣзи причини влияятъ въ отрицателна смисъль върху равновѣсието на сѣмейния животъ. Колцина сѫ ония глави на сѣмейства у насъ, които не се спиратъ ежедневно прѣзъ въпроса, „какъ ще се живѣе?“ Азъ намирамъ, че тѣхното число е твърдѣ незначително.

Нека въ общи думи сега приповторимъ онова, което казахме до тукъ, за да се улесни задачата ни по-нататъкъ.

Всѣки членъ отъ нашето общество днесъ храни явна или тайна вражда къмъ всички останали. Всѣки производитель или занаятчия вижда въ хората отъ сѫщото съсловие врагове на своето благосъстояние; всѣки чиновникъ или държавенъ служитель вижда въ останалитѣ свои „събратия“ елементи, насочени срѣщу неговото обществено положение. Едно глухо гонение въ най-разнообразни форми гъмжи трѣскаво изъ разнитѣ обществени слоеве. Злобата, ненавистьта, враждата, умразата, въ малъкъ или голѣмъ размѣръ, кипи въ душитѣ на всички противъ всички.

Ако всичко това е тъй, ако въ обществения животъ царува такава каша отъ

разнорѣчиви мисли, чувства, влѣчения и стрѣмежи, какъ така, ще попита, може би, нѣкой, такива хора, между които е изчезнало всѣко братство и солидарность могатъ да живѣятъ въ едно общество? Какъ така тѣ ще стоятъ, а не се сграбчатъ по между си и дадатъ най-широкъ размахъ на набралата се злоба и ненависть? Въпросъ, както виждате, доста сериозенъ. Прѣди да отговоря азъ на този въпросъ, нека ми се позволи да дамъ отговора на хора, които малко поиначе разглеждатъ общественитѣ явления.

Тъй. Казватъ нѣкои, че нашето общество се примирява съ сегашния порядъкъ, защото извѣстни принципи за реда, свободата, морала и пр. сѫ засѣднали въ неговото съзнание и направяватъ постѫпкитѣ му. Върховното сѫщество е, казватъ други, едничката идея, която заставява хората да се търпятъ и събиратъ въ общежитие. Тия принципи и идей, споредъ еднитѣ и другитѣ, сѫ основнитѣ причини, които подържатъ настоящия редъ на нѣщата. Тия причини и идей сѫ стълбоветѣ на днешната държава, която олицетворява обществения животъ. Да се впускаме въ подробно разискване на тоя въпросъ, не ще ни е възможно сега, па не е туй и цѣльта на

тая сказка. Ще кажемъ само това. Идеитѣ за реда, свободата, морала, както и идеята за създателя, не направляватъ постѫпкитѣ на хората или поне не могатъ да влияятъ върху тѣхъ до толкова, до колкото е потрѣбно, за да съответствуватъ на тѣхнитѣ постановления. Ако тия идей имаха рѣшително влияние върху живота, тѣ нѣмаше да допуснатъ да достигне тоя животъ до настоящата анархия, нѣмаше да допуснатъ да се развие такова ожесточение на всички противъ всички, каквото виждаме днесъ. Бѣше врѣме, когато намъ липсваха проповѣдници на такива идеи и въпрѣки това живота бѣше по-солидаренъ съ тѣхъ. Днесъ. напротивъ. На всѣка крачка вие виждате апостоли на тия идей и въпрѣки това живота отива въ разрѣзъ съ тѣхъ. Туй явление не може да бѫде случайно. То може да се обясни само съ прѣврата, който е извършенъ въ материалното положение на хората. Нека съ примѣръ отъ самия животъ обяснимъ това, което казахме за влиянието на идеитѣ.

„Помагай на сиромаситѣ!“ Какво хубаво начало! Какъвъ свѣтълъ принципъ! Но що е той за живота?—Овѣхтяла дрипа, негодна за нищо. Нека не ви се ви-

ди чудно това изражение. Не виждате ли вие, какъ безсърдечно се изтласкватъ просящитѣ изъ кѫщи? Не виждате ли вие, какъ сѫщото става по пазара? Даже когато спущатъ на нѣкой нещастникъ стотинка въ шепата, тласкатъ го, за да се махне по-скоро отъ очитѣ имъ. Ами когато нѣкой, изпадналъ въ бѣдствие по болесть или други нещастия, търси врѣменна подкрѣпа, знаете ли, че никой не се рѣшава да му помогне, че никой не рачи да влѣзе въ неговото положение, а го и оскърбява отгорѣ, като си послужи съ лъжата „нѣмамъ“? При близки роднини и приятели туй става, съгласенъ съмъ, но, ако тукъ играятъ нѣкаква роль идеитѣ, то защо тѣзи сѫщитѣ идеи не отидатъ още по-нататъкъ и не обхванатъ всички случаи? Да се не лъжемь. Захванете отъ най-заможния човѣкъ и свършете съ най-послѣдния сиромахъ, и вие ще видите, че не начало нѣкакво господствува въ неговото съзнание. Може ли да се говори за милость въ едно общество, което тъй много е прѣпълнено съ противорѣчия въ чувствата и настроенията на членовете му? Азъ не виждамъ никаква милость, а само желѣзна индиферентность и жестокосърдие.

„Обичай ближния си“! Ето още едно

начало, не по-малко симпатично отъ първото. Но намира ли и то приложение въ живота? Колко хубаво би било, ако всички се обичатъ като братя! Виждаме ли такова нѣщо въ живота? И кой кого обича? Азъ обичамъ кмета, защото ми е далъ работа; вие обичате пристава, за дѣто ви е направилъ отстѫпка; трети обича депутатътъ, за дѣто е издѣйствувалъ за сина му стипендия; четвърти обича доктора, за дѣто два пѫти не му взелъ пари; пети обича началника, за дѣто бърже е взелъ мѣрки и издирилъ откраднатитѣ му вещи: шести обича лихваря, че му е далъ пари подъ лихва или че ще му даде; седми обича дрехаря, за дѣто му ушилъ палто на вѣресия, осми обича адвокатина, за дѣто го оправдалъ прѣдъ сѫда; девети обича сѫдията, за дѣто му простилъ глобата и т. н., до когато щете. Питамъ азъ: това обичь ли е?—Не. Това не е обичъ, това е искуствена привързаность съ най-плитки корени или почти безъ корени. Искрена обичь е възможна само въ сѣмейството и въ много рѣдки случаи въ живота. Всичкитѣ поклони, всичкитѣ усмивки, всичката вѣжливость, учтивость, благодарность и въобще всички знаци на почитание, съ които е прѣпълненъ нашия животъ, сѫ фалшиви, сѫ

искуствени, защото главната основа, на която се градятъ тѣ, не стои въ гънкитѣ на сърцето, а върху единъ грубъ материаленъ мотивъ, който на обикновенъ езикъ се прѣвежда: „сторилъ ми е добрина“; „ще ми стори добрина“; „отъ него зависи да стоя ли азъ или не“. Такава е обичьта между тия, които виждаме да живѣятъ „братски“, които виждаме, че вървятъ солидарно, които виждаме, че се отклоняватъ отъ пѫтя на умразата и ненавистьта. И не е само това. Макаръ и искуствена, сѐ пакъ тая привързаность би била търпима, ако тя самата не докарва и обратенъ ефектъ. Защото, ако азъ обичамъ кмета, който ми даде работа, не правя ли туй, за да го мразятъ ония, на които не е далъ такава? Ако вие обичате пристава за отстѫпката, не слѣдва ли, че оня, който иде слѣдъ васъ, ще го мрази? А тъй стои и съ депутатътъ, и съ доктора, и съ всички. Виждаме, проче, че обичьта не сѫществува даже и тамъ, дѣто ни се вижда, че има такава, защото, щомъ като мотивитѣ ѝ изчезнатъ, изчезва и тя. Нима не виждаме постоянно какъ вчерашни голѣмци, на които думата е била законъ и на които сѫ се кланяли мало и голѣмо, днесъ, когато не сѫ въ състояние да направятъ нищо, се намиратъ

изоставени отъ всички? Туй е най-обикновено явление у насъ. Ако ли пъкъ минемъ къмъ черните съсловия, къмъ занаятчиите, къмъ безимотните класи. къмъ пропадналитѣ селяни, какво ще видимъ? Дали ще намѣримъ обичь помежду имъ? Дали ще уловимъ нѣкакви братски чувства и влечения? — Не. Ние видѣхме какво хранятъ тѣ по между си, та нѣма защо да се повръщаме изново. И тъй, принципътъ: „обичай ближния си" съвсѣмъ не го намираме приложенъ въ нашия общественъ животъ. Ако тукъ-тамѣ се срѣщатъ нѣкакви остатъци отъ искрена обичь, днесъ или утрѣ и тѣ ще изчезнатъ.

„Не граби чуждото"!—трети принципъ. Спазва ли се и той въ живота? На този въпросъ не може да се отговори нито положително, нито отрицателно. Защото, ако въ първитѣ два случая личностьта е свободна, въ настоящиятъ случай тя е ограничена, тя се намира подъ гнета на държавния режимъ. Никой законъ въ страната не ни задължава да бѫдемъ или не милосърдни, да бѫдемъ или не привързани къмъ нѣкого, обаче, цѣлата държавна машина е ангажирана съ принципа „не граби чуждото" и служи съ всичкитѣ си законоположения на него.

Тъй че, когато търсимъ до каква степень обществото спазва тоя принципъ, трѣбва да се съобразимъ и съ туй, до колко държавата самà заставя членоветѣ на това общество да се придържатъ о него.

Ако вие сте съгласни съ мене, че въ обществения животъ намиратъ най-голѣмо гостоприемство враждата и ненавистьта, злобата и завистьта, ако вие сте съгласни, че неединаквостьта въ обществениъ положения на хората, че жестоката конкуренция на членоветѣ отъ отдѣлнитѣ съсловия и чиновнически корпорации възбужда силно негодувание и страсть за отмъщение въ всички противъ всички, може ли тогава да се твърди, че принципи като „не граби чуждото" могатъ да иматъ нѣкакво значение за хората? Както виждате, азъ ви говоря за откритъ грабежъ, за хайдушко посѣгане върху чуждата собственость: нѣща, които не се срѣщатъ толкова често, но, ако тѣ не се срѣщатъ, това съвсѣмъ не ще каже, че хората се гнусятъ отъ тѣхъ. Прѣдставете си само какво би сторили хората, ако знаеха само, че нѣма власть, нѣма сѫдъ, нѣма затворъ? Можете ли да си прѣдставите поне малка часть отъ ония жестокости, насилия, грабежи, убийства и всѣкакви други злодѣяния, които би се

започнали още първия день слѣдъ оттѣглянето на властьта? То би било ужасъ безпрѣдѣленъ, картина вцѣпяюща. Това какво ще рече? Ще рече че принципа „не грабн чуждото“ не намира условия, за да е едно ржководяще начало въ живота на хората.

IV.

А въ обикновения, въ „законния“, както го викатъ животъ, какво правимъ? — Нищо друго, освѣнъ ограбване на чуждото. Не ограбвамъ ли азъ оня учитель, чието мѣсто ще заема? Какво прави касиера, ако не грабежъ, когато изтиква своя прѣдшественикъ? Какво, ако не грабежъ правятъ всички чиновници, когато изхвърлятъ на улицата своитѣ другари? Не ограбва ли чуждото оня, който отваря нова кръчма, новъ хотелъ, новъ занаятчийски дюкянъ, ново адвокатско писалище, ново кафене, нова сладкарница, касапница, бръснарница, вжжарница, гостинница, книжарница, печатница и пр. и пр.? Но това е законенъ грабежъ, ще речете вие, това е честенъ трудъ, безцѣнно нѣщо. Добрѣ, но я питайте тия, интереситѣ на които се ужилватъ съ вашия трудъ, питайте ги, какъ мислятъ тѣ по този въпросъ и ще видите, че на-

шето положение е право. На кѫдѣто и да се объренемъ днесъ, на кѫдѣто и да погледнемъ, ние виждаме само присвояване и ограбване на чуждото. И не можемъ да се изразимъ друго яче, щомъ тъй се изразяватъ ония, които непосрѣдствено изпитватъ неговитѣ горчевини. За безчисленитѣ ограбвания между господари и работници, между продавачи и купувачи, между майстори и чираци и въобще между всички, които иматъ зимане-даване, нѣма да говоримъ тукъ. Доста е да се помни, че тѣ идатъ да усилятъ онуй бѣсно ограбване на чуждия трудъ и поминъкъ, което днесъ е пуснало толкова дълбоки и широки корени въ обществения животъ. Ей такъво е обаянието, което произвежда хубавия принципъ „не ограбвай чуждото" въ нашия животъ. Нийдѣ никакво уважение къмъ чуждото не се забѣлѣзва и, ако не е силно организираната държава, която да брани чрѣзъ строги наказания посѣгателствата въ тая посока, ние ще бѫдемъ свидѣтели на единъ нечуванъ и повсемѣстенъ грабежъ по всички линии и съ всички грозни слѣдствия и послѣдствия.

Такава е участьта на всичкитѣ принципи и начала. Прѣдъ неумолимия на-

поръ на несигурния животъ отстжпватъ всички познати принципи на човѣшкия умъ.

Лъжата! Ето единъ порокъ, който е осмиванъ отъ безкрайна серия мислители и заради който имаме и една божествена заповѣдь „не лъжи!“ Какво да кажемъ за този порокъ? Дали да нареждаме ония случаи, дѣто лъжата е господствуващъ принципъ, дали да посочваме дѣ, кога и защо се лъже или пъкъ да видимъ само кога не се употрѣбява лъжата? Но за да сторимъ първото, ще трѣбва да продължаваме до утрѣ, а за да направимъ второто, не ни трѣбва да говоримъ нищо. Защо?—Защото лъжата е порокъ, който е обхваналъ всички ни, съ изключение на ония, които не могатъ да говорятъ. Хвърлѣте погледъ върху частния си животъ, спомнете си отношенията съ близки и далечни приятели, съ началницитѣ, съ управницитѣ и съ всички, съ които сте се срѣщали до сега и си дайте смѣтка, колко пжти вие сте изопачили истината, колко пжти сте прѣдали невѣрно своитѣ чувства. Ако въ кржгове, дѣто интереситѣ на отдѣлнитѣ човѣци не се сблъскватъ тъй яростно, не е мислимо да се мине безъ лъжа и притворство, можете да си прѣдставите колко много сж разпространени тия пороци тамъ, дѣто ин-

тереситѣ сѫ силно изострени и наежени. Тамъ ще намѣрите въ своя разцвѣтъ и измамата, и измѣната, и всевъзможни други комбинации отъ тѣхъ, нагласени за разни случаи и за особени обстоятелства.

Нравственостьта! Божественъ принципъ! Цѣлъ хоръ отъ философи, моралисти и богослови величаятъ този свещенъ принципъ. Той е чистъ кристалъ, той е невиненъ, милъ, както и всички негови събратия. Кой съвѣстенъ человѣкъ ще има нѣщо противъ него? Но стига да надникнете въ живота, за да видите, колко немощенъ е той да наложи себе си, колко забравенъ и безсиленъ е той при опрѣдѣляване постѫпкитѣ на хората. Като излагахме горѣ участьта на другитѣ принципи, ние косвено сме разрѣшили и въпроса за нравственостьта, защото, ако липсватъ условия да се обичатъ хората искрено и да живѣятъ братски по между си, естествено е, че и въ областьта на нравственостьта тѣ не могатъ да бѫдатъ по-инакви Азъ съмъ увѣренъ, че всѣки отъ васъ ще да е попадалъ нѣкога въ кружокъ отъ хора, дѣто съ възторгъ всѣки разправя какво е правилъ минѫлата нощь еди кѫдѣ си и какво ще прави другата нощь еди кѫдѣ си. И колко увлекателенъ се вижда на

мнозинството слушатели разказа за нощнитѣ похождения! Такива разкази ще чуете вие не само отъ уличницитѣ и безделницитѣ, а и отъ хора принадлежащи къмъ всичкитѣ слоеве и положения въ живота. И всички съ изключение на тия, които не могатъ да прикриятъ своитѣ прѣстѫпления и попадать въ рѫцѣтѣ на властьта, се смѣтатъ за порядъчни граждани съ високо понятие за своята честь и достойнство.

Азъ съвсѣмъ не обръщамъ внимание на живия интересъ, който възбужда у околнитѣ случайното замииаване на нѣкоя симпатична госпожа или госпожица, мене не прави впечатление нескромния разговоръ, който започва слѣдъ като тя отмине, защото зная, че нравствената область у човѣка е твърдѣ деликатна, твърдѣ впечатлителна, за да остави безъ внимание едно такова интересно събитие. Ако работата се свършваше съ туй, ние нѣмаше и да оплакваме тукъ нравствеността, защото тя не е нарушена, обаче, ако не всѣкога, почти повечето пѫти работата отива твърдѣ надалечъ. Спирамъ по този въпросъ; и не защото нѣма какво да се каже, а защото е „нескромно“ да се казва всичко, което става и което слушаме, че става. Кредита на

нравственостьта днесъ силно е подбитъ. Стотини и хиляди сѫ ония, които просто се радватъ, когато чуятъ, че нѣйдѣ си се е посѣгнало върху честьта на нѣкого си. На разпѫтството, на разврата се гледа у насъ като на най-обикновено явление, което не заслужва да бѫде прѣдметъ на обществената критика. Ако понѣкога става шумъ около безнравственитѣ постѫпки на нѣкого, недѣйте мисли, че тоя шумъ се вдига за това само, защото постѫпката му е нѐморална, а защото трѣбва да му се отмъсти за нѣкоя стара смѣтка, която нѣма нищо общо съ морала. Признавамъ, че не сѫ малко хората, които съобразяватъ постѫпкитѣ си съ установения моралъ, обаче, махнете срамътъ отъ разгласеното прѣстѫпно дѣяние и главно страхътъ отъ наказателнитѣ мѣрки на властьта, и вие ще видите, че ще останатъ твърдѣ малцина на позициитѣ си. Причинитѣ на това печално състояние на нравственостьта, както и цѣрътъ на туй обществено зло, не сѫ прѣдмети на тия ми редове, и азъ ги отминавамъ.

Припомнете си сега какво казахъ за взаимнитѣ отношения на хората, за характера на тѣхнитѣ чувства, за духовнитѣ принципи и начала, за нравственостьта, и вие ще можете още отъ сега

да уловите онуй състояние, въ което се намира религията днесъ. Ето ни прѣдъ една величествена колекция отъ прѣкрасни нравствени постановления, които обхващатъ цѣлия животъ на човѣка въ всичкитѣ му прояввления. Тукъ вие ще намѣрите начала и принципи, които, ако се спазватъ отъ всички, ще имаме едно образцово, дѣйствително братство въ цѣлия свѣтъ. Но какво разочарование! Живота е задушилъ и тая колекция съ всичкитѣ ѝ постановления. Може ли да се говори, че религията управява свѣтътъ прѣдъ оня хаосъ отъ противорѣчия, злоба, гонения, лъжи, законни и незаконни грабежи, безнравственость, прѣдъ онова грубо безначалие, което царува въ обществения животъ и което разиграва по волята си всички хора, даже и прѣдставителитѣ на самата религия? Може ли да се говори за благотворното влияние на религията, когато всичко, което става въ живота, отива въ разрѣзъ съ нейнитѣ скѫпи постановления? Тя ни говори за любовь и братство, а ние видѣхме каква любовь и братство владѣе въ живота; тя ни говори за милосърдие, а ние видѣхме каква жестокость се явява вмѣсто него; тя ни говори за най-строга нравственость, а ние видѣхме до какъвъ

халъ е дошла въ съврѣменния общественъ животъ. Дѣ е тукъ съгласието между постѫпкитѣ на хората и религиознитѣ начала? Въ състояние ли сѫ тия начала днесъ да направяватъ живота по своя вкусъ? Ние не казваме, че тия начала сѫ излишни, напротивъ, нашето желание е, щото всички да се въодушевяватъ отъ тѣхъ, за да имаме единъ разуменъ човѣшки животъ, основанъ на правдата, свободата, любовьта, ала когато намъ прѣдлежи да изтѫкнемъ до колко намиратъ приложение въ живота тия начала, не можемъ друго да сторимъ освѣнъ да констатираме печалната оная дѣйствителность, която описвахме до тукъ. Тази дѣйствителность по най-категориченъ начинъ иде да ни увѣри, че въ живота има всичко друго, но не и съблюдаване на тия принципи.

Не е достатъчно да отидемъ въ черква, да запалимъ една свѣщь и да се прѣкръстимъ два пѫти, за да се каже, че изпълняваме постановленията на ре-религията. Това сѫ външни знаци, който съвсѣмъ не съставяватъ сѫщностьта на вѣрата, а като такива и не опрѣдѣлятъ религиозностьта на една личность. А какво правимъ ние? Не само съ тия ли знаци разгласяваме, че сме вѣрващи?

Турнете ржката си на сърцето и кажете, живѣли ли сте поне единъ часъ непрѣкжснато въ духътъ на религиознитѣ правила? Когато вие сте въ черквата, възнасяте ли душата си тамъ горѣ при създателя или мислитѣ ви странствуватъ изъ бурното житейско море? Когато излѣзете изъ нея, давате ли си отчетъ защо сте влѣзли и продължавате ли да мислите за оногова, който мислите, че стои надъ всички ни? Днесъ е праздникъ. Прѣди да додете тукъ, вие навѣрно сте видѣли, че кръчмитѣ, кафенетата и бакалницитѣ прѣдпазливо се отварятъ и затварятъ. Защо?—Защото се боятъ отъ закона. За Бога тѣ и не помислюватъ, макаръ и да знаятъ, че той ги гледа и ще остане недоволенъ. Може би туй да ви се види безинтересно. Влѣзте тогава въ кръчмитѣ и слушайте. Какво ще чуете? Азъ се отказвамъ да изброявамъ какво ще чуете. Тръгнете изъ улицитѣ, прѣзъ площадитѣ, изъ градинитѣ и постарайте се да чуете разговора, да угадите мислитѣ и да схванете чувствата имъ! Само въ кръчмитѣ ще срѣщнете наистина силно възбудени хора, и тамъ само ще видите какво нѣщо е порой отъ страсти, гнѣвъ, ненависть, останалитѣ сж хора мирни, прибрани, учтиви; тъй изглеждатъ тѣ.

Но приближете се къмъ тѣхъ и вижте да ли и въ душата си сѫ тъй мирни, прибрани и учтиви? И всичко това става въ оня день, който е опрѣдѣленъ за обединението на человѣка съ Бога, защото само въ този день се виждатъ всички свободни да се прѣдадатъ всецѣло на мислитѣ и чувствата, които таятъ въ душата си, когато сѫ заняти съ своята работа. Такава е религиозностьта у нашия животъ; толкова се зачитатъ правилата, които вѣрата прѣдписва на хората.

Ето ви единъ набоженъ занаятчия. Всѣка сутринь, когато отваря дюкянчето си, той смирено се прѣкръства и влиза, а стъмни ли се, затваря, пакъ се прѣкръства и тръгва. Очевидно, той се уповава на Бога и въ него искренно вѣрва. Но я вижте какъ е той жестокъ къмъ своитѣ калфи и чираци; я го послушайте, кога се кара съ своя съсѣдъ? Вие ще дойдете просто въ недоумѣние. Така е съ всички. Свещеникътъ, и той се гнѣви, и той се сърди, когато не могатъ да му заплатятъ напълно прѣдвидената такса. И той почва да мрази, и той захваща да ненавижда въпрѣки обстоятелството, че той знае и разбира отлично, що е религия и какво налага тя на хората. Свършваме и по въпроса за религията.

V.

Видѣхме вече, че никакъвъ принципъ, билъ той философски или религиозенъ, не е устоялъ въ живота, никакво начало, било то духовно или божествено, не заема влиятелно мѣсто въ обществения животъ. Значи, съвсѣмъ неосновател но е твърдението на ония, които казватъ, че нашето общество се примирява съ сегашния порядъкъ, защото извѣстни принципи за реда, свободата, морала и пр. сѫ засѣднали въ неговото съзнание и направяватъ постѫпкитѣ му, или пъкъ че Върховното сѫщество е било едничката идея, която заставява хората да се търпятъ и събиратъ въ общежитие. Нито едното виждаме въ живота, нито другото. Кой е тогава оня факторъ, който прѣдпазва обществото отъ всеобщо крушение, който въздържа страститѣ, злобата, умразата, който съ гемь спира послѣднитѣ да не избухнатъ съ най-голѣмата си сила?—Този факторъ е държавата. Подъ държава ние разбираме оня институтъ у насъ, който нарежда закони за страната и който съ административнитѣ и сѫдебни власти, съ полицията и армията бди за изпълнението на тия закони отъ членоветѣ на обществото. Тя почва отъ стражаря и свършва съ върховния господарь на страната, като е пуснала

своитѣ пружини по всичкитѣ кѫтчета на обществения животъ.

Насъ не ни интересува тукъ зараждането и историята на тая държава. Ние ще видимъ каква роль играе тя днесъ въ обществения животъ и то до толкова до колкото и тя иде да усили противорѣчията въ тоя животъ и да внесе своя пай въ общия безпорядъкъ, въ общата анархия. При пѣманието на възможность да изтѫкнемъ всичко, ние ще се ограничимъ съ по-важнитѣ страни, както сторихме прѣди малко и съ самия животъ. Нѣма да говоримъ тукъ и за бѣсната вражда между отдѣлнитѣ политически партии, които една подиръ друга направяватъ държавната машина, нѣма да говоримъ още и за произволитѣ на властьта въ разни врѣмена, тѣ сѫ тъй чести, че всѣки има прѣдставление за тѣхъ. Въ общи думи ще кажемъ, какъ гледа държавата на обществото и какъвъ ефектъ произвежда на послѣдното тя съ своята дѣятелность. Споменахме вече на едно мѣсто, че държавата днесъ ни се вижда като да е учрѣдена само да държи въ равновѣсие общественитѣ страсти. И дѣйствително, махнете я отъ вратътъ на обществото и ще видите до какъвъ халъ ще достигне то. Ще видите, какъ

всички страсти ще закипятъ, какъ всичката набрана злоба ще се пусне въ енергиченъ ходъ. Какъ постѫпва държавата, за да спре всичко това?—Съ строгостьта на законитѣ. А какво искатъ законитѣ отъ членоветѣ на обществото? Искатъ да не крадятъ, да не грабятъ, да не убиватъ, да бѫдатъ нравствени и религиозни. А ние видѣхме, че такива инстинкти гъмжатъ по всички направления на пространата обществена маса и че само затворътъ, изтезанието и бѣсилката спиратъ тѣхното проявление. Днесъ държавата само съ насилие спазва обществения порядъкъ. Тя стои отгорѣ надъ всичкитѣ обществени бъркотии, които изложихме до тукъ, и безъ да дири началото имъ, тя само бди да не прибѣгнатъ тѣ до своето крайно проявление. Обществото днесъ се страхува отъ държавата, но сѫщеврѣмено я мрази и ненавижда. Страхува се, защото тя е жестока съ своитѣ наказания; мрази я, защото тя е тежъкъ товаръ за неговия гръбъ. Като казвамъ държава, естествено е, че я разбирамъ въ нейната пълнота, т. е., че държавата е съвокупность отъ всички, които я прѣдставяватъ въ даденъ моментъ: князъ, министри и всичкитѣ видове и родове чиновници, пръснати изъ обществото.

Тая държава обществото мрази. Мрази я съ всичкитѣ ѝ прѣдставители. Бирникътъ! О, жалько човѣче! Знаешъ ли ти, какви чувства възбуждашъ у хората, когато се явишъ въ срѣдата имъ съ своитѣ тефтери? Чувствувашъ ли каква злоба изпѫква изъ гърдитѣ имъ, когато те видятъ? Но ти си невиненъ; тебе те изпраща държавата. Това го знаятъ ония, които ти привиквашъ, но какво могатъ да сторятъ, когато гя праща подирѣ ти стражарь, а слѣдъ него пъкъ приставъ пакъ съ стражарь? Офицери и чиновници! Вие сте агенти на държавата. Я влѣзте въ масата и вижте какви чувства храни тя къмъ васъ? Влѣзте и вижте какъ черни и грозни сте вие въ нейнитѣ очи! Но вие сте спокойни, вие мислите, че изпълнявате величествени задачи: еднитѣ отъ васъ пазятъ отъ врагове своето отечество, а другитѣ — правилния вървежъ на държавната машина. Учители и сѫдии! И вие сте агенти на държавата. Увѣрени ли сте, че любовь храни къмъ васъ туй общество, което сте се заели да възпитавате и сѫдите? Княже! Подозирашъ ли колко дълбока и широка е любовьта народна къмъ тебе? Подозирашъ ли колко силна е привързаностьта на обществото къмъ твоята особа? Долу

маската, долу лъжата! Безпрѣдѣлна ненависть — туй е, което царствува въ обществото срѣщу държавата и нейнитѣ прѣдставители.

Това е то „свободния договоръ“ между членоветѣ на обществото да се уреждатъ посрѣдствомъ власть, установена отъ тѣхъ. Такава е хармонията между обществото и тая власть!

Прочее, долу тая власть!—извиква отчаяно нѣкой, комуто злобата не е могла да се задуши. Свирка силно изпищѣва. Тичатъ стражари. „Въ името на закона, вървете въ участъка, вие сте арестуванъ“. Всичко утихва.

Нощь, тъмнина! Знаете ли какво нѣщо е нощь? — Стражарско бдѣние. Тѣ сѫ въорѫжени съ ножове, револвери, свирки и сноватъ изъ нощната тъмнина. Защо? Нали всички спятъ? О, не, не спятъ всички? Виждате ли оная тъмна орда отъ озвѣрени човѣшки сѫщества? Това сѫ бездѣлницитѣ, това сѫ разбойницитѣ, това сѫ блудницитѣ, това сѫ убийцитѣ, това сѫ крадцитѣ, упалницитѣ, безчестницитѣ, извергитѣ, сатанитѣ на човѣшкия родъ. За тѣхъ сега е день; на мръкване тѣ се дигатъ отъ леглото. Кѫдѣ отиватъ тѣ? О, ужасъ! тѣ отиватъ да нарушаватъ сѫществуващитѣ закони въ страната. Тѣ

ще разбиятъ нѣкоя кѫща; тѣ ще ограбятъ нѣкого или ще го убиятъ, тѣ ще запалятъ нѣкого. „Убийци, крадци, разбойници!“ — викатъ стражаритѣ и тръгватъ за участъка, тласкайки грубо ония, които боравятъ съ непозволени отъ законитѣ дѣяния. Запрѣтва се сѫдътъ, отваря законитѣ и въ тѣхъ намира опрѣдѣленото наказание за извършеното прѣстѫпно дѣяние. „На бѣсилката тоя извергъ“ — вика гнѣвно чорбаджията, който, ако не е нощьта, би билъ безкрайно щастливъ на земята. „Затворъ, затворъ!“ — крѣска нервозно порядъчния търговецъ, който не може да се начуди на жестокостьта на обвиняемия. „Тамъ, въ тъмницата да плуе, тая черна душа!“ — казва благородния чиновникъ, който мрази прѣстѫпника, за дѣто не желае като него да изкарва прѣхраната си съ честенъ трудъ. „Да прѣчупятъ рѫцѣтѣ му!“ — вика елегантниятъ офицеринъ, който не може да търпи подобни вѫтрѣшни мятежници, подобни разрушители на общественото спокойствие и безопасность. Пълни се затвора, скърца бѣсилката. Страхъ и трепетъ на всѣкѫдѣ. Зайде слънцето; нови орди изтриватъ очитѣ си и тръгватъ изъ тъмнината. Затворъ, бѣсилка, смрътъ — нищо ги не смущава.

Вървятъ тѣ по своя пѫть! Чете попътъ въ черквата десетьтѣ заповѣди божии, за страшния сѫдъ, за вѣчния животъ; чете моралиста за нравственость, милость, състрадание; пише философътъ за правда, редъ, солидарность; четатъ, пишатъ, проповѣдватъ, укоряватъ, апелиратъ, съвѣтватъ, молятъ, а вѣтърътъ разнася всичко изъ пустото пространство. Нощьта си остава день, ордитѣ слѣдватъ своя пѫть, гледатъ, дишатъ, вървятъ, мислятъ, дѣйствуватъ, живѣятъ. О, сладъкъ животъ!

Така азъ схващамъ картината на нашия общественъ животъ днесъ. Любовь, моралъ, братство, вѣра, сѣмейство, държава — всичко това е тъй изкълчено, тъй изтрито, тъй забъркано и окарикатурено, че самия животъ не прѣдставява сега друго, освѣнъ едно изкуствено купище отъ всевъзможни видими и невидими, малки и голѣми, заблудени и незаблудени мърсотии. Тръгнете по всички прави и косвени пѫтечки на тоя животъ, прослѣдете личнитѣ отношения на хората по между имъ и отношенията имъ къмъ по-далечнитѣ групи, съсловия, корпорации, вижте какъ послѣднитѣ се отнасятъ по между си въ своята срѣда и къмъ всичко вънъ отъ тая срѣда и ще се увѣ-

рите колко фалшивъ е днешния порядъкъ, колко изкуственъ е той въ всичкитѣ си направления. Ние не можахме да прѣдадемъ и пропуснахме стотини и хиляди може би случаи, които сѫщо тъй пъплятъ изъ повърхностьта на нашия животъ и опрѣдѣлятъ още по-живо неговата анархия. Но мене липсва физическа възможность да ги изкажа всичкитѣ, а и на васъ липсва тая възможность да ги изслушате. . .

VI.

Мълчаливъ единъ наблюдатель на всичкитѣ тия явления въ нашия животъ, на които се помѫчихме да посочимъ най-плиткитѣ и най-проститѣ черти, слѣдъ като прѣброди съ чиста душа всичката каша отъ страсти и пороци, съ която е залѣно обществото, спира въ единъ моментъ своитѣ наблюдения, отваря уста и отъ дълбочинитѣ на сърцето си високо заявява: „не! това е недостойно за човѣшкия родъ, това е неморално, това е несправедливо, това е незаконно! Въ човѣшкото общество човѣщина нѣма!“

Ето че гракватъ върху него отъ четире страни и съ юмрукъ устата му запушватъ. „Мълчи!“ „спри!“ съ ярость отвредъ крѣщятъ. Нещастникътъ! Той се

погнусява отъ това, което е гнусно, отвръща се отъ това, което е безчовѣчно, страдае за животъ безъ каль, чистъ отъ страсти и жестокость, но за всичко това нему суровъ юмрукъ се посочва.

Опитайте се и вие да защитите нѣкое поругано начало, опитайте се да защитите нѣкоя оскърбена добродѣтель, опитайте се да възпѣете правдата или да обругаете насилието и вие ще видите, каква буря ще загърми около васъ. Кажете само: „този човѣкъ е невиненъ“ и вие ще видите какъ злобно ще настроите къмъ себѣ си ония, които искатъ да бѫде виновенъ. Кажете само, „този човѣкъ е жестокъ, е злосторникъ, безмилостенъ“, и вие ще видите, какъ ще ви посрѣщнатъ ония, които искатъ тая истина гласность да не я постига. „Правъ е той“ — кажете въ споръ нѣкакъвъ човѣшки и тутакси хоръ отъ псувни по вашъ адресъ глухо ще се пусне.

Така е на всѣкѫдѣ. Трѣбва никога да не отваряшъ устата си, трѣбва вѣчно да мълчишъ и съ подобни на себѣ си никога сношения да нѣмашъ, за да не бѫде личностьта ти прѣдметъ на ненависть и ругателства.

Не! — ще кажете, може би, „туй е прѣкалено, туй е прѣувеличено“. Не виж-

даме ли всѣки день цѣли тълпи отъ хора, какъ другарски се смѣятъ, какъ братски се радватъ и веселятъ, какъ сладко си приказватъ. Какъ може да се допуска, че тия хора нѣматъ сърдечни връзки помежду си, че тѣ не се обичатъ?" Прѣкрасно. Но кой е този, който ще ни увѣри, че тия братски и учтиви обноски сѫ искренни? Не сте ли имали случай да видите какъ въ едно такова „интимно" събрание въ единъ мигъ избухва грозна крамола за нѣкакъвъ грошъ, напр., даденъ взаемъ отъ единого на другого? Или пъкъ когато се загатне за нѣкой епизодъ отъ неофициалната история на нѣкого отъ „другарското общество"? Има ли по-грозна картина отъ тая, когато двама „нераздѣлими" другари се оскърбятъ и почнатъ взаимнообразно да разкриватъ всичкитѣ си познати пороци? Но защо ли приказваме за нѣща, които намъ тъй много сѫ извѣстни и въ които, може би, всички сме се замѣсвали. Нека си дадемъ всички смѣтка, колко пѫти сме влизали въ неравна разправа съ своитѣ приятели, съ своитѣ другари, колко пѫти сме скѫсвали отношенията съ тѣхъ, нека вникнемъ добрѣ въ причинитѣ, които ни заставяватъ да вършимъ това и ще се увѣримъ, че даже и тогава, когато иска-

ме да бѫдемъ искрени, не можемъ да бѫдемъ. Когато видите двама хванати рѫка подъ рѫка, недѣйте мисли, че тѣ сѫ разкрили душитѣ си единъ на другъ съ най-дребнитѣ съкровища. Въ джобното си тефтерче, въ умътъ си, въ сърцето съ, тѣ всѣкога криятъ по нѣщо единъ отъ другъ.

Тайни! Колко много и какъ разкошно сѫ разпръснати изъ свѣтътъ тия тайни! А що значи тайна? — Това, което никой другъ или твърдѣ малцина трѣбва да го знаятъ. Другитѣ, не. Защо тъй? Нима, наистина, другитѣ не трѣбва да го знаятъ? Ще отговорите утвърдително всички, които сте имали или имате тайни, отъ какъвто и характеръ да сѫ тѣ. Тайна — да посѣгнешъ върху кесията на нѣкого; тайна — да напакостишъ нѣкому; тайна — да измамишъ нѣкого, тайна — да отстранишъ нѣкого отъ нѣкакъвъ келепиръ, та да остане само за тебе; тайна — да изнасилишъ нѣкого; тайна — да изгоришъ нѣкого; тайна — да убиешъ нѣкого. Тайни, тайни и сè тайни.

Тайни невинни, тайни патриотически, тайни зловѣщи, но все тайни. Единъ или трима да ги знаятъ, повече, не! . . .

Пощенска тайна! Тайна въздигната съ закони въ добродѣтель държавна. Клетва

строга даватъ служителитѣ царски, че ще пазятъ като очитѣ си пощенската тайна. Какви ли тайни не крие въ себѣ си тая тайна? Нищо отъ туй, което пощата разнася, не трѣбва да се знае отъ други, освѣнъ отъ оня, до когото се отнася. Защо тъй? Не ли всички сме братя? И колко още тайни — добродѣтели държавни слѣдватъ подиръ нея! Но намъ държавата сега не интересува.

Нека спрѣмъ вече. Едва ли е нужно да отиваме по-нататъкъ, когато и туй, що до тукъ изказахме, е достатъчно, за да видимъ въ какво положение се намира днесъ обществения животъ. Оставямъ на васъ да разрѣшите, да ли този животъ е нѣкакъвъ симпатиченъ и увлекателенъ процесъ, да ли той е нѣкакво взаимно съглашение, да ли най-сѣтнѣ той е едно доброволно отъ всички установено състояние, за да се подготвя човѣчеството къмъ задгробния животъ, далечъ отъ земята. Ако къмъ всичко това прибавѣхме и всичкитѣ противорѣчия, които сама̀ държавата внася и подържа въ обществения животъ, безсъмнѣно картината би била много по-ясна и по-пълна, но за сега и това е достатъчно.

Като схващатъ тъй живота отдѣлни нѣкои единици, които не сѫ до тамъ

потжнали въ общественитѣ локви, като дохаждатъ най-сетнѣ до заключение, че отъ гледна точка само на човѣщината съврѣменото състояние на нашето общество е върховенъ позоръ за човѣшкия разумъ и сърце, има ли нѣщо чудно, дѣто тѣ издигатъ своя гласъ за честитъ човѣшки животъ, за животъ безъ мърсотиитѣ, въ които днесъ е потжналъ? Има ли нѣщо чудно, че си задаватъ за цѣль да откриятъ и обяснятъ сжщинскитѣ причини на днешната всеобща развала? Има ли нѣщо чудно въ това, дѣто тѣ търсятъ и намиратъ изходъ отъ това срамно, недостойно и животинско състояние на обществения животъ?

Днесъ тѣ ви казватъ само горчиви истини. Утрѣ пъкъ ще чуете причинитѣ и цѣрътъ имъ. Недѣйте бѣга отъ тѣхъ, както и тѣ не бѣгатъ отъ никого.

Не прѣзирайте тия хора. Не току тъй тѣ се отказватъ отъ своето спокойствие, не току тъй тѣ търпятъ толкова гонения: не току тъй мжжки прѣнасятъ всички лишения и насилия отъ ония, на които словото тѣхно не имъ се харесва. Тѣ служатъ на единъ идеалъ, въ основитѣ на който лежи всеобщото щастие и братство. Въ такъвъ идеалъ нѣма ли

нищо, което да въодушеви една непокварена душа?

Реда е на социалната демокрация да каже своята дума, на тази демокрация, която въодушевена отъ единъ славенъ идеалъ е започнала солидарно въ всички страни величава една борба за възтържествуването на новъ общественъ порядъкъ, основанъ на свободата, братството и любовьта. Тамъ, въ редоветѣ на безимотнитѣ работници, тия апостоли на трудътъ, се разпалва тоя идеалъ, който още отъ сега пръска сѣмената на нови отношения, на нова нравственость, на нови души и сърца.

Реда е сега на тази съзнателно организирана международна дружина, която отъ всички страни съ мощенъ гласъ се провиква:

„Да млъкнатъ разпри и въ свѣта,
„Да дойде братство съ любовьта!“

РѢШЕНИЯ

на

НАЦИОНАЛНИТѢ КОНГРЕСИ

на

Българската Работническа Социалъ-Демократическа Партия.

Издава

Централниятъ Комитетъ на Българската Работническа Социалъ-Демократическа Партия.

София,
Печатница на Ив. К. Цуцевъ
1902.

КОЕ ДѢ Е:

Прѣдговоръ

Нуждата отъ едно отдѣлно издание на по-важнитѣ поне конгресни рѣшения и резолюции, пръснати изъ архивата на партията, се чувствува отколѣ отъ всички партийни другари. Такова едно издание, освѣнъ своето важно историческо значение, безъ друго би имало и тая добра и полезна страна, че би служило като нагледно ржководство за партийнитѣ друг. въ всичкитѣ области на тѣхната партийна дѣйность.

Прѣдъ видъ на това и възъ основание на рѣшението на VIII партиенъ конгресъ въ г. Плѣвенъ, прието въ засѣданието му отъ 27/VI м. г., Централниятъ Комитетъ на партията се потруди да събере и систематизира всичкиятъ сжществующъ материалъ и да го публикува въ отдѣлно издание.

Плодъ на тая работа е настоящата книжка. Ние не се съмняваме че появяванието ѝ ще се посрѣщне съ добро око отъ друг. и че тѣ нѣма да изпустнатъ случая да си я набавятъ.

Централниятъ Комитетъ.

I. Организация.

---

1) Третиятъ националенъ конгресъ на Работническата Социалъ-Демократическа Партия, откритъ въ София, слѣдъ като изслуша прѣдставенитѣ свѣдения и обсъждания на другаритѣ делегати по въпроса за партийната организация и като взе прѣдъ видъ, че нѣма достатъчно данни за материалното разрѣшение на тоя въпросъ, рѣши:

а) Задължава делегатитѣ на бѫдѫщия националенъ конгресъ да се яватъ съ по-пълни, по-точни и по-опрѣдѣлени свѣдения за състоянието на респективнитѣ имъ групи, именно за причинитѣ на неуспѣха на партийната организация и за цѣлесъобразнитѣ мѣроприятия срѣщу тази имъ слабость, и б) задължава членоветѣ на партията и членоветѣ на Централния Комитетъ да упражняватъ частно и колективно всички срѣдства, които се укажатъ рационални, спорѣдъ мѣстнитѣ условия, за постигането на една солидна и по-плодотворна дѣятелность, съгласно устава на партийната ни организация и принципитѣ, положени въ основитѣ на нашата максимална програма.

2) Шестиятъ националенъ конгресъ на Работническата Социалъ-Демократическа Партия, откритъ въ Габрово, рѣши:

Ония мѣстни организации, които не испълняватъ прѣзъ годината прѣдписанията на орга-

низационния уставъ, въ идущия конгресъ нѣма да се допуснатъ да бѫдатъ прѣдставлявани. Исключение може да сѫществува само при съвсѣмъ уважителни причини, своеврѣменно съобщени въ Централния Комитетъ.

3) Осмиятъ националенъ конгресъ на Работническата Социалъ-Демократическа Партия, откритъ въ Плѣвенъ, рѣши:

Поповската партийна организация, прѣдъ видъ на извършенитѣ отъ нея нарушения на уставни и конгресни задължения, се изключва изъ състава на партията.

II. Пропаганда и агитация.

1) Шестиятъ националенъ конгресъ на Работническата Социалъ-Демократическа Партия, откритъ въ Габрово, рѣши:

Напомня на всички мѣстни организации и партийни членове, че при пропагандата и агитацията не трѣбва никой пѫть да се скриватъ крайнитѣ искания на партията. Изобщо тенденцията на всѣка наша агитация, а особенно пропаганда, винаги трѣбва да носи своята явно социалистическа подкладка.

III. Партиенъ печатъ.

1) Петиятъ националенъ конгресъ на Работническата Социалъ-Демократическа Партия, откритъ въ Ямболъ, рѣши:

Никой членъ или мѣстенъ комитетъ на Б. Р. С. Д. партия нѣма право да издава политически вѣстникъ, безъ разрѣшението на партийния конгресъ.

2) Петиятъ националенъ конгресъ на Работническата Социалъ-Демократическа Партия, откритъ въ Ямболъ, рѣши:

Партийниятъ органъ „Работнически Вѣстникъ" да бѫде отражение прѣимуществено на обществено-икономическия животъ на българския пролетариятъ, като служи въ срѣдата на тоя послѣдния за пионеръ на партийнитѣ принципи. (Потвърдено отъ VI конгресъ).

3) Шестиятъ конгресъ на Раб. Соц. Дем. Партия, откритъ въ Габрово, рѣши:

Всѣка мѣстна партийна организация, стига само да има за това срѣдства, може да издава мѣстенъ вѣстникъ за агитация и пропаганда въ прѣдвечерието на всѣки изборъ, като за това съобщи въ Централния Комитетъ. Мѣстниятъ вѣстникъ трае отъ деня на издаването указъ за извѣстенъ изборъ до свършвание на избора.

IV. Партийна тактика.

---

1) Осмиятъ националенъ конгресъ на българската Работническа Социалъ-Демократическа Партия, откритъ въ Плѣвенъ, слѣдъ като изслуша годишния отчетъ на Централния Комитетъ за състоянието и дѣятелностьта на партията и като взе прѣдъ видъ:

Че за постигание на своята крайна цѣль— економическото и политическото освобождение на работническата класа — българската Работническа Социалъ-Демократическа Партия черпи, своята сила най главно въ развитието класовото съзнание на пролетарята и неговото организиране върху почвата на класовата борба;

Че съсѣднитѣ и близкостоящи до пролетарята елементи изъ градската и селската срѣди могатъ да прѣдставляватъ за партията извѣстна сила само до толкова, до колкото се проникватъ отъ класовитѣ интереси на пролетарята;

Че прѣзъ истеклата година партийнитѣ организации не само не сѫ отдѣляли потрѣбното внимание за привличание нови сили изъ работническата маса, но и твърдѣ малко сѫ направили да закрѣпятъ въ основнитѣ партийни начала и партийна дисциплина спечеленитѣ до сега работнически елементи;

Че голѣма часть отъ партийнитѣ организации сѫ работили между дребнитѣ градски и селски ступани не толкозъ чрѣзъ пропаганда на крайната цѣль на партията, а по-вечето чрѣзъ агитация въ името на минималната программа, па даже и въ искания, които не фигуриратъ въ нея;

Че въ досегашнитѣ изборни борби на много мѣста партийнитѣ организации безъ предварителна и дълговрѣменна соцялъ-демократическа пропаганда, а нѣкои партийни членове и безъ да се опиратъ на нѣкакви организации сѫ се стрѣмили по-вече къмъ печеление на гласове и мандати;

Че такава една дѣятелность не е отъ естество да развие и закрѣпи силитѣ на партията, а напротивъ заплашва да я тикне въ пѫтя на деморализацията и израждането и чрѣзъ това да я отклони отъ нейната историческа задача като партия на пролетариата,

Рѣши:

1) Подчъртава още веднажъ чисто пролетариятския характеръ на Българската Работническа Социалъ Демократическа Партия.

2) Вмѣнява въ длъжность на партийнитѣ членове:

а) Прѣди всичко да стѣгнатъ партийнитѣ организации, като употрѣбляватъ всички срѣдства за закрѣпванието имъ въ пролетариатския духъ и дисциплина на партията;

б) Да развиятъ по-жива дѣятелность за привличане нови сили въ партията изъ пролетариатската срѣда;

в) Да поведатъ устна и печатна социалъ-демократическа пропаганда както изъ между чисто работническата срѣда, така и изъ близостоящитѣ до нея срѣди за привличанието имъ къмъ съзнателното участие въ борбата на партията;

г) Да полагатъ всички усилия за организирането на работницитѣ въ синдикати и други работнически дружества, както и за закрѣпването на сѫществующитѣ;

д) Обръща най-сериозно внимание на всички партийни организации върху голѣмата нужда да

се поведе широка агитация върху работническото законодателство, а особенно за ограничение на дѣтския и женския трудъ.

V. Избирателна тактика.

---

1) Вториятъ националенъ конгресъ на Работническата Социалъ-Демократическа Партия, откритъ въ София, рѣши:

Избирателни компромиси не се допущатъ, като се остава въ сила рѣшението на миналогодишния конгресъ, именно: безъ да се прави нѣкакъво отстѫпление отъ програмата ни, допущатъ се съглащения съ честни и прогресивни личности, които да не влизатъ въ никоя отъ сѫществующитѣ буржуазни партии и фракции.

2) Вториятъ националенъ конгресъ на Работническата Социалъ-Демократическа Партия рѣши:

Конгресътъ, като взема прѣдъ видъ, че още нѣма възможность да се произнесе по този въпросъ (участието на партията въ общинскитѣ избори), напомня рѣшението на I-я националенъ конгресъ отъ идущата година и иска избранитѣ сега общински съвѣтници, наши другари, да влизатъ въ чести сношения съ Централния Комитетъ на партията.

3) Третиятъ националенъ конгресъ на Работническата Социалъ-Демократическа Партия, откритъ въ София, рѣши:

Конгресътъ, като обсѫди положението и силитѣ на партията, като има прѣдъ видъ отсѫтствието на специялно установена програма

за дѣятелностьта на социалистическитѣ прѣдставители въ общинскитѣ съвѣти, рѣши:

а) Партията е длъжна да развива на всѣкждѣ и въ всички мѣста най-жива агитация въ борбата за общинскитѣ избори, като се ржководи до изработванието на специялна программа отъ принципитѣ на общата партийна программа.

б) Тамъ, дѣто партийнитѣ сили сж достатъчно многобройни, да се излаза съ чисто социалистическа листа.

в) Въ ония мѣста, дѣто такава листа не може да се състави, мѣстнитѣ партийни организации могатъ да приематъ въ листата си честни отдѣлни личности отъ съчувствующитѣ намъ обществении слоеве, които приематъ нащата избирателна програма, съ условие, щото болшинството въ листата да бжде социалистическо.

4) Четвъртиятъ националенъ конгресъ на Работническата Социалъ-Демократическа Партия, откритъ въ Казанлъкъ, рѣши:

Работническата Соцялъ-Демократическа Партия ще взима участие въ всички избори. Никакви компромиси и партии и съглашения съ частни лица не съ допущатъ.

5) Шестиятъ националенъ конгресъ на Работническата Социалъ-Демократическа Партия, откритъ въ Габрово, рѣши:

Партията взема участие въ всички избори. Компромиситѣ съ други партии или лица, какъвто видъ или характеръ да иматъ, сж забранени. Листата на кандидатитѣ за който и да било изборъ се опрѣделя и поставя отъ мѣстнитѣ организации, а не отъ частни лица. Централ-

ният Комитет има право на контрол на тия листи.

Приетитѣ отъ конгреса програми за окръжни и общински съвѣти могатъ да се допълватъ съ нѣкои мѣстни искания, обаче тия послѣднитѣ не трѣбва да противорѣчатъ на минималнитѣ общи искания, изложени въ партийната програма.

VI. Коперации, синдикати, стачки.

1) Вторият национален конгрес на Работническата Социалъ-Демотратическата Партия, откритъ въ София, рѣши:

Като се има прѣдъ видъ, че работническитѣ стачки сѫ едно крайно срѣдство, до което работницитѣ се принуждаватъ да прибѣгватъ за защита на своитѣ интереси, конгресътъ исказва желание, щото другаритѣ да не прибѣгватъ до стачки, ако нѣматъ задъ себе си силни организации.

2) Вториятъ националенъ конгресъ на Работническата Социалъ-Демократическа Партия, откритъ въ София, рѣши:

Тъй като основаванието на коперативи, построяванние на локали на срѣдствата на групитѣ и др. сѫ свързани съ такива трудности, които нашитѣ другари по нѣкога нѣ могатъ да надвиватъ и съ това се причинява излишно харчене на сили и срѣдства, конгреса прѣпорѫчва прѣдпазливость при прѣдприемание и основавание коопераци, локали и други, за които се изискватъ много сили и срѣдства.

3) Седмиятъ националенъ конгресъ на Работническата Социалъ-Демократическата, Партия, откритъ въ Сливенъ, признава, че производителнитѣ и потрѣбителнитѣ кооперации, които служатъ на социалистическото дѣло, сѫ отъ голѣма полза и значение за успѣха на работническото движение, но като има прѣдъ видъ неразвитостьта на обществено-економическитѣ условия у насъ, прѣпорѫчва на партийнитѣ другари, да бѫдатъ крайно прѣдпазливи при такива обстоятелства, като иматъ прѣдъ видъ, че партията не може и не трѣбва да свързва сѫдбата си съ тѣхъ. За кооперацiитѣ основани по инициятивата на нѣкоя социялъ-демократическа организация, да се искатъ рѣшението и съвѣтитѣ на Ц. Комитетъ.

VII. Разни.

1) Шестиятъ националенъ конгресъ на Работническата Социалъ-Демократическа Партия, откритъ въ Габрово, рѣши:

Образува се, извънъ бюджета, постояненъ агитационенъ фондъ, който въ продължение на три години остава неприкосновенъ. Сумитѣ за тоя фондъ ще се попълватъ отъ доброволнитѣ вноски на партийнитѣ другари и се внасятъ въ нѣкое държавно кредитно учреждение на името на секретарь-кассиера на партията.

2) Шестиятъ националенъ конгресъ на Работническата Социалъ-Демократическа Партия, откритъ въ Габрово, рѣши:

Сумитѣ събрани за увѣковѣчение паметьта на покойния др. Слави Балабановъ, да се нарѣкатъ „Фондъ Балабановъ“. Тоя фондъ да бѫде откритъ, за да могатъ всички почитатели на покойния да виисатъ своитѣ доброволни пожертвувания.

Фондътъ ще служи за отпущание премии за хубави оригинални съчинения отъ наши партийни членове. Фондътъ ще бѫде неприкосновенъ зя петь години.

3) Шестиятъ националенъ конгресъ на Работническата Социалъ-Демократическа Партия поканва всички социалъ-демократи въ България и странство, които по една или друга причина не стоятъ въ редоветѣ на партията и не взиматъ явно участие въ дѣлата ѝ, да се притекатъ на помощь на партията съ своитѣ редовни доброволни вноски, като влѣзатъ за тъзи цѣль въ сношение съ секретарь-кассиеря на партията. Конгресътъ смѣта, че това е единъ тѣхенъ моралень дългъ и се надѣва, че тѣ ще знаятъ да го испълнятъ както прилича на хора, на които дѣлото на Българския пролетариятъ стои близо до сърдцето.

4) Седмиятъ националенъ конгресъ на Българската Работническа Социалъ-Демократическа Партия, откритъ въ Сливенъ, като взема прѣдъ видъ, че днешното земледѣлческо движение е само въ остра форма проявление на прѣврата или разложителния процесъ, който се извършва въ економическото положение на земледѣлцитѣ—селяни, прѣпорѫчва на партийнитѣ членове, като се рѫководатъ отъ нашата минимална и максимална програма и отъ досегашнитѣ рѣшения на партийнитѣ конгреси по въпроса, да се

придържатъ о една уяснителна дѣятелность по отношение на това земледѣлческо движение и създаващия се земледѣлчески съюзъ.

5) Седмиятъ конгресъ на Работническата Социалъ-Демократическа Партия възлага върху Ц. Комитетъ и парламентарната фракция да изработатъ една линия на поведение на парламентарната фракция за въ бѫдѫще.

6) Седмиятъ конгресъ на Работническата Социалъ-Демократическа Партия възлага на Ц. Комитетъ управлението на фонда „Слави Балабановъ", като го натоварва да издаде съ срѣдствата на тоя фондъ единъ сборникъ, съдържащъ всички прѣводни и оригинални статии на покойния, съ една кратка биография и съ ликътъ му.

7) Седмиятъ конгресъ на Работническата Социялъ-Димократическа Партия рѣши:

а) Българската Р. С. Д. Партия осѫжда и всячко протестира противъ произволитѣ на правителството Радославовъ-Т. Иванчевъ и противъ всички досегашни режими.

б) Противъ всички произволи и неправди, вършани надъ работния народъ.

в) Осѫжда причинителитѣ на кръвополитията въ Варна, Тръстеникъ, Красенъ, Дуранъ-Кулакъ и др.

г) Исказва своитѣ дълбоки симпатии къмъ ония борци, които вземаха участие въ борбата на народа съ правителството и се покланя прѣдъ праха на падналитѣ жертви.

8) Осмиятъ националенъ конгресъ на Бълг. Раб. Соц.-Д. Партия свиканъ въ г. Плѣвенъ, ис-

праща своя социалистически привѣтъ на русскитѣ революционери и работенъ народъ, като имъ пожелава добръ исходъ въ борбата противъ руския монархизмъ.

9) Осмиятъ националенъ конгресъ на Българската Работническа Социалъ-Демократическа Партия натоварва Ц. Комитетъ да задължи мѣстнитѣ комитети съ събиранието на данни за дѣтския и женския трудъ.

ПАРТІЯ СОЦІАЛИСТОВЪ-РЕВОЛЮЦІОНЕРОВЪ.

Въ борьбѣ обрѣтешь ты право сво

НА РАБОТѢ

Разсказъ

К. Миронова

1903 г.

НА РАБОТѢ.

(Картинки изъ жизни рабочихъ).

I

Большіе стѣнные часы съ деревянными рѣзными колонками, шурша и точно откашливаясь, пробили девять.

Крюковъ оторвался отъ книги и, взглянувъ на черные лежавшіе передъ нимъ часики, сказалъ:

— Тьфу, чортъ побери! Однако, какъ время летитъ! Тамъ ждутъ, небось, а я здѣсь прохлаждаюсь.

Крюковъ торопливо одѣлся, потушилъ лампу и поспѣшно вышелъ на улицу, декламируя про себя свое любимое стихотвореніе:

Еще работы въ жизни много,
Работы честной и святой...

Неприглядная улица рабочаго предмѣстья была слабо освѣщена рѣдкими фонарями. Глухая, безлюдная днемъ, она теперь преобразилась и имѣла довольно оживленный видъ. Всюду на тротуарахъ виднѣлись въ одиночку, попарно или группами рабочіе. Урвавши часокъ у своего короткаго сна, они медленно прохаживались, чтобы послѣ душныхъ и дымныхъ мастерскихъ подышать свѣжимъ воздухомъ.

Слышался тихій разговоръ; временами раздавался громкій смѣхъ и шутки.

Крюковъ перешелъ улицу къ крутому берегу Невы и невольно остановился, любуясь открывшейся передъ нимъ картиной.

Темно-синяя, казавшаяся безбрежной въ ночномъ сумракѣ рѣка слегка серебрилась, подернутая мелкой рябью. Стоящіе мѣстами по берегу электрические фонари ярко горѣли, освѣщая мрачные, б... разные корпуса. Прозрачныя полосы свѣта п...

нопами на серебристую поверхность рѣки, бороздили ее и дрожащими огненными столбами уходили далеко въ глубь. Большой съ красными фонарями пароходъ, шипя и фыркая, проползъ по срединѣ рѣки, разрѣзая ея поверхность. Волны быстро и весело, одна за другой, побѣжали къ берегу и съ тихимъ шумомъ и ропотомъ отбѣгали прочь, какъ будто жалуясь на неласковый пріемъ.

Крюковъ вдохнулъ полной грудью свѣжій влажный воздухъ. Его охватило какое то сладкое, томительное чувство. Ему захотѣлось долго, долго оставаться здѣсь, смотрѣть на дивную рѣку, на темное усѣянное милліонами звѣздъ небо, на таинственно чернѣвшій вдали лѣсъ. Не подалеку отъ него показались двѣ стройныя женскія фигуры, о чемъ то тихо разговаривавшія. Отдѣльныя доносившіяся до Крюкова слова возбудили въ немъ интересъ и любопытство. Онъ безсознательно началъ прислушиваться.

Здоровый ударъ по плечу и громкій заразительный смѣхъ вывели Крюкова изъ задумчиваго созерцательнаго настроенія. Онъ обернулся. Передъ нимъ стоялъ молодой жизнерадостный Васинъ, недавній ученикъ, а теперь одинъ изъ самыхъ близкихъ друзей Крюкова.

— Ай да крестный! ай да молодецъ! Здорово стрелябію наводитъ! — Продолжая хохотать и покачивая головой, говорилъ Васинъ. — Славно, ей богу, славно, есть чему поучиться!

Крюковъ сдѣлалъ шагъ впередъ и крѣпко схватилъ Васина за плечо.

— Ахъ ты, свинья эдакая! Какъ же ты смѣешь такой поклепъ на невиннаго человѣка взводить?!

— Хорошъ невинный, нечего сказать! Мало одтакъ сразу двухъ намѣтилъ. Только знаешь что, ...гный, ничего тебѣ здѣсь не поддуетъ. Я уже

самъ подъ нихъ подстрѣливалъ, думалъ было под нашу вѣру подвести, да шишъ возьми: все не уда ется. Надо сестру Машутку настроить: она съ ни ми въ одномъ корпусѣ работаетъ — живо обломает Да ты куда же? спохватился вдругъ Васинъ.—Дви немъ туда, уже пора, — указывая на переулокъ, про говорилъ онъ.

— Успѣемъ... Пройдемся еще разъ. Ты посмотри вечеръ то какой чудесный — прямо роскошь.

— Мало ли что на свѣтѣ хорошаго, да не дл нась.

— Почему не для насъ?

— А потому — вредно нашему брату. Размечта ешься да, пожалуй, завтра на работу не пойдешь а потомъ и придется на царя ломать *) Ну, двига емся, чего зря время то терять.

— Хорошо, будь по твоему! согласился Крюковъ прибавляя шагу.

Пройдя три переулка и шмыгнувъ на всякій слу чай сквозь проходной дворъ, они скоро очутилис передъ дверями квартиры Рыжева. Стукнувши ус ловное число разъ и услышавъ въ отвѣтъ — „можно!" они вошли въ комнату. Небольшая, низкая, съ пор ванными обоями, она освѣщалась дешевой лампоі съ треснутымъ зеленымъ колпакомъ. Направо въ уг лу стояла желѣзная кровать, покрытая цвѣтным байковымъ одѣяломъ. Надъ ней на стѣнѣ висѣли в пыльныхъ деревянныхъ рамкахъ небольшія фотогра фіи Чернышевскаго, Некрасова, Успенскаго, Добро любова. За квадратнымъ столомъ, покрытымъ бѣлоі съ красными разводами клеенкой, сидѣло трое ра бочихъ.

Слесарь Громовъ, худощавый съ высокимъ, выпук лымъ лбомъ, облокотившись на столъ, перелистывал

*) „На царя ломать" значитъ работать за штрафъ.

послѣднюю книжку журнала. Стройный, широкоплечій, съ шапкой черныхъ волосъ токарь Рыжевъ, развернувъ карту Россіи, водилъ пальцемъ по ней, отмѣчая на ней что-то карандашемъ. Черезъ его плечо въ карту заглядывалъ Никитинъ — молодой сутуловатый парень, съ задумчивымъ лицемъ и едва пробивающимися черными усиками. Онъ что то записывалъ на клочкѣ бумаги.

Васинъ остановился и лукавая, насмѣшливая улыбка расплылась по его выразительному лицу.

— Что, отыскиваете, гдѣ революцію удобнѣе пускать?

— Тише, тише, черти! Небось, не въ Америкѣ живемъ, — съ свирѣпымъ видомъ привѣтствовалъ Рыжевъ вошедшихъ, быстро вскакивая со стула.

— Полайся, полайся еще, такъ получишь на орѣхи. Будешь знать, какъ съ порядочными людьми обращаться! отвѣтилъ Крюковъ, здороваясь съ присутствующими.

— Порядочными людьми! надѣлъ новое пальто и важничаетъ. Революціонеръ тротуарный!...

— Осторожнѣй, милостивый государь, осторожнѣй! а то вѣдь и ломотнаго пропишемъ, слегка наклонивъ голову и откинувъ правую руку назадъ, началъ Васинъ.

— А сколько васъ сушеныхъ на фунтъ потянетъ?

— Да меня одного достаточно будетъ.

— Тебя одного?!

— А ты что думаешь? Я еще и не такихъ смывалъ. Рыжевъ сдѣлалъ шагъ впередъ и схватилъ сильными жилистыми руками въ охапку Васина.

Васинъ безсильно барахтался упершись обѣими руками въ грудь Рыжева, — но всѣ его усилія вырваться были напрасны. Сильныя, жилистыя руки Рыжева сжали его, какъ въ тискахъ. Увидавъ, что дѣло не выгораетъ, Васинъ опустилъ руки.

— Радъ, что человѣкъ не сопротивляется! Такъ то и всякъ можетъ. Ты бы еще на соннаго напалъ.

— Господа, я протестую противъ такого порядка вещей, — вставши со стула, торжественно вмѣшался Громовъ. — Что за мужичье такое!

Рыжевъ бросилъ Васина и медленно провелъ рукой по волосамъ.

— Ну вотъ, еще одинъ благородный человѣкъ нашелся! Тоже ротъ большой: пятикопеечная булка заразъ влѣзаетъ!

— Протестую, слышите: протестую!

— Протестуй, протестуй! Отвѣчалъ Васинъ, успѣвшій тѣмъ временемъ забраться на стулъ Громова и завладѣть его стаканомъ чаю.—А я пока твой чай выпью. Сегодня морскую сволочь жралъ и страсть пить хочется.

— Ну нѣтъ, братъ, у насъ такъ не водится, бросаясь къ Васину и стараясь отнять стаканъ, говорилъ Громовъ.

— А у насъ уже давно обычай такой, ей богу вырывался Васинъ, пряча стаканъ подъ столъ.

Громовъ оставилъ Васина и отошелъ на средину комнаты.

— Вотъ и водворяй съ вами, чертями, соціалистическій строй, комически развелъ онъ руками. — Изъ подъ рукъ у своего же брата рвутъ.

— Да я только за раздѣленіемъ труда наблюдаю: нельзя же за разъ два дѣла дѣлать — протестовать и чай пить.

— Оставьте, господа, ваши пренія. Всему свое время, — недовольнымъ тономъ прервалъ ихъ Никитинъ. — Вы вотъ что скажите, почему Кости съ Сашуткой такъ долго нѣтъ?

— Ты развѣ не знаешь? — Они совсѣмъ не придутъ, подходя къ столу, сказалъ Рыжевъ.

— Нѣтъ, почемъ же я знаю?

— Такой, братъ, ребята чести удостоились, что каждому въ провожатые двухъ шпіоновъ дали.

— Чортъ знаетъ, что такое! И тутъ тоже самое! Ну, скажите, какъ же эту сволочь не душить?—Никитинъ вскочилъ и быстро заходилъ по комнатѣ, кусая губы. — Давно уже?

— Третій или четвертый день.

— Чего же они ждутъ? Удирать нужно, а то заметутъ еще.

— Куда же удирать то? Подъ своимъ именемъ далеко не уѣдешь. Вотъ дядя обѣщалъ сегодня другіе глаза раздобыть, тогда можно.

— А что то его самого такъ долго нѣтъ? Ужъ не случилось ли и съ нимъ чего-нибудь? останавливаясь тревожно спросилъ Никитинъ.

— Ну, случиться то, положимъ, съ нимъ ничего не можетъ, — повертываясь на стулѣ возразилъ Васинъ, — онъ не изъ таковскихъ. Такъ гдѣ-нибудь задержался.

Въ дверь постучали, и въ комнату запыхавшись вошелъ Соколовъ.

— Дядя, дядя! радостно закричали присутствующіе, обступая вошедшаго.

— Да погодите, дайте отдышаться. — Соколовъ досталъ изъ кармана платокъ и вытеръ вспотѣвшій лобъ. Это былъ человѣкъ лѣтъ тридцати трехъ, съ круглымъ лицемъ, обрамленнымъ русой бородкой. Большіе голубые глаза его пристально и спокойно смотрѣли изъ подъ нависшихъ бровей.

— Ну, теперь здорово, ребятишки! Богъ милости прислалъ, проговорилъ онъ, пожимая всѣмъ руки.

— А листки? нетерпѣливо перебилъ его Рыжевъ.

— Со мной, со мной, какъ же.

— Вотъ это хорошо! За это и угостить можно, [redacted] и порядкомъ заставилъ ты насъ себя пождать.

Соколовъ сѣлъ къ столу и медленно провелъ рукой по головѣ, поправляя волосы.

— Ничего, братъ, не подѣлаешь. И радъ бы поскорѣй, да нельзя было.

— Что, задержка вышла?

— Да, хвостъ привязался. Насилу отдѣлался.

— Гдѣ же ты поддѣпилъ его?

— Гдѣ? Вышелъ это я „съ багажемъ"; вижу прогуливаются два паука по тротуару; замѣтили меня и сразу горячо такъ заспорили, точно богъ вѣсть какими дѣлами заняты. Ну, думаю, надо смотрѣть въ оба. Свернулъ влѣво и давай переулками колесить. Одинъ за мной. Какъ тутъ быть? Махнулъ на конку. Онъ туда же. Я соскочилъ, да черезъ проходной дворъ. Оглядываюсь — и онъ тащится. Ахъ ты, удавъ проклятый! Постой-же, думаю. Я шляпу на затылокъ и полнымъ шагомъ — къ полю. Въ пустынномъ мѣстѣ обернулся и запустилъ руку въ карманъ, — гостинцу нащупать. Смекнулъ удавъ въ чемъ дѣло, повернулъ оглобли да назадъ. Вотъ такъ то, думаю, лучше. Ну, задалъ я огородами версты три крюку, да къ вамъ. Спасибо ногамъ — выносятъ.

— Да, тебѣ нечего бога гнѣвить, подставки благодатныя. Ну, подкрѣпись съ дороги.

Рыжевъ поставилъ на столъ полбутылки рябиновки и тарелку съ нарѣзанной колбасой.

Товарищи, болтая и пошучивая, выпили. Завязалась оживленная бесѣда. Соколовъ разсказывалъ о дѣятельности мѣстнаго комитета, о разныхъ планахъ и приготовленіяхъ: о томъ, сколько передано прокламацій на другіе заводы, какая получена литература и какъ идутъ занятія среди кружковъ. Васинъ то и дѣло перебивалъ его, предлагая различные вопросы. Другіе тоже останавливали, спорили, горячились.

— Ну, а листки какъ? забористы? Васинъ и

у Соколова бѣлый свертокъ и досталъ печатную прокламацію.

— Ого! вотъ это хорошо! А сильно, братцы, здорово сказано! читая восторгался онъ.

— Такъ и дѣлали, чтобы хорошо было. А вотъ и глаза для незрячихъ. Посмотри-ка, какова работа?! Съ этими словами Соколовъ досталъ изъ бокового кармана завернутые въ бумагу паспорта и передалъ ихъ Рыжеву.

— Ну-ка, ну-ка, каковы глаза? Васинъ быстро вырвалъ у Рыжева паспортъ и поднесъ его къ свѣту. — Хороши, чортъ возьми, проговорилъ онъ, щелкнувъ пальцами. — А книжечку пятилѣтнюю раздобыть можно?

— Можно. Тебѣ что — развѣ требуется?

— Пока нѣтъ, а такъ, на всякій случай. Вѣдь это просто восторгъ одинъ! Сегодня ты тульскій мѣщанинъ Дмитрій Сафроновъ Васинъ, а завтра можно въ какого-нибудь Черта Ивановича, московскаго дворянина Дубасова преобразиться!

— Тебѣ и подходитъ. По всѣмъ ухваткамъ — дворянинъ, да еще московскій! Ну-ка, дай сюда. — Рыжевъ взялъ паспортъ у Васина и тщательно завернулъ его въ бумагу. — Ты что, дядя, самъ передашь или мнѣ препоручишь?

— Нѣтъ, самому придется. Кстати потолковать кое о чемъ надо. Ну, да объ этомъ послѣ, а сейчасъ листки распредѣлимъ.

— А сколько ихъ? нетерпѣливо перебилъ Васинъ.

— Восемьсотъ.

— Что-о? кой же тутъ чертъ. Для такого завода и восемьсотъ штукъ! Мнѣ одному четыреста надо.

— Мало ли кому что надо. Мнѣ вотъ домъ такой надо, гдѣ бы хорошую скоропечатню устроить, да нѣтъ его.

Васинъ на минуту задумался. Слова Соколова

загѣли его, что называется, за живое. Онъ уже и раньше не разъ мечталъ о собственной тайной типографіи, строилъ разные планы. Даже досталъ чертежъ небольшого типографскаго станка и тайкомъ приготовлялъ на заводѣ отдѣльныя мелкія части, не говоря пока ни слова товарищамъ.

— Да это бы хорошо, согласился Васинъ. Хоть бы не домъ, а домикъ, но только бы такой, что-бы комаръ носу не подточилъ. Есть у меня тетка, просвирней при церкви Кирилла-Меѳодія живетъ; совершенно отдѣльный домикъ въ оградѣ у нея. Мѣсто святое, ни одна сволочь туда не заглядываетъ. Вотъ бы мнѣ у нея поселиться. Хорошо бы. Конечно, скоропечатни тамъ не соорудишь, а станокъ небольшой поставить можно-бы....

— А послѣ обѣдни и прокламаціи у церкви раздавать, — съострилъ Рыжевъ.

— Что же, зимой и это можно. Темно. Накинетъ сестра Машутка черный платокъ на плечи — она у меня артистъ-дѣвка — станетъ у дверей и пошла рвать: „Вотъ, дескать, православные, сказаніе о симонахъ-мулымонахъ лѣнтяяхъ преподобныхъ!“ И насчетъ оружія тамъ устроить можно.

— Какого оружія? Соколовъ пересталъ улыбаться и пристально посмотрѣлъ на Васина.

— Да хотя бы револьверовъ штукъ десятокъ.

— А для чего?

— А для того, что я не согласенъ больше выходить на демонстрацію съ голыми руками. Будетъ ужъ, сыты по горло. Достаточно молча подставляли спину подъ казацкія нагайки. Что мы, въ самомъ дѣлѣ, скоты безсловесные, что ли? Я такъ думаю: или грудь въ крестахъ или голова въ кустахъ. Что-нибудь одно.

— Мысль хорошая, только не съ тетк[illegible] дѣлать.... Наступило тяжелое молчаніе.

Васина невольно заставили всѣхъ призадуматься. Борьба за свѣтлое будущее, за счастье и волю всего человѣчества захватывала и волновала каждаго. Каждый мыслилъ и жилъ, все болѣе и болѣе понимая и ощущая ея потребность. Сознаніе долга и человѣческаго достоинства развивали въ каждомъ отзывчивость ко всему справедливому, вызывали протестъ противъ произвола. Служеніе добру и истинѣ поднимало и воодушевляло. Каждый сознавалъ и чувствовалъ, что такъ, какъ было раньше, продолжаться не можетъ, что всякое безнаказанное издѣвательство оскорбляетъ, унижаетъ и заставляетъ глубоко страдать всякаго. Но въ то же время тревожное, безпокойное чувство невольно закрадывалось въ душу. Сознаніе тяжелой нравственной отвѣтственности, которую приходится теперь брать на себя, поднимало цѣлую бурю мучительныхъ думъ.

Безповоротно рѣшилъ для себя этотъ вопросъ Соколовъ. Много онъ пережилъ и передумалъ за это время, много провелъ мучительныхъ безсонныхъ ночей, прежде чѣмъ дошелъ до такого рѣшенія. Часто среди ночи, лежа безъ сна, онъ мысленно переживаетъ событія послѣднихъ лѣтъ. Онъ напрягалъ всѣ свои умственныя силы, стараясь разобраться въ нихъ, найти какой-нибудь другой выходъ, но напрасно.

Передъ нимъ проносился цѣлый рядъ стачекъ, заканчивавшихся арестомъ, избіеніемъ и разстрѣливаніемъ мирныхъ рабочихъ; голодные, ограбленные, доведенные до отчаянія мужики, которыхъ запарываютъ до смерти и разстрѣливаютъ, когда они не въ силахъ больше сносить молча измывательства помѣщиковъ и начальства; близкія, дорогія лица замученныхъ въ тюрьмахъ и крѣпостяхъ товарищей; десятки и сотни мирныхъ, безпощадно избиваемыхъ [illegible]странтовъ; всѣ тѣ оскорбленія и издѣватель-

ства, которымъ ихъ подвергали въ участкахъ и тюрьмахъ, всѣ тѣ ужасы и злодѣйства, которые совершаются ежедневно, ежечасно. Соколовъ готовъ былъ помириться, готовъ былъ забыть всѣ тѣ лишенія и невзгоды, которыя онъ вытерпѣлъ самъ во время своего пребыванія въ тюрьмѣ и ссылкѣ; но онъ не могъ вынести, не могъ примириться со всей той бездной страданія, которое терпятъ тысячи невинныхъ людей, отъ которыхъ стонетъ и задыхается несчастная родина. Онъ ясно сознавалъ, какую тяжелую нравственную отвѣтственность беретъ на себя, понималъ, что всѣ эти близкіе и дорогіе ему люди, съ которыми онъ провелъ столько свѣтлыхъ, отрадныхъ минутъ, рискуютъ головой, могутъ не вернуться, — и въ то же время все болѣе и болѣе убѣждался, что другого выхода нѣтъ: силѣ нужно противопоставить силу.

Безповоротно рѣшили для себя этотъ вопросъ и Рыжевъ и Васинъ. Тяжелыя, ужасныя сцены послѣдней демонстраціи, которой они были свидѣтелями, глубоко потрясли ихъ и тяжелымъ укоромъ стояли передъ глазами. — Вотъ они на Невскомъ, раздается громкое, дружное „ура!“ и красное знамя развивается надъ головами. Почти въ то же мгновеніе налетаютъ на демонстрантовъ конные городовые и жандармы, и начинается звѣрское избіеніе... Вотъ молоденькая, съ блѣднымъ, разсѣченнымъ, окровавленнымъ лицомъ курсистка, преслѣдуемая жандармами, проскочивъ между лошадьми, старается спастись на другую сторону.... „Бей! бей!“ визгливо командуетъ налетѣвшій на нее жандармскій офицеръ. Здоровый озвѣрѣвшій городовой сильнымъ ударомъ кулака сшибаетъ ее съ ногъ и продолжаетъ бить лежащую. Рыжевъ и Васинъ бросаются г
родового, но жандармы оттѣсняютъ ихъ лош
награждая ударами нагаекъ.... Съ безсильн

бой въ груди, готовые плакать отъ оскорбленія и обиды, вернулись они домой.

Васинъ первый прервалъ молчаніе.

— Если съ теткой такія дѣла не дѣлаютъ, такъ надо объ этомъ дядямъ подумать. А съ пустыми руками я больше выходить не желаю.

— Подумали, не безпокойся. — Соколовъ всталъ и прошелся по комнатѣ.

— Какъ? уже?! Значитъ, и мнѣ одинъ удѣлите?

— Можно и тебѣ одинъ.

Васинъ выпрямился и глаза его заблестѣли.

— Только посильнѣе! Ужъ и чмокну какое-нибудь его благородіе; запрыгаетъ отъ радости!

— Ну, къ дѣлу, господа! Покончимъ съ прокламаціями, а завтра въ ночь выйдемъ, да и за дѣло со Христомъ. — Соколовъ подошелъ къ столу и взялъ свертокъ.

— Нѣтъ, нѣтъ, дядя, запротестовали всѣ въ одинъ голосъ. — Тебѣ самому на заводъ выходить нельзя.

— Это почему?!

Завязался горячій споръ. Каждый хотѣлъ занять болѣе отвѣтственный и опасный постъ, получить больше прокламацій. Въ особенности волновался и кипятился Васинъ. Онъ бѣгалъ по комнатѣ, размахивалъ руками и слышать не хотѣлъ о томъ, чтобы ему дали меньше трехсотъ штукъ. Наконецъ, порѣшили отправиться на заводъ только вчетверомъ, а Соколову и Рыжеву поручили заняться расклейкой по улицѣ.

— Ну, а теперь и ко дворамъ время. Двѣнадцатый часъ, — посматривая на часы, сказалъ Соколовъ. — Только выходить по двое и безъ шуму.

— По одному еще лучше, вставилъ Васинъ. — Впрочемъ, намъ съ крестнымъ и вдвоемъ можно: конспиративнымъ переулкамъ. До свиданья!

Васинъ съ Крюковымъ направились къ двери и тихо спустились по лѣстницѣ. Скоро разошлись и остальные.

II

Второй часъ ночи. Громадное зданіе механической мастерской, все заставленное большими токарными, строгальными, долбежными и сверлильными станками, ярко освѣщено висящими у самого потолка электрическими фонарями. Работа въ полномъ ходу. Люди съ блѣдными, усталыми, истомленными лицами стоятъ у машинъ и, напрягая послѣднія силы, управляютъ и смотрятъ за производимой ими работой. Въ головѣ шумитъ и кружится, какъ будто чѣмъ то острымъ ударяютъ по ней; усталыя вѣки невольно смыкаются и красно-зеленые круги мелькаютъ передъ глазами; руки онѣмѣли и слабо поднимаются, какъ будто послѣ тяжелой болѣзни; во всемъ тѣлѣ чувствуется какая то острая, ноющая боль. У всѣхъ одно нетерпѣливое, мучительное ожиданіе — скоро ли шабашъ, скоро ли можно будетъ ткнуться хотя бы здѣсь, на этомъ грязномъ полу, на острыхъ стальныхъ, желѣзныхъ и чугунныхъ стружкахъ и забыться въ короткомъ тревожномъ снѣ. Но неумолимыя машины, какъ будто издѣваясь надъ людьми, все сильнѣе ревутъ и стонутъ. Большіе, конусообразные, съ выпуклой серединой шатуны, то поднимаясь, то опускаясь, съ злобнымъ шипѣньемъ и фырканьемъ поворачиваютъ колѣнчатый валъ, отбрасывая уродливыя движущіяся тѣни на мрачныя стѣны. Длинные приводы съ насаженными разнокалиберными шкивами, скрипя и лязгая, быстро вертятся и стонутъ, напѣвая свое зловѣщее: „не уйдете, не уйдете!“ Черные, закопченные ремни

злораднымъ шопотомъ скользятъ и бѣгаютъ по шкивамъ, какъ будто цѣпкія лапы громаднаго хищнаго паука, выжидающаго свою добычу...

Крюковъ, положивъ рѣзецъ на плечо, медленной, развалистой походкой идетъ между большими рокочущими токарными станками по направленію къ точилу. Его продолговатое съ правильными чертами лицо спокойно и рѣшительно. Большіе каріе глаза пристально смотрятъ во всѣ стороны, какъ будто ожидая нападенія врага. Разбросавши прокламаціи въ литейной и сборочной, онъ съ тѣмъ же намѣреніемъ уже въ четвертый разъ проходитъ здѣсь, но все не удается. Сторожа съ бляхами на груди ходятъ взадъ и впередъ по обѣимъ сторонамъ мастерской, наблюдая, что дѣлается въ ней. Люди то и дѣло отрываются отъ машинъ, повертываются и смотрятъ: малѣйшая неосторожность — и все пропало. Но больше медлить нельзя, скоро шабашъ. Крюковъ закурилъ папиросу и, сжавъ въ рукѣ двѣ сложенныя вчетверо прокламаціи, слегка нагнулся, какъ будто почесывая ногу, и бросилъ ихъ подъ станокъ, куда не проникали лучи электрическаго свѣта; потомъ подъ другой, третій, четвертый...

— Что, или свое-то точило плоховато? позѣвывая, обратился къ нему стоявшій за самоходомъ у большого станка токарь съ черной бородой, которому Крюковъ только что успѣлъ сунуть въ станину прокламацію.

— Какое у насъ точило — того гляди, рукой попадаешь, — вставивши нѣсколько крѣпкихъ словъ по адресу точила, отвѣтилъ Крюковъ. — Курите? открывая портсигаръ, спросилъ онъ собесѣдника.

— Да, пожалуй, выкурю одну. Что же вашъ мастеръ то смотритъ? или мало несчастій было?

— До того ли мастеру? Ему въ пору расцѣнки-тъ!

— Ишь, сволочь паршивая! Куль бы ему изъ-подъ уголья на голову, да темную устроить.

— Слѣдовало бы, согласился Крюковъ, да некому; народъ то у насъ не такой.

— То-то вотъ и есть, что дуракъ нашъ братъ сами себя губимъ. Ишь, тоже рѣзецъ притупился — точить надо, — сказалъ собесѣдникъ, останавливая станокъ.

Крюковъ, между тѣмъ, подошелъ къ каменному быстро вертѣвшемуся точилу, выточилъ рѣзецъ и обрызганный желтой, грязной водой, направился по другому ряду станковъ, продѣлывая съ прокламаціями ту же операцію, что и въ первомъ ряду. Покончивъ съ разбрасываніемъ прокламацій, онъ прошелъ мимо сторожа въ свою мастерскую, обтирая грязную воду съ блузы и посылая крупную брань по адресу точила.

— И чего лается, подумаешь! Вишь ты — точило его обрызгало. Настоящая неумытая мастеровщина! Вотъ и возьми такого куда-нибудь въ хорошую гостинницу господамъ прислуживать! посматривая вслѣдъ Крюкову, проворчалъ старикъ сторожъ, служившій когда то въ трактирѣ средней руки и считавшій это время самой счастливой порой своей жизни.

— Что, всѣ разбросалъ? ничего не осталось? остановилъ Крюкова въ проходѣ запыхавшійся Громовъ.

— Нѣтъ, штукъ съ восемь еще есть...

— Дай мнѣ, пожалуйста. Штукъ сорокъ еще до зарѣзу нужно, а нѣтъ! Къ Никитину бѣгалъ — тоже всѣ.

— Мнѣ самому нужно, у входа приклеить.

— Сорвутъ еще у входа, зря пропадутъ, а ... пользой употреблю. И Никитинъ вырвалъ у К... ва прокламаціи и быстро скрылся.

Въ это самое время, Васинъ съ чертежемъ

...хъ подходилъ къ большому полукруглому зданію кузницы. Кругомъ все было темно и мрачно, только съ боку кузницы, на довольно значительномъ разстояніи горѣлъ электрическій фонарь, бросая вокругъ дрожащій свѣтъ.

— Вотъ молодцы то, только до двѣнадцати работали. Точно знали, что я приду прокламаціи разбрасывать. Славно, ей богу, славно, самодовольно говорилъ Васинъ, помахивая свернутымъ въ трубку чертежемъ, но вдругъ осѣкся.

Неожиданно Васинъ увидалъ, что передъ самымъ его носомъ кто-то заворочался, уставляя на него свои блестящіе глаза.

— Добрый вечеръ! Что, развѣ кузница-то не работаетъ? Я было за шалнирами пришелъ, — останавливаясь, развязно проговорилъ Васинъ, но не получилъ никакого отвѣта.

— Не работаетъ кузница-то, спрашиваю? дѣлая шагъ впередъ и стараясь разсмотрѣть, кто передъ нимъ, повторилъ онъ.

— Ррр...гамъ-гамъ! раздались, вмѣсто отвѣта, рычанье и лай собаки.

Фу, будь ты неладна! Что-же ты, сволочь, своихъ не узнаешь!? Вмѣсто того, чтобы помочь, она еще мѣшаетъ. Вѣдь кажется, такой же нашъ братъ, пролетарій, даже безъ ошейника, что безъ паспорта. Самой отъ полиціи житья нѣтъ, здѣсь спасается, а еще намъ противодѣйствуетъ! слегка вздрогнувъ и замахнувшись на собаку чертежемъ, полусердито-полувесело проговорилъ Васинъ, у котораго отлегло отъ сердца.

Собака молча отбѣжала въ сторону, какъ будто чувствуя себя виноватой.

— Что, небось совѣстно стало? То-то! Ну, отсюда и начать можно, рѣшилъ Васинъ, входя черезъ ...ю дверь въ кузницу.

Въ кузницѣ было жарко и душно. Ѣдкій, рѣжущій до боли глаза дымъ и смрадъ густыми облаками стелились по ней. Большія, нагрѣтыя до красна болванки лежали по среди кузницы, издавая нестерпимый жаръ. Раскаленныя нагрѣвательныя и сварочныя печи, зіяя точно пастиада, выбрасывали по временамъ бѣлые языки пламени. Паровыя трубы шипѣли и бурчали, какъ будто сговариваясь сожрать всякаго, кто осмѣлится къ нимъ приблизиться.

— Однако, не комфортабельно здѣсь! Пожалуй что ни въ какомъ аду того нѣтъ. Вотъ бы сюда разжирѣвшихъ святыхъ отцовъ изъ Невской Лавры хотъ на денекъ запрятать: не стали бы вѣчными муками народъ морочить. Охъ, сволочь! какая же горячая, невольно выругался Васинъ, отдергивая руку отъ наковальни. Нѣтъ, на наковальни класть не стоитъ, лучше по ящикамъ разложить. Вотъ такъ, вотъ! читай, ребята, на здоровье, набирайся ума-разума! — Приговаривалъ Васинъ, раскладывая прокламаціи по крышкамъ инструментальныхъ ящиковъ.

— Здѣсь, кажется, Семеновъ работаетъ; ему три положу, — парень съ головой, зря не бросить. На и тебѣ, толстый чортъ, не обижайся, что забыли. — Прокламація черезъ разбитое стекло полетѣла въ конторку мастера. Теперь здѣсь еще метну, и ладно будетъ. Васинъ перешелъ на другую сторону, продолжая раскладывать прокламаціи. Дойдя до конца, онъ вышелъ и направился въ свою мастерскую. Вбѣжавъ по широкой желѣзной лѣстницѣ на второй этажъ, и миновавъ цѣлый рядъ токарныхъ станковъ, онъ подошелъ къ тискамъ, у которыхъ работалъ, и бросилъ чертежъ на верстакъ.

— Довольно, Митя, стараться! Отдохни. Всѣхъ денегъ не заработаешь, а спину сломаетъ скор дружески обратился къ Васину, проходя мимо

…одушный, уже пожилыхъ лѣтъ инструментальщикъ Власовъ.

— Какой тутъ къ чорту — всѣхъ денегъ! Я сегодня ничего не заработалъ. То чертежъ проискалъ сколько времени, а ты вотъ сталью удружилъ, спасибо тебѣ: то и дѣло зубила ломаются, опять поправлять нужно, недовольно сказалъ Васинъ, показывая Власову сломанное зубило.

— Да, сталь не важная, — согласился Власовъ и направился къ себѣ въ инструментальную.

— Проклятіе! двадцать минутъ до шабашу остается. Надо торопиться! взглянувъ на часы, озабоченно подумалъ Васинъ и, взявши снова чертежъ въ руки, направился между станками вдоль мастерской, какъ будто что-то отыскивая.

Здѣсь мастерская была гораздо короче и уже механической; станки стояли также небольшіе, приспособленные для средней и мелкой работы, и работала преимущественно молодежь. Нѣкоторые изъ нихъ не вышли въ ночь, другіе, зѣвая во весь ротъ, лѣниво и вяло работали, ругая заводъ, администрацію и особенно мастера, который сегодня все время оставался въ мастерской. Сторожа, такъ же какъ въ механической, ходили взадъ и впередъ и, зная по опыту, что за молодежью углядѣть трудно, зорко посматривали вокругъ.

— Лакеи, холопы! пѣшки безмозглыя! шепталъ Васинъ, злобно посматривая на сторожей.

— Что же теперь дѣлать? Развѣ спрятаться гдѣнибудь за ящикомъ и послѣ шабашу раскидать? Дверь запрутъ, выйти нельзя будетъ. Такъ оставить? Нѣтъ, лучше пусть попадусь, а раскидаю.

Васинъ быстро вытащилъ изъ кармана прокламацію, но вдругъ глаза его остановились на длинной собранной веревкѣ, лежавшей у ящика. Лицо его просіяло.

— Нѣтъ, Митьку чортъ не обманетъ! — онъ молитву знаетъ, подумалъ радостно Васинъ и вернулся къ тискамъ.

Взявши острую плоскую пилу и подаваясь всѣмъ корпусомъ то взадъ, то впередъ, онъ сталъ выпиливать стальной конусный выстроганный клинъ. Его жилистыя руки, точно приводимыя въ движеніе паромъ желѣзные шарниры, машинально сгибались и разгибались, водя пилой по стальной поверхности клина: пила тихо рычала, точно чѣмъ то недовольная.

— Ну вотъ и вѣрь вамъ въ другой разъ. Все говорилъ цѣна дешева, ничего не заработаешь, а самъ ишь сколько наворочалъ, — проговорилъ мастеръ, подходя къ Васину и показывая на готовую, лежащую на верстакѣ работу.

— Сколько же наворочалъ?! Еще двойного не обогналъ. А работаю то точно чортъ. („Двѣ мастерскія прокламаціями заполонилъ, да вотъ третью хочу" — подумалъ про себя Васинъ.).

— Все время отъ тисковъ не отхожу. Вѣдь если такъ недѣлю проработать — въ чахотку произойдешь.

— Толкуй ка ты, кто откуль, а я, братъ, самъ московскій, самодовольно проговорилъ мастеръ и направился къ выходу.

— То-то ты и дуракъ такой! покачавъ головой, насмѣшливо произнесъ ему вслѣдъ вполголоса Васинъ.

Сильный электрическій звонокъ раздался въ мастерской, извѣщая объ окончаніи работъ. Всѣ опрометью, толкая другъ друга, бросились къ выходу внизъ по лѣстницѣ.

Васинъ побѣжалъ къ ручкѣ выключителя и откинулъ ее вверхъ. Электрическіе фонари моментально потухли.

— Кто электричество потушилъ? Выйти из;

...ской всѣмъ не дали, не успѣли, черти! Мастеру буду жаловаться, — ругался внизу сторожъ, запирая дверь.

— Жалуйся, лакейская образина — влетитъ вамъ завтра, проговорилъ Васинъ и, доставъ изъ кармана прокламаціи, поспѣшно сталъ раскладывать ихъ по станкамъ. Дойдя до того мѣста, гдѣ замѣтилъ раньше веревку, Васинъ нагнулся и взялъ ее подъ мышку.

— Ну, Петруха, послѣднія двѣ прокламаціи вамъ съ братомъ жертвую. Читайте и радуйтесь. Васъ я тоже скоро къ дѣлу приспособлю. Довольно дармоѣдничать, пора и самимъ за работу, — сунувши прокламаціи въ открытый шкафъ, сказалъ Васинъ и подошелъ къ большому окну, выходившему на берегъ рѣки. Онъ открылъ его и осторожно началъ осматриваться: никого не было видно, только издали доносился топотъ и стукъ ногъ, шедшихъ по двору рабочихъ.

Онъ взялъ оба конца веревки въ руки, сравнялъ ихъ и спустилъ внизъ съ боковъ крестовины; потомъ, ставъ на окно и держась за средину веревки, безшумно спустился внизъ.

— Ай да я, вполнѣ могу быть пожарнымъ! Съ этими словами Васинъ сдернулъ веревку и бросилъ ее на вагончикъ съ углемъ. Потомъ онъ повернулъ за уголъ и вышелъ къ воротамъ, гдѣ рабочіе, становясь въ ряды, подходили къ обыску.

— Ну, поскорѣй, поскорѣй, поворачивайтесь, не бойсь — не на гулянье пришли, — проходя мимо сторожей, замѣтилъ Васинъ.

— Успѣешь, не напирай, — прикрикнулъ на него одинъ изъ сторожей, — не то и шапку назадъ закину.

— Я, пожалуй, иному дураку такъ закину, что со ...ѵ покатится, — останавливаясь, вызывающе про...лъ Васинъ.

— Дай, дай ему въ сопатку, а то мы... Вишь какая сволочь — шапки назадъ закидывать будетъ! Послышалось спереди нѣсколько одобрительныхъ голосовъ. Сторожъ замолчалъ, продолжая свое дѣло.

— Неужели они всѣ уже прошли, не подождали, — выходя за ворота, думалъ Васинъ. — Нѣтъ, вонъ одинъ ждетъ еще, обрадовался онъ, завидя тихо идущаго впереди Крюкова.

Онъ подбѣжалъ къ нему и крѣпко обхватилъ его руками.

— Ну, чужеспинникъ, какъ дѣла то?

— Оставь ты баловаться, или не наработался?! заворчалъ Крюковъ, освобождаясь отъ Васина.

— Не сердись, крестный! Ей Богу, дѣла веселятъ, сердце радуется, а въ такую минуту я и самъ не свой.

— Что, все хорошо удалось устроить?

— Надо лучше, да не куда.

— Въ котельной и кузницѣ?

— И въ котельной, и въ кузницѣ. Въ кузницѣ на собаку налетѣлъ, чортъ бы ее побралъ. Перепугался малость.

— Какъ на собаку?

— Да такъ. Иду - смотрю, что то ворочается. Я сперва думалъ сторожъ; спросилъ, работаетъ ли кузница, а она мнѣ въ отвѣтъ: „гамъ! гамъ!“

— А потомъ?

— А потомъ видитъ, что свой братъ-пролетарій о достиженіи свободы и лучшей жизни старается, замолчала и отбѣжала въ сторону. Знаешь, какая мнѣ мысль приходитъ въ голову? — продолжалъ Васинъ. — Хорошо бы обучить собакъ прокламаціи разбрасывать у насъ въ мастерскихъ, ей богу! Кстати Жучка ощенилась — пять штукъ. Небол еще, а умныя бестіи, уже служатъ и лапу да

когда долго не занимаешься съ ними — подбѣгутъ и давай за брюки дергать.

— Это ты гдѣ же такой методъ о собакахъ вычиталъ? — улыбаясь, спросилъ Крюковъ.

— И никакого тутъ метода нѣтъ. Сначала надо обучить простую газету отъ одного къ другому переносить, а потомъ постепенно и къ прокламаціямъ перейти. Вѣдь ходятъ же собаки съ корзинками въ лавку за покупками, замерзающихъ откапываютъ, утопающихъ вытаскиваютъ — значитъ, и прокламаціи разбрасывать вполнѣ могутъ.

— Ну, до свиданья — тебѣ налѣво сейчасъ, прервалъ Крюковъ увлекшагося Васина, показывая на переулокъ, въ которомъ онъ жилъ.

— Одну минуту. Какъ у насъ насчетъ знамени? Вѣдь девятнадцатое-то февраля не за горами, а за плечами.

— Знамя у Рыжова на заводѣ спрятано.

— Ладно. А ужъ телеграфныя да телефонныя проволоки я во всякое время съумѣю перехватить....

— Какъ? это еще для чего?

— А для того — отвѣчалъ рѣшительнымъ тономъ Васинъ. Въ случаѣ забастовка или другая какая нибудь каша заварится — сунется заводское начальство къ телефону, а тутъ стопъ машина, проволоки не дѣйствуютъ, гроза поднимается! Ну, однако до свиданья.

И Васинъ, крѣпко пожавши Крюкову руку, направился въ свой переулокъ, напѣвая вполголоса:

Все, чѣмъ держалися троны —
Дѣло рабочей руки:
Сами набьемъ мы патроны,
Къ ружьямъ приладимъ штыки...

Н. Мироновъ.

ГОРЕ РУССКАГО ПАХАРЯ.

ГОРЕ РУССКАГО ПАХАРЯ.

Я лѣсами иду, вѣтеръ воетъ въ лѣсахъ:
Холодно, страннаичекъ, холодно! Холодно, родименькій
[холодно
Я полями иду, вѣтеръ стонетъ въ поляхъ:
Голодно, странничекъ, голодно! Голодно, родименькій
[голодно

Вотъ какую пѣсню разноситъ теперь вѣтеръ п всѣмъ концамъ Россіи. Голодъ въ Казанской губерніи голодъ въ Уфимской губерніи, голодъ въ Тамбовской : Воронежской губерніи, голодъ въ Новороссіи, голодъ в: Поволжьѣ, голодъ въ Сибири...

...Родная земля!
Назови мнѣ такую обитель, —
Я такого угла не видалъ,
Гдѣ бы сѣятель твой и хранитель,
Гдѣ бы русскій мужикъ не стоналъ.

Такъ писалъ Некрасовъ еще при крѣпостномъ пра вѣ, когда крестьяне были въ полной власти помѣщи ковъ. Но вотъ кончилось крѣпостное право. Не кон чилось только народное горе.

Вскорѣ послѣ отмѣны крѣпостного права начались р ...довки. Все чаще и чаще стала загляды ...ı деревни страшная гостья, голодна ... людей направо и налѣво. Теперь почти ...да безъ того, чтобы во многихъ губер ...сячи крестьянъ не погибали отъ простоі ...авнѣ со своей голодной скотиной. Т

взборонены и засѣяны всѣ русскія поля и нивы, изъ году въ годъ, по цѣлымъ мѣсяцамъ голодаютъ со своими семьями, какъ звѣри въ лѣсу, живутъ зимами въ нетопленныхъ избахъ, а весною мрутъ, какъ мухи, отъ повальныхъ болѣзней. И вотъ опять вспоминаются слова Некрасова:

Волга, Волга! весной многоводной
Ты не такъ заливаешь поля,
Какъ великою скорбью народной
Переполнилась наша земля!

Гдѣ народъ, тамъ и стонъ... Эхъ, сердечный!
Что же значитъ твой стонъ безконечный?

Что же значатъ, въ самомъ дѣлѣ, эти безконечныя народныя бѣдствія? Что за причина, что русскому крестьянину нѣтъ человѣческаго житья на бѣломъ свѣтѣ? Кто виноватъ въ этомъ? Кто виноватъ въ томъ, что русскій народъ разоренъ теперь въ конецъ и доведенъ до голодной смерти?

Вспомнимъ сначала, что было при крѣпостномъ правѣ. Тогда голодовки были рѣже въ Россіи, потому что помѣщики рѣдко доводили своихъ крестьянъ до окончательнаго разоренія. Правда, они грабили ихъ сколько могли и отнимали у нихъ все лишнее, но не давали имъ умирать съ голода; ибо всякій разсчетливый хозяинъ, хоть и не досыта, а все же будетъ кормить свою рабочую скотину. Вотъ такою же рабочей скотиной были тогда русскіе крестьяне у своихъ помѣщиковъ, и помѣщики доставляли имъ кормъ въ голодные годы.

Но за то они мучили ихъ работой, продавали и покупали ихъ оптомъ и въ розницу, били ихъ и всячески издѣвались надъ ними. Тяжелое это было время для русскаго народа и много было тогда загублено человѣческихъ

жизней во время крестьянскихъ бунтовъ. А бунты почти не прекращались тогда, потому что не хватало крестьянъ силъ выносить всѣ эти мучительства. И вот. они брались время отъ времени за колья или топоры избивали помѣщиковъ. Такъ было, напримѣръ, при Разинѣ и при Пугачевѣ.

Но какъ только поднимался крестьянскій бунтъ, сейчасъ же являлись на сцену царскіе генералы съ войскомъ и пушками и усмиряли крестьянъ; затѣмъ начиналась кровавая расправа. Царскіе генералы казнили многихъ мужиковъ лютою смертью, а остальныхъ опять отдавали въ руки помѣщиковъ. Помѣщики снова принимались мучить крестьянъ работой, снова продавали ихъ, разлучали дѣтей съ матерями, уводили на барскій дворъ женщинъ. Крестьяне опять терпѣли, покуда хватало силъ, а затѣмъ опять брались за колья или жгли помѣщичьи усадьбы. Тогда снова приходили царскіе генералы съ войскомъ, снова били кнутомъ и казнили несчастныхъ мужиковъ, по царскому повелѣнію, и снова отдавали крестьянъ во власть помѣщиковъ. И такъ продолжалось на Руси безъ малаго триста лѣтъ.

Почему же, спрашивается, царское правительство поступало такъ безсмысленно? Почему оно посылало войска стрѣлять въ народъ, а не хотѣло освободить крестьянъ? Почему царское правительство ничего не дѣлало, чтобы сразу и навсегда прекратить мужицкіе бунты? Вѣдь если бы у помѣщиковъ была отнята власть мучить крестьянъ, крестьяне бы не бунтовали, и царю не надо было бы вѣшать и разстрѣливать мужиковъ. Вѣдь, это не трудно было бы понять даже малому ребенку. Стоило только освободить крестьянъ, и не было бы больше мужицкихъ бунтовъ. Почему же русскіе цари не освобождали крестьянъ? Почему, напротивъ того, они всѣми своими силами поддерживали крѣпостное право?

Вотъ о чемъ не худо было бы спросить наше царское правительство. А теперь посмотримъ, что было дальше?

Въ 1861 году настал, наконецъ, день освобожденія. Трудно стало царямъ охранять крѣпостное право. Ужъ очень озлобились мужики на своихъ господъ. Въ послѣдніе годы царствованія Николая I крѣпостные крестьяне все чаще и чаще стали убивать помѣщиковъ. Съ 1845 по 1854 годъ ихъ было убито 144 человѣка. Не даромъ молодой царь Александръ Второй, когда вступилъ на престолъ, сказалъ въ Москвѣ дворянамъ въ мартѣ 1856 года: „Лучше, господа, отмѣнить крѣпостное право сверху, нежели ждать, пока оно само отмѣнится снизу".

И вотъ объявлена была сверху царская воля крестьянамъ. Но знаете ли вы, что было послѣ того? А вскорѣ послѣ того по всей Руси опять начались крестьянскіе бунты. Въ февралѣ 1861 года былъ прочитанъ въ церквахъ манифестъ за царскою подписью, а въ апрѣлѣ того же года уже произошелъ огромный бунтъ въ селѣ Безднѣ Казанской губерніи, при чемъ было убито солдатами больше ста человѣкъ крестьянъ. Снова, слѣдовательно, царскія руки обагрились народной кровью. Въ чемъ же было теперь дѣло? Изъ за чего бунтовали теперь крестьяне? Изъ за земли и выкупныхъ платежей.

По новымъ уставнымъ грамотамъ **вся земля была объявлена принадлежащей дворянамъ.** Та самая земля, которую только одни крестьяне и воздѣлывали испоконъ вѣковъ тяжелымъ трудомъ, была объявлена теперь дворянскою собственностью. Дворяне должны были только оставить крестьянамъ ихъ усадьбы и нарѣзать имъ душевые надѣлы; но эти надѣлы крестьяне должны были выкупать у помѣщиковъ по дорогой цѣнѣ или же платить за нихъ вѣчный оброкъ; мало того, душевые надѣлы были назначены по царскому манифесту меньше тѣхъ, какими пользовались крестьяне при крѣпостномъ правѣ, а оброки за нихъ были повышены. Слѣдовательно, при освобожденіи царь убавилъ у крестьянъ земли и набавилъ на нихъ платежей.

...отъ мужики долго не могли взять въ толкъ, по како-
..., при дарованіи воли, у нихъ, во первыхъ, отрѣза-

ли отъ ихъ прежнихъ земель лучшіе участки, а во вторыхъ, стали требовать съ нихъ еще и выкупныя деньги въ пользу помѣщиковъ. Вотъ почему крестьяне и бунтовали, и не соглашались добровольно подписывать уставныя грамоты. Они считали объявленный имъ царскій манифестъ подложнымъ и все надѣялись на какую-то настоящую царскую волю. Сколько ни старалось царское правительство вразумить мужиковъ, сколько ни пороло и не разстрѣливало ихъ, ничто не помогало, и многіе изъ крестьянъ даже до сей поры надѣются на царскую милость.

Такъ вотъ какъ были освобождены крѣпостные крестьяне „сверху"*). Теперь посмотримъ, что же изъ этого вышло.

Земли крестьянамъ дали мало, и за эту землю они должны были платить большія подати. Во многихъ мѣстностяхъ дохода съ крестьянскихъ надѣловъ не хватало, даже въ урожайные годы на одни казенные и выкупные платежи. Значитъ. чтобы прокормить себя, крестьяне принуждены были опять работать на тѣхъ же помѣщиковъ, въ рукахъ которыхъ остались всѣ лучшія земли; значитъ крестьяне по-прежнему оказались опять въ вѣчной кабалѣ у землевладѣльца. Но этого еще мало. Освобожденные крестьяне были до такой степени опутаны со всѣхъ сторонъ податями и повинностями, что съ самыхъ же первыхъ годовъ очутились кругомъ въ долгахъ и недоимкахъ; а за долги и недоимки у нихъ стали продавать послѣднее имущество, уводить со двора рабочую скотину; всѣмъ намъ хорошо извѣстно, что безсмысленное начальство часто продавало

---

*) На такое же почти положеніе перевели потомъ удѣ казенныхъ крестьянъ, только дали имъ больше земли.

жика послѣднюю корову и даже снимало крышу со двора. Но, вѣдь, понятно само собою, что чѣмъ больше разоряли крестьянина, тѣмъ труднѣе становилось ему держать въ исправности, свое хозяйство тѣмъ труднѣе ему было платить подати, и тѣмъ больше онъ запутывался въ казенныхъ и частныхъ долгахъ. И вотъ прошло не болѣе десяти лѣтъ съ объявленія воли, какъ освобожденнаго крестьянина снова захлестнула мертвая петля.

Черезъ 12 лѣтъ послѣ царскаго манифеста, въ 1873 году, объявился на Руси первый большой голодъ: голодала вся Самарская губернія.

Черезъ 7 лѣтъ, въ 1880 году, голодало уже десять губерній.

Въ 1883 году голодало шесть губерній; въ 1885 году — восемь губерній; въ 1891 году былъ страшный голодъ въ тридцати губерніяхъ; въ 1892 году тотъ же голодъ продолжался въ пятнадцати губерніяхъ; въ 1897 году голодало девятнадцать губерній; въ 1899 году голодали Херсонская и Таврическая губерніи и Бессарабская область; въ 1900 году — Каменецъ-Подольская и Кіевская губерніи и Сибирь; наконецъ, въ 1901 году голодъ былъ признанъ въ различныхъ уѣздахъ девятнадцати губерній.

И вотъ Россія стала теперь голодной страной. Силы мужицкія подорваны въ конецъ; все крестьянское хозяйство разорено; запасовъ про черный день ни у кого нѣтъ никакихъ; стоитъ случится одному плохому урожаю, и сразу же наступаетъ въ деревнѣ голодъ; а за первымъ неурожаемъ неминуемо идетъ второй, потому что у крестьянъ не хватаетъ ни сѣмянъ, ни рабочаго скота, ни навоза для посѣва, а при плохомъ посѣвѣ не можетъ быть и хорошаго урожая. И такъ идетъ теперь изъ году въ годъ все хуже и хуже. Многоземельная и хлѣбородная Россія доведена теперь до того. что обратилась въ безплодную и голодную страну.

же, спрашивается, виноватъ въ этомъ крестьян-
азореніи? Кто виноватъ въ полномъ подрывѣ

крестьянскаго хозяйства и въ этихъ безпрерывныхъ крестьянскихъ голодовкахъ?

Мы знаемъ, что у поповъ и защитниковъ царскаго правительства на такіе вопросы всегда одинъ готовый отвѣтъ: „Причина всему божье произволеніе; отъ него бываютъ засухи или дожди не ко времени, а отъ засухи и дождей случаются неурожаи“. Такъ говорятъ обыкновенно попы и защитники царскаго правительства. И находится не мало глупыхъ, забитыхъ нуждою людей, которые вѣрятъ этимъ лживымъ поповскимъ рѣчамъ, хотя, казалось бы, и не трудно было понять, много ли въ нихъ правды.

Всякому извѣстно, что засухи и неурожаи бываютъ во всѣхъ земледѣльческихъ странахъ. Годъ на годъ нигдѣ не приходится. Въ этомъ году неурожай, а потомъ за неурожаемъ пойдутъ урожайные годы; а если крестьянское хозяйство поставлено правильно, то при урожаѣ и при хорошемъ сборѣ хлѣба у крестьянина всегда долженъ остаться излишекъ; а когда у крестьянъ остаются хлѣбные запасы, то тогда имъ нетрудно перенести и плохой, неурожайный годъ; тогда имъ можно сохранить скотъ, сберечь сѣмена и самимъ не умереть съ голоду. Вотъ какъ должно быть поставлено правильное крестьянское хозяйство. А такъ ли оно было поставлено у насъ? Мы уже видѣли, что при освобожденіи крестьянъ у насъ все было сдѣлано какъ разъ наоборотъ; освобожденные крестьяне у насъ сразу были посажены на голодные надѣлы, да еще въ придачу обременены непосильными платежами; всѣмъ извѣстно, что у нашихъ освобожденныхъ крестьянъ, даже и при хорошемъ урожаѣ, не только не оставалось хлѣбныхъ запасовъ, но не хватало хлѣба даже на уплату всѣхъ податей и налоговъ. Кто же, спрашивается, виноватъ въ этомъ? Развѣ царское правительство не понимало, что оно дѣлало? Развѣ трудно было разсчитать, сколько необходимо кр янамъ земли для ихъ хозяйства? Почему же все разсчитано не въ пользу народа, а въ пользу пом

ковъ? Почему все было подстроено такъ, чтобы обездолить, обезземелить мужика и заставить его снова работать на землевладѣльца?

Намъ говорятъ, что царь — отецъ, защитникъ и покровитель народа. Но почему же въ такомъ случаѣ народъ никогда и ни въ чемъ не находитъ себѣ защиты? Почему вмѣсто защиты рабочій народъ вездѣ и во всемъ встрѣчаетъ одну обиду? Почему еще съ давнихъ временъ русскіе цари, эти защитники народа, отдали крестьянъ въ рабство помѣщикамъ и держали ихъ въ этомъ рабствѣ безъ малаго триста лѣтъ; а потомъ тѣ же отцы и защитники народа отняли у крестьянъ землю и признали ее за дворянскую собственность? Если такъ должны поступать отцы и защитники, то спрашивается: какъ иначе могли бы поступать враги и утѣснители? Можно ли было придумать что нибудь худшее и болѣе вредное для народа? А продажа послѣдняго крестьянскаго имущества на подати? А выколачиваніе недоимокъ? Да какой только обиды не приходилось терпѣть мужику отъ царскаго правительства! Почему, напримѣръ, почти всѣ государственныя подати собирались и собираются до сихъ поръ съ однихъ разоренныхъ крестьянъ, а не собираются съ богатыхъ дворянъ, въ руки которыхъ была отдана вся земля? Почему свободныя казенныя земли не отводились малоземельнымъ крестьянамъ, а раздаривались и раздариваются до сихъ поръ чиновникамъ-грабителямъ или сдаются въ аренду богатымъ купцамъ, которые потомъ передаютъ ихъ втридорога тѣмъ же безземельнымъ мужикамъ?

А почему, спросимъ мы, царское правительство старается держать русскій рабочій народъ въ темнотѣ и невѣжествѣ? Почему оно не допускаетъ до рабочаго народа тѣхъ людей, которые могли бы разъяснить ему то, что для него непонятно? Попробуй-ка кто нибудь пойти въ деревню или на фабрику съ умной, хорошей книжкой: немедленно же жандармы и сживутъ такого человѣка со свѣта. Для царя вездѣ приставлены особые надсмотрщики и

сыщики. Народу дозволено читать только такія книжки, въ которыхъ сказано, что ему надо слушаться начальства и исправно платить подати. А обо всемъ другомъ, что касается царя и начальства, въ народныхъ книжкахъ не позволяется и слова вымолвить. Развѣ это не показываетъ, что отъ народа хотятъ скрывать правду? Развѣ это не показываетъ, что царское правительство старается держать рабочій народъ въ темнотѣ?

Въ 1901 году изданъ царскій указъ, чтобы никто не смѣлъ безъ разрѣшенія губернатора пріѣзжать въ голодныя деревни помогать крестьянамъ. А почему изданъ такой указъ? Потому что въ голодныя деревни часто ѣдутъ помогать крестьянамъ умные и ученые люди, которые многое могли бы поразсказать мужику съ глазу на глазъ про царя и про всѣ наши порядки. Вотъ царское правительство и боится этихъ людей и не допускаетъ ихъ до народа. Пусть лучше крестьяне мрутъ съ голоду, чѣмъ до нихъ дойдетъ правда. Правда страшнѣе всего для царскаго правительства. Вѣдь, на народной темнотѣ держится вся его власть.

Но какъ оно ни старается, ему все таки не удается спрятать совсѣмъ правду отъ народа. Она хоть и медленно, а все же доходитъ до него. Раньше другихъ стали понимать дѣло городскіе рабочіе. Въ городѣ легче найти хорошую книжку и легче встрѣтить ученаго человѣка. Теперь многіе рабочіе почти на всѣхъ большихъ фабрикахъ и заводахъ давно ужъ перестали вѣрить въ поповскія небылицы о божьемъ произволеніи или о божьихъ помазанникахъ, а думаютъ только о томъ, какъ бы имъ сбросить со своихъ плечъ проклятое царское ярмо. Да и въ деревняхъ уже нѣтъ больше прежней безпросвѣтной темноты. Просыпается русскій народъ, и приближается часъ его освобожденія. Не легко будетъ ему, на первыхъ порахъ, бороться съ своими недругами, но дѣло уже начато, и остановиться оно не можетъ, потому что къ обманутому народу не можетъ вернуться его прежняя вѣра въ царя.

Теперь и крестьянинъ начинаетъ понимать, что царское правительство мало заботится о народѣ, что это не народное, а дворянское правительство. Теперь во всѣхъ государствахъ идетъ борьба между богатыми и бѣдными, между рабочими и хозяевами-капиталистами. Богатые хотятъ заставить бѣдныхъ работать въ свою пользу; помѣщики хотятъ заставить работать на себя крестьянъ; для этого они держатъ въ своихъ рукахъ землю. А царское правительство держитъ сторону помѣщиковъ. Недаромъ царь Николай Первый говорилъ петербургскимъ дворянамъ, что онъ самъ первый русскій помѣщикъ. Царское правительство защищаетъ дворянъ противъ крестьянъ такъ же, какъ оно защищаетъ фабрикантовъ противъ рабочихъ. Въ этой борьбѣ не можетъ быть середины: правительство будетъ или на сторонѣ рабочихъ, или на сторонѣ хозяевъ. Вѣдь, чтобы освободиться отъ своей трудовой каторги, рабочій народъ неминуемо долженъ будетъ отобрать у помѣщиковъ землю въ общее народное пользованіе, а у другихъ хозяевъ-капиталистовъ отобрать всѣ фабрики, заводы, горные рудники, и желѣзныя дороги также въ общее народное пользованіе. Толькотогда весь рабочій народъ, въ деревняхъ и на фабрикахъ, вздохнетъ свободно, перестанетъ умирать съ голода и губить свою жизнь ради хозяйской выгоды.

На чьейже сторонѣ, спрашивается, наше царское правительство въ этой борьбѣ между хозяевами и рабочими: на сторонѣ рабочихъ или на сторонѣ хозяевъ? Кого оно защищаетъ теперь помѣщиковъ или крестьянъ, фабрикантовъ или фабричныхъ? Въ чью пользу оно пишетъ законы?

Развѣ только одни слѣпые могутъ не видѣть, что наше правительство всегда стоитъ на сторонѣ богатыхъ противъ бѣдныхъ, всегда на сторонѣ помѣщиковъ и хозяевъ противъ крестьянъ и рабочихъ. Развѣ наше правительство не отняло у крестьянъ землю и не отдало ее ...амъ? Развѣ оно не разорило въ конецъ крестьянъ ...ело ихъ до голодной смерти, чтобы только со... ...ыгоду помѣщиковъ? Развѣ оно не сажаетъ ра-

бочихъ въ острогъ и не выставляетъ противъ нихъ солдатъ во время фабричныхъ стачекъ?

А какая тому причина? Смѣшно было бы думать, что все это дѣлается безъ всякой важной причины, а по одному щучьему велѣнью. Причина всему въ томъ, что наше царское правительство само состоитъ изъ помѣщиковъ и капиталистовъ; оно само состоитъ не изъ бѣдныхъ тружениковъ, а изъ богатыхъ людей, не изъ рабочихъ и крестьянъ, а изъ крупныхъ землевладѣльцевъ и милліонеровъ. Всѣ люди раздѣлены теперь на двѣ части: у однихъ земли и капиталы, а у другихъ только горькая нужда да свои рабочія руки. Богатыхъ мало, а бѣдныхъ тружениковъ многіе милліоны. Чѣмъ же держится власть богатыхъ надъ рабочими? Она держится правительствомъ. Пока правительство въ рукахъ дворянъ и капиталистовъ, рабочій народъ не найдетъ правды и защиты въ государствѣ. Рабочему человѣку смѣшно думать, что дворянское правительство будетъ заботиться о его выгодѣ, что помѣщики и капиталисты будутъ писать законы противъ самихъ себя и на пользу крестьянъ и рабочихъ. Этого никогда не бывало и ни въ какихъ государствахъ. Порядки въ государствѣ измѣнятся въ пользу всѣхъ рабочихъ людей, когда сами рабочіе люди будутъ имѣть голосъ въ правительствѣ.

Русскій рабочій народъ! Если хочешь быть свободнымъ, добивайся созыва всеобщаго Земскаго Собора! добивайся того, чтобы въ правительствѣ сидѣли не одни дворяне, помѣщики и капиталисты, а твои довѣренные люди, выборные депутаты отъ всего русскаго народа.

ОТЧЕТЪ

отъ

Тарифната Комисия на Раб. Печатарско Дружество за тарифната борба.

—⋙✦⋘—

Развитието на тарифната борба.

Въ лицето на софийското печатарско работничество българскиятъ съзнателенъ и организиранъ пролетариятъ има да впише въ актива на настоящата година една величествена побѣда надъ капиталистическия тероризъмъ. Стачката на печатарскитѣ работници въ София, която продължава отъ 17 януари до 10 мартъ, когато тя се прѣустанови, безъ окончателно да е прѣкратена, защото въ всѣки моментъ тя може да избухне тукъ или тамъ, доведе исканиятъ съ нейното обявяване резултатъ — колективенъ договоръ между господаритѣ и работницитѣ въ софийскитѣ частни печатници, като изключимъ нѣколко най-незначителни печатарски заведения.

Отъ самосебе слѣдва, че борбата за тарифа бѣше прѣдшествувана съ редъ прѣдпоставки. Първото условие за една тарифна борба е синдикалната организация. Печатар-

скитѣ работници въ София отдавна иматъ такава. Още прѣди години се образувало *Българското Типографско Дружество*, което обаче, по тия или ония причини, не можело да организира всички печатарски работници въ София и въ м-цъ май 1899 година се поставилъ основния камъкъ на *Работническото Печатарско Дружество*. Организационната дѣятелность на двѣтѣ дружества сама говори за себе си: въ края на 1904 година Б. Т. Д-во брои вече 90 членове, а Раб. Печ. Д-во брои кржгло 200 членове, макаръ че отъ него се откжснаха въ началото на сжщата година двайсетина негови членове.

Синдикалната организация създаде възможностьта да се замислятъ работницитѣ върху въпроса за извоюването на единъ печатарски тарифъ. Тази организация въ течението на врѣмето даде съзнанието, дисциплината, солидарностьта между софийското печатарско работничество, тя сжщо създаде своята каса — условия, безъ които е абсолютно невъзможна каквато и да било сериозна работническа икономическа борба. Заедно съ тази организационна дѣятелность работницитѣ печатари не можеха да не слѣдятъ условията на печатното производство. И колкото повече синдикалната организация растѣше въ всѣко отношение, толкова повече вниманието на тази организация се концентрираше върху условията на производството, което й дава възможность да избере

сгодния моментъ, когато ще трѣба да изпита своитѣ сили въ една борба за колективния договоръ. За да можемъ да излагаме подготвителния периодъ и самото течение на тарифната борба, ние трѣба да кажемъ, разбира се съвършено накратко, какво нѣщо е колективния договоръ.

1. Личенъ и колективенъ договоръ.

Въ капиталистическото производство участвуватъ двѣ класи — класата на капиталиститѣ, която има капиталитѣ, срѣдствата за производството и пр., и класата на наемнитѣ работници, пролетариитѣ, които нѣматъ нищо, освѣнъ своитѣ ръцѣ, които сѫ „свободни като птици", и затова сѫ принудени да продаватъ своята работна сила на капиталиститѣ срѣщу извѣстна заплата. За да може единъ работникъ да постѫпи на работи въ една фабрика или работилница, той трѣба да се *уговори* съ господаря, или, което е все едно, съ неговия замѣстникъ, напр. директоръ. Така между капиталиста и работника се сключва единъ *договоръ*, който се нарича по нашитѣ закони договоръ за наемъ на работа, или *трудовъ договоръ*. При обикновеното положение на работитѣ въ днешно врѣме, работникътъ *лично* се договаря съ работодателя, съ господаря. Оттукъ този договоръ се нарича *личенъ договоръ*, или както буржуазната наука го нарича — *свободенъ* договоръ. Когато работни-

цитѣ не сѫ съзнателни, не сѫ организирани, слѣдователно не прѣдставляватъ никаква сила, безъ съмнѣние напълно господствува въ капиталистическитѣ прѣдприятия таканарѣчения „свободенъ договоръ". Въ втората половина на 19 столѣтие синдикалното движение се разпространи въ цѣлия свѣтъ и най-силнитѣ организации поставиха за свое най-сѫществено искане — *колективния*, вмѣсто *личния* договоръ. Постигането на колективния договоръ и неговото усъвършенствуване въ полза на работницитѣ е най-сериозната дѣйность на синдикалната организация. Какво е колективния договоръ? Вмѣсто всѣки работникъ *лично* да прави договоръ съ господаритѣ, организацията на работницитѣ прави *общъ договоръ* за *всички* работници. Въ този общъ договоръ т. е. тарифъ се установяватъ за всички работници най-важнитѣ трудови условия: работно врѣме, заплата, хигиенически изисквания, права и задължения на господари и работници и пр. Обикновено това се постига съ опрѣдѣлянието на минимална заплата, подъ която никой работникъ не може да работи, и чрѣзъ конкретни постановления колко часа трае работното врѣме, какви длъжности и права иматъ работницитѣ и т. н. Колективниятъ договоръ, прѣди всичко, е една принципиална побѣда на работническата класа. Да се извоюва единъ колективенъ вмѣсто личенъ договоръ — туй значи *побѣда на единъ принципъ!* И побѣда не въ смисълъ,

че колективниятъ договоръ може да намали *принадената стойность* — нито синдикалното движение въ своята цѣлость не може да направи това, но колективниятъ договоръ значи побѣда на единъ принципъ, защото се туря едно ограничение на господарската власть, на господарския тероризъмъ. Когато английскитѣ работници извоюваха за пръвъ пжть 10-часовия день чрѣзъ социалното законодателство, Карлъ Марксъ каза: това е побѣда на единъ принципъ! Мисъльта на гениалния учитель е тази, че съ помощьта на социалното законодателство се туря край на либералнобуржуазния принципъ за свободата на труда. Така сжщо колективниятъ договоръ означава побѣда на единъ принципъ, защото господарската власть върху трудовитѣ условия вече не е пълна, абсолютна — тя се ограничава, безразлично дали малко или много, отъ синдикалната организация. Колективния договоръ означава, че върху трудовитѣ условия указватъ влияние *двѣ сили*: господарската организация, или господаритѣ изобщо, ако не сж организирани, отъ една страна и отъ друга — работническата синдикална организация. Колективниятъ договоръ има най-голѣма и теоритически най-сериозна цѣна имено отъ тази гледна точка. Дѣйствителниятъ, жизнениятъ тарифъ, слѣдователно, е резултатъ отъ *съотношението* на тия двѣ сили. А тия двѣ сили не сж постояно еднакви, тѣ пос-

тояно мѣняватъ своята сила и съобразно съ това се измѣнява дѣйствителния тарифъ. Задачата на синдикалната организация е — да направи всичко възможно, щото нейната сила да расте, да указва влияние за измѣнение на колективнитѣ договори въ полза на работницитѣ. И значението на синдикалната организация въ тоя смисълъ постояно расте, безъ да знае граница. Разбира се, тази принципиална страна на колективния договоръ не намалява голѣмитѣ практически послѣдствия и облаги отъ тази форма на трудовия договоръ. Една голѣма полза е самия фактъ, че се приравняватъ условията на почти всички работници. Послѣ, колективниятъ договоръ много спомага да се развие още певече синдикалната организация. Той възпитава работницитѣ и ги издига въ тѣхнитѣ очи. Най-сетнѣ, колективниятъ договоръ винаги увеличава силата на работницитѣ. По отдѣлно никога работникътъ не може да извоюва онази срѣдня заплата, която синдикалната организация извоюва чрѣзъ колективния договоръ. Модерното синдикално движение въ ново врѣме има като най-жизненъ, най-сѫщественъ и съ най-голѣма сила за бѫдащето лозунгъ: общи тарифи, колективенъ договоръ! Германия, Америка, Франция, Австроунгария, Италия — въ всички страни отчетитѣ за 1904 година за синдикалното движение посочватъ, че борбата за колективенъ договори поглъща почти всички

сили на синдикалнитѣ организации. Българското синдикирано работничество отива по сѫщия пѫть.

2. *Подготвителниятъ периодъ на тарифната борба*

Въ октомври 1899 г. настоятелството на Раб. Печ. Дружество изработи своята *програма* — редица искания, като 8-часовъ работенъ день, редовно изплащане, 15-дневно прѣдизвѣстяване за господари и работници, прѣкратяване недѣлната и празднична работа, прѣмахване работата на парче, уреждане на таканарѣчения ученически въпросъ и пр., много отъ които се застѫпватъ въ извоювания тарифъ. Въ течение на три години — 1900, 1901 и 1902 членоветѣ на дружеството се занимаваха съ тия искания, а дружественния вѣстникъ развиваше всѣко искание по отдѣлно въ статии, които имаха голѣмо значение на врѣмето си. Вече въ бр. 2 отъ 1 февруари 1903 на в. „Български Печатарь“ уводната статия е озаглавена „Печатарски тарифъ“, съ която се запознаватъ читателитѣ на вѣстника съ тарифния въпросъ. Тамъ сѫщо четемъ:

„Но колко сме далечъ назадъ останали ние въ България! Даже въ Бѣлградъ, въ столицата на нашата съсѣдна страна, която въ много отношения стои назадъ отъ насъ, печатарскитѣ работници могатъ да договарятъ съ прѣдставителството на тѣхнитѣ господари единъ

тарифъ, а ние, работницитѣ — печатари въ столицата на България — за провинцията ни дума да не става — не можемъ още да мислимъ за такова начинание".

Статията посочва голѣмата нужда отъ тарифъ, като обаче добавя, че „безъ организация — нищо не може да се направи за подобрѣнието не нашето положение".

Но не е само силната организация, която може да ни гарантира успѣха на една тарифна борба. Въ тоя случай отъ грамадна важность е поведението на провинциалнитѣ печатарски работници. Ето защо въ брой 8 отъ 1 май 1902 г. „Български Печатаръ" пише уводна статия „Къмъ провинцията!", гдѣто между другото четемъ:

„Да кажемъ, че работницитѣ печатари въ столицата, облѣгайки се на своята организация, на своята сила, се рѣшатъ да отворятъ една атака срѣщу печатарскитѣ господари и ги принудятъ на единъ тарифъ, въ който се признаватъ всички искания, написани въ програмата на Раб. Печат. Д-во. Но печатарскитѣ работницитѣ въ провинцията сж неоргинизирани . . . Господаритѣ печатари постепено замѣстятъ своитѣ работници, отъ които сж недоволни, съ по-податливитѣ и често съвсѣмъ робки работници изъ провинцията . . . Когато успѣятъ да си набавятъ достатъчно количество отъ тоя тѣстявъ работнически елементъ, който се оставя всѣкога да го мачкатъ, тѣ се рѣша-

ватъ да унищожатъ тарифа. Усилията на съзнателнитѣ работници за задържане на тарифа се парализирватъ отъ несъзнателнитѣ и неорганизиранитѣ работници, дошли изъ провинцията“.

Както виждаме, софийското печатарско работничество постоянно разглеждаше условията и дѣйствуващитѣ фактори за една тарифна борба. Най-напрѣдъ — здрава организация, която да внесе съзнание, дисциплина, солидарность, която да приготви съпротивителна каса; по нататъкъ дѣятелность между провинциалното печатарско работничество, което да не осуети една възможна побѣда, и найпослѣ — да се намѣри удобния моментъ за атаката, за откриването на сражението.

Въ бр. 9 отъ 16 май „Български Печатаръ“ констатира, че момента е много удобенъ за една борба, обаче добавя:

„При слабата наша организация ние надали ще можемъ достатъчно да използуваме тоя моментъ. При вѣроятностьта, че сегашната усилена работа ще трае не за дълго, не е голѣма вѣроятностьта, че ние ще можемъ да направимъ въ тоя моментъ трайни завоевания“.

Въ сжщото врѣме дружеството прѣдприе една статистика, резултатитѣ на която „Български Печатарь“ даде въ нѣколко броя. Характерно е да приведемъ заключението на статиитѣ по статистиката:

„Ние можемъ съ радость да погледнемъ

на извършената работа, но не можемъ да се спремъ на тая радость, защото ни прѣдстои още много. Слѣдвайки нашата работа на организиране, на качествено и количествено повдигане нашата организация, ние не трѣбва да забравяме, че по-рано или по-кжсно намъ прѣдстои *срѣща*, може би *сблъскване* съ господаритѣ, защото положението, особено напослѣдъкъ, е нетърпимо. Въ началото господаритѣ прѣслѣдваха работницитѣ, които се организиратъ, а сега тѣ не ги закачатъ, като мислятъ, че нашата организация, както бѣ досега, не може нищо да спечели за работницитѣ, и да поврѣди на господаритѣ. Затишието отива къмъ края си; ние трѣбва да прѣмахнемъ тази господарска илюзия и да вземемъ настжпателна тактика".

И това заключение бѣше изказано тогава въ курсивни думи!

Прѣзъ есеньта на 1903 год. господаритѣ отъ цѣла България поискаха да направятъ свой съюзъ, който да увеличи господарската сила, който да увеличи господарскитѣ печалби. Тоя съюзъ щѣше да се бори срѣщу работницитѣ, като се наложи 10 часовъ работенъ день и пр. и срѣщу кункуренцията между самитѣ господари.

„Български Печатаръ" не можеше да не вземе позиция по тоя много важенъ и жизненъ въпросъ. И ето въ бр. 21 отъ 15 ноември въ статията „Какво ни чака?" той пише:

„Намъ ни прѣдстои рѣшително сражение. Нека знаятъ нашитѣ господари, че ако тѣ искатъ да ни наложатъ *свои* условия, ние ще искаме да имъ наложимъ *нашъ тарифъ*. Нека тѣ знаятъ, че нѣматъ работа съ дѣца, които ще оставятъ да се потѫпчатъ тѣхнитѣ права. Ние знаемъ да скѫпимъ правата си, ние знаемъ да се боримъ за тѣхъ и да ги отстояваме.

Но тоя пѫть, когато господарската камарила повдига глава, и иска да оттъмне отъ работника малкото онова, което той е извоювалъ съ дълги борби, ние сме рѣшени да не се задоволимъ съ това, да отблъснемъ удара, който е отправенъ къмъ насъ съ цѣль да ни смаже, а и да прѣтрошимъ рѫката която посѣга. Ние сме рѣшени да водимъ борба за *нови завоевания*. Нашата органиция е създадена имено затова, за да ни подготвя всестранно за борба. Тя е боево тѣло“.

Въ сѫщия брой, втората статия, озаглавена „По бѫдащата ни тактика“, като се цитира мнѣнието на др. Гр. В., изказано въ една бесѣда, гдѣто той казалъ: „азъ рѣшително съмъ за нападателна тактика на синдиката и всички работници срѣщу господаритѣ“, авторътъ заключава:

„Прочее, нека всички се въодушевимъ отъ желанието да напуснемъ вече пасивното състояние и поведемъ енергична атака срѣщу нашитѣ неприятели. Нека енергично работимъ въ

посока да подготвимъ всичко къмъ една нападателна тактика, която ще бждемъ готови да пригърнемъ щомъ тя ни се наложи".

Въ броеве 22 и 23 „Български Печатарь" даде цѣнни статии върху възможностьта да се извоюва единъ тарифъ. Тамъ въ начало, ние четемъ:

„Отговаряйки на общото настроение на печатарското работничество въ столицата, настоятелството на Раб. Печ. Д-во свика бесѣда, която се занима съ въпроса за значението на колективния договоръ (тарифъ). Тая бесѣда показа, че въпросътъ е назрѣлъ въ срѣдата на столичното печатарско работничество, което здраво разбира нуждата отъ единъ печатарски тарифъ, и чака неговото разрѣшение."

А втората статия заключава:

„За извоюването на тарифа, който да усигури що годѣ подобрѣния на печатарското работничество, столичната организация на работницитѣ - печатари ще трѣбва да влѣзе въ борба. За своята побѣда то разчита на всички печатарски работници въ България, които съзнаватъ своитѣ интереси, като работници".

Въ сжщия брой 23 пакъ се повдигаше въпросъ за тактиката, и открито се декларираше:

„Въ настоящия моментъ се касае до извоюването на единъ тарифъ на печатарския трудъ, който да прѣдвижда едно подобрение въ положението на печатарскитѣ работници".

Трѣбва нѣй-сетнѣ да добавимъ какво казваше самото настоятелство на дружествнто въ своитѣ отчети. Въ тримѣсечния отчетъ за врѣмето 1. X. до 31. XII. 1903 настоятелството заявява:

„Едно настроение, едно смжтно чувство за нападателна тактика се появи и все повече и повече се усилва... Главната задача на настоятелството е била: да направи всичко възможно отъ негова страна, щото недоволството отъ сегашното положение и стремежътъ за подобрѣние да се оформятъ, да се направятъ съзнателни: да се положатъ всички усилия, щото печатарскитѣ работници, вънъ и вжтрѣ въ синдиката, да станатъ по-подготвени за прѣдстоящата борба, като въ сжщото врѣме се изучатъ и всички условия на тази борба.

Прѣдстоящата ни борба, както за всички е знайно, се изразява прѣди всичко въ искането на единъ работенъ тарифъ".

Въ годишния си отчетъ настоятелството сжщо заявява:

„Бждащето настоятелство, а еднакво съ него и всички другари, трѣбва да дѣйствуватъ най-енергично за популяризиране мисъльта за тарифъ и между самитѣ неорганизирани наши другари".

Както вижда читательтъ, цѣлата 1903 г. измина за софийското печатарско риботниче-

ство въ подготовка за прѣдприемане на тарифната борба.

Въ началото на февруари 1904 настоятелството на Раб. Печатарско Д-во изпрати писмо до Б. Т. Д-во, като го канѣше за общо събрание на настоятелствата дѣто да се конферира, не е ли възможно двѣтѣ д-ва да вървятъ заедно поне въ извѣстни важни моменти на борба, особено по въпроса за тарифа. Още въ края на сѫщия мѣсецъ настоятелствата на двѣтѣ дружества се съгласиха върху единъ проектъ-договоръ, напечатанъ въ бр. 3, 1904 на „Б. Печатарь“. Централния пунктъ на този договоръ е постановлението, че двѣтѣ д-ва се задължаватъ да поведатъ една обща борба за тарифъ, като се посочватъ и срѣдствата за това. Въ бр. 5 на „Б. Печ.“ се чете: „Вече врѣме е за атака. До сега нашето д-во бѣше въ единъ периодъ на вжтрѣшна организация. Ние се готвѣхме. Прѣди самото сражение подготвителната работа е много важна. Всичкитѣ наши приготовления не сѫ станали, *сѫщественото* въ туй отношение обаче е вече направено, а останалото ще дойде въ течение на борбата“.

На 22 априлъ и двѣтѣ дружества въ общото си събрание приеха договора за взаимно дѣйствие относително извоюването на единъ тарифъ, набѣлѣженъ въ договора съ контурни линии. Постепено работата отиваше къмъ ясното поставяне на въпроса. Отъ двѣтѣ

дружества се избраха по 3 души за членове на общата работническа *тарифна* комисия, която изработи правилникъ за своитѣ права и задължения, приетъ отъ дружествата. На 31 августъ Раб. Печ. Д-во издава обстоятелственъ апелъ къмъ провинциалнитѣ работници, като се канятъ тѣ къмъ организация, солидарность, особено за въ прѣдстоящата борба. И бр. 22 на „Б. Печ.“ така опрѣдѣли своята линия на поведение: „Нашитѣ дѣла ще убѣдятъ всѣкиго, че ние не сме революционери на фразата, но революционни дѣятели, които разклащаме, разрушаваме частица по частица дѣйствителностьта и създаваме нова дѣйствителность. Отъ думитѣ ние вървимъ къмъ дѣлата... Сега ние правимъ послѣднитѣ приготовления. Въ течението на тия дѣйствия ние все още ще имаме да обсѫждаме и да се учимъ, все още да размѣняваме помежду си мисли...“ Всѣка статия бѣше посветена на трептящата дѣйствителность, на жизненитѣ условия, които налагаха сблъскването съ господаритѣ. Нашироко се разлеждаше „проекто-тарифътъ“, изработенъ отъ Тарифната Комисия, и нашитѣ срѣдства на дѣйствие. Бесѣдитѣ и събранията слѣдваха непрѣкѫснато цѣлата 1904 година, като всѣкога центъръ на вниманието бѣше именно прѣдстоящата борба. На 28 ноември проекто-тарифа по принципъ се прие съ акламация отъ общото събрание на двѣтѣ дружества, а на 8 декемврий се

прие и членъ по членъ единодушно. Въ годишния си отчетъ за 1904 настоятелството ясно декларираше:

„Центърътъ на нашитѣ грижи е съставялъ въпросътъ за тарифа. И то собствено още не непосрѣдственитѣ дѣйствия въ полза на тарифа, а популяризирането на идеята, разясненнието на въпроса. На 24 ноември Тарифната Комисия отъ свое име се обърна къмъ провинциалнитѣ работници съ единъ апелъ да бждатъ солидарни въ името на общитѣ интереси на работническата класа съ борящитѣ се Софийски печатарски работници за тарифъ. Въ цѣлата атмосфера на Софийското работничество се носѣше призракътъ на новата, първа по рода си въ България, велика по своето значение, тарифна борба.

Въ срѣдата за декември Тарифната Комисия, слѣдъ окончателното приемане на тарифа отъ общото събрание на двѣтѣ дружества, отпечата тоя тарифъ и го изпрати на всички частни печатници въ София. Новата година бѣше посрѣщната при силно възбуждение. Господаритѣ не можеха нито да се съберать, да отговорятъ колективно на Тарифната Комисия, нито считаха за необходимо да й правятъ такава висока „честь“. Тѣ мълчаха. Слуховетѣ само приказваха, че господаритѣ не се страхуватъ отъ такава „чоджукъ алъшъ-веришъ“ — „дѣтинска работа“, защото ако печатарскитѣ работници се само осмѣлятъ да нару-

шатъ господарското спокойствие, то злѣ ще ще заплатятъ своята дързость!

3. *Течението на стачната борба.*

На 7 януари 1905 Тарифната Комисия поиска и общото събрание съ повече отъ 300 души единодушно ѝ даде *абсолютенъ мандатъ* да води тарифната борба. Понеже господаритѣ отказаха да отговорятъ на поканата отъ страна на Тарифната Комисия да се влѣзе въ прѣговори, за да не отива до крайни срѣдства, то необходимо Тарифната Комисия на 17 Януари 1905, понедѣлникъ, обяви стачка въ печатницитѣ: „Св. София“ (24), „Придворна“ (34) и „Бъзайтовъ“ (26), всичко 84 души стачници. Сѫщо стачката щѣше да се простре и върху печатницата на Атанасовъ, гдѣто се печата и ежедневния в-къ „День“, обаче това не стана, защото Атанасовъ изяви готовность да прѣговаря съ Комисията. Вечерьта на 17 януари, стана многопосѣтено работническо събрание, на което др-тѣ Мицуловъ и Гр. Василевъ говориха върху положението. Както тѣ, така и всички говоривши, бѣха единодушни въ своето общо убѣждение — че ако борбата се води достатъчно сериозно, работничеството ще спечели, тарифътъ ще бѫде извоюванъ. Не можемъ да не отбрѣжимъ едно много характерно нѣщо на туй събрание. Въодушевлението бѣше общо; всички викиха: борба до край! Въ сѫщия моментъ до свѣдѣние на

Тарифната Комисия дойде слухътъ, че господаритѣ сж рѣшили въ слѣдния день — да направятъ общо изключване — локаутъ. Този слухъ се съобщи гласно на самото събрание. Тогава нѣколко другари изказаха мнѣние, да се прѣдвари рѣшението на господаритѣ, ние да обявимъ сами *общата* стачка. Въ всеобщия ентусиязъмъ това мнѣние бѣше като искра която може да донесе ужасно избухване. Но не е нашия интусиязъмъ и въобще не сж нашитѣ чувства, които трѣбва да рѣшаватъ. Когато ясно се посочи, че съ прѣдприемането на общата стачка ние бихме нарушили прѣдварително начертания планъ на дѣйствие отъ една страна, а отъ друга — бихме показали, че се съобразяваме и опрѣдѣляме своитѣ акции наспоредъ господарскитѣ слухове — безразлично дали тѣ сж истински или само маневри — тогава събранието единодушно рѣши да не се обяви общата стачка. Този психологически моментъ бѣше ясно доказателство че печатарското работничество има колкото ентусиазъмъ и готовность за борба, толкова хладенъ разсждъкъ и дисциплина. Тия елементи трѣбва хармонично да се допълватъ, а не да се измѣстватъ. На 18 януари печатница Глушковъ изпжди 14 души, Чомоневъ—16 Зилберъ—21, Таню Пѣевъ—15, Г. А Ножаровъ и компания — 35; сжщо отъ печатницата „Дневникъ“ напуснаха — 35, Атанасовъ и С-ie — 35, Бъчваровъ — 9, защото тия послѣд-

ницитѣ господари, вѣрни на рѣшението на господарското събрание отъ миналия день — 17 — прѣдложиха на работницитѣ да подпишатъ изработения въ това събрание драконовски правилникъ (напечатанъ въ бр. 44 на „Раб. Борба"), което работницитѣ, безъ съмнѣние, отказаха да направятъ, и напуснаха работа. Слѣдователно, на 18 януари числото на стачницитѣ е всичко 264. На 19 януари къмъ мѣрката на господаритѣ се присъединиха: Наумовъ — 11, Калжчевъ 11 — и Хаирловъ — 10 души. Общото число на стачницитѣ, слѣдователно, достига 296 и 20 безработни — всичко 316. Въ този день се състоя грамадно работническо събрание, на което присжтствуваха повече отъ 400 печатарски и кржгло 200 други работници съ рѣчь отъ гражд. Д-ръ П. Джидровъ върху: „Значението на тарифната борба на печатаритѣ за българското работничество". Туй бѣше едно теоритическо изложение и обосноване на колективния договоръ, както и посочване какво практическо значение има поведената борба за цѣлото българско работничество. Рѣчьта бѣше горещо удобрявана прѣзъ цѣлото й продължение. Слѣдъ туй др-тѣ Мицуловъ и Василевъ дадоха отчетъ за положението, а имено, че три печатници — В. Поща, Дневникъ и Атанасовъ (День) — сж подписали вече тарифа. Тоя подписанъ тарифъ на 19 януари е цѣненъ *исторически документъ* за бъл-

гарското работничество — сега за първъ пжть се подписва колективенъ договоръ отъ господарска страна, съ което, както Раб. Борба написа, — „за първъ пжть се признава синдикалната организация и силата на българския пролетариатъ.“

На 20 януари постжпиха да работятъ при условия на тарифа (напечатанъ въ бр. 44 на Раб. Борба) 90 работници: Дневникъ — 34, Атанасовъ — 35 и Зилберъ — 21; последниятъ подписа тарифа не на 19, а на 20 януари зарань. Разбира се, въ Вечерна Поща не бѣ обявявана стачка, и отъ сжщия день и тамъ се установиха тарифнитѣ условия. Отъ 316 стачници се намаляватъ 90 души; оставатъ 226, къмъ които 226 другари се прибавиха още: 10 души отъ Божиновъ, на които сж били прѣдложени господарскитѣ условия и напуснаха 2, по-напрѣдъ останали, работници отъ Бъчваровъ, което значи всичко стачници 238, отъ които 3 заминали, оставатъ 235 души. Отъ тѣхъ 219 организирани и не, а 16 членове на тѣсняшкия „синдикатъ“.

До края на първата седмица (17—23 вкл.) числото на стачницитѣ бѣше неизмѣнно. Господаритѣ прибѣгнаха до най-разнообразни срѣдства за борба. Бжзайтовъ, Глушковъ и Хаировъ заминаваха за провинцията; първиятъ въ Пловдивъ, за да намѣри печатница на в. „Миръ“, а вторитѣ изъ цѣла Сѣверна България, за да доведатъ работници и работ-

ници. И забѣлѣжително е, че повече желанията бѣха да се намѣрятъ дѣца отъ двата пола, а не възрастни работници, защото на последнитѣ по-лесно се дѣйствува отъ работническа страна, докато на дѣцата се дѣйствува мжчно. Ножаровъ и др. господари издаваха обявления и позиви, съ които търсѣха ученици и ученички. По тази причина Тарифната Комисия се принуди да издаде единъ апелъ къмъ софийскитѣ граждани, датиранъ отъ 21 януари, съ който разкриваше експлоататорскитѣ намѣрения на господаритѣ-печатари. Този нашъ апелъ не бѣше безъ резултатъ; ако въ друго врѣме на подобни господарски апели биха се отзовали буквално стотини, то сега не се отзова почти никой и господаритѣ съ голѣма мжка можеха да уплетатъ това или онова дѣте да постжпи на работа, като стачконарушитель.

На 23 януари се даде седмиченъ отчетъ, прѣдшествуванъ отъ хвърчащъ листъ съ заглавие — „Първата стачна седмица". Констатира се отличната дисциплина и солидарность у борцитѣ. А вечерьта се състоя увеселение за печатарскитѣ работници и тѣхнитѣ сѣмейства.

Прѣзъ втората стачна седмица нѣмаше нищо особено. Числото на стачницитѣ се установи на 263 души, отъ които дѣйствителни стачници 225 и 38 безработни. Сега — слѣдъ [illegible]ршването на най-усиления периодъ въ борба

та — можемъ въ случая да кажемъ една откровена дума. Отъ посоченитѣ 38 безработни надали имаше 20 дѣйствителни печатарски работници. Повече отъ половината почти бѣха отдавна прѣстанали да стоятъ въ професията работници, които искатъ да използуватъ случая. За тѣхъ стачката бѣше единъ праздникъ, единъ добъръ поводъ, за да получаватъ сравнително висока заплата като помощь 7—10—12 лева седмично, безъ да работятъ. Но Тарифната Комисия не можеше да откаже помощь на тия хора. Макаръ че тѣ не могатъ да вършатъ сериозна работа като словослагатели, или пъкъ друга нѣкоя близка професия, но самото тѣхно присѫтствие въ една печатниица ще значи едно обезсърчение за стачницитѣ. Театъръ „Борба" бѣше винаги прѣпълненъ, защото клубътъ не може да побере всички стачници. Той бѣшъ добрѣ отопленъ; врѣмето се прѣминаване въ провѣрки, събиране разни свѣдѣния, назначаваше постове край печатницитѣ, смѣняване, докладване; трѣбваше да се слѣди, щото да не пристигатъ провинциални работници. Помощитѣ се раздаваха седмично. Вечеритѣ прѣминаваха въ събрания, гдѣто всички изказватъ своитѣ съображения, своитѣ свѣдѣния, а Комисията докладваще върху положението и неговитѣ постояни колебания въ тази или онази посока. Разбира се, въ такива моменти и увеселителната часть не е незначителна, каквото и да се разправя.

Третята седмица се характеризира съ приемането на тарифнитѣ условия отъ печатницата на „Либералния Клубъ". То стана на 1 февруари. Въ тази печатница Тарифната Комисия не намѣри за нуждно да направи стачка, защото туй не бѣше нито полезно, нито даже възможно. Тя е кооперативно прѣдприятие на 4 по-прѣдишни членове на синдиката, и затова Тар. Комисия нѣмаше нужда да обяви стачка. Какъ обаче сѐ случи, щото тази печатница да приеме тарифнитѣ условия безъ стачка?

Отъ другитѣ печатници, гдѣто имаше стачка, се прѣносоха много печатарски работи въ тази печатница; но за да ги поеме тя, има се нужда отъ работници, които сѫ напълно солидарни въ стачката. Печатницата се отнесе до Тар. Комисия, която обѣщава работници, ако се приеме тарифа. И той се прие. Числото на стачницитѣ до 4. II. е 219, когато на другитѣ безработни — 47, което значи увеличение съ 8 души, а слѣдъ тая дата — 186 и 47 безработни — 243. Каквото казахме тукущо за тия безработни за прѣзъ втората седмица, толкова повече вѣрно стана то за третята и слѣдващитѣ. Всѣки, който нѣкога едвамъ е помирисвалъ печатарската професия, сега се изстѫпваше да доказва своята „солидарность" въ стачката, а слѣдователно и въ помощитѣ! Но какво да се прави — туй не може да сѐ избѣгне съвършено при никоя

стачка съ такъвъ характеръ и ржководителитѣ на стачката спокойно прѣглъщаха този горчивъ и скжпъ хапъ

Въ това врѣме, освѣнъ отчетитѣ, винаги свързани съ по-общи разсжждения, имахме събрание, на което гражд. Кр. Пастуховъ държа много съдържателна рѣчь върху обществено-политическитѣ борби на работницитѣ, и едно протестационно събрание, на което говориха др-тѣ Гр. Лютаковъ, Ст. Мановъ и Гр. Василевъ за руската революция, като се прие и резолюция.

Въ края на седмицата, на 4 февруари, прие тарифнитѣ условия и печатницата „Св. София“, съ 24 работници.

Приемането тарифнитѣ условия отъ тази послѣдната печатница бѣше единъ рѣщителенъ моментъ за стачната борба. Никой не можеше да се самообълщава, че приемането тарифа отъ първитѣ 4 печатници съ *ежедневни* вѣстници („Зилберъ“ печати „Б. Т. Вѣстникъ“) е нѣкоя отъ голѣмо значение побѣда. Прѣдварително можеше да се прѣдскаже, че тия печатници, искатъ не искатъ, ще се принудятъ да подпишатъ тарифа, защото иначе трѣбва да се прѣкрати главната и най-доходна работа — вѣстника. Сжщо така съгласието на „Либералния Клубъ“ не е отъ сжществено значение, защото ние видѣхме по какви съображения тази печатница даде своето съгласие. Но приемането тарифнитѣ условия отъ

„Св. София“ значеше една сериозна стжпка напрѣдъ. Тази печатница е отъ най-голѣмитѣ, съ 2 голѣми електрически машини, и тя може да увеличи своитѣ 24 работници на 50 въ случай на изгодность. Стачката бѣше продължавала 15 дена — чувствуваше се нужда отъ вѣстници, списания, други бързи работи, книги и пр. да се започне редовното производство. Когато „Св. София“ прие — нашата побѣда бѣше до значителна степень осигурена. Затова, въ отчета прѣдъ стачницитѣ, Тарифната Комисия подчерта приемането на тарифа отъ „Св. София“ за дѣйствителна стжпка напрѣдъ къмъ прилагането на тарифа въ печатарското производство. И нашитѣ очаквания никакъ не ни измамиха. Напротивъ — сбжднаха се по-рано, отколкото ние очаквахме. На 9 февруари стана първото общо събрание между господаритѣ на още три най-голѣми печатници—Придворна, Ножаровъ и Бжзайтовъ. Тия прѣговори бѣха много продължителни — цѣла седмица. Въ тия прѣговори се прие *окончателноустановения тарифъ*. Станаха познатитѣ на всички намаления и измѣнения отъ проекто-тарифа, и отъ приетия въ дотогавашнитѣ 6 печатници. Тия отстжпки ние характеризираме като отстжпки на самия животъ, на условията, въ които е поставена синдикалната организация и самото печатарско производство. Първитѣ печатници приемаха тарифа по едно много естествено принуждение,

но останалитѣ не можеха да го приематъ, безъ да настане изкуственъ кризисъ въ печатарското производство. Но върху това — на друго мѣсто.

На 9 февруари др. Бръннековъ държа сказка върху кооперзциитѣ.

Горѣспоменатитѣ печатници приеха окончателно тарифа на 15 февруари, и работницитѣ отъ тѣзи печатници постжпиха на работа на 16 февруари.

Четвъртата седмица се свършваше съ 204 стачници и 51 безработни — всичко 255 души, а петата седмица (14—20 февруари) до 15. II. имаше сжщото число, а на края си — 145 души, отъ които само 36 безработни, и 109 стачници. Числото на стачницитѣ можеше да намалѣе още повече, ако не бѣха уволненията чрѣзъ 15-дневно прѣдизвѣстяване на по нѣколко работници изъ печатницитѣ, приели тарифа. За причинитѣ на тия уволнения не може нѣщо особено да се каже. Но и тукъ се налага една откровеность. Често пжти господаритѣ сж уволнявали нѣкои работници, защото се виждало, че не могатъ да имъ дадатъ, нѣматъ изгода да имъ дадатъ минималната заплата. Тоя пакъ дребенъ на първъ погледъ въпросъ е отъ сериозно значение, както ще видимъ при общитѣ разсжждения и оцѣнка на това, което е донелъ окончателноустановения тарифъ.

Въ края на петата седмица тарифнитѣ

условия се приеха и отъ печ. Чомоневъ, съ 15 работници. Шестата седмица брои 80 души стачници и 40 безработни — всичко 120 души Така числото на печатницитѣ, които приеха тарифнитѣ условия, формулирани окончателно на 15. II. стана 10, съ 255 работници, заети въ тѣхъ и съ 120 души стачници и безработни, които Комисията подържаше. Както цѣлата шеста, така и цѣлата седма седмица минаха безъ абсолютно никакво промѣнение въ положението. Останалитѣ печатници, на брой 7, прѣдставяватъ най-малкитѣ прѣдприятия, въ които работятъ самитѣ господари и съдружници, нѣкои момичета отъ София и провинцията, както и още нѣколко измѣнници на стачката, които дойдоха отъ провинцията, полъгани отъ обѣщанията на господаритѣ.

Господаритѣ видѣха нагледно, че на глава съ работницитѣ по тоя начинъ не ще се излѣзе. Въ начало тѣ се надѣваха, че работницитѣ ще рухнатъ въ нѣколко дена; господаритѣ си потриваха ржцѣ, като мислѣха, че слѣдъ стачката, която ще деморализира печатарското работничество, тѣ ще могатъ да влошатъ трудовитѣ условия. „Всѣко зло — за добро", казвала пословицата, и господаритѣ вѣрваха на тази пословица. Когато обаче се минаха толкова много седмици, безъ да се яви нито единъ измѣнникъ отъ стачницитѣ, когато господарскитѣ шпиони донасяха, че работницитѣ получаватъ редовно изобилни помощи, и когат

слушаха почти всѣкидневно на всички работнически събрания въ София, че борбата ще се води съ безпримѣрна дисциплина и енергия, — тогава на господаритѣ не оставаше освѣнъ да се опитатъ по другъ начинъ да постигнатъ своитѣ желания. И намѣриха прибѣжище — кждѣ мислите? — въ еснафския законъ и неговия пророкъ Джамджиевъ. Миналата година господаритѣ дигаха шумъ до небето, да не би нѣкой да се осмѣли тѣхъ — благороднитѣ индустриалци — да ги нарѣче еснафи; съ специални писма тѣ молѣха и заплашваха Министерството на Търговията и Замледѣлието, че не сж еснафи, но индустриалци, и затова по никой начинъ не искатъ да се прилага къмъ тѣхъ еснафския законъ. Но врѣмената се измѣняватъ. . . Сега се искаше отъ господаритѣ да се прѣмахне работническия тарифъ, подписанъ отъ 10 най-крупни фирми, и понеже на собствена сила господаритѣ не можаха да разчитатъ, то потърсиха покровителството на Джамджиева. Той имъ прави всички улеснения, но все пакъ нищо добро не излѣзе отъ тѣхъ. На 2 мартъ др. Д-ръ П. Джидровъ обширно реферира върху темата „Еснафския законъ и печатарския тарифъ“, и събранието взе една съотвѣтна резолюция (бр. 55 на Раб. Борба). Осмата седмица започна по сжщия начинъ както и седмата — безъ всѣко измѣнение въ положението, безъ всѣки изгледъ да се при-

нудятъ останалитѣ по-малки печатници да приематъ тарифнитѣ условия. Никоя стачка не може да продължава безкрайно. Стачното положение, когато е така продължително, дотегва на всички работници — вънъ и вжтрѣ отъ производството. А отъ друга страна, всѣка стачка се води до оня моментъ, докогато се има надежда, че ще се добиятъ извѣстни резултати. Когато за резултатъ нѣма никакъвъ изгледъ — безсмислено и врѣдно е да се продължава каквато и да било борба. А стачката особено изтощава синдикалния организъмъ. Както всѣка усилена дѣятелность и напрѣгане на силитѣ, стачката докарва изтощение — изтощение не само въ грубия смисълъ, че касата се изчерпва, но изтощение въ единъ всеобемащъ смисълъ, — което трѣбва да се послѣдва отъ почивка и възстановления на силитѣ, на загубеното.

За всички бѣше ясно като бѣлъ день, че да се води стачката по-нататъкъ, значи безцѣлно чакане, че господаритѣ ще се смилятъ, надъ насъ; понеже ние не чакаме тая милость и съжаление, то трѣбваше да прѣкратимъ стачката.

Въ послѣдния моментъ, на 10 мартъ, стачната статистика констатираше, че има вънъ отъ печатното производство стачници и безработни: 38 словосл. (22 неорг.), 3 машинисти (1 неорг.), 9 подавачи (7 неорг.), 12 книговѣзци (8 неорг.), и 3 поемачи (неорг.), или

всичко 65 души. Съ специална покана на 10 мартъ вечерьта се свика събрание, на което Тарифната Комисия даде своя докладъ и мнѣние, че стачката трѣбва да се прѣкрати. Нито единъ не се изказа *противъ* това мнѣние. Всички, абсолютно всички говорители и слушатели чувствуваха, съзнаваха, че трѣбва да се прѣустанови тази стачна борба, която бѣше въ 53-тия день на своето развитие. Като се подчертае, че ние нѣ слагаме орѫжието, но винаги ще бдимъ за прилагането на тарифа, ще дѣйствуваме да се разширява за всички печатници и ще отблъснемъ първия насоченъ ударъ, откѫдѣто и да иде той, събранието единодушно гласува слѣдната резолюция:

„Днесь, 10 мартъ, събранието на работницитѣ печатари въ София единодушно изказва своето пълно съгласие да се прѣустанови стачната борба за тарифа“.

Така се тури край на една борба, която всѣки день наново може на пожаръ да избухне, която всѣки моментъ може да поиска нова енергия отъ печатарскитѣ работници и отъ цѣлия български пролетариятъ!

4. Какво донася тарифа?

Който се интересува подробно отъ тоя въпросъ, трѣбва непрѣмѣнно да прочете писанитѣ по него статии въ Работническа Борба, които подробно даваха да се видятъ ползитѣ

отъ тарифа. Тука ние ще се задоволимъ да посочимъ слѣднитѣ най-сжществени ползи отъ тарифа:

1. Принципалната побѣда надъ господаритѣ. За колективенъ договоръ работническитѣ синдикати въ другитѣ страни сж се борили десетки години. Ако печатарския тарифъ не донасяше никакви измѣнения, ако той санкционираше само старото положение, пакъ и въ тоя случай тарифътъ би билъ грамадна печалба. Да се извоюва колективенъ договоръ, да се извоюва *първия* колективень договоръ въ България — това значи да се извоюва признанието отъ господаритѣ на синдикалната организация, на пролетарската сила, това значи да признаятъ господаритѣ официално растящата мощъ на пролетариата — на своя гробокопатель.

2. Намаление на работното врѣме. Отъ 9 часа, работния день се намалява на $8^1/_2$ часа. Ние се отричаме да доказваме колко е важно това придобитие, защото то е очевидно. Само революционеритѣ на красивитѣ думи могатъ да си мислятъ, че това не е завоюване, а поражение. Числото на празницитѣ се точно установява въ 20 празници, извънъ недѣлнитѣ дни. Досега празницитѣ не се знаеха, и ако се направи една смѣтка за цѣлото число на празнуванитѣ празници до сега, вънъ отъ недѣлнитѣ дни, сигурно тѣхното число не щѣше да надмине цифрата

16. Сега сѫ 20 празници, точно опрѣдѣлѣни въ тарифа. Досега извънредната работа бѣше въ пълния произволъ на господаря, при това тя често не се заплащаше съ добавка. Сега се установява, че извънредната работа не може да се продължава повече отъ 10 часа въ седмицата, и то използувана въ не по-малко отъ два дена, съ заплащане добавка отъ 50%.

3. Увеличение на работническата заплата, която е нараснала съ 20-50, срѣдно 25-30%. Минималната скала на заплатитѣ най-добрѣ говори въ това отношение. Но това увеличение на заплатитѣ е много рѣдко извоюване. Ние имаме примѣри, гдѣто стачки на организирани работници въ западъ се водятъ за 5, за 10% увеличение на заплатата и ако се спечели — грьмъ отъ похвали, че стачката е имала нечуванъ успѣхъ. А обикновенно една стачка се води за малко искания, точно опрѣдѣлени, за които условията добрѣ сѫ проучени У насъ се поставя искане съвършено ново — тарифъ, иска се увеличение на заплата, намалание на работното врѣме, редовно изплащане и пр. — всичко въ единъ моментъ. И се спечелва! Това е безъ съмнѣние безпримѣрна побѣда.

4. Прѣмахва се работата на парче. Ето едно съ сѫществено значение подобрение. Да се прѣмахне работата на парче — това е задача на работническитѣ синдикати, които сѫ се борили и борятъ десетки години за

унищожението на този най-нетърпимъ начинъ на работа, който съсипва работническата класа.

5. Редовно изплащание, което се опрѣделя да става на 1 и 16 число отъ всѣки мѣсецъ. Седмичното изплащание е по-добро — безъ съмнѣние. Но ако сравнимъ досегашното положение съ полумѣсечното изплащане — то е сѫщо много важно придобитие. Най-сетнѣ, сигурно е седмичното изплащане, 8-часовъ день, и пр. когато всичко това е добито не въ единъ случай, а когато тия искания сѫ осѫществени въ течение на непрѣкжсната борба, която ще кали работничеството за да може и да отстоява придобитията, които е направило.

Но нека оставимъ тия печалби, и да се запитаме въ друго отношение какво донесе стачната борба и нейния вѣнецъ — колективния договоръ.

Цѣлото Софийско печатарско работничество, участвувайки въ тази борба, е отишло чрѣзъ нея много напрѣдъ въ своето съзнание и дисциплина. Винаги революционното врѣме възпитава по-скоро. Което въ мирно врѣме се възприема на десетки години, сѫщото въ революционно врѣме се добива за дни. Тарифната борба даде нагледно доказателство не само на печатарскитѣ работници, но и на цѣлия български пролетариатъ, за значението на синдикалната организация и пролетарската

борба изобщо. Само оня, който се вглежда въ душата на българското организирано и на пжть да се организира работничество, само той може да забѣлѣжи революцията, която се прави чрѣзъ подобни борби. Даже маси, които сж съвършено останали назадъ въ своето съзнание на интереситѣ си, даже тѣ почувствуваха, радваха се на силата, на величавата борба на софийскитѣ печатарски работници. Тарифната борба указваше влияние въ извѣстна степень и на цѣлото българско общество. Не че това общество е приятелски настроено на печатарската стачка. Безъ разлика на симпатия или вражда, тарифната борба, за радость на едни и за страхъ на други, бѣше изразъ на растящата мощь на българския организиранъ пролетариатъ, който и въ България отпочва сериозна борба за своитѣ интереси.

5. Тарифната борба и социалната демокрация.

Българската Раб. Социалъ-Демократическа партия е единствената партия, която създаде синдикалното движение въ нашата страна, членоветѣ на която сж и най-добритѣ членове на работническитѣ синдикати. Тази партия единствено сжщо така се постави на страната на борящитѣ се работници печатари. Още въ началото нейния Централенъ Комитетъ издаде окржжно, съ което заставяше партийнитѣ организации да подпомогнатъ морално

мократическиятъ и въ сжщото врѣме общъ синдикаленъ органъ — Работническа Борба — бѣше и си остава единственния работнически политически листъ, който защитава съ най-голѣма енергия каузата на печатарското работничество, който самъ се противопоставя на всички скрити и открити врагове на тарифната борба. Социалдемократическата организация въ София въ особеность даде всички жертви за тарифното дѣло. Нейнитѣ членове Я. Сакжзовъ, Кр. Станчевъ, Е. Дабевъ, Д-ръ П. Джидровъ, Гр. Чешмеджиевъ, А. Цанковъ, Ст. Мановъ и пр. — бѣха ораторитѣ на всички доклади, събрания, вечеринки и пр.

Въобще, както винаги, така и сега, единственъ съюзникъ на синдикалното движение се явява социалната демокрация. Нейнитѣ сѣмена не падатъ на лоша почва, и ние виждаме растящето идейно влияние на социализма въ работническитѣ синдикати. Този е естествения и най-радостния резултатъ.

6. Тарифната борба и буржуазнитѣ партии.

Всички бужуазни партии се отнесоха съ еднаква враждебность къмъ тарифната борба. Новъ-Вѣкъ, Миръ, Свободно Слово, Народни Права, жълтата преса и пр. — въобще всичката буржуазна преса се отнесе съ пълно неудобрѣние на тарифната борба. Докато опозицията обвиняваше, че печатарската стачка

и материялно борящитѣ се стачници. Той, Централниятъ Комитетъ, добавяше, че социалдемократитѣ трѣбва да направятъ навсѣкждѣ голѣми работнически събрания, на които да популяризиратъ тарифната борба. Социялде- се правила само на опозиционни листове, за да успѣе правителството въ прокарване на монополитѣ, въ сжщия моментъ правителственния вѣстникъ Новъ-Вѣкъ постояно даваше съобщения, че търси работници, но които да не сж социалисти, и да не зависятъ отъ разни „комисии". Ние еднакво се противопоставяме на всички буржуазни партии, защото всички тия партии защищаватъ интереситѣ на работническитѣ експлоататори. Младитѣ и старитѣ демократи привидно удобряватъ тарифната борба, обаче и тѣ само тогава биха били доволни отъ тази борба, ако въ нея не се намѣсватъ социалиститѣ. А туй демократическо желание е най-опасно. Безъ социализма работническата борба винаги ще стои въ тъмнина, тя не може да има широки кржгозори, нито идеали, достойни за пролетарската класа. Ето защо съ „съжаление" трѣбва да се откажемъ отъ благоволението на буржоазнитѣ демократи, които обѣщаватъ твърдѣ малко отъ своя страна, а искатъ отъ насъ да се откажемъ отъ най-сжщественото на пролетарската борба.

7. *Тариф. борба и тѣснитѣ социалисти.*

И за тази партия не може да се каже нѣщо по-хубаво, отколкото казахме за буржуазнитѣ партии. Въ началото ужъ тѣснитѣ социалисти почнаха да разправятъ за съгласие и солидарность, но когато борбата се-повече се продължаваше и започна дахани побѣди, тогава тѣснитѣ социалисти обзе за кожуха. Ако стачката бѣше изгубена — за тѣхъ бѣше лесно: виновни сж широкитѣ социалисти, и туй то! Но когато стачката печелеше тѣ не можаха освѣнъ да викатъ, че стачката туби, че тарифътъ е „господарски правилникъ", че той е „крачка напрѣдъ, по двѣ крачки назадъ".

На такива опоненти не бива да се отговаря. Тѣ нѣматъ друго мѣрило, освѣнъ врѣменнитѣ интереси на своята котерия, и нищо повече не ги интересува. Тѣснитѣ социалисти начело съ Кирковъ и Благоевъ отидоха до тамъ, да пишатъ формени идиотизми. Кирковъ и Благоевъ разправятъ, че Тарифната Комисия, или широкитѣ социалисти, „пуснали слухъ" за получени нѣколко хиляди марки отъ западъ. Читательтъ ще види равносмѣтката на стачната борба. Той ще види полученитѣ помощи отъ другаритѣ на десетина иностранни държави. Но читательтъ нека се постави въ това положение: стачката е въ разгара си, а тѣснитѣ социалисти крѣскатъ защо широкитѣ социалисти „пуснали слухъ"

за помощи отъ странство, а не казватъ „истината“ прѣдъ работницитѣ. Ние получавахме помощи, но ние не можемъ на събрания, гдѣто винаги има господарски шпиони, да разправяме за тия помощи. Какво можехме ние да отговоримъ на тѣснитѣ социалисти? Да кажемъ, че сме получили помощи? — Но ние нѣмаме нужда да съобщаваме на подобни шарлатани каквото и да било. Да кажемъ, че не сме получили помощи? — Сжщо. А не бѣше само това. *Всѣкидневно и всѣкидневно* тѣснитѣ социалисти употрѣбяваха най-безчестнитѣ срѣдства, за да попрѣчатъ на тарифната борба. И господаритѣ сами си казватъ, че иматъ голѣма помощь отъ тѣснитѣ социалисти.

8. Тарифната борба и Синдикалния съюзъ.

Най- интимна и най-родствена връзка между печатарската организация и Синдикалния Съюзъ отдавна сжществува,защото първата е членъ на този Съюзъ. Въ стачната борба Централната Комисия на работническитѣ Синдикати въ България употрѣби всички срѣдства на разположение, даде всичката си енергия за успѣха на прѣдприетото работническо дѣло. Най- добрѣ може да се оцѣни съдѣйствието на Централната Комисия чрѣзъ онази подрѣжка, материална и идейна, която цѣлото синдикирано работничество даде на стачната борба. Син-

дикалниятъ Съюзъ изпрати редъ окржжни до всички синдикати, които влизатъ въ неговия съставъ, да подкрѣпятъ софийскитѣ печатарски работници. Понеже Работническа Борба е сжщо органъ и на Синдикалния Съюзъ, то неговитѣ услуги на стачната борба еднакво се дължътъ на партията, както и на Синдикалния Съюзъ. Подъ общото влияние на социалдемокрацията и на Синдикалния Съюзъ се раздвижи организираното работничество въ България, отношенията на което къмъ тарифната борба ние започваме да излагаме.

9. Тарифната борба и българския пролетариатъ.

Вмѣсто да говоримъ ние, нека оставимъ телеграмитѣ и писмата, наредени по реда на получаването имъ:

Пловдивъ — Поздравъ Вамъ борящи се другари, да живѣе тарифната борба! — Работницитѣ отъ търговската печатница.

Пловдивъ — Поздравляваме стачницитѣ, желаемъ побѣда! — Работницитѣ печатницата Съгласие.

Пловдивъ — Другари, сърдечно съчувствуваме на общото дѣло, подето отъ васъ. Желаемъ да чуемъ резултата въ полза на всички ни. Да живѣе тарифа! — Дончевъ, Тодоръ Алексиевъ, Ангеловъ, Крахтовъ, Геневъ Нешовъ, Ертелъ, Малчевъ Скердеровъ, Филчевъ, Шоповъ, Геновъ, Димитровъ, Футековъ, Михаловъ, работници Дановъ.

Балчикъ — Поздравляваме стачницитѣ печатарски работници, пожелаваме пълна побѣда на борцитѣ — дружеството.

Пловдивъ — Другари, грандиозната Ви борба въодуши всички ни: тукъ общъ ентузиязъмъ очакваме побѣда — печатарското Дружество.

Габрово — Поздравъ на борящитѣ се колеги, желаемъ успѣхъ въ борбата — Коджейковъ, Хесапчиевъ, Кехайовъ, Генчевъ.

Габрово — Д-вото „Солидарностъ" съ радость посрѣщна обявената стачка на софийскитѣ работници печатари, поздравъ на борцитѣ, желаемъ успѣхъ въ почнатата борба!— Първата помощь изпращаме днесъ — Настоятелството

Варна — Годишното събрание на дружеството на търговскитѣ служащи праща братски поздравъ на борящитѣ се работници печатари слѣдватъ 70 л. — прѣдседателъ: Чакъровъ.

Пловдивъ — „Миръ" спрѣнъ безъ стачка, бждѣте спокойни, побѣда; всички се радваме. — Брайковъ, Шкодрата.

Ст. Загора — Колеги, поздравляваме най-сърдечно съ започнатата борба, докажете оше веднажъ, че и работникътъ цѣни труда. Стига експлоатация отъ господаритѣ — Съзнателнитѣ работници отъ печатницата „Свѣтлина".

Пловдивъ — Поздравъ на борящитѣ се пионери за тарифъ. Пожелаваме пъленъ успѣхъ

въ борбата — Работници — шивачи: Чобановъ, Късевъ, Тантиловъ, Каракашовъ, Кутевъ, Бавловъ, Найденовъ, Додековъ.

Провадия — Снощи събрание, поздравъ работницитѣ печатари, пращаме помощи — Мариновъ.

Варна — На борящитѣ се работници печатари, пращаме нашия братски поздравъ, слѣдватъ 20 лева — Социалистически комитетъ.

Габрово — Другари, напрѣдъ въ тарифната борба, прѣдъ нищо не спирайте, правото е на наша страна, да живѣе работническото дѣло! Днесъ пращаме помощь — Кожарски синдикатъ.

Варна — Варненскитѣ работници, събрани по покана на мѣстния синдикаленъ комитетъ въ работническия клубъ „Борба“, поздравляватъ борящитѣ се за тарифъ работници печатари и извикатъ: да живѣе работнишката борба! — прѣдседателъ М. Стефановъ.

Пловдивъ — Прѣдайте на стачницитѣ нашитѣ братски поздрави. Тѣхната побѣда е наша побѣда. Столарски синдикатъ.

Ямболъ — Социалистически поздравъ на борящия се пролетариятъ! Пожелаваме пълна побѣда! Помощь притихме. Кооперацията „Братство“.

Ямболъ — Поздравъ борци! Вий първи доказвате на българското работничество неговата сила, организация, съзнание. Организацията.

Севлиево — Хаирловъ тукъ. Усилията му осуетени. Работницитѣ отказаха отиване София. Куражъ! Комитета.

Русе — Мѣстната организация поздравлява борящето се печатарско работничество. Пожелаваме пъленъ успѣхъ! Помощи слѣдватъ, комитета.

Варна — Дерзайте другари. На помощь сме готови. Суммовъ, Недѣлчевъ, Казаковъ, Арабовъ, печатари.

Севлиево — Хаирловъ наново дойде, едвамъ четири момичета откара днесъ. Комитета.

Самитѣ писма, които ние по липса на мѣсто не можемъ изцѣло, нито даже отчасти, освѣнъ за изключение, да цитираме, слѣдватъ така:

Пловдивъ. Печатарското Д-во. Резолюция, взета на 16 януари, съ която се казва: присъединяваме се къмъ тарифната борба, натоварва се настоятелството да подготви пловдивското печат. работничество за тази борба, резолюцията да се обнародва въ Р. Б. и Б. П.

София. Дърводѣлско д-во: поздравява борцитѣ, обѣщава всичката си подкрѣпа, свършва: да живѣятъ борящитѣ се печатари, да живѣе социализма!

Габрово. Кожарското д-во: „Другари, днесъ съ настоящето ви изпращаме 20 лева за стачницитѣ. Крайно възхитени останахме отъ борбата на другаритѣ печатари... Да живѣе борящия се пролетариятъ!“

София. Гимн. д-во Ботевъ, Подуене: поздравъ и помощь отъ 5 лева.

Дубница. Общораб. д-во „Братство“: поздравъ и помощь отъ себе си и отъ соц. дем. организация.

Габрово. Общораб. д-во „Солидарность“: поздравъ и първа помощь отъ 20 лева.

Ямболъ. Общораб. д-во: „Другари, тукъ борбата на печатарскитѣ работници се посрѣщна съ голѣмо удоволствие. Ще получите наскоро помощь. Разчитайте отъ насъ на 200 лева“.

Бѣлово. Нѣколко работници: Като сучувственици на раб. дѣло, отъ все сърце изпращаме 5 лв помощь. Да живѣе раб. организация и тарифа!“

Хасково. Нѣколко работници: поздравъ и помощи.

Дубница. „Братство“—помощи и поздравъ. „Възмщуението е голѣмо противъ тѣсната секта, която и въ тоя критически за работничеството моментъ показа своята еснафщина, като се ограничи изключ. да помага на своитѣ 16 стачници“.

Самоковъ. Нѣколко работници: помощи и поздрави.

Никополъ. С. Ашеровъ: горещи поздрави и помощь 10 лв. отъ никополскитѣ работници.

Ямболъ. Д-ството: помощь 20 лева. „Тукашнитѣ работници сѫ въ възторгъ отъ грандиозната борба на своитѣ другари-печа-

тари, като имъ изпращатъ своитѣ братски насърчения".

Пловдивъ. Дърводѣлското д-во: изпращатъ помощь и поздрави на борящитѣ се.

Пловдивъ. Работ.-печатари, събрани на другарска срѣща, пиятъ за тарифната побѣда!

Лѣсковецъ. Н. Т. Мечковъ: възхитенъ отъ борбата, изпраща своитѣ сърдечни поздрави.

Ст. Загора. Войникъ: прочувствено поздравява борящитѣ се, като пожелава побѣда.

Варна. Д-ство на търг. служащи и сапунарското д-во: изпращатъ поздрави и помощи.

Вратца. Н. Касабовъ и други: най-сърдечно поздравяватъ тарифната борба.

Самоковъ. Войникъ: поздравъ!

Шуменъ. — А. Давидовъ, Т. Пазарджикъ — И. Илиевъ и М. Николовъ, Севлиево — А. Коновъ, Шуменъ—Т. Дечковъ, Пловдивъ — Мѣстния Комитетъ, Карлово — сѫщо: изпращатъ поздрави и насърчения.

Пловдивъ. Мѣстния Комитетъ: „Прѣдайте на стачницитѣ нашитѣ насърчения въ тази трудна и славна борба. Тукашнитѣ организирани работници-печатари рѣшиха единогласно, че ще напуснатъ работа въ онази печатница, която би приела работа отъ софийскитѣ печатници. Бѫзайтовъ дойде вчера. До днесъ той е отишелъ въ 4-5 печатници, обаче господаритѣ, подъ страхъ отъ стачка, не смѣяха да му „услужатъ".

Варна. Раб. обущарско д-во: горещъ поздравъ и насърчения, също помощь.

Вратца. „Казармени роби“: „Скъпи другари, далечъ отъ свѣта, гниящи въ казармени зандани и въ невъзможность да ви подкрѣпимъ материално, изпращаме ви сърдеченъ братски поздравъ — нека това ви подкрѣпя въ свещената борба! И тукъ — ада за човѣшката мисъль — вашето дѣло буди умоветѣ, и тукъ вашата борба намира отзвукъ. Ако не можемъ заедно съ васъ и въ вашитѣ редове да участвуваме, то нищо — нито даже казармената гнусота — не е въ състояние да ни спре да мислимъ и се въодушевяваме заедно съ васъ! Здравѣйте, дерзайте носители на свети идеи, борци за човѣшки животъ. Вашата културна борба — прѣдвѣсникъ на новъ животъ — е блѣстящъ фаръ всрѣдъ разкапващето се въ варварство общество. Да живѣятъ смѣлитѣ борци! Вашата побѣда е побѣда на цѣлото българско работничество!“

Свищовъ. И. П.: изпълнилъ възложената му работа, пожелава успѣхъ.

Балчикъ. „Пробуда“: изпраща помощь и насърчителни поздрави.

Пловдивъ. Печ. д-во и соц. организ. — помощи и насърдчения.

Дрѣново. Общораб. д-во: помощи и поздрави.

Ямболъ. Донсузовъ, Г. Ивановъ и Водени-

чаровъ лично изпращатъ 20 лева (първия 10 и вторитѣ по 5) за стачницитѣ и поздрави.

София. Всички синдикати и организации поздравляватъ и даватъ помощи.

Хасково. Шивашкото д-во: помощи и братски насърчения.

Хасково. Соц. дем. организация: 15 лева и братски насърчения.

Ямболъ. Другари: 20 лв. помощь и насърчения.

Рахово. Общораб. д-во: помощи и поздрави.

Казанлъкъ. Общораб. д-во, соц. организация и кооперацията: помощи и насърчения

Варна. Желѣз. д-во: помощи и насърчъния.

Габрово. — дружеството, Провадия. — В. Мариновъ, Панагюрище — общораб. д-во, Пещера—другари, Сливенъ—соц. организация, Варна — общ. д-во, Пловдивъ — общораб. д-во „Искра", Варна — соц. организация, Варна — синдикалния комитетъ: помощи и поздрави.

Лѣсковецъ. Учителскотодр-во „Самъ си помагай": „Лѣсковското окол. уч. д-во въ засед. отъ 19.II като взе прѣдъ видъ сродностьта между печатарската и учителската организации, рѣши да подкрѣпи чрѣзъ своята материална помощь първото у насъ проявено до сега по-широко, съзнателно и организирано работническо движение, изразено въ печатарската стачка, като отпусна сумата 30 лева;

сжщо така д-вото изказва своето най-голѣмо съчувствие и пожелава искрено пълна солидарность до благополучното свършване на стачката . . . Прѣдседатель: Д. С. Денчевъ. Секретарь: Д. Дянкова".

Кюстендилъ. Мѣстн. Комитетъ: помощи поздрави и насърдчения.

Плѣвенъ. Мѣстния Комитетъ: помощи и поздрави.

Ямболъ. Общораб. д-во — помощи. „И ние не можемъ да не извикаме: *Побѣдихме*!"

Гдѣто е проникнала свѣтлината на социалната демокрация, гдѣто е достигнато организирането на работническитѣ синдикати — въ масата на неорганизираното работничество, въ казармитѣ даже — навсѣкждѣ тарифната борба на софийското печаварско работничество като една могжща вълна указа своето влияние. 53-дневната стачна борба за тарифъ — това бѣше 53-дневно тържество на българския пролетариятъ, който съ удоволствие опитваше своитѣ сили, своя умъ и своитѣ нерви въ борба срѣщу господарската експлоатация.

9. Тарифната борба и интернационалния пролетариятъ.

Може-би нѣкому ще се види смѣло да поставяме въ нашия кратъкъ отчетъ този параграфъ; може-би туй ще се види за самомнѣние. Но така ще помислятъ и кажатъ

само работническитѣ врагове. Борбата на работническата класа е интернационална. За експлоатиранитѣ не може да има национални граници — международна е капиталистическата експлоатация, международна е организираната и цѣлесъзнателна пролетарска борба срѣщу нея. Отъ обединението на синдикалнитѣ организации въ синдикаленъ съюзъ, България имаше само два случаи да подкрѣпи материално — моралната подкрѣпа винаги е декларирана — работницитѣ отъ другитѣ страни: рускитѣ революционери и холандскитѣ стачници — стъклоработници. Въ стачката на рудокопачитѣ ние не можехме да се отзовемъ, защото въ сжщото врѣме бѣхме погълнати въ тарифната борба. Софийскитѣ печатарски работници още въ 1895 получиха материална помощь и насърчение отъ международния работнически печатарски секретариятъ, който има сѣдалище въ Бернъ, Швейцария. Сега при тарифната борба се повтори пакъ тази братска подкрѣпа. Съ международния печатарски секретариятъ въ сношение стои Б. Т. Д-во, понеже, както казахме, е основано още въ 1883 година и се е присъединило отдавна къмъ този секретариятъ, който отъ една страна не приема двѣ еднакви организации. Помощитѣ прочее се получаваха чрѣзъ прѣдседателя на Б. Тип. Д-во, гражд. Ст. Якимовъ.

За стачката бѣше съобщено до общитѣ национални синдикални секретарияти отъ

Централната Комисия на работническитѣ синдикати въ България, до печатарскитѣ национални съюзи отъ Тарифната Комисия. Но разбира се, сношенията съ международния печатарски секретариятъ сж започнати относително тарифа много рано. Още слѣдъ приемането на проекто-тарифа отъ общото събрание (гл. § 2) секретарията бѣше увѣдоменъ съ единъ прѣводъ отъ него, като му се излагаха и дѣйствуващитѣ трудови условия. И тукъ откровеность — интернационалния секретариятъ, слѣдъ всички пожелания, ни съвѣтваше много ясно да бждемъ прѣдпазливи и умѣрени, защото всѣка неизмѣрена крачка, всѣко прѣкалено искание само ще компрометира цѣлата борба и ще тласне движението не „двѣ крачки назадъ", но десеть години! Секретариятътъ изрично казваше: „да узаконите сегашнитѣ условия, но да имате тарифъ, вече това е грамадна побѣда за българското печатарско работничество. Разбира се, ние съобразихме тия съвѣти, но най-голѣмъ учитель на насъ пакъ бѣше, то слѣдва отъ самосебе си, *българския животъ*. Въ течението на борбата ние редовно освѣтлявахме интернационалния секретариятъ за развитието на стачната борба, а той отъ своя страна отлитографирваше специални циркуляри по „движението въ София", които разпращаше на всички печатарски организации, които сж въ сношения съ него. Както читательтъ вижда отъ вѣдомостьта — пе-

чатарскитѣ работници отъ Парижъ, Милано, Римъ, Будапеща, Бѣлградъ, Букурещъ, Брюнъ, Люксембургъ и пр. изпратиха своитѣ помощи на софийскитѣ си другари, защото въ душата на всички организирани и съзнателни работници отъ цѣлия свѣтъ има еднакви чувства, мисли, бие единъ пулсъ — пулсътъ на общата борба срѣщу капиталистическата експлоатация. Проче, всички интриги, които тѣснитѣ социалисти и господаритѣ разправяха какво ние само сме „пуснали слухъ“ за помощи — си оставатъ интриги, ковани отъ наши врагове, които искаха да осуетятъ побѣдата на печатарското работничество, и за голѣмо тѣхно нещастие, безуспѣшно.

Ние ще се стараемъ да имаме винаги братски връзки съ интернационалноорганизирания пролетариатъ, защото отъ него ние се учимъ, защото заедно съ него ние се боримъ противъ общия врагъ — капитализма.

10. Нашето заключение.

Тарифната борба за излишенъ пѫть, но най-нагледно, доказа, че въ България отъ 25 г. насамъ става и е отишелъ въ своето развитие твърдѣ далечъ единъ обществено-икономически процесъ на диференциация между общественитѣ класи. „Въ България нѣма почва за работническо движение“ — този напѣвъ на буржуазната мисъль трѣбва да изчезне слѣдъ 53-дневната стачна борба за тарифъ. Не само

има почва за работническо движение, защото има наемни работници, но и това работническо движение чрѣзъ тарифната борба даде доказателство, положи своя екзаменъ прѣдъ цѣлото общество за своята зрѣлость!

Ако синдикалното движение въ България може да отбѣлѣжи годината 1904 за учрѣдителна и година на неговата петиция до парламента, то началото на 1905 то може да запомни като врѣме на всеобщо напрѣгане на силитѣ, на изпитание, на борба съ особена цѣна срѣщу множество противници — срѣщу всички вънъ отъ самото него! И буржуазни партии, и буржуазна преса, и буржуазното „обществено" мнѣние, и безразсѫднитѣ и неканени съюзници на буржуазията—тѣснитѣ социалисти—всичко се наостри и противопастави на тарифната борба и напукъ на всички организираниятъ пролетариатъ излѣзе побѣдитель чрѣзъ своитѣ сили и чрѣзъ съдѣйствието на интернационалното печатарско работнитество.

Всѣка акция, и нашата, си има своитѣ грѣшки — кога повече, кога по-малко. Тарифната борба ни научи на много работи. Както и казваше Б. Печатарь на едно мѣсто, цитирано до-горѣ, и въ развитието на самата борба ние ще се учимъ. Плавайки, ние се учимъ безпогрѣшно и безопасно да плаваме. Но сега тука нито мѣстото, нито врѣмето, позволява да посочимъ на какво ни научи тарифната борба.

Въ всѣки случай, трѣбва да се извадятъ за сега слѣднитѣ по-общи и цѣнни заключения:

1. Организацията — свободната синдикална организация — е единствената въ състояние да води тарифна и икономическа борба Безъ нея — абсолютно нищо.

2. Организацията трѣбва всѣкидневно да дѣйствува, за да издигне своитѣ членове до положението на съзнателни, възпитани, дисциплинирани, съ една дума — до положението на културни работници, и само тогава да прѣдприема рисковани акции отъ какъвто и да било характеръ.

3. Извоюваниятъ на книга печатарски тарифъ трѣбва съ непрѣкжсната борба и съпротивление да се приложи въ самия животъ. И първото—да се съгласятъ господаритѣ на подписване тарифнитѣ условия—е крачка напрѣдъ, по прѣкратяването на стачката не значи прѣкратяване на нашето бдѣние и готовность да се съпротивимъ най-енергически срѣщу опитвания да се нарушава или отхвърля писания тарифъ. Прилагането на тарифа не е работа на единъ день, а на постоянния натискъ и способность да принудимъ господаритѣ за прилагането на Тарифа.

4. Тарифътъ на дѣйствителностьта — а ние искаме извоювания тарифъ да бжде изразъ на нашата дѣйствителность — е едно съотношение на двѣ сили, господарска и работническа. Трѣбва всѣкидневно да се работи за

растението на работническата сила, иначе тарифътъ се поставя въ опасность.

Българскиятъ организиранъ и съзнателенъ пролетариатъ е достатъчно приготвенъ въ всѣко отношение, за да може да се бори успѣшно противъ всички явни и тайни неприятели. Неговитѣ борби ще искатъ много жертви, но неговитѣ борби ще дадатъ и много резултати—ще ломи една дѣйствителность и ще създава друга дѣйствителность.

И колкото повече работническата класа се калява въ подобни борби, толкова повече тя приближава пълното си освобождение отъ робството на капитализма.

Прилагането на тарифа.

Винаги се забѣлѣзва въ България явната разлика между написаната и дѣйствителната констуция. Ако писаната конституция прѣдвижда господство на народния суверенитетъ, то фактическата конституция не е друго, освѣнъ пълното господство на личния режимъ, на монархическата власть и липсата на сѣнка отъ истински народенъ суверенитетъ. Какъ трѣбва да се обясни това явление? За да можемъ да разбираме тоя и подобни въпроси необходимо ни е да имаме едно здраво гледище върху общественото развитие. Какво

прѣдставява обществото? — Единъ сложноустроенъ организъмъ, който се намира въ постояно развитие. Агентитѣ, двигателитѣ на туй развитие сж общественитѣ борби—борбитѣ на различнитѣ и противоположни помежду имъ интереси на общественитѣ класи и другитѣ групировки. Каква е дѣйствителната конституция — туй зависи отъ съотношението на общественитѣ сили, за които споменахме. Каква е писаната конституция — туй зависи отъ случая, който я е създалъ, отъ изражението на общественитѣ борби въ дадения моментъ, когато тя е създадена. Бѣзъ съмнѣние, не бива да гледаме на работата чисто механически; въ всѣки случай, една, макаръ написана, конституция все пакъ указва своето влияние. Но по-силно е влиянието на фактическитѣ отношения. Тия отношения постояно се измѣняватъ, и съ това се развива и дѣйствителната конституция.

Ние даваме тоя примѣръ съ дълги обяснения не за друго, но защото почти сжщитѣ мисли иматъ значението и когато говоримъ за писания и дѣйствителния тарифъ. Колективниятъ договоръ е една своего рода конституция. Той сжщо така е изразъ на отношения на сили. И прѣди да имахме печатарски тарифъ пакъ сжществуваха отношения на силитѣ; но тия отношения, когато не сж изразени, които значи не сж урегулирани, постояно могатъ да се измѣняватъ отъ госпо-

даритѣ, срѣщу които отдѣлновзетиятъ работникъ не прѣдставява никаква сила. Борбата за тарифъ значи борба за опрѣдѣляне на отношенията, за да бждатъ тѣ познати и на цѣлото пачатарско работничество, за да може това работничество окончателно да се откаже отъ една психология, която го кара не къмъ борба, но къмъ сънъ, психология, която караше множеството неорганизирани работници да очакватъ подобрѣния на положението си не отъ своята сила, но отъ господарската милость, доброта, честность. Борбата за тарифъ значи отдѣляне работницитѣ отъ господаритѣ рѣзко — и за слѣпитѣ нагледно —, щото никой вече да не се съмнява въ туй отношение. Най-сетнѣ, слѣдъ дълги перипетии на стачната борба, която още тукъ-тамъ се проявява и спира, единъ тарифъ бѣше се изтръгналъ. Азъ не искамъ тука да говоря върху въпроса — какво донася тарифа? Върху него азъ съмъ изказалъ своето мнѣние, и по нататъкъ ще се повдига и ще се разбира по-добрѣ отъ днесъ тоя сериозенъ въпросъ. Нека само поставимъ единъ другъ въпросъ, рѣшението на който, за съзнателния работникъ, ще бжде рѣшение и на горния въпросъ.

Какъ се прилага нашия тарифъ, и въобще какво значи прилагането на тарифа?

Тарифътъ установяваше редъ положения, които до него не сжществуваха. Крачка напрѣдъ или двѣ крачки назадъ, въ всѣки

случай тарифътъ установява *нова дѣйствителность*, нови отношенся на силитѣ. Какъ може да стане така, и какъ изобщо ние дѣйствуваме върху развитието на обществото? Фразйоритѣ и хората на механическото гледище ни казватъ: ние се готвихме за борба, въ даденъ моментъ направихме атака, изтръгнахме тарифъ — ето нови трудови условия; който не ги спазва — злѣ ще си изпати, ние сме готови да подновимъ борбата! За фразйоритѣ и хората на механическото гледище общественото развитие *скача* отъ камъкъ на камъкъ, ако бихме могли така да се изразимъ. Веднажъ извоюванъ тарифа — нѣмаме нищо общо съ дотогавашното положение, веднажъ сме направили единъ скокъ напрѣдъ — нѣмаме нищо общо съ миналото, освѣнъ споменитѣ за него. Но за борящето се работничество, особено за работничеството, което е прѣкарало дълги периоди на борба и организация, общественото развитие не се извършва по механически начинъ. Напротивъ — обществото е единъ организъмъ, и се развива по пжтя на органическото развитие. Ето защо между старата дѣйствителность — безъ тарифъ — и новата дѣйствителность — съ тарифъ — нѣма пропасть, а постояненъ прѣходъ.

Прилагането на тарифа е една повече мжчна, повече важна, продължителна и непрѣкжсната борба! Прилагането на тарифа е цѣло развитие — прѣминаване отъ

старата къмъ новата дѣйствителность. Когато обществото прави крачка напрѣдъ, то и въ новото положение то страда отъ наслѣдицитѣ на миналото, отъ сѣнкитѣ на мрътвитѣ. Такова е днесь положението на развиващата се тарифна борба. Днесъ ние нѣмаме стачна борба за тарифъ, но имаме мирна, неоткрита борба, не по-малко жестока за прилагането на тарифа.

Вие знаете животнитѣ, които пролѣтно врѣме си промѣняватъ козината. Това падане на старата козина става въ извѣстно врѣме, и израстването на новата козина става сжщо така въ врѣме. Почти сжщото става съ нашитѣ господари. Навикнали на единъ режимъ на абсолютна власть, на *капиталистически тероризъмъ*, тѣ сега много мжчно и пригодяватъ на новия режимъ.

Но важното е да съзнаемъ всички неоцѣнимата истина, че ние тукъ не сме прости зрители — ние не сме бездушни присжтствующи на една пиеса, която се играе прѣдъ очитѣ ни, но активни съучастници. Азъ искамъ да кажа — нашата главна задача е да спомагаме за напускането на стария и приемането на новия режимъ. Ние трѣбва неуморимо да оскубваме косъмче слѣдъ косъмче, и да поставяме на тѣхно мѣсто други — нови. Примѣрътъ е много раздразнителенъ, ние мислимъ, че тука може да си упражни просташкото остроумие всѣки визиранъ отъ насъ фразьоръ.

Но не е важното да изброимъ тия остроумия, но да илюстрираме една мисъль.

Печатарското работничество разкжса досегашната ризница, и трѣбва сега да нахлузи нова ризница на господаритѣ, срѣщу която тѣ нѣма да се оставятъ като дѣца, а като упорити неприятели. Тарифътъ е подписанъ въ единъ моментъ, когато господаритѣ се чувствуваха безсилни; сега тѣ, опомнени, ще се противопоставятъ на всичко, освѣнъ тамъ, гдѣто е съвсѣмъ опасно за тѣхъ. Тѣ ще обтѣгатъ струната винаги до възможно най-голѣма степень — само колкото да не се скжса.

Да посочимъ сега нѣкои характерни факти изъ досегашната практика. Прѣзъ течение на стачката и слѣдъ нея ние имаме маса нарушения на тарифа. На едно мѣсто господаря не плаща точно на 16, а на 17, 18 число; на друго мѣсто господаря прѣдлага на работника да се съгласи на по-низка заплата отъ прѣдвидената въ тарифа, или да бжде уволненъ; на трето мѣсто господаря прави нарушения съ машинния персоналъ и пр. и пр. Никой не мисли да отрича такива факти, защото сж факти. Пита се само, какво значение иматъ тия факти, и какви сж нашитѣ задачи, какво да направимъ ние за избѣгването на такива факти, да отсѣчемъ възможностьта да се повтарятъ тѣ. Тука сега се проявяватъ много рѣлйефно двѣтѣ гледища:

механическото, сектанското отъ една страна — и органическото отъ друга. Първото гледище казва: щомъ има такива нарушения, то значи, че тарифа не е приложенъ, той е загуба, а не печалба за работницитѣ. За всѣко, каквото и да било, нарушение това гледище ще прѣпоржча — всеобщата стачка, и то по съображение да се получи „ефектъ“, както искрено се изразяватъ, да види свѣта, че ние знаемъ да правимъ стачки, че владѣемъ туй изкуство. Около тия факти на нарушение механическото и сектанското гледище се ползува да разстройва, да дезорганизира, да донесе крахъ за своитѣ противници. Нашата задача обаче е *коренопротивоположна*. Противъ всѣко нарушение ще се противопоставяме, както сме винаги правили, но тия факти ние ще използуваме въ агитация за обединение, съзиждане на по-силна организация. Не за да докажемъ, че тарифната борба е била „празна работа“, но да докажемъ че ни прѣстоятъ още много борби, че ние не сме свършили — и никога това не може да стане — всичката си борба въ една 53-дневна стачка, че намъ прѣдстоятъ още много сериозни борби: борби за прилагане на всички постановления на тарифа, борба за усъвършенствуване на тарифа и неговото възможно разпространение върху цѣлата столица и провинцията.

Гр. В.

Ив. Кръстев

КНИЖКИ ЗА НАРОДА № 24

НАШИТѢ ОРЖЖИЯ

Кой може да запре пороя?
Таквази има ли стѣна?

Въ горнитѣ стихове, заети отъ работническата пѣсень „Червено знаме“, работническото движение се оприличава на единъ бързи порой. Това сравнение е вѣрно при началото на това движение въ всѣка една страна: като порой, който пада отъ единъ остъръ камъкъ на други, пѣни се и клокочи, работническото движение — стѣснено отъ всички страни съ по лоши отъ остритѣ камъни спънки: невѣжество, клевети, гонения -- развива се отначало и расте, и напрѣдва на бурливи скокове. Но сега почти навсждѣ класовото движение на пролетариата може по-вѣрно да се сравни съ една голѣма рѣка; то е влѣзло въ едно равно корито, въ което по една естествена наклонна равнина се стреми сигурно къмъ ясно опрѣдѣлена цѣль. Изотстрани въ рѣката се вливатъ разни потоци; така и въ

работническото движение отъ разни страни прииждатъ разни новопокръстени. Рѣката става все по-широка, все по-дълбока и тече напрѣдъ съ непрѣодолима сила, макаръ надъ нея да върлува буря. И най-жарко слънце да запече, тя нѣма да изсъхне. Каквито щешъ прѣгради туряй на нейния вървежъ, тя спокойно и непогрѣшно ще ги подмие всички, ще ги изтръгне, ще ги затопи въ своитѣ вълни — и ще върви нататъкъ, напрѣдъ, все по-нашироко ще разлива своитѣ вълни.

Таквози е днеска въ цѣлия свѣтъ гигантското движение на работния народъ. Когато погледнешъ къмъ една голѣма рѣка, ще зърнешъ една голѣма свѣтла, сребърна ивица, но подъ тази равна повърхнина дъното не навсѣкждѣ е еднакво; тукъ каменливо, тамъ пѣсъчливо, брѣговетѣ на едно мѣсто тѣсни, неравни, изѣдени, на друго мѣсто равни и широки; — ето защо и водата не навсѣкждѣ тече еднакво, ами всѣкакъ се излива, закривява, ту тихо се промъква подъ язоветѣ, ту мощно налѣга на тѣхъ съ своитѣ вълни. Така и работническото движение; когато си помислишъ за него изобщо, то ти се струва по цѣлия свѣтъ да е еднакво, навсѣкждѣ работниятъ народъ е оголѣлъ, експлоатиранъ отъ капиталиститѣ, потиснатъ отъ правител-

ствата, но се бори за своитѣ човѣшки права, благоденствие, равенство и свобода. Но понеже въ това свое стремление той срѣща прѣчки и всѣкакви неприятели, затова трѣбва да употрѣбява срѣщу тѣхъ различни срѣдства, различни оржжия. Отъ това слѣдъ врѣме излиза понѣкога, че хора заслѣпени и неразумни казватъ на работния народъ: служи си само съ тия и тия срѣдства противъ враговетѣ, всички други нищо не струватъ. Нека разгледаме, какви срѣдства употрѣбява и трѣбва да употрѣбява работническата класа въ своята борба и какъ всички тия срѣдства водятъ къмъ една велика цѣль: освобождаването на себе си и на цѣлото общество отъ ярема на капитализма.

Отъ дѣ трѣбва да започне всѣки работникъ? Кое най напрѣдъ и най-отблизо го засѣга? — Неговата надница и работното му врѣме, продължителностьта на неговия работенъ день.

Капиталистътъ наема работника, за да печели отъ неговия трудъ. Отъ стойностьта на цѣлото произведение на този трудъ, отъ паритѣ, които изкарва или може да изкара срѣщу произведенитѣ отъ работницитѣ стоки, капиталистътъ най-напрѣдъ си повръща своитѣ разходи (за суровъ материалъ, машини и т. н.),

та сетнѣ отъ чистата печалба, която се е явила изключително отъ труда на работницитѣ, той имъ дава една малка частица, а по-голѣмата часть задържа за себе си. Съ други думи — той връща на работника стойностьта само на една часть отъ неговото произведение, само извѣстна часть отъ врѣмето на неговия трудъ прѣзъ деня му се заплаща; другата часть той работи безплатно заради капиталиста. Затова колкото по малка е надницата на работника, колкото по-дълго врѣме работи той всѣки день и колкото повече дни прѣзъ годината е заетъ, толкова по-голѣма печалба донася на капиталиста. Ето защо капиталиститѣ всѣкакъ гледатъ да намалятъ надницата и да продължатъ работното врѣме, не само току-така направо, но и съ извѣстни майсторлъци: глоби, ограбване на разни спомагателни каси, работене на парче, забавяне на часовника, скжсяване на пайдоса и т. н. Така го изисква тѣхниятъ интересъ.

Но интересътъ на работника е прѣко противенъ на този. Работникътъ се храни само отъ труда на своитѣ ржцѣ, за това е принуденъ да иска колкото се може по-голѣма надница. А понеже трѣбва силата на тия ржцѣ да отрае, колкото се може по-дълго врѣме, прѣзъ цѣлъ животъ, той не може да

се съгласи, щото продължителниятъ всѣкидневенъ трудъ да го съсипе скоро-скоро; ето защо длъженъ е да иска съкращаване на работното врѣме, продължаване на почивката.

Излиза, че най-близкиятъ противникъ на работника е неговиятъ наематель-капиталистъ. Когато работникътъ започва да се буди отъ сънь и да разбира най-близкитѣ си интереси, тия интереси изеднъжъ ставатъ противни на капиталистическитѣ. Капиталистътъ не отстжпва доброволно отъ своитѣ интереси. Когато отдѣлниятъ работникъ отива при него и му заявява, че иска по-голѣма надница и по-кратковрѣмена работа, той сигурно ще му каже: иди си дири работа другадѣ. Наученъ отъ опита, работникътъ вижда, че единственото срѣдство е да се изстжпи задружно съ другаритѣ си. Отъ дѣ черпи своитѣ доходи капиталистътъ? Отъ работническия трудъ и отъ нищо друго. Затова, когато всички работници се откажатъ да му работятъ, изворътъ на неговитѣ доходи прѣсъхва, а това за него е най-усѣтливиятъ ударъ.

Затова задружното отказване отъ работа, *стачката*, е първото, естественото оржжие на работницитѣ противъ капиталиститѣ.

Капиталистътъ рѣдко се удава изеднъжъ. Той знае, първо, че винаги има много

работници отъ сжщия занаятъ, които не могатъ да намѣрятъ работа, та гледа тѣхъ да привлѣче намѣсто стачницитѣ; това е още една причина, която кара работницитѣ да искатъ съкращаване на работния день, защото при по-малъкъ работенъ день повече работници ще намѣрятъ работа и по-малцина ще бждатъ готовитѣ да зематъ чуждото мѣсто. Сетнѣ, капиталистътъ има готовъ капиталъ, има и кредитъ, та може да чака, пъкъ ако работницитѣ не сж спестили нѣщо, скоро се принуждаватъ да отстжпятъ. Отъ тука произлиза необходимостьта отъ друго оржжие, безъ което стачката не може да успѣе: такава *организация*, такова *сдружаване работническо*, което постоянно да сбира пари за въ случай на напущане работата, а̀ когато вече избухне стачката, да подържа работницитѣ въ съгласие и твърдость. Когато има таквази организация, която дава сила на работницитѣ, често пжти стачката се избѣгва, тъй като капиталистътъ чувствува, че работницитѣ могатъ да спечелятъ, та прѣдпочита да се отърве отъ стачка и отстжпва.

Ето защо капиталиститѣ сж много враждебно настроени къмъ всѣка работническа организация: всѣко работническо дружество заплашва тѣхнитѣ печалби, то е подкрѣпа на работническитѣ искания. Съ всички сили ка-

питалиститѣ гледатъ да попрѣчатъ за основаването на дружества и често пѫти при първи прѣдлогъ изключватъ отъ фабрикитѣ си тѣхнитѣ основатели и най-дѣятелнитѣ имъ членове. Отъ друга страна, макаръ изобщо капиталиститѣ да се намиратъ въ постояна конкуренция помежду си, но тука, понеже се засѣгва общиятъ имъ интересъ, помагатъ си взаимно; работницитѣ, изключени отъ едного зарадъ смѣлитѣ си искания или зарадъ организиране на другаритѣ си, обикновено не намиратъ работа и другадѣ. Съ какво трѣбва да отвърнатъ работницитѣ на това? Прѣди всичко тѣ трѣбва да разширятъ своето дружество; вмѣсто да се сдружаватъ само въ една фабрика или само въ една мѣстность, тѣ се съединяватъ въ голѣми дружества по занаятъ, наречени по английски тредсъ-юниони или по френски синдикати, които обгръщатъ цѣла професия въ една страна. Така че, когато въ една фабрика или въ една мѣстность правятъ стачка, организиранитѣ имъ другари отъ цѣлата страна помагатъ на стачницитѣ парично, та че сетнѣ, когато послѣднитѣ надвиятъ, толкова по-лесно да добиятъ и за себе си такива отстѫпки. Когато пъкъ се случи другитѣ фабриканти да помагатъ томува, у когото има стачка, като

му изработватъ поржчкитѣ и др. (макаръ това рѣдко да става), всички работници отъ цѣлия клонъ на промишленостьта обявяватъ стачка, за да добиятъ отстжпки. Понеже найсетнѣ фабрикантитѣ отъ разнитѣ клонове на промишленостьта си помагатъ понѣвга взаимно, като се кредитиратъ, а отъ странство си изписватъ работници вмѣсто стачницитѣ, то за да се справятъ съ едното и съ другото, работническитѣ дружества отъ разнитѣ занаяти въ една страна или отъ единъ занаятъ въ разни страни се съединяватъ въ голѣми съюзи, издаватъ вѣстници, свикватъ конгреси и въобще постжпватъ въ пълно съгласие. По този начинъ стотини хиляди, — о! дажа и милиони работници сж сдружени въ Англия, Франция, Германия, Америка и т. н., и, разбира се, иматъ много по-голѣма надежда да прокаратъ свитѣ искания, отъ колкото пуснатитѣ на юва работници.

Силно организиранитѣ работници могатъ да си служатъ противъ враговетѣ съ още едно оржжие: *бойкотътъ*. Когато нѣкой капиталистъ не приема справедливитѣ искания на своитѣ работници, не си държи задълженията или имъ прави нѣкаква пакость, напр. ги пжди отъ работа, тогава надъ него като че ли тегне проклетия: никой работникъ не може да работи при него, нито отъ другитѣ

фабриканти, които подържатъ съ него търговски сношения, бива да имъ се купуватъ стокитѣ. Ето какво нѣщо е бойкотъ. Той е изобщо успѣшенъ при такива фабриканти, които произвеждатъ прѣдмети за всѣкидневно потрѣбление, и най-често се употрѣбява противъ фабрикантитѣ на бира. Работницитѣ, които съставляватъ най-многобройната класа отъ населението, съставляватъ и масата отъ потрѣбители, та могатъ бая да сплашатъ ресторатори и др., които продаватъ бойкотирана бира, и да принудятъ фабрикантина да отстѫпи, както става особно въ Берлинъ.

Най-сетнѣ съ кое капиталистътъ окончателно надвива работника? — Съ гладъ. Имайки това прѣдъ видъ, въ нѣкои страни, особно въ Белгия, работницитѣ сѫ основали собствени *кооперации*, дѣто сами си приготвятъ хлѣбъ и го продаватъ заедно съ други прѣдмети отъ първа необходимость споредъ цѣната на разноскитѣ и даже раздаватъ безплатно въ врѣме на стачка, което за стачницитѣ е огромна помощь. Въ тия съдружества, дѣто нѣма капиталистъ, работницитѣ се учатъ сѫщо сами да управляватъ промишленитѣ прѣдприятия, както ще правятъ, когато вече експроприиратъ капиталиститѣ и турятъ цѣлата промишленость въ рѫцѣтѣ на

цѣлия народъ. Понѣкога се основаватъ кооперации и въ други клонове, не само за произвеждане прѣдмети отъ първа необходимость, и то особно когато слѣдъ несполучлива стачка капиталистътъ си отмъщава съ изхвърляне повече работници на улицата и тѣ трѣбва да си търсятъ срѣдства за живѣене; но тия кооперации много по-трудно могатъ да се удържатъ, понеже искатъ голѣмъ влогъ, а нѣкои капиталисти не имъ отварятъ кредитъ и затрудняватъ продажбата на стокитѣ имъ. Съ хлѣба и другитѣ произведения отъ първа необходимость работата стои другояче: самитѣ работници изеднъжъ ги разкупуватъ, толкова повече че сѫ по-евтини отъ другадѣ.

Такива сѫ работническитѣ орѫжия въ *економическата борба*. Орѫжия разновидни, но всѣко едно служи за сѫщата цѣль: да се извоюватъ отъ капиталиститѣ по-добра заплата, по-кратковрѣменъ трудъ и по-човѣшки условия при работенето.

Сега въпросътъ е, дали тия економически орѫжия сѫ достатъчни. Всѣки разбира, че, *не* сѫ.

Капиталистътъ чувствува, че рано или късно работникътъ ще изкаже своето незадоволство отъ положението си и ще заплаши неговата печалба; затова той бърза да осигури въ своя полза и противъ работницитѣ

държавната сила, политическата власть. Отначало политическата власть изпъква веднага, въ първата минута на борбата: работницитѣ не могатъ купомъ да напущатъ работата, нито да се организиратъ. Така е било едно врѣме въ всички страни; така е и до день днешенъ подъ управлението на руския царизъмъ. Стачкитѣ и сдружаванията сж забранени и се пѣрслѣдватъ сурово отъ властьта: отъ полиция и сждилища. Дѣто царува такова запрѣщаване, тамъ естествено и дума не може да става и за други начини на економическа борба, за сдружавание по-наедро, за кооперации, за спомагателни каси и пр. — всичко зависи отъ грубото правителство, което подържа интереситѣ на капиталиститѣ. А при тия условия още въ първата минута задъ отдръпналия се капиталистъ работникътъ съзира щикове и камшикъ, забѣлѣзва всичкото потисничество на управлението. И тогава първото нѣщо, безъ което той не може да добие никакво по-значително и потрайно подобрѣние на своя животъ, е *политическата борба* противъ правителственото потистничество, извоюването на първитѣ политически *свободи*: свободата да правятъ стачки и се сдружаватъ, свободата на печата и словото, безъ които е невъзможна една по-широка организация. А за тази цѣль, за та-

зи борба работницитѣ отъ всички занаяти трѣбва да се организиратъ *тайно* въ една *работническа партия*, да проповѣдватъ тайно революционнитѣ принципи и да използуватъ всички срѣдства за намаляване на своята експлоатация и събаряне на потисничеството. Така сж постжпвали работницитѣ въ нѣкои страни, напр. въ Англия и Франция, до като сж добили най-първитѣ, необходимитѣ свободи.

Но политическата борба не се свършва тука. И въ страни, дѣто има вече тия свободи, капиталиститѣ умѣятъ да използуватъ държавната сила въ своя полза. Въ такива страни управлява не единъ човѣкъ или шепа управници, като въ Русия, ами *законитѣ*: затова капиталиститѣ се стараятъ сами да издаватъ тия закони и сами да се грижатъ за тѣхното пазене. По този начинъ, дори и въ най-свободнитѣ страни има цѣлъ редъ отъ закони, които спазватъ интереситѣ на капиталиститѣ, а сждилищата, заети отъ слуги на капиталистическата наредба, усѣтливо закачатъ тия, които устройватъ стачки или бойкоти (подъ прѣдлогъ, че принуждавали другитѣ да не работятъ или че врѣдѣли нѣкому), затварятъ синдикатитѣ, отрупватъ съ парични глоби кооперациитѣ и бѣднитѣ работнически вѣстници, а въ случай на нужда и тамъ войската и полицията, безъ да се

плашатъ отъ наказание, стрѣлятъ срѣщу стачницитѣ. При това тамъ капиталиститѣ все повече се съединяватъ помежду си и си помагатъ взаимно, а чрѣзъ това, съ силата на паритѣ си и подъ закрилата на закона, тѣ винаги добиватъ най-сетнѣ надмощие надъ работницитѣ въ економическата борба. Работницитѣ, дори най-добрѣ организиранитѣ, винаги разполагатъ съ по малко пари отъ капиталиститѣ и по-късо врѣме може да се удържатъ, толкова повече че иматъ голѣмъ топузъ на краката си: все по-голѣмото количество безработни, които чакатъ работа, които подъ бича на глада се прѣдлагатъ на тѣхно мѣсто. Затова и най-голѣмитѣ стачки, подържани горещо отъ цѣлата работническа класа въ една страна, па дори и въ цѣлия свѣтъ, като напр. стачката на стъкларитѣ въ Кармо (Франция) или оная на механицитѣ въ Англия, не успѣватъ, разбиватъ се въ упоритостьта на капиталиститѣ, които никой не може да принуди. Така сѫщо никой не може да ги принуди, щото всички да въведатъ по-добри здравословни условия, да не погубватъ съ прѣждеврѣмененъ и нездравословенъ трудъ дѣцата и женитѣ, да не скубятъ въпрѣки фабричнитѣ закони, да оставятъ на дѣцата врѣме да се учатъ и т. н.

Ами дѣ се крие тайната на капиталистическото надмощие? Въ туй, че тѣ издаватъ законитѣ и държатъ въ ржцѣтѣ си властьта, която ги изпълнява. Защо тѣ издаватъ законитѣ и държатъ изпълнителната власть? Защото избиратъ свои прѣдставители въ законодателнитѣ събрания. Но тука тѣ сж принудени да се опиратъ на мнозинството, да излизатъ въ името на мнозинството. А мнозинството въ всѣка една страна се състои отъ работницитѣ, отъ експлоатирания народъ.

Тогава единственото срѣдство да се побѣдятъ капиталиститѣ, които въ чисто економическата борба винаги ще бждатъ по-силни, е това: работницитѣ да зематъ въ ржцѣтѣ си, въ ржцѣтѣ на истинското мнозинство, установяването на законитѣ и на държавната власть. Тамъ, дѣто народътъ още нѣма пълни равни избирателни права, той трѣбва да се бори прѣди всички и съ всички сили за тѣхното добиване. Тамъ, дѣто той вече има изборни права, трѣбва да избира за прѣдставители въ всички учрѣждения — кметства, окржжни съвѣти и народно събрание — защитници на собственитѣ си класови интереси, т. е. *социалисти*. Колкото повече социалисти има въ народното събрание, толкова правителството ще има по-малка смѣлость да дава държавна помощь на капиталиститѣ, когато

тѣ не отстжпватъ прѣдъ работническитѣ искания, — толкова по-голѣмо влияние щѐ има работническото движение върху цѣлия общественъ животъ, толкова по-близка ще бжде социалната революция.

Очевидно, е че тази политическа борба не само не прави непотрѣбна економическата организация и борба, но тъкмо напротивъ; само тамъ, дѣто сж използувани едновремено всички срѣдства на економическата борба, каквито се позволяватъ отъ законитѣ на една страна, само тамъ политическото движение ще бжде сжщо тъй силно, дълбоко и плодовито. Нито политическата борба безъ економическата, нито економическата безъ политическата не могатъ да бждатъ успѣшни, защото тѣ сж просто два начина на борба за едно и сжщо нѣщо: за пълното освобождение на работния народъ.

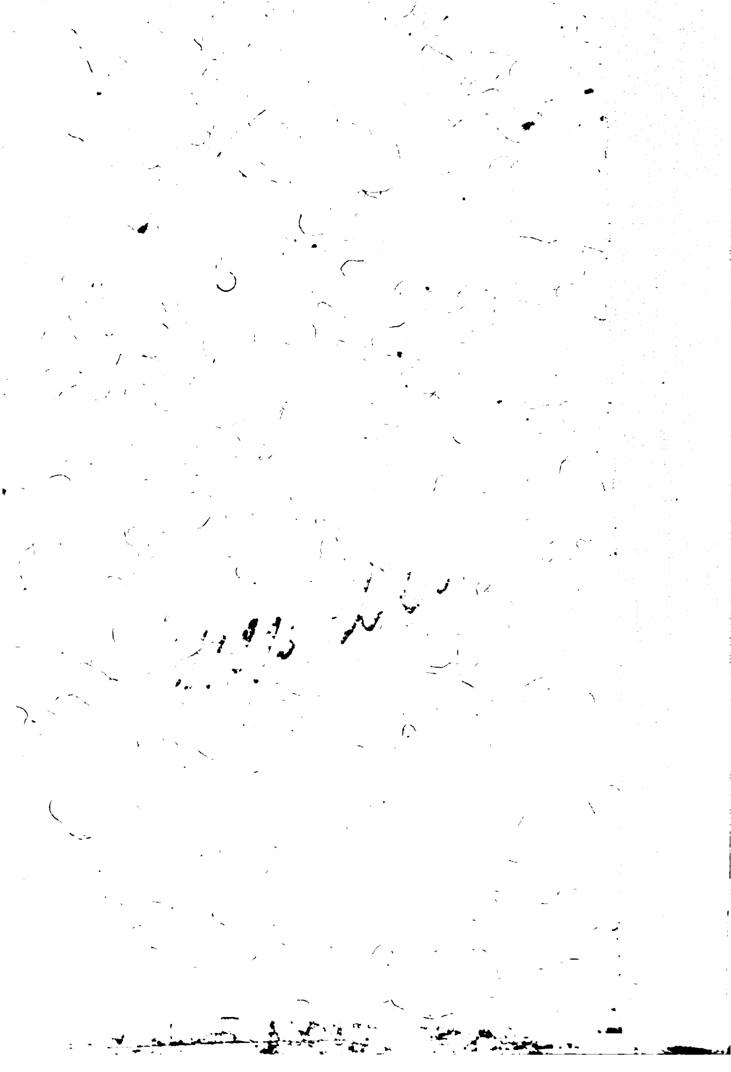
Но защо народътъ, който навсждѣ съставлява огромното мнозинство, до сега не е свалилъ своя хомотъ? Защото капиталистическата класа, чувствувайки, че държавната сила сама по себе си нѣма винаги да застрашава работническата класа, погрижи се и за друга една сила: покрай стражари, законодатели и сждии, тя зе въ своя услуга учени, писатели, проповѣдници. Тия хора непрѣстайно втълпяватъ на работницитѣ, че

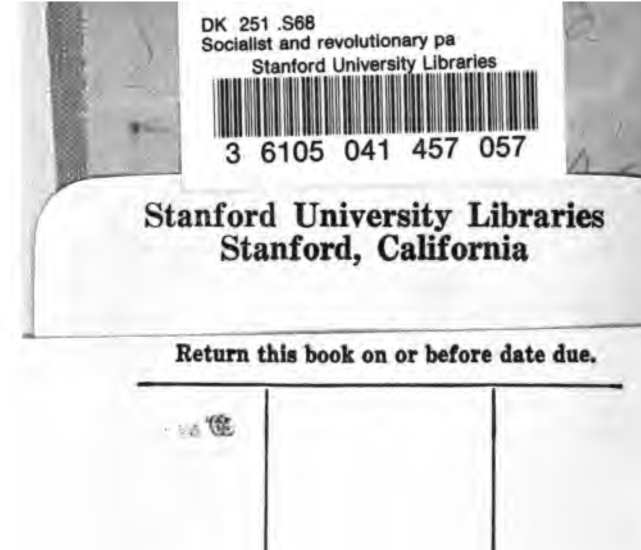
капиталиститѣ сж тѣхни благодѣтели, че собственостьта е света, че бѣднитѣ сж пратени на този свѣтъ да страдатъ покорно и да чакатъ награда на оня свѣтъ. За да експлоатира колкото се може по-дълговрѣменно работницитѣ и за да царува спокойно надъ тѣхъ, капиталистическата класа или се мжчи да ги подържа въ пълна простотия, или ги храни съ такава въ своя изгода фалшифицирана наука. Въ тази фалшифицирана наука, не по-добра отъ невѣжеството, се крие най-голѣмата тайна за господарството на капиталиститѣ надъ работницитѣ; едничко срѣдство противъ нея е пакъ науката — наука, която разбира нуждитѣ и правата на пролетариата и научно обосновава тѣхната справедливость. Да не забравяме, че знанието е главното ни оржжие въ борбата съ капитализма, тъй като то ни показва, какъ да си служимъ съ различнитѣ оржжия въ икономическото и политическото поле. Нека сами добиваме знания и да ги пръскаме между другаритѣ си, защото нѣма нищо по-вѣрно отъ вика на Либкнехта:

Знанието е сила!

Отъ полски Г. Б.

Варна, Печатн. на Д. Тодоровъ и С-ie.

DK 251 .S68
Socialist and revolutionary pa
Stanford University Libraries
3 6105 041 457 057

Stanford University Libraries
Stanford, California

Return this book on or before date due.

